DEN NYA REGIONEN

Lennart Nilsson (red)

SOM-undersökningen
Västsverige 1999
SOM-rapport nr 25

Redaktör: *Lennart Nilsson*
Administrativ redaktör: *Kerstin Gidsäter*
Omslag och redigering: *Henny Östlund*
Tryck: Grafikerna Livréna i Kungälv AB, 2000
ISBN: 91-973670-4-4
ISSN: 0284-4788
ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE

INNEHÅLL

Förord 5

INLEDNING

Lennart Nilsson
Den nya västsvenska regionen 7

MEDIER

Bengt Johansson
Medierna och krisen i Hälso- och sjukvårdsstyrelsen 19

Ingela Wadbring
Lokala medier i göteborgsregionen:
användning och syn på tillförlitlighet 35

Jan Strid
Radiolyssnande – mer eller mindre 43

Annika Bergström
Nyheter i gamla och nya former 51

Karoline Axelson och Anders Lithner
TV-kanalernas publik 61

POLITIK

Staffan Kumlin & Maria Oskarson
Opinionsbildning som dragkamp:
företaget Sverige möter den svenska välfärdsstaten 73

Sören Holmberg
Politikerpopularitet 87

Ylva Norén Bretzer
Vinden har vänt – kommunalt förtroende på ny kurs 95

Lennart Nilsson
Förtroendet för Västra Götalandsregionen 107

Anders Widfeldt
Partimedlemskap 119

Magnus Hagevi
Religiös orientering och politisk opinion i Västra Götaland 141

UTBILDNING OCH FORSKNING I VÄSTSVERIGE

Bengt R Carlsson
Västra Götalands skollandskap. Iakttagelser och reflektioner 169

Lennart Weibull
Västsvenskarnas förtroende för universitet och högskolor 177

Jon Pierre
Universiteten, tillväxten och nätverken 189

REGIONAL UTVECKLING OCH REGIONAL SJÄLVSTYRELSE

Henry Bäck
Politikerna och regionen som självstyrande politisk enhet 197

Linda Berg & Rutger Lindahl
Att verka i motvind –
västsvensk opinion och Västra Götalandsregionen 215

Rutger Lindahl & Linda Berg
Bortom regionens gräns –
åsikter om Västra Götalands internationalisering 227

Sverker Gustavsson
När är samgående bättre än samarbete? 245

DOKUMENTATION

Åsa Nilsson och Peder Olsson
Samhälle Opinion Massmedia Västra Götaland 1999 259

Författarna 271

E-postadresser 273

Bilagor: informationsbroschyr, frågeformulär, publikationer 275

FÖRORD

Den nya regionen redovisar huvudresultat från den andra SOM-undersökningen i hela Västra Götaland, som genomfördes hösten 1999. I volymen ingår tjugo kapitel om samhälle, opinion och medier i Västsverige. Forskare från Göteborgs och Uppsala universitet presenterar studier inom fyra huvudområden: medier, politik, utbildning och forskning samt regional utveckling och regional självstyrelse. Särskilt uppmärksammas den nybildade Västra Götalandsregionen.

SOM-undersökningarna genomförs av SOM-institutet, en forsknings- och utbildningsorganisation, som drivs gemensamt av Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Tillsammans med Sören Holmberg och Lennart Weibull har undertecknad varit ansvarig för den allmänna uppläggningen av den västsvenska SOM-undersökningen. Undersökningen bygger på de tidigare SOM-undersökningar, som sedan 1992 genomförts i Göteborgsregionen, och ingår som en del i ett program för uppföljning och utvärdering av Västra Götalandsregionen.

Den västsvenska undersökningen 1999 omfattade 5 900 urvalspersoner i Västra Götaland och Kungsbacka, i åldern 15-80 år. Undersökningen genomfördes med en enkät som besvarades av boende i Göteborg och kranskommunerna och en enkät för övriga Västra Götaland. Undersökningsledare har varit Jonas Persson och Åsa Nilsson, och i ett avslutande kapitel lämnas en redovisning för undersökningens genomförande och utfall. Fältarbetet utfördes av Kinnmark DM & Distribution med Magnus Kinnmark som fältansvarig.

Dataunderlaget från de tidigare SOM-undersökningarna finns tillgängligt via Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst (SSD) vid Göteborgs universitet. Tidigare publikationer i skriftserien finns förtecknade i slutet av boken och kan beställas direkt från SOM-institutet. Den som vill ha mera information om SOM-undersökningarna kan vända sig till Kerstin Gidsäter, ansvarig för SOM-institutets kansli vid Institutionen för journalistik och masskommunikation.

Göteborg i november 2000

Lennart Nilsson
Förvaltningshögskolan
Göteborgs universitet

DOKUMENTATION

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA VÄSTRA GÖTALAND 1999

ÅSA NILSSON & PEDER OLSSON

SOM-institutet genomför årligen frågeundersökningar i Sverige och i specifikt Västsverige i syfte att kartlägga bland annat människors medievanor och attityder i olika samhällsfrågor. Den första rikstäckande undersökningen genomfördes 1986 och den första regionala undersökningen 1992. Data samlas genomgående in via postala enkäter.

En lång rad forskningsprojekt medverkar i undersökningarna, och i de böcker som SOM-institutet ger ut varje år presenterar forskare analyser baserade på de senaste resultaten. Men stort utrymme ges samtidigt till trendbeskrivningar, beskrivningar vilka tidigare års undersökningar lagt grunden för. I föregående avsnitt i den här boken analyseras valda delar av den regionala SOM-undersökning som genomfördes i Västra Götaland samt Kungsbacka kommun hösten 1999. Det här kapitlet skall ägnas undersökningen i sig: urvalsdesignen, fältarbetet och resultatens representativitet.

Population och urval

De regionala undersökningar SOM-institutet genomförde mellan 1992 och 1997 vände sig till personer bosatta i Göteborg eller i någon av Göteborgs tolv kranskommuner.[1] Hösten 1998 utvidgades undersökningen till att omfatta hela Västra Götalandsregionen samt Kungsbacka kommun (kranskommun till Göteborg belägen utanför regionen), med följden att undersökningen från och med detta år i praktiken genomförs som två parallella undersökningar. Den ena – Väst-SOM I – faller inom samma geografiska ram som tidigare års Väst-SOM-undersökningar; den andra – Väst-SOM II – omfattar de delar av Västra Götaland som ligger utanför göteborgsregionen[2] .

1998 baserades de två parallella undersökningarna på två separata urval (OSU), dragna ur befolkningen i respektive undersökningsområde (med följden att urvalen viktades i databearbetningar av det totala materialet). 1999 genomfördes i stället de två undersökningarna med hjälp av *ett gemensamt urval*, om totalt 5 900 personer boende i Västra Götalandsregionen samt Kungsbacka kommun. Åldersintervallet är 1999 detsamma som tidigare: 15–80 år. Att undersökningen är inriktad på *befolkningen* innebär att såväl svenska som utländska medborgare ingår i urvalet. (Urvalsstorleken för tidigare års undersökningar framgår av tabell 2 längre fram.)

I likhet med 1998 års undersökning editioneras formuläret för de två delundersökningarna – på så sätt att de personer som omfattas av Väst-SOM I får ett något mer utförligt formulär än övriga (se nedan).

Trots att undersökningarna alltså till viss del kan betraktas som två, och oaktat det faktum att Kungsbacka kommun ingår, betraktas de normalt som *en* undersökning, med namnet *Samhälle Opinion Massmedia – Västra Götaland 1999* – eller kortare Väst-SOM 1999.

Frågeformulär

De forskare som deltar i undersökningen formulerar tillsammans med SOM-institutet de enskilda frågorna. SOM-institutet färdigställer därefter frågeformulären. De formulär som användes i 1999 (liksom i 1998) års Väst-SOM skiljer sig något åt för respektive delundersökning (se bilaga). Huvuddelen av frågorna är gemensamma och kan därmed bearbetas med (drygt) dubbel urvalsstorlek i förhållande till 1997 och tidigare års undersökningar och bakåt. Några frågor är dock unika för respektive enkät.

Av tabell 1 nedan framgår i grova drag vilka ämnesområden som berörs av skillnaderna i formulär. Därtill kan somliga frågor vara något olika utformade, då en anpassning till formulärens geografiska spridningsområde ibland varit nödvändig.

Tabell 1 Innehållsöversikt för respektive frågeformulär i Väst-SOM 1999

	Frågenummer	
Frågeområde	Väst-SOM I	Väst-SOM II
Massmedier	1–13	1–9
Politik och samhälle	14–54	10–50
Trafik och miljö	55–60	51–56
Medier och fritid	61–70	57–66
Medieanvändning mm.	71–76	–
Bakgrund	77–111	67–101

***Kommentar**:* Frågeformulären för Väst-SOM I respektive Väst-SOM II återfinns i bilaga i slutet av boken.

Huvuddelen av frågorna följs av fasta svarsalternativ, med tillhörande rutor för respondenterna att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att i stället skriva in ett tal i rutan, och ytterligare några frågor är helt öppna. Ett fåtal frågor riktar sig explicit endast till vissa svarspersoner (exempelvis till göteborgare eller till dem som använt Internet det senaste året).

Undersökningsplan och fältarbete

Väst-SOM 1999 genomfördes i samarbete med Kinnmark DM & Distribution – samarbetspartner även i Riks-SOM 1999. SOM-institutet har stått för undersökningens uppläggning och utformning (inklusive framtagning av frågeformulär och annat material som skickades ut) samt kodning av öppna svar. Kinnmark DM & Distribution har ombesörjt urvalsdragning, utskick av formulär och påminnelser samt telefonuppföljning. SEMA har på optisk väg scannat kryss, ifyllda siffror och handskrivna textsvar i formulären. Datauppläggningen har Detector svarat för.

Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes hösten 1999 och följer i huvudsak upplägget i tidigare års undersökningar. Arbetet inleddes i början av oktober i och med att ett vykort skickades till respondenterna för att informera om att de var utvalda att delta i undersökningen. Veckan därpå skickades enkäten ut tillsammans med ett kortare följebrev, en informationsbroschyr om SOM-institutet och dess undersökningar samt en bifogad penna. En vecka senare skickades ytterligare ett vykort ut till samtliga i urvalet med ett tack till dem som redan svarat och en påminnelse därtill till övriga. Under resterande del av fältperioden sattes ytterligare totalt fem insatser in: två ytterligare enkätutskick samt tre telefonpåminnelseinsatser med avslutande postala utskick till personer som inte gick att nå telefonledes. I nedanstående uppställning framgår i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.

6 okt.	Utskick av aviseringsvykort.
11 okt.	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr, svarskuvert, penna.
18 okt.	Utskick av tack- och påminnelsevykort.
27 okt.	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten.
5–16 nov.	Telefonpåminnelser till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
17 nov.	Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer samt till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.
23–29 nov.	Telefonpåminnelser (jfr. 5–16 nov.).
2 dec.	Postal påminnelse (jfr. 17 nov.).
7–13 dec.	Telefonpåminnelser (jfr. 5–16 nov.).
14 dec.	Postal påminnelse (jfr. 17 nov.).
23 dec.	Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt minienkät (med frågan om varför man inte önskar/kan delta) till svarspersoner utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som ej sänt in enkät, men vid senaste telefonpåminnelsen lovat att göra det.
18 jan. 2000	Fältarbetet avslutades.

Enkäterna började strömma in på allvar veckan efter det initiala utskicket, och måndagen veckan därpå, den 25 oktober, hade mer än hälften av alla som skulle komma att delta i undersökningen skickat in formuläret. Tempot på inflödet var fortsatt högt under veckorna som följde. Den femte november hade 74 procent av enkäterna kommit in. Först inne i december månad började enkätinflödet att tunnas ut mer definitivt; då hade 92 procent av dem som skulle komma att skicka in enkäten gjort detta. Figur 1 visar hur inflödet kommer i vågor, tydligt i fas med enkätutskick och påminnelseåtgärder. Observera dock det faktum att helgdagarna (utan postutdelning) ingår i redovisningen, något som lite bedrägligt förstärker denna vågbild i det att varje ”dalgång” därmed går ända ner till 0. Men de något vilseledande dalgångarna oaktat; topparna kvarstår med all tydlighet.

Figur 1 Inflöde av enkäter i Väst-SOM 1999 (antal)

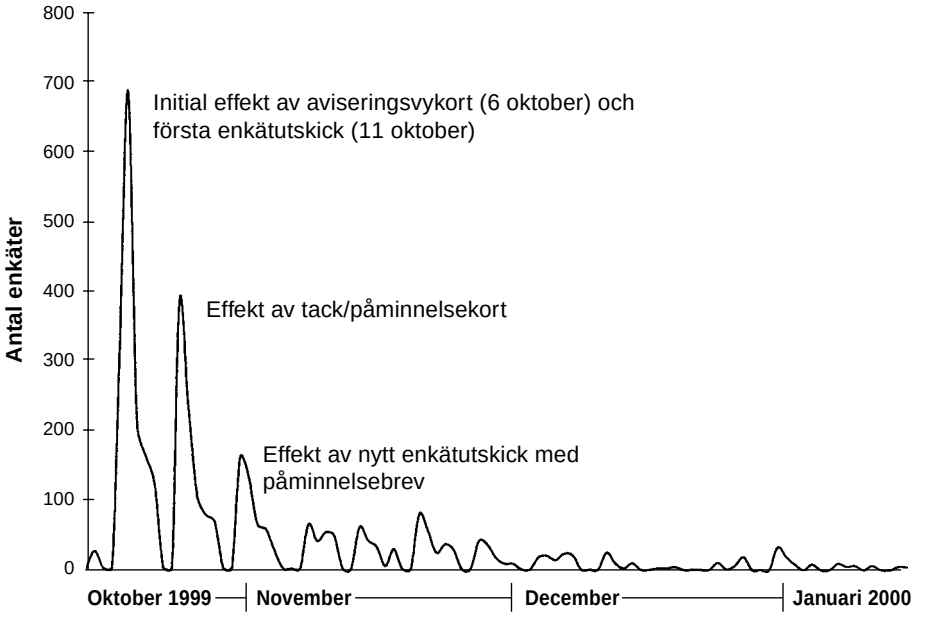

När fältarbetet avslutades den 28 januari var bruttosvarsfrekvensen – dvs. andelen inkomna enkäter av antalet utskickade – uppe i 62 procent för Väst-SOM I (Göteborgsregionen inklusive Kungsbacka) och 66 procent för Väst-SOM II (övriga delar av Västra Götaland). För hela Väst-SOM innebar det en bruttosvarsfrekvens på 64 procent.

Inflödet för formulären från respektive undersökning följde samma mönster under fältperioden, med den storstadsinriktade Väst-SOM I redan första inflödes-

veckan genomgående på en något lägre nivå. Kungsbackabornas svarsvilja ligger väl i nivå med övriga delar av göteborgsregionen trots att Kungsbacka inte ingår i Västra Götalandsregionen och därmed kan antas känna sig mindre berörda av delar av enkätens innehåll. I figur 2 redovisas inflödet under fältperioden – uppdelat på Väst-SOM I exklusive Kungsbacka, Väst-SOM II samt Kungsbacka.

Figur 2 Inflödet av enkäter i Väst-SOM 1999 (kumulativ procent av bruttourvalet)

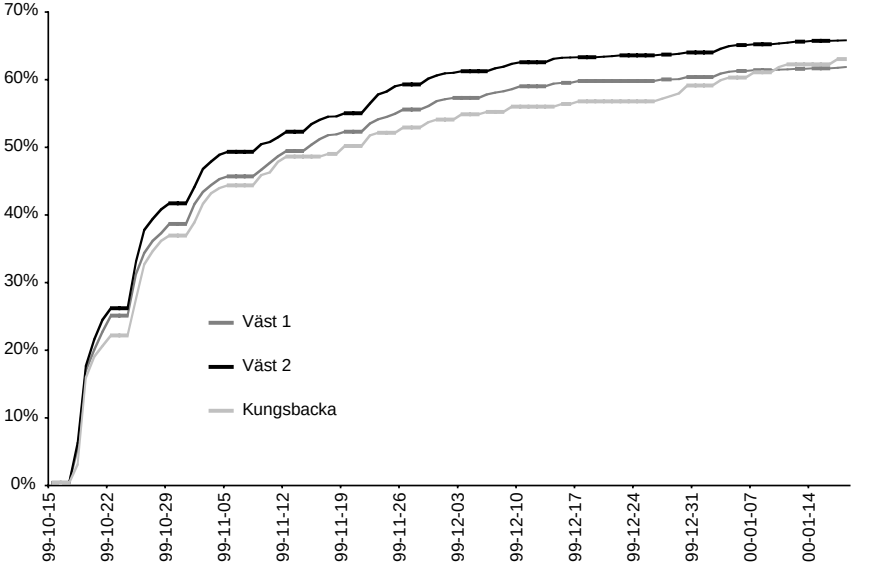

Minst tre faktorer är tänkbara förklaringar till den genomgående skillnaden som råder mellan de två delundersökningarna. Den första hör samman med själva enkätinnehållet: det formulär som når de boende i Göteborgsregionen (Väst-SOM I) är tre sidor längre och innehåller fler frågor som människor erfarenhetsmässigt visat sig vara mindre benägna att svara på. Den andra är av demografisk karaktär: i jämförelse med övriga Västra Götaland omfattar storstadsregionen en större andel unga, en större andel utbildade, karriärsinriktade personer samt en större andel utländska medborgare – grupper som av olika skäl (ointresse, tidsbrist, segregationen i samhället) tenderar att vara underrepresenterade bland respondenterna i SOM-undersökningarna (se tabell 6 längre fram).

Utöver dessa två faktorer kan vi peka på en tredje, förknippad med själva fältarbetet: påminnelseåtgärderna tenderar att vara mer effektiva för Väst-SOM II än Väst-SOM I. I figur 2 (ovan) kan man se hur avståndet mellan den överst löpande linjen och de två undre ökar de dagar där man kan se (figur 1) en effekt av påminnelseutskicken. Denna tendens återspeglar urvalsgruppernas något skilj-

ande intresse av att delta i denna typ av undersökning och ligger i linje med tidigare erfarenheter. Initialt var inflödet dock tämligen lika i Göteborgsregionen (exklusive Kungsbacka) och övriga Västra Götaland. En rimlig tolkning av det faktum att skillnaderna mellan undersökningarna tilltar under fältperiodens gång har framförts i samband med tidigare redovisningar av SOM-undersökningar. I storstadsregionen återfinns dels en stor grupp som är intresserad av att delta i undersökningar som den här och dels en stor grupp som inte är det. Utanför storstadsregionen – där invånarna inte är fullt lika uppvaktade av olika undersökningsinstitut – har inte lika många tagit ett tydligt ställningstagande utan kan i högre grad övertygas till att delta med hjälp av påminnelser.

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet definierar man normalt bort de personer i urvalet som är avlidna, är långtidssjukskrivna, har flyttat från orten eller dylikt (se not i tabell 2 för mer uttömmande definition). Svarsfrekvensen utifrån det nettourval man därmed erhåller brukar för samhällsvetenskapliga postenkätstudier uppgå till mellan 60 och 70 procent, beroende på geografiskt område och typ av svarspersoner (Holmberg och Petersson 1980, Ohlsson 1986). SOM-institutets medborgarundersökningar är inget undantag: de rikstäckande undersökningarna har en genomsnittlig svarsfrekvens sedan 1986 på 67 procent, och Väst-SOM har en genomsnittlig svarsfrekvens på 65 procent. Trots att det under senare år blivit allt svårare att nå en hög svarsfrekvens, och att SOM-undersökningarna successivt ökat i omfång, ligger svarsfrekvensen för 1999 års Väst-SOM-undersökning mycket väl i nivå med tidigare års, på 68 procent.

Tabell 2 Svarsfrekvensen i Väst-SOM 1992–1999

Väst-SOM	Bruttourval	Nettourval	Andel naturligt bortfall	Antal svar	Svars-frekvens (brutto)	**Svars-frekvens (netto)**	Fältarbete utfört av
1992	2 800	2 650	5,4 %	1 603	57 %	**60 %**	Linfab
1993	2 800	2 647	5,5 %	1 586	57 %	**60 %**	Linfab
1994	2 800	2 639	5,8 %	1 591	57 %	**60 %**	Linfab
1995	2 799	2 620	6,4 %	1 709	61 %	**65 %**	Temo
1996	2 900	2 621	9,6 %	1 807	62 %	**69 %**	Gallup
1997	2 900	2 637	9,1 %	1 845	64 %	**70 %**	Gallup
1998	5 800	5 385	7,2 %	3 487	60 %	**65 %**	Sifo
1999	5 900	5 557	5,8 %	3 760	64 %	**68 %**	Kinnmark

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas adress okänd, avflyttad; sjuk, institutionell vård; bortrest under fältperioden, studier på annan ort, militärtjänstgöring; ej svensktalande; bosatt, studerar eller arbetar utomlands; förståndshandikappad; avliden.

I förhållande till 1996 och 1997 års undersökningar har de två senare åren en mindre andel uteblivna respondenter kunnat definieras som naturligt bortfall, något som direkt påverkar nettosvarsfrekvensen i negativ riktning. Vad gäller 1999 års jämförelsevis låga andel på 5,8 procent – en nivå i linje med undersökningens tre första mätår – hänger denna till viss del samman med en ofullständig registrering av bortfallet under de genomförda telefonpåminnelserna. Men via bruttosvarsfrekvensen framgår samtidigt hur årets undersökning uppvisar en jämförelsevis stor andel inskickade enkäter.

Svarsbenägenhet i olika grupper

En analys av svarsbenägenheten i Väst-SOM-undersökningen visar hur olika grupper av människor deltar i högre grad än andra. Denna typ av skillnader kan ha stor betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad i undersökningen och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övriga, blir också studiens generella resultat mindre giltiga för denna grupp. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor.

I tabell 3 redovisas svarsbenägenheten efter kön, ålder, kommuntillhörighet och del av Västra Götaland. För de tre första kategorierna finns det goda möjligheter till jämförelser med tidigare års undersökningar.

Tidigare har det ofta funnits en skillnad mellan mäns och kvinnors benägenhet att delta i Väst-SOM-undersökningen. 1998 accentuerades denna skillnad och den kvarstår även i 1999 års undersökning: kvinnornas svarsfrekvens överstiger detta år männens med 5 procentenheter.

Vi ser också hur svarsbenägenheten varierar med ålder. De yngre och de äldre brukar delta i större utsträckning än personer mellan 20 och 39 år – så även i den senaste undersökningen. Till stor del kan detta antas bero på att det i den senare gruppen återfinns fler som befinner sig mitt i karriären, har småbarn och i övrigt representerar en livsstil där tid till enkätifyllnad inte prioriteras (jfr. beskrivningen av storstadsregionen ovan). Men också bland den till individantalet begränsade gruppen 15–19-åringar ser vi tendensen till en svagare svarsbenägenhet liknande den för 20–39–åringarna. I stället har svarsbenägenheten ökat något bland dem som är 40 år och äldre.

Det finns också skillnader i deltagandet bland de boende i olika kommuner – skillnader som varierat en del över åren. Dock gör de i många avseenden små kommunurvalen det svårt att dra några säkra slutsatser av de skiftade resultaten. Konstateras kan dock att invånartäta Göteborg samtliga undersökningsår bidrar till att dra ner svarsandelen i Göteborgsregionen totalt sett. Av redovisningen per resursområde i Göteborg, för 1999, framgår hur det framför allt är de boende i resurssvaga områden som är mindre benägna att svara.

Av uppställningen per kommun och delregion framgår dock att svarsviljan i såväl Göteborg som hela Göteborgsregionen ökat betydligt 1999 jämfört med

Tabell 3 Svarsandelar i olika grupper 1992–1999 (procent)

	Väst-SOM 1992	Väst-SOM 1993	Väst-SOM 1994	Väst-SOM 1995	Väst-SOM 1996	Väst-SOM 1997	Väst-SOM 1998	Väst-SOM 1999
TOTALT	60	60	60	65	69	70	65	68
Kön								
Män	60	60	60	64	67	68	62	65
Kvinnor	61	59	60	67	70	71	68	70
Ålder								
15–19 år	61	67	68	76	72	77	68	66
20–29 år	56	58	58	61	68	65	55	60
30–39 år	61	57	55	62	63	66	61	61
40–49 år	56	56	59	66	68	68	66	69
50–59 år	62	61	65	67	72	70	67	71
60–69 år								76
70–80 år								74
60–80 år	67	64	63	66	70	74	72	75
Kommun								
Ale	67	62	55	66	73	77	72	66
Alingsås	—	—	—	—	73	72	57	69
Göteborg	58	59	58	63	68	68	61	65
Härryda	64	64	58	73	67	75	60	70
Kungsbacka	63	58	54	68	72	72	60	67
Kungälv	70	67	72	65	66	65	62	75
Lerum	67	66	64	73	73	69	66	69
Lilla Edet	55	68	63	68	67	58	53	70
Mölndal	54	57	69	72	67	68	59	68
Partille	65	55	68	65	69	71	65	63
Stenungsund	64	60	72	68	72	77	74	62
Tjörn	51	62	48	59	51	74	63	69
Öckerö	73	62	60	53	67	71	68	61
Delregion i Västra Götaland [3]								
Göteborgsregionen							62	66
Sjuhärad							70	70
Östra Skaraborg							69	67
Västra Skaraborg							66	68
Fyrstad							69	72
Dalsland							68	66
Norra Bohuslän							66	67
Resursområde i Göteborg								
Resursstarkt								68
Medelresursstarkt								64
Medelresurssvagt								67
Resurssvagt								57

Kommentar: I *Göteborgsregionen* ingår här förutom Kungsbacka samtliga särredovisade kommuner. (För detaljerad redovisning av delregionerna, se slutnot.) Indelningen mellan olika resursområden i Göteborg baseras på en indelning av stadsdelarna med avseende på invånarnas resursstryka (Jönsson m.fl. 1997, s.40).

föregående år. Regionerna Fyrstad och Sjuhärad uppvisar för övrigt regionens bästa resultat för 1999 års undersökning, kommuner där svarsfrekvensen låg högre än totala genomsnittet även 1998.

Vi kan alltså konstatera vissa skillnader i svarsbenägenhet mellan olika grupper. Om vi jämför ålderssammansättningen hos befolkningen, urvalen och de svarande kan vi dock se att representativiteten för olika åldersgrupper i SOM-undersökningarna generellt likväl är god (tabell 4). Mellan 1992 och 1998 är avvikelserna mellan dragna urval och svarande som mest två procentenheter. 1999 är bilden något sämre; för åldersgruppen 50–64 år är avvikelsen mellan urvalet och svarande 3 procentenheter – och mellan befolkningen och urvalet 4 procent. I själva verket är dock differensen mellan befolkning och urval inte större än 3 procent – avrundningarna i tabellen har i detta fall bidragit till att förstora avvikelsen. Men gruppen 50–64-åringar är likväl något överrepresenterad bland de svarande 1999. För övriga åldersgrupper handlar det fortfarande om differenser om som mest 2 procentenheter.

Tabell 4 Åldersgruppernas fördelning i hela urvalet respektive i inkomna enkäter 1992–1999 och åldersfördelningen 1999 hos befolkningen i Västsverige (procent)

		Åldersgrupp					
År	Grupp	15–29 år	30–49 år	50–64 år	65–80 år	SUMMA	Antal
1992	Urval	27	38	19	16	100	
	Svarande	25	37	21	17	100	1 603
1993	Urval	28	37	19	16	100	
	Svarande	27	36	20	17	100	1 586
1994	Urval	27	37	20	16	100	
	Svarande	27	36	22	15	100	1 591
1995	Urval	26	37	21	16	100	
	Svarande	26	37	22	15	100	1 708
1996	Urval	25	38	22	15	100	
	Svarande	26	36	23	15	100	1 807
1997	Urval	26	37	22	15	100	
	Svarande	26	36	23	15	100	1 845
1998	Urval	24	37	24	16	101	5 385
	Svarande	22	36	25	17	100	3 487
1999	Befolkning	24	36	23	17	100	1 192 751
	Urval (brutto)	25	35	24	16	100	5 900
	Nettourval	24	36	25	15	100	5 557
	Svarande	22	34	27	17	100	3 760

I de kommuner som ingår i Väst-SOM I är befolkningen yngre än i de kommuner som omfattas av Väst-SOM II. Detta förhållande speglas också av åldersstrukturen bland de svarande.

Tabell 5 Könsfördelning hos befolkningen, i urvalet och bland de svarande (procent)

		Kön		
År	Grupp	Män	Kvinnor	Summa
1992	Svarande	50	50	100
1993	Svarande	51	49	100
1994	Svarande	51	49	100
1995	Svarande	49	51	100
1996	Svarande	50	50	100
1997	Svarande	49	51	100
1998	Svarande	47	53	100
1999	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	48	52	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser och avser 31 december 1999.

Vi har tidigare konstaterat att svarsbenägenheten är lägre bland män än bland kvinnor i de senaste årens undersökningar. I tabell 5 kan vi se att fördelningen i såväl Västra Götalands befolkning som i det urval som dragits ur denna population är jämn, med en lika stor andel kvinnor som män. Den något högre andelen kvinnor som deltar i undersökningen innebär därmed att svaren rymmer en viss skevhet ifråga om könsrepresentation. Tidigare studier inom ramen för SOM-institutet har dock visat att skillnader i könsfördelning (liksom åldersfördelning) mellan befolkning, urval och svarandegrupp har en mycket litet inverkan på svarsmönster efter en viktning av data – vilket gäller skillnader större än vad är fallet i Väst-SOM 1999.

Vid analyser av 1999 års Väst-SOM bör man vara medveten om att befolkningen i storstadsområdet skiljer sig något från de boende i övriga delar av Västsverige. Vi har tidigare pekat på skillnader i ålder och utbildningsnivå hos befolkningen i de båda delundersökningsområdena.

I tabell 6 kan vi se att stabiliteten i svarandegruppen mellan 1992 och 1997 med avseende på förvärvsställning, medborgarskap och yrkesgrupp är i det närmaste total. 1998, när övriga delar av Västra Götalandsregionen inkluderades i undersökningen, sjönk andelen studenter, utländska medborgare, tjänstemän och

företagare – till förmån för en ökad andel ålderspensionärer, svenska medborgare och arbetare – vilket också visade sig vara en ren konsekvens av det nytillkomna spridningsområdet för undersökningen. Samma demografiska strukturskillnader mellan undersökningsområde – storstadsregionen relativt övriga delar av Västra Götaland – kvarstår i 1999 års undersökning. Skillnader som visar på det relevanta i jämförande analyser mellan olika västsvenska områden.

Tabell 6 Fördelning per förvärvsställning, medborgarskap och yrkesgrupp, 1992–1999

								1999		
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Väst I	Väst II	TOTALT
Förvärvsställning										
Förvärvsarbete	57	57	55	57	57	57	57	57	58	58
Beredskapsarbete	1	0	2	1	2	1	1	1	1	1
AMS-utbildning	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0
Kunskapslyftet	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1
Arbetslös	5	6	6	7	6	5	5	5	5	5
Ålderspensionär	17	16	16	15	15	15	17	16	18	17
Förtidspensionär	4	4	5	5	5	4	4	4	4	4
Hemarbetande	2	3	2	1	1	1	2	1	2	1
Studerande	13	13	14	14	14	16	12	15	11	13
Medborgarskap										
Svenskt	—	95	95	94	95	94	95	95	97	96
Utländskt	—	5	5	6	5	6	5	5	3	4
Yrkesgrupp										
Tjänsteman	32	31	29	31	31	31	28	33	24	29
Tjänsteman: arbetsledande	16	16	15	14	13	14	11	14	10	12
Tjänsteman: företagsledande	2	3	4	3	4	3	2	3	2	2
Arbetare	35	37	37	38	37	36	43	35	47	41
Arbetare: arbetsledande	6	5	6	6	7	6	6	6	8	7
Arbetare: egenanställd	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1
Jordbrukare: utan anställd	0	0	0	0	0	0	1	0	2	1
Jordbrukare: med anställd(a)	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Företagare: ingen anställd	4	3	3	3	3	4	3	3	2	3
Företagare: 1–9 anställda	3	3	3	3	3	4	3	4	2	3
Företagare: 10 el. fler anställda	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

De resultat som presenterats i detta kapitel visar sammantaget på att 1999 års Väst-SOM-undersökning genererat ett datamaterial med god representativitet. Resultaten presenterade i föregående kapitel visar på bredden i den kunskap om västsvenskarnas opinioner och levnadsvanor som kan inhämtas från samma material.

Noter

1 Kommunerna är Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö. I Väst-SOM 1992 till 1995 ingick inte boende i Alingsås kommun i urvalet.

2 Kommunerna är Bengtsfors, Bollebygd, Borås, Dals-Ed, Essunga, Falköping, Färgelanda, Grästorp, Gullspång, Götene, Herrljunga, Hjo, Karlsborg, Lidköping, Lysekil, Mariestad, Mark, Mellerud, Munkedal, Orust, Skara, Skövde, Sotenäs, Strömstad, Svenljunga, Tanum, Tibro, Tidaholm, Tranemo, Trollhättan, Töreboda, Uddevalla, Ulricehamn, Vara, Vårgårda, Vänersborg och Åmål.

3 Delregionerna är indelade enligt följande: *Göteborgsregionen*: Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn, Öckerö; *Sjuhärad*: Bollebygd, Borås, Herrljunga, Mark, Svenljunga, Tranemo, Ulricehamn, Vårgårda; *Östra Skaraborg:* Falköping, Gullspång, Hjo, Karlsborg, Mariestad, Skövde, Tibro, Tidaholm, Töreboda; *Västra Skaraborg*: Essunga, Grästorp, Götene, Lidköping, Skara, Vara; *Fyrstad:* Lysekil, Trollhättan, Uddevalla, Vänersborg; *Dalsland:* Bengtsfors, Dals-Ed, Färgelanda, Mellerud, Åmål; *Norra Bohuslän:* Orust, Munkedal, Sotenäs, Strömstad, Tanum. Denna indelning är på tre punkter en förändring sedan 1998, då Herrljunga, Vårgårda samt Orust ingick i Göteborgsregionen.

Referenser

Holmberg, Sören och Petersson, Olof (1980) *Inom felmarginalen. En bok om politiska opinionsundersökningar*. LiberFörlag, Stockholm.

Jönsson, Sten m.fl. (1997) *Decentraliserad välfärdsstad – Demokrati, effektivitet och service*, SNS Förlag, Stockholm.

Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara – det är frågan*. Rapport nr 12. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

www.scb.se. Statistikdatabaser, befolkningen.

NÄR ÄR SAMGÅENDE BÄTTRE ÄN SAMARBETE?

SVERKER GUSTAVSSON

Vid en jämförelse med Europeiska Unionen var det något märkligt, som inträffade den 15 maj 1997. Riksdagen beslöt då att länen i Västsverige skulle läggas samman. Såsom genom ett trollslag försvann Skaraborgs, Älvsborgs och Göteborgs och Bohus län och ersattes av ett nytt storlän, som gavs namnet Västra Götalands län.

Någon lika radikal omgestaltning – att medlemsländerna helt skulle upphöra – har aldrig övervägts inom unionen. Där sträcker sig länderna mycket långt i samarbete, innan de bestämmer sig för att ens partiellt, marginellt och provisoriskt gå samman i vissa begränsade frågor.

Även obetydliga steg i riktning mot att gå samman i stället för att samarbeta väcker starkt motstånd bland unionens medlemsländer. Beslutet att de västsvenska länen skulle gå samman, däremot, togs samlat och vid ett enda tillfälle samt – det viktigaste vid en jämförelse – avsåg de tidigare landstingens och länsstyrelsernas *hela* verksamhet och *totala* finansiering.

Trots denna djärvhet passerade sammanslagningen förhållandevis obemärkt i såväl 1994 som 1998 års valrörelser. Att samgående är bättre än samarbete verkar ha tagits för givet. Aktörerna gjorde skilda bedömningar i den västsvenska frågan jämfört hur de resonerar på europeisk nivå. Vad kan vi lära av denna skillnad? Hur hade de alternativt kunnat göra?

Vertikal och horisontell indelning

Teoretiskt har politiska indelningsfrågor inte bara en vertikal utan också en horisontell aspekt. Vertikalt handlar det om att fördela *rätten att besluta* mellan internationell, europeisk, nationell, regional och kommunal nivå. Horisontellt är problemet hur gränser dras mellan kommundelar, kommuner, län och länder på samma nivå. Hur avgränsas de *folk,* som är styrelsens objekt och subjekt på den nivå det gäller?

1997 års riksdagsbeslut innebar en påtaglig och förhållandevis stor förändring i båda dessa olika hänseenden. Det ena som skedde var att det nya storlandstinget övertog befogenheter rörande fysisk och näringsgeografisk planering från länsstyrelserna i de upplösta länen.

Balansen mellan regional självstyrelse och utövandet av centralmaktens befogenheter på regional nivå blev härigenom en annan i Västra Götaland än i övriga Sverige. Detta var en vertikal förskjutning. Rätten att planera övergick till viss del från det nationella till det regionala folket. Västsvenskarna vann på marginalen

vad befolkningen i hela landet förlorade, när det gäller makten över miljön och markutnyttjandet på Västkusten.

Det andra som ändrades var den horisontella gränsdragningen. Skaraborgs, Älvsborgs och Göteborgs och Bohus län upphörde. I stället kom Västra Götalands län. Majoriteten i storlandstinget bygger på nya förutsättningar. Den politiska sammansättningen inom vart och ett av de gamla länen saknar numera betydelse. Avgörande är majoriteten inom regionen som helhet.

Praktiskt politiskt var de båda förändringarna förutsättningar för varandra. Idén om ett totalt horisontellt samgående krävde för att kunna genomföras, att den nya länsstyrelsen fick mindre att säga till om än vad de gamla hade haft. Inslaget av ökad makt för landstinget på länsstyrelsens bekostnad förefaller ha minskat de förtroendevaldas skepsis mot att de gamla länen försvann som politiskt meningsfulla gemenskaper.

Därmed inte sagt att det skulle vara ofruktbart att skilja mellan den vertikala och den horisontella aspekten. Tvärtom skulle jag vilja säga. Just precis därför att den praktiska politiken resonerar och beslutar om höjdled och sidled på samma gång blir det dubbelt angeläget att analytiskt skilja däremellan. Kopplingen framträder i ett klarare ljus, om vi skiljer mellan dessa båda infallsvinklar.

Tobias Krantz analyserar i sin avhandling *Makten över regionen* den vertikala aspekten. Vilken bör vara den territoriella basen för styrelsen på regional nivå? Bör det vara regionen? Bör det vara de underliggande kommunerna? Eller bör styrelsen utövas med stöd av majoritetsförhållandena inom landet som helhet?

Motsvarande problem på den lägre nivån undersöker Urban Strandberg i sin avhandling *Debatten om den kommunala självstyrelsen 1962-1994*. Bör våra kommuner i första hand vara självstyrelseorgan? Eller bör de i första hand verkställa centralt fattade beslut rörande äldreomsorg, barnomsorg, grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning?

Den horisontella aspekten – som Tobias Krantz och Urban Strandberg medvetet avstår från att behandla i sina avhandlingar – ter sig olika beroende om det är länsstyrelsen eller landstinget vi betraktar.

Vad gäller länen, som utlöpare av centralmakten, är deras territoriella avgränsning ingen stor fråga. Så länge det bara handlar om att tillämpa centralt bestämd politik är indelningen i län ett nästan lika oskyldigt problem som hur polisdistrikt eller militärområden avgränsas.

Länen är emellertid också landsting. För självstyrande enheter, som styrs av valda fullmäktigeförsamlingar och där det handlar om att acceptera majoritetsbeslut i familjenära och kostnadskrävande verksamheter, är saken strax betydligt mera problematisk. Ty det är långtifrån självklart av vilken anledning gränserna för majoritetsstyret upphävs och ersätts med nya territoriella skiljelinjer.

Historiskt har nya folk mest uppkommit efter krig och auktoritära påtryckningar i samband med fredsförhandlingar. Det enda empiriska material av någon omfattning, som belyser förutsättningarna för att i praktiken skapa nya folk på

fredlig väg, är kommunsammanslagningarna och kommunsplittringarna i Sverige under perioden efter 1945. Den kommunala indelningspolitikens horisontella aspekt är ämnet för Peder Nielsens kommande doktorsavhandling.

Den här ställda frågan gäller emellertid varken det europeiska statssystemets eller den svenska kommunala indelningens successiva omgestaltning. Problemet är 1997 års sammanslagning av tre västsvenska landsting. Hur kunde den åstadkommas?

Ödestro eller rationalitet?

Motiv och motiveringar anförs påfallande sparsamt i det av regeringen och riksdagen signerade materialet. Argumentet om historisk nödvändighet antas vara så självklart övertygande, att det inte – därutöver – behövs någon rationell analys. Så ter sig den ”process”, som Katarina Danielsson beskriver i sin bok *Vägen till Västra Götaland*.

Ett anförande av den regionalt väl förankrade majoritetstalaren Kjell Nordström i Skara (s) i den avslutande kammardebatten är det från rationell synpunkt mest intressanta i sammanhanget. Hans anförande tydliggör bättre än propositionen och utskottsutlåtandet de båda troliga grundmotiven effektivitet och demokrati – i tillägg till mer allmänt hållna hänvisningar till vad den ”historiska” lämplighetslogiken krävde.

Beträffande den ökade effektivitet, som Kjell Nordström menar skulle bli följden av sammanslagningen, ger han följande exempel på något som enligt hans mening hade kunnat beslutas först sedan flera västsvenska län hade förts samman:

> *Den modell som vi har i dag kräver alltså ett ständigt sammanträdande och förhandlande. Det åtgår enorma resurser för denna byråkrati. Jag tycker att den kan effektiviseras. Den som vill effektivisera den statliga organisationen bör anamma det förslag som föreligger.*
>
> *Vi kommer att få en tydligare beslutsstruktur, framför allt på landstingssidan och inom sjukvårdsområdet. Det blir[även] enklare att hantera det statliga området. Jag måste som länsstyrelseledamot ärligt säga att jag tyckte det var bra att Vägverket genomförde sin nya organisation, där man tog ett helhetsgrepp över Västsverige.*
>
> *Jag har varit med om att diskutera vägen mellan Grästorp och Trollhättan/Uddevalla. Vi i Skaraborg ville ha en bättre väg, men i Älvsborgs och Bohus län prioriterade man en annan väg. Därför blev det aldrig någon ordning på vägen. Så var det, men sedan det tagits ett helhetsgrepp och en helhetsbedömning gjorts kunde en del saker lösas på ett betydligt bättre sätt.*
>
> (Riksdagens protokoll 1996/97: 103, s. 73)

Det andra huvudargumentet var den förbättrade möjligheten att utkräva ansvar. Där sade Kjell Nordström följande:

> *Diskussionen om det här [sammanslagningen] har, inte minst på landstingssidan, förts ur den demokratiska aspekten. De som har suttit i planeringsnämnden och de som i dag sitter i kommunalförbundet känner att de inte har en bra demokratisk organisation. Om väljarna skulle vilja välja bort dem som sköter sjukvården, har de i dag ingen möjlighet till detta. Det måste nämligen ske via landstingsval, alltså via indirekta val. Det går inte att utkräva något direkt ansvar.*
>
> (Riksdagens protokoll 1996/97: 103, s. 73)

Här argumenterar Kjell Nordström på ett sätt, som jag gissar han inte skulle göra i fråga om Sveriges överlevnad som självständigt land inom Europeiska Unionen. Frågan är om de många uppgörelser, som uppnås efter förhandlingar är ett argument för eller emot ett totalt samgående. Är en stor myckenhet av förhandlingar ett sätt att hävda den enhet som förhandlar? Eller talar det ymniga förhandlandet för att gå upp i en större enhet?

En viktig punkt i riksdagsdebatten var om sammanläggningen hade stöd hos dem som skulle beröras av reformens sjukvårdspolitiska effekter. När det kommer till kritan, utvecklade Kjell Nordström, är den större effektivitet som följer av den ändrade länsindelningen det viktiga, inte den vertikala och horisontella avgränsningen.

> *[Motståndarna undrar] om det finns ett folkligt stöd för det nya storlänet eller inte. Om jag skall vara ärlig kan jag säga att jag tror att de flesta faktiskt inte bryr sig så mycket om den organisation vi alltid pratar om. Jag brukar ta ett exempel på detta. En granne hemma i Skara och jag diskuterade nämndorganisationen samtidigt som vi gjorde en omorganisation i Skara kommun. Det engagerade mig och en annan på insändarsidorna väldeliga. Min granne sade att han hade noterat att vi sysslade med omorganisationen: ”Du skall ha en sak klar för dig. Vad som är viktigast för mig är att snöplogen är utkommenderad en halvtimme innan jag cyklar till jobbet. Om den är utkommenderad i Skara, Skövde eller Stockholm bryr jag mig inte om.”*
>
> *För de allra flesta skaraborgare och för de andra som bor i västra Götaland är det en bra sjukvård som är det viktigaste. Det tror jag vi kan få på detta sätt.*
>
> (Riksdagens protokoll 1996/97: 103, s. 76)

Vad menade Kjell Nordström, närmare bestämt? Varför behövde vägbudgeten slås samman för att vägen mellan Grästorp och Trollhättan skulle kunna byggas? Varför kände han sådan olust inför att binda sina väljare för sjukvårdsöverenskommelser avseende hela Västsverige utan att de förtroendevalda inom

vart och ett av de tre länen kunde bli ställda till samlat ansvar för avtalen mellan länssjukhusen och Sahlgrenska universitetssjukhuset?

Samarbete eller samgående?

Inom EU förhandlar sig regeringarna fram till lösningar, som är svåråtkomliga för demokratin i vart och ett av medlemsländerna. Beslut kan genomdrivas utan rädsla för att unionsmakten samlat kan ifrågasättas. Ty ansvaret utkrävs av regeringarna var för sig, inte av dessa som kollektiv.

Att det går till på det sättet anses ge unionen dess särskilda styrka i fråga om marknaden och myntet. Varför är en sådan ordning acceptabel när det gäller unionen men förkastlig, när tre västsvenska landsting skall förhandla sig fram till uppgörelser om sjukvårdens organisation och finansiering?

Skillnaden mellan att samarbeta och att gå samman är grundläggande. Samarbete betyder att de ingående enheterna beslutar var för sig men att innehållet beror på överenskommelser med andra länder och i detta fall landsting.

Att gå samman, däremot, innebär att makten över normgivning och skattebaser centraliseras till en högre enhet, som kan fatta bindande majoritetsbeslut för samtliga ingående medborgare. De lägre enheterna upphör att existera i och med att den högre kan besluta med direkt effekt, principiellt företräde och utan vetorätt.

Poängen med att samarbeta i stället för att gå samman är – enkelt uttryckt – att länderna får tillgång till samhandlandets större problemlösningsförmåga utan att behöva ge upp sina egna beslutssystem. Så resonerar regeringarna. Samgåendet inskränker sig till marknaden och myntet – mycket nog i och för sig men trots allt inte så mycket i ett större perspektiv.

Något samgående i fråga om utrikespolitiken, straffrätten, den familjenära civilrätten (familjerätten, arbetsrätten och fastighetsrätten) är inte aktuellt. Där är beslutsfattandet uteslutande nationellt eller mellanstatligt samarbetande.

Inte heller är det aktuellt med något gemensamt utnyttjande av skattebaserna. Det senare är särskilt viktigt vid en jämförelse. Ty det är ett samgående i fråga om familjenära juridik och gemensamt utnyttjande av skattebaserna, som särskilt behöver motiveras. Unionens – i och för sig omstridda men i sammanhanget lilla – budget omfattar i nuläget 1,27 procent av BNP. Det skall jämföras med de sammanlagt 40 à 55 procent, som tas ut i skatt på nationell, regional och kommunal nivå inom varje land för sig.

Den överväldigande mängden av allt samhandlande inom unionen har karaktär av samarbete. Regeringarna möts, förhandlar och beslutar sedan formellt var för sig. Genom att slå vakt om utrikespolitiken, straffrätten, den familjenära civilrätten och makten över skattebaserna säkerställer medlemsländernas demokratier sin egen legitimitet och sin egen fortlevnad i sina egna medborgares ögon.

Bara sådant som inte medborgarna inte märker i vardagen – i praktiken affärs-

juridiska och penningpolitiska angelägenheter – beslutas överstatligt. Politik av det senare slaget är bara möjlig, så länge den befinner sig under demokratins *varseblivningströskel* (Scharpf 1999, 31).

Men så resonerade alltså inte Kjell Nordström. För honom skulle vägen mellan Grästorp och Trollhättan inte bli byggd utan att pengarna var sammanförda till en enda kassa. Likaså innebar uppgörelserna med de andra landstingen om kostnaderna för Sahlgrenska en alltför stor belastning för ansvarsutkrävandet inom respektive landsting för att det skulle hålla i längden.

Lika gott att först som sist kasta in handduken och ge upp det skaraborgska, älvsborgska och bohusländska självbestämmandet, resonerade Kjell Nordström. Ty rätten att råda över sig själv i de gamla länen var mindre värd. Ett nytt storlän med full integration av skattebaserna och ett samlat utkrävande av ansvar tedde sig bättre.

Fripassagerare och demokratiskt ansvar

Utifrån en rationell grundsyn på det horisontella indelningsproblemet bör åtminstone två krav vara uppfyllda för att det skall vara ändamålsenligt att dra nya gränser. Det ena som kan motivera samgående är om det inte går att komma tillrätta med *fripassagerarproblemet* på annat sätt.

Frågan är om det genom avtal går att åstadkomma en rimlig finansiering av sådana tjänster som tillhandahålls gemensamt. Om exempelvis älvsborgare och skaraborgare sliter orimligt mycket på nyttigheterna i Göteborg utan att Göteborgs stad och Bohuslandstinget klarar att ta betalt för detta är det ett gott skäl för att gå samman. På motsvarande sätt är det ett argument om göteborgarna sliter orimligt mycket på den känsliga naturen i Bohuslän och i andra delar regionen utan att någon rimlig reglering och betalning går att åstadkomma.

Vad gäller Sahlgrenska universitetssjukhuset, som är den största och huvudsakliga samarbetsangelägenheten, har jag aldrig hört sägas annat än att skaraborgare, älvsborgare och bohuslänningar inom ramen för det tidigare samarbetsavtalet fick betala vare sig mer eller mindre än göteborgarna för att få tillgång till bästa möjliga vård.

Ingen har mig veterligen påstått, att människor från de andra länen prioriterades bort i köerna till svåra operationer och annan avancerad behandling till förmån för göteborgarna. Kravet på solidarisk betalning och icke-diskriminering verkar ha gått att uppfylla genom avtal och debiteringar över länsgränserna.

Svårare att uppfylla är fripassagerarkriteriet i fråga om kulturella och vetenskapliga angelägenheter. Inträdes- och terminsavgifter går inte att göra så höga att de bara faller på individen.

Samtidigt vill vi inte bokföra varje utnyttjande så i detalj, som låter sig göras inom sjukvården. Då blir det obönhörligen på det sättet, att det kollektiv som bekostar grundplåten för ett museum, en teater eller ett universitet får problem med människor ur andra kollektiv, som begagnar sig av nyttigheten och bara marginellt betalar vad det kostar.

I praktiken var detta inget stort problem i Västsverige. Universitet och högskolor var och förblev statligt finansierade. Museer och teatrar var och förblev kommunalt finansierade med stora statsanslag.

Det andra som kan motivera en övergång från samarbete till samgående är att det bör gå att utkräva *demokratiskt ansvar* för hur styrelsen utövas. ”Om väljarna skulle vilja välja bort dem som sköter sjukvården, har de i dag ingen möjlighet till detta”, sade Kjell Nordström i riksdagsdebatten. ”Det måste nämligen ske via landstingsval”, fortsatte han, ”alltså via indirekta val. Det går inte att utkräva något direkt ansvar.”

Därför, menade Kjell Nordström, var det en demokratisk vinning att slå samman de tre landstingen. Då skulle det tydligare framgå vilka som borde belönas för framgångar och bestraffas för påvisad misskötsel.

Parallellen med Europeiska Unionen är uppenbar. Därmed blir också samma analys tillämplig. Varför menar flertalet ansvariga politiker, att unionen *inte* bör förändras i grunden? Varför håller de fast vid att det rör sig om ett samarbete mellan självständiga stater? Varför anses de små inslagen av partiellt samgående böra förbli av provisorisk karaktär? Varför understryks med sådan emfas, att makten bara har centraliserats i fråga marginella delar av den samlade normgivningsmakten och det samlade utnyttjandet av skattebaserna?

Förklaringen till envisheten i försvaret av unionen som fördragsgemenskap – med ministerrådet i centrum – kan naturligtvis framställas som att politiker och tjänstemän slår vakt om sina privilegier i form av ständig kommunikation med sina motsvarigheter i övriga medlemsländer. Men det är bara den ena sidan av saken. Att ständigt förhandla är inte bara stimulerande. Det är också tröttande.

Rimligen menar regeringarna vad de säger, när de försvarar underskottet i fråga om möjligheter att utkräva ansvar på europeisk nivå med ett demokratiskt argument. Detta skäl är rakt motsatt det som Kjell Nordström anförde till stöd för det totala samgåendet.

Teoretiskt vore det bästa om medborgarna kunde acceptera majoritetsstyre inom unionen som helhet, anser regeringarna. Men när så inte är fallet är det näst bästa att legitimiteten uppnås inom varje land för sig. Vad som måste undvikas är att unionens politik svävar fritt utan att vare sig europeiskt eller nationellt ansvar kan utkrävas.

Känslighet i vardagen

Avgörande för om det går att avstå från utkräva samlat ansvar på europeisk nivå är känsligheten i vardagen. För att slippa demokratisera unionen bör samgåendet enbart vara av provisorisk natur och bara omfatta sådant som inte riskerar att komma upp till diskussion vid vanliga människors köksbord, menar de nationella politikerna.

Samgåendet bör begränsas till sådana delar av politiken, som befinner sig un-

der demokratins varseblivningströskel. Följaktligen är det bara inom handels- och penningpolitiken som unionen har provisoriskt överstatliga befogenheter.

Till den känsliga kategorin hör inte bara sådant som kostar pengar i form av skatter, avgifter och offentliga utgifter. Dit hör också merparten av straffrätten och processrätten samt de familjenära delarna av civilrätten. Inom dessa områden riskerar överstatligt fattade och genomdrivna beslut att behöva konfronteras med enskilda medborgares egna erfarenheter.

Den fria rörligheten på marknaden skulle förvisso – för att illustrera idén om köksbordskriteriet och varseblivningströskeln – kunna vinna på att makten över fastighetsrätten, arbetsrätten och familjerätten vore centralt bestämd på samma sätt som konkurrensrätten och penningpolitiken. Men detta skulle – vilket är min poäng – äventyra hållbarheten av den etablerade ordningen.

Runt köksborden skulle man då börja undra, med vilken rätt makten centraliserades. Till att börja med borde saken kunna påverkas i allmänna val, säger de som tar upp frågan i ett vardagligt sammanhang. Dessutom är det väl inte självklart att allmänna val i så fall skulle omfatta hela Europa. Finns det inte något som heter subsidiaritet? Är detta inte frågor, där det svenska, portugisiska eller brittiska folkstyret borde kunna få bestämma utan inblandning av någon överstat?

Villkoret för fortsatt framgång för unionens karaktär av samarbete med enbart inströdda inslag av provisoriskt samgående är, menar jag, att de senare förblir under tröskeln. Bara om länderna undviker att centralisera makten över skattebaserna och de delar av juridiken, som befinner sig över tröskeln, kan de undgå *såväl* en demokratisering av överstaten som en åternationalisering av de hittills centraliserade befogenheterna.

Det gäller med andra ord att i det partiella samgåendet befinna sig under demokratins radar. Det går inte att undgå denna radar med mindre regeringarna avstår från att centralisera sådant som intresserar vanliga medborgare.

Framgången för försöken att bevara medlemsländerna som självständiga demokratier med egen legitimitet är inte given. Den beror på i vad mån regeringarna lyckas begränsa centraliseringen till sådant som bara intresserar affärsjurister och diplomatiska specialister. I alla frågor som aktualiserar skattebaserna och den familjenära juridiken nöjer de sig med att samarbeta och aktar sig noga för att gå samman i anordningar som binder överstatligt.

Offensiv mellanstatlighet

Det är i ljuset av denna iakttagelse som den nu i växande utsträckning praktiserade idén om offensiv mellanstatlighet (Scharpf 1999, 140 ff) bör förstås. Till följd av unionens uppbyggnad går det av demokratiska legitimitetsskäl inte att fatta de social- och arbetsmarknadspolitiska beslut, som egentligen skulle behövas för att hävda unionsländerna gentemot resten av världen.

Låt oss då inte göra det bästa till godas fiende utan inrikta krafterna på det näst

bästa, säger dagens europeiska regeringar. Det är att mellanstatligt samordna ländernas ansträngningar på de områden, som ligger över varseblivningströskeln och utanför den överstatliga centraliseringen av makten över marknaden och myntet.

Vi behöver sänka arbetslösheten och bättre utnyttja humankapitalet, hette det i ordförandeskapets slutsatser efter stats- och regeringschefernas möte i Lissabon den 23-24 mars 2000. Men det finns inte demokratiska förutsättningar för att göra detta överstatligt. Alternativet är ”en ny öppen samordningsmetod” (Ordförandetskapets slutsatser, punkt 7).

Enligt regeringarnas uppfattning är mellanstatlig samordning rätt metod för sådan politik, som ligger över varseblivningströskeln. Den familjenära juridiken och skattebaserna måste länderna hantera var för sig. Annars riskerar hela unionsprojektet att förlora medborgarnas förtroende. Samtidigt behövs gemensamma beslut också inom dessa områden. När medborgarna inte kan acceptera europeiska majoritetsbeslut, är lösningen samordning och beslut inom varje land för sig.

Skaraborgare, älvsborgare och bohuslänningar avstod frivilligt och i ett slag från alternativet att samarbeta i stället för att gå samman. Om politikerna i de gamla länen i stället hade velat gå den mellanstatliga linjen, borde de ha valt att differentiera budgeten med hänsyn till hur demokratiskt känsliga de olika delarna av sjukvårdspolitiken kunde bedömas vara.

Avtalet mellan landstingen och Sahlgrenska utgjorde – bedömer jag trots vad Kjell Nordström svepande sade i riksdagsdebatten – bara en marginell del av kostnaderna för de vanliga sjukhusen och den enklare sjukvården i Göteborg, Skövde, Lidköping, Mariestad, Falköping, Trollhättan, Bengtsfors, Uddevalla och Borås.

Enligt den logik som medlemsländernas politiker tillämpar inom unionen borde politikerna i de förutvarande västsvenska landstingen ha varit försiktiga med att gå samman om skötseln av samtliga BB-avdelningar, kirurgmottagningar och medicinkliniker. Ty det var och förblev rimligen merparten av dessa som förbrukade lejonparten av de tre förutvarande landstingens skattekvoter.

Rimligen var det enskilda sjukvårdsenheters nedläggning och omdisposition – till följd av beslut inom storlandstinget – som kunde bli svåra att förklara för befolkningen inom respektive delar av dess stora territorium. Med tanke på detta ter det sig förbryllande, hur idén om en sammanläggning av de tre tidigare landstingens skattekvoter och familjenära angelägenheter inom sjukvården kunde mötas med sådan relativ likgiltighet.

För regeringarna i unionen är perspektivet i alla händelser det motsatta. De tar för givet att de *inte* bör gå samman, om det räcker med att samarbeta. För de västsvenska länspolitikerna var samgåendet i stället den självklara lösningen.

Differentiering

Hur kan tänkandet vara så olika europeiskt och regionalt, när problemen i övrigt så mycket liknar varandra? En första möjlig förklaring är förstås – vilket bör kunna

prövas med beteendevetenskaplig metod – att samhörigheten länsvis faktiskt är mindre än motsvarande uppslutning för det egna landet inom unionen. Så är det av gjorda undersökningar att döma (Petersson m fl 1997, 95). Men i hur hög grad och är det en tillräcklig förklaring?

En kompletterande möjlig förklaring kan vara att inslaget av irrationalitet och ödestro – trots allt och märkligt nog om det är på det sättet – är större i det västsvenska än i det allmäneuropeiska fallet. Också detta låter sig undersökas.

Idén bör då vara att *differentierat* gå igenom hela den befogenhetsmassa och ekonomiska omslutning, som i utgångsläget hanterades av de tre landstingen. Det skulle förslagsvis kunna ske enligt följande schema:

- verksamheter som inte berörs av förhållanden i angränsande län
- verksamheter som visserligen berörs av förhållanden i angränsande län men där det inte krävs mer än harmonisering av gällande praxis för att undanröja missförhållandet
- verksamheter som visserligen berörs av förhållanden i angränsande län men där missförhållandet går att undanröja genom ”mellanstatliga” överenskommelser, samt
- verksamheter som berörs av förhållanden i angränsande län i sådan utsträckning att fripassargerarkriteriet inte kan uppfyllas med mindre man skapar en överordnad enhet med rätt att fatta bindande beslut om sagda verksamhets omfattning, inriktning, organisation och finansiering

Mycket tyder på att tillämpningen av motsvarande schema (Scharpf 2001, 1 ff) på unionens problem är på väg att ge oss ett fastare grepp om vad som förklarar och motiverar skilda balanser mellan nationellt, mellanstatligt och överstatligt. På samma sätt menar jag att också svenska horisontella indelningsfrågor bör kunna angripas i syfte att komma bort från att enbart motivera förändringar med ödestro och allmänt hållna hänvisningar till historisk lämplighetslogik.

Att sådant ännu förekommer är ett politiskt och statsvetenskapligt fattigdomsbevis. Historien har inget mål. Allra minst gäller detta problemet vertikal och horisontell indelning. Också dessa frågor bör avmystifieras. Annars kan utvecklingen inte styras och reformeras med ledning av gjorda erfarenheter. Förnufts- och faktabaserad analys av möjliga alternativ krävs som komplettering till det myckna talet om ”identitet” som förklaring och motiv.

Det räcker enligt min mening inte med att hänvisa till konstruerade eller historiskt givna identiteter för att avgöra hur beslutsenheter bör vara avgränsade i höjdled och sidled. Därtill behövs ett rationellt differentierat underlag. Inriktningen bör vara vad som krävs för att medborgare skall acceptera majoritetsbeslut till nackdel för sig själva. I någon annan betydelse är det i politiska sammanhang inte meningsfullt att tala om ”identitet”.

Idén om rationalitet är naturligtvis inte bara en statsvetenskaplig utan också en

politisk övertygelse. Men blir den mindre analytiskt fruktbar av den anledningen? Knappast. Huvudsaken är att våra politiska övertygelser inte *avhåller* oss från att pröva hur det faktiskt förhåller sig. Att de kan stimulera till fortsatt forskning är uppenbart.

Referenser

Danielsson, Katarina (1999) *Vägen till Västra Götaland*. Östersund: Institutet för regional forskning. Rapport 111.

Gustavsson, Sverker (2000) Reconciling Suprastatism and Accountability. Pp. 39-64 in Catherine Hoskyns & Michael Newman, eds., *Democratizing the European Union*. Manchester University Press.

Gustavsson, Sverker (2000) Lagstiftning och nationell identitet. *Svensk Juristtidning*, 85, 219-229.

Gustavsson, Sverker (2000) Hvad gør en europæisk monetær union, uden en parallel skatteunion, politisk holdbar? S. 60-93 i Søren Dosenrode, red., *Danmark og ØMU'en.* Bind 1. Aarhus: Systime forlag.

Krantz, Tobias (2001) *Makten över regionen*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Länsindelningen i Västsverige m m. *Bostadsutskottets betänkande 1996/97: 13*.

Länsindelningen i Västsverige m m. *Riksdagens protokoll 1996/97: 103*. 15 maj 1997, s. 12-27 och 46-84.

Nielsen, Peder. *Kommunal indelning och kommunal demokrati*. Kommande avhandling vid statsvetenskapliga institutionen i Uppsala.

Ordförandeskapets slutsatser vid Europeiska rådet i Lissabon den 23 och 24 mars 2000. http://ue.eu.int/sv/Info/eurocouncil/index.htm

Petersson, Olof m fl (1997) *Politik över gränser.* Stockholm: SNS förlag.

Scharpf, Fritz W. (1999) *Regieren in Europa.* Frankfurt: Campus Verlag.

Scharpf, Fritz W. (2001) Notes Toward a Theory of Multilevel Governing in Europe. *Scandinavian Political Studies*, 24, 1-15.

Strandberg, Urban (1998) *Debatten om den kommunala självstyrelsen 1962-1994*. Göteborg studies in politics, 51. Hedemora: Gidlunds förlag.

Ändrad länsindelning och försöksverksamhet i Västsverige. *Regeringens proposition 1996/97: 108*.

BORTOM REGIONENS GRÄNS – ÅSIKTER OM VÄSTRA GÖTALANDS INTERNATIONALISERING

RUTGER LINDAHL OCH LINDA BERG

Under de senaste decennierna har ”internationalisering” och ”globalisering” blivit centrala begrepp i diskussionen kring samhällsutvecklingen i Sverige. Beroendet av omvärlden, ekonomiskt, politiskt, kulturellt, etc., sätter kraftiga spår i tillvaron för såväl företag, offentliga institutioner, som för individer. För att ta tillvara de möjligheter som internationaliseringen öppnar har regioner fått ökad betydelse. Gränsöverskridande regionalt samarbete är vanligt förekommande i Europa och uppmuntras av EU utifrån såväl fredsbevarande som ekonomiska motiv (SOU 1995:27). I forskarkretsar talas om en renässans för regionala frågor och om regioner som alltmer aktiva aktörer på den internationella arenan (Rhodes, 1995; Gren, 1999). Skillnaderna mellan olika regioner vad gäller såväl tillväxt som internationellt engagemang är emellertid stora, vilket delvis kan förklaras av de olika förutsättningar för självständigt regionalt arbete som föreligger inom ramen för olika länders politiska system. Men även andra faktorer framhålls, som regionens ekonomiska betydelse, politisk kompetens och inte minst förmågan att kunna mobilisera det civila samhället bakom de regionala styrelserna och deras agerande (Rhodes, 1995:9). Mot denna bakgrund är det intressant att den nya Västra Götalandsregionen på försök från länsstyrelsen har övertagit ansvaret för att handha de regionala utvecklingsfrågorna, inklusive de internationella frågorna, i Västsverige. De folkvalda regionpolitikerna företräder således hela regionen och dess invånare i internationella sammanhang.

Utöver Västra Götalandsregionen, och tidigare länsstyrelsen, har internationella frågor i Västsverige även hanterats av West Sweden. Som kommunernas och landstingens regionkontor i Bryssel har de haft hand om en stor del av marknadsföringen av Västsverige och spridningen av information om vad som händer i EU. I Sverige är kommunerna ovanligt stora och de har traditionellt haft en med internationella mått hög grad av självstyrelse. Kommunerna har dock inte haft möjlighet att bedriva egen ”utrikespolitik” eller ingå internationella avtal. Men flera kommuner har insett att internationella frågor har betydelse även för den lokala nivån. Kommunalt engagemang i internationellt samarbete har således vuxit kraftigt, inte minst genom tillkomsten av lokala/regionala lobbyingkontor i Bryssel (Goldsmith & Klausen1997:253). Detta återspeglas i Sverige även av att ungefär tre fjärdedelar av samtliga kommuner har någon anställd tjänsteman med ansvar för EU-frågor eller internationella frågor. (Berg, 1999:20) Graden av internationellt engagemang varierar emellertid starkt mellan olika kommuner. Förutom

det lokala näringslivets internationella kopplingar kan man också se tecken som tyder på att förekomsten av pådrivande politiker, alternativt motsträviga politiker och väljare, spelar en betydande roll för kommunernas internationella engagemang. Pågående forskning som bl.a. gäller kommunerna i Västra Götaland tyder på att kommunpolitiker och lokala tjänstemän med ansvar för internationella frågor ofta känner sig hämmade av invånarnas negativa attityder till internationalisering.[1]

För att kunna bli en internationellt stark regional aktör är det betydelsefullt att även invånarna i regionen anser att denna typ av frågor är viktiga. För att undersöka förutsättningarna för internationellt agerande på regional nivå har i Väst-SOM undersökningen ställts frågor om vilken vikt invånarna i Västra Götalandsregionen tillmäter engagemang i dessa frågor. Förutom att söka förklaringar i traditionella bakgrundsfaktorer som kön, ålder, utbildning, boende, partisympati, etc., har också ställts frågor om erfarenhet av utlandsvistelse för t.ex. studier, arbete eller semester. Vidare har frågor som rör prioritering av samarbetspartners (andra länder/regioner) och synen på den internationella konkurrenskraften hos Västra Götalandsregionen analyserats.

Viktigt att engagera sig i internationella frågor

Resultaten från Väst-SOM undersökningen 1999 visar (tabell 1) att i hela Västra Götaland är det drygt 60 procent av invånarna som tycker att det är viktigt att engagera sig i internationella och EU-frågor. Intresset för EU- och internationella frågor är generellt sett något lägre än intresset för rikspolitiska eller kommunalpolitiska frågor. Svarsmönstret överensstämmer med vad som framkommit vid tidigare undersökningar (Berg & Lindahl, 1999:286). En förändring mot tidigare är dock att andelen som tycker att det är viktigt att engagera sig i olika frågor är genomgående lägre i 1999 års undersökning, kanske ett utslag av att 1998 var ett valår. Intresset för EU- och internationella frågor är fortfarande störst i Göteborgsregionen.[2] Förra året noterades invånarna i Sjuhärad för det lägsta intresset för internationella frågor och EU-frågor. I årets undersökning är det däremot skaraborgarna som intar motsvarande position. Andelen invånare som tycker att det är viktigt att engagera sig i frågor utanför Sveriges gränser är ca tio procentenheter lägre i Skaraborg än i Göteborgsregionen. Avseende EU-frågor är intresset lågt även i Dalsland.

De geografiska skillnaderna kvarstår däremot inte när det gäller rikspolitiska eller lokala frågor. Uppenbarligen uppfattas de internationella frågorna vara av en speciell karaktär. Från tidigare undersökningar, bl.a. om inställningen till medlemskap i EU, vet vi att det ofta förekommer ett centrum-periferimönster i resultaten. Invånare i geografiska, ekonomiska, politiska och kulturella ”maktcentra” och som tillhör en socio-ekonomisk elit uppvisar ofta ett svarsmönster som skiljer sig från de invånare som på motsvarande grunder kan sägas tillhöra ”periferin”

(Gilljam & Holmberg, 1995). I geografiskt (geopolitiskt) avseende stöds centrum-periferiteorin i denna undersökning av det faktum att invånarna i Göteborgsregionen i högre utsträckning än övriga invånare anser att internationella frågor och EU-frågor är viktiga att engagera sig i. Men i begreppet centrum ligger också tanken om närhet till politisk/ekonomisk makt och/eller till någon form av samhällelig elit. Enligt teorin är det således exempelvis män, högutbildade, storstadsbor och personer med god inkomst som förväntas vara mest positivt inställda till de här frågorna.

Tabell 1 Andelen personer som anser att det är viktigt att engagera sig olika typer av frågor, i olika delregioner[3] i Västra Götalands län (procent)

	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Internationella frågor	65	69	61	57	60	63	64	62
EU-frågor	63	67	61	57	56	59	54	57
Rikspolitiska frågor i Sverige	74	77	72	70	69	73	74	69
Regionala frågor i Västra Götaland	70	71	68	70	73	71	72	72
Frågor i den kommun där du bor	82	82	80	85	82	79	87	85
Frågor i den del av kommunen/stadsdelen där du bor	80	80	81	82	80	75	87	84

Kommentar: Frågan lyder "*Hur viktigt anser du personligen att det är att engagera sig i följande typer av frågor*?". Frågekategorierna framgår av tabellen. Procenttalen är en sammanslagning av de som angav att det var mycket eller ganska viktigt att engagera sig i frågan. Procentbasen utgörs av de som svarat på respektive delfråga.

Resultaten av de genomförda analyserna visar sig emellertid inte på alla punkter stämma med dessa antaganden. Det är kvinnorna som i högst utsträckning anser att det är viktigt att engagera sig i både internationella frågor och i EU-frågor. Skillnaden i förhållande till männen är tydligast avseende de internationella frågorna. (Mer information om olika bakgrundsfaktorer finns i tabell 10 i bilaga till detta kapitel). Utbildning uppvisar däremot ett mönster som stämmer med centrum-periferiteorin. Ju högre utbildning desto större andel som uppger att det är viktigt att engagera sig. Noterbart är att denna skillnad har markerats ytterligare jämfört med föregående år (Berg & Lindahl, 1999:287f). Skillnaden mellan hög och lågutbildade uppgår till 20 procentenheter avseende EU-frågor och närmare 30 procentenheter beträffande de internationella frågorna.

Mellan olika partiers sympatisörer kan också noteras en del påtagliga skillna-

der. Bland centerpartiets sympatisörer anser 58 procent att internationella frågor är viktiga att engagera sig i. Motsvarande nivå bland folkpartiets sympatisörer är 81 procent. Detta stämmer ganska väl med den politiska profil som utvecklats av dessa två partier. Folkpartiet har under lång tid givit internationella frågor och EU-frågor hög prioritet, medan centerpartiet prioriterat dessa frågor avsevärt lägre. Det bör också noteras att sympatisörer med såväl socialdemokraterna som med vänsterpartiet, vilka båda stått för en relativt hög profil både vad gäller internationella frågor och EU-frågor, noteras för förhållandevisa låga värden när det gäller synen på betydelse av engagemang i dessa frågor.

Var man är uppväxt verkar också ha betydelse för hur viktigt man tycker att det är att engagera sig i internationella och EU-frågor. Huvudresultatet, dvs. att "närhet till centrum" spelar in, kvarstår sedan föregående undersökning. De som är uppväxta på landsbygd eller i mindre tätorter tycker i lägre utsträckning att det är viktigt att engagera sig i internationella och EU-frågor än de som är uppväxta i städer. Inte oväntat är personer som har vuxit upp utanför landets gränser mest positiva till att engagera sig i internationella frågor. De som kommer från något europeiskt land anser dock att det är viktigare att engagera sig i EU-frågor än i allmänna internationella frågor. Samma mönster finns angående människors geografiska identifikation. De som i första hand känner sig hemma i sin ort eller sin del av landet tycker i lägre grad att det är viktigt med internationellt engagemang än de som mer ser sig som européer eller världsmedborgare.

Enligt tidigare antaganden skall även hushållens inkomst kunna vara en faktor som har betydelse för åsikten om hur viktigt det är att engagera sig i internationella frågor och i EU-frågor. Det mönstret som framkommer vid analysen överensstämmer inte helt med centrum-periferimodellen. Andelen personer som tycker internationella frågor är viktiga följer ett mönster i form av en svag U-kurva. Bland hushåll med lägst inkomst är över två tredjedelar positiva till internationellt engagemang, sedan sjunker andelen något och är som lägst bland hushåll med 301-400.000 kronor i årsinkomst. Därefter ökar andelen som anser att det är viktigt, och bland hushåll i de högsta inkomstklasserna har 80 procent svarat att dessa frågor är viktiga att engagera sig i. När det gäller EU-frågor är resultaten mer otydliga med mindre skillnader, men även där uppvisar hushåll med 301-400.000 kronor i årsinkomst lägst engagemang. Bland de svarande som tillhör hushåll med lägst inkomst ingår sannolikt en stor andel unga och studerande, vilket kan förklara den gruppens relativt höga engagemang.[4]

Utlandserfarenhet påverkar

Inställningen till om det är viktigt att engagera sig i internationella frågor eller inte kan också tänkas bero på grad av egen kunskap och erfarenhet från andra länder. Det verkar vara rimligt att personer som har vistats eller bott utomlands i högre utsträckning än andra skall visa intresse för dessa frågor.

Tabell 2 Andel personer som anser att det är viktigt respektive mycket viktigt att engagera sig i internationella frågor och i EU-frågor efter utlandserfarenhet (procentandelar)

	Viktigt engagera sig i		Mycket viktigt engagera sig i	
	Internationella frågor	EU-frågor	Internationella frågor	EU-frågor
Arbete/studier i Norden				
Ja	75	71	21	25
Nej	63	61	15	17
Arbete/studier utanför Norden				
Ja	77	73	25	27
Nej	63	61	14	17
Semestrat i Norden				
Ja	66	63	16	19
Nej	63	62	16	18
Semestrat utanför Norden				
Ja	68	66	18	20
Nej	60	58	13	16
Besökt tid. hemland i Norden				
Ja	66	62	17	19
Nej	65	63	16	19
Besökt tid. hemland utanför Norden				
Ja	68	67	21	21
Nej	65	62	15	18
Besökt minst ett annat land				
Ja	66	64	17	19
Nej	54	56	10	13

Kommentar: Frågan lyder *"Hur viktigt anser du personligen att det är att engagera sig i följande typer av frågor?"*. Endast de två första frågekategorierna har använts i tabellen. Svarsalternativen var mycket viktigt, ganska viktigt, inte särskilt viktigt och inte alls viktigt. I tabellen redovisas en sammanslagning av de två första till en egen kategori *viktigt*, samt en särredovisning av andelen som svarat *mycket viktigt*. Utlandsvistelse baseras på frågan "*Har du genom arbete, studier, resor på Din semester eller av annat skäl under de senaste två, tre åren vistats i något av följande länder/områden*?". Svaren redovisas som en sammanslagning av de som angav att de besökt eller inte besökt olika länder inom respektive utom Norden, av någon av ovanstående anledningar. Procentbasen utgörs av de som svarat på respektive delfråga.

Som framgår av resultaten i tabell 2 anser personer som har varit utomlands att det är viktigt att engagera sig i internationella och EU-frågor i högre utsträckning än de som inte varit utomlands. Det finns således ett samband mellan erfarenhet av andra länder och synen på hur viktigt det är att engagera sig i internationella frågor och i EU-frågor. Men det är skillnad mellan dem som vistats utomlands för arbete eller studier och dem som varit utomlands på semester eller vid besök i tidigare hemländer. Det är framförallt erfarenhet av studier eller arbete utom-

lands som leder till bedömningen att det är viktigt att engagera sig i internationella och EU-frågor. Mot denna bakgrund kan det vara intressant att närmare undersöka vilka medborgare det är som har internationell erfarenhet och vistats i andra länder.

Tabell 3 Andel personer som har olika sorters utlandserfarenhet, fördelade på delregioner i Västra Götalandsregionen (procent)

	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Har arbetat/studerat i Norden	17	20	14	11	15	14	11	22
Har arbetat/studerat utanför Norden	16	22	13	10	7	12	7	11
Har semestrat i Norden	79	82	76	68	75	78	80	82
Har semestrat utanför Norden	60	66	57	54	55	59	39	50
Har besökt tidigare hemland i Norden	10	9	14	11	11	10	6	10
Har besökt tidigare hemland utanför Norden	11	14	9	10	6	8	4	11
Har besökt minst ett annat land	90	93	88	81	83	89	86	88

Kommentar: Frågan lyder "*Har du genom arbete, studier, resor på Din semester eller av annat skäl under de senaste två, tre åren vistats i något av följande länder/områden*?". Procenttalen är en sammanslagning av de som angav att de hade besökt länder inom respektive utom Norden av någon av ovanstående anledningar. Procentbasen utgörs av de som svarat på respektive delfråga.

Drygt 15 procent av invånarna i Västra Götaland anger att de har arbetat eller studerat utomlands vid något tillfälle de senaste tre åren (se tabell 3). Oftast är det invånarna i Göteborgsregionen som har denna typ av utlandserfarenhet. I norra Bohuslän har nästan en fjärdedel arbetat/studerat utomlands i något nordiskt land. Detta kan förmodligen till stor del tänkas bero på att området gränsar till och har historiska kontakter med Norge, och på det utbyte som finns med kommunerna i Östfold inom ramen för samarbetet inom t.ex. Gränskommittén. Minst vanlig är den här typen av utlandsvistelse bland invånarna i Dalsland och Skaraborg. Resultatet för Dalsland var något överraskande, eftersom denna delregion precis som norra Bohuslän gränsar till Norge.

Ungefär åtta av tio västragötalänningar uppger att de har semestrat i något annat nordiskt land, och sex av tio har rest utanför Nordens gränser på semester. Semester inom Norden är ungefär lika vanligt i delregionerna, med undantag för

östra Skaraborg. Utomnordiska semestrar är däremot vanligast bland Göteborgsregionens invånare och minst vanligt i Dalsland. I resultaten kan spåras en, trots den allmänna tillgången på relativt goda kommunikationer, viss centrum-periferitendens, där förhållandena i Göteborgsregionen verkar gynna internationella kontakter mer än i andra delregioner.

I tabell 11 i tabellbilagan (i slutet av kapitlet) framträder mönstret att personer vars egenskaper definierar dem som tillhörande ”centrum” oftare har arbetat/studerat utomlands och varit på utlandssemestrar, än vad fallet är för invånare som uppvisar egenskaper som gör att de kan definieras som tillhörande ”periferin”. Exempelvis har män i något högre utsträckning än kvinnor arbetat eller studerat utomlands och utlandsvistelser är minst vanligt bland pensionärer. Bland de med högst utbildning har nästan samtliga, 97 procent, varit utomlands av en eller annan anledning under de senaste tre åren. Särskilt tydligt är att de med hög utbildning oftare har arbetat eller studerat utomlands. Det finns också ett naturligt samband mellan arbete, studier eller semester utomlands och årsinkomst. Ju högre inkomst desto större sannolikhet att man har utlandserfarenhet. Noteras kan dock att de internationella programmen för studentutbyte och även det utökade utbudet av språkresor till utlandet för ungdomar får genomslag bl.a. inom den lägsta inkomstkategorin.

Även partisympati passar in i mönstret. Det är framförallt bland sympatisörer med moderata samlingspartiet och folkpartiet man finner personer som har arbetat/studerat utomlands. Bland centerpartiets sympatisörer är det få som har denna erfarenhet och det är också färre bland dem som semestrat utomlands jämfört med andra partiers sympatisörer. Boende på ren landsbygd har mer sällan varit utomlands än de som bor i städer.

Vi har tidigare konstaterat att invånarna i Västra Götalandsregionen i relativt hög utsträckning anser att det är viktigt att engagera sig i internationella frågor och i EU-frågor. De flesta av dem har också någon form av egen erfarenhet av vistelse i utlandet. Endast en mindre del av dem har dock några mer omfattande erfarenheter t.ex. i form av längre vistelser för arbete eller studier i utlandet. I början av kapitlet påtalades att regionerna ses som politiska aktörer på den internationella arenan, men att skillnaderna mellan olika regioner är stora. Det transregionala samarbetet ses som positivt för att en region ska kunna hävda sig internationellt, liksom förmågan att kunna mobilisera det civila samhället. Därigenom är det relevant att även belysa västsvenskarnas syn på regionens relationer till omvärlden genom att analysera deras inställning till ett ökat samarbete med andra regioner i Europa.

Skall Västra Götalandsregionen öka sitt samarbete med andra regioner i Europa?

För att klarlägga vilken omfattning och vilken geografisk inriktning invånarna önskar att det internationella samarbetet skall ha i framtiden ställdes i Väst-SOM

undersökningen ett antal frågor på detta tema. Den första frågan gällde om Västra Götalandsregionen skall öka samarbetet med andra regioner i Europa.

Tabell 4. Åsikt om förslaget att öka Västra Götalandsregionens samarbete med andra regioner i Europa, fördelat på boende i delregioner (procent)

Öka Västra Götalands samarbete med andra regioner i Europa	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Mycket bra förslag	21	24	17	16	11	20	15	17
Ganska bra förslag	31	32	28	32	30	33	31	35
Varken bra eller dåligt förslag	37	35	40	39	44	37	45	41
Ganska dåligt förslag	6	5	9	7	8	5	5	5
Mycket dåligt förslag	5	4	6	6	7	5	4	2
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	3361	1724	460	362	224	367	103	121

***Kommentar**: Frågan löd: "*Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och en av dem*?" I tabellen används endast svaren på förslaget om att öka Västra Götalandsregionens samarbete med andra regioner i Europa. Svarskategorierna framgår av tabellen.

Mer än hälften av invånarna i Västra Götaland tycker att det är ett bra förslag att öka samarbetet med andra regioner. Som framgår av redovisningen i tabell 4 är invånarna i Göteborgsregionen och i Fyrstadsområdet mer positivt inställda till förslaget om ett ökat europeiskt regionsamarbete än övriga. Åsikten att det är ett dåligt förslag är vanligast i Skaraborg och Sjuhärad.

Tabell 5. Åsikt om förslaget att öka Västra Götalandsregionens samarbete med andra regioner i Europa, fördelat efter partisympati (procent och balansmått)

	Bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Dåligt förslag	Summa procent	Balansmått	Antal
v	45	43	12	100	33	478
s	52	39	9	100	43	813
c	43	41	16	100	27	118
fp	69	26	5	100	64	174
m	63	30	7	100	56	624
kd	54	35	11	100	43	378
mp	47	40	13	100	34	208
Samtliga	54	36	10	100	44	2793

Kommentar: Frågan om partisympati löd *"Vilket parti tycker du bäst om idag?"* Balansmåttet är utträknat genom att minska andelen som svarar fördelar med andelen som svarar nackdelar. Ju högre balansmått, desto mer positiv. Balansmåttet kan variera mellan -100 och +100.

Folkpartiets och moderaternas sympatisörer är, som framgår av tabell 5, mest positiva. Två tredjedelar av sympatisörerna med dessa partier anser att förslaget om ökat europeiskt samarbete är ett bra förslag. Socialdemokrater och kristdemokrater utgör en mellangrupp, medan det lägsta stödet återfinns bland sympatisörer med vänsterpartiet, centerpartiet och miljöpartiet. I de sistnämnda fallen kan resultatet sägas spegla partiernas förhållandevis negativa inställning till europasamarbete, i varje fall när detta knyts till EU. Det är få som tycker att det är ett dåligt förslag vilket gör att balansmåttet blir högt. Centerpartiet har lägst andel positiva och högst andel negativa sympatisörer. Att notera är också att det inom många av partierna finns en stor grupp sympatisörer som inte vill ta uttrycklig ställning för eller emot förslaget. Inom vänsterpartiet, centerpartiet och miljöpartiet uppgår denna andel till över 40 procent. Inte oväntat är det de som anger att de är intresserade av politiska frågor i Västra Götaland som är mest positiva till idén (61 procent mot 45 procent bland de ointresserade). Överlag stämmer centrum-periferimönstret ganska väl även på åsikter i den här frågan.

Vilka regioner skall Västra Götalandsregionen samarbeta med?

Under det senaste decenniet har den politiska och ekonomiska situationen i Europa förändrats kraftigt. Nya självständiga stater har tillkommit och de gamla hindren mot fritt internationellt samarbete har i stort sett försvunnit. Samtidigt har Europeiska Unionen utvidgats med nya medlemsländer och det regionala samarbetet har vuxit i omfattning. Efter att tidigare ha konstaterat att stödet är förhållandevis starkt för ökat samarbete med andra regioner i Europa finns det anledning att söka svar på frågan om vilka de av västra götalänningarna högst prioriterade regionerna är.

Tabell 6. Andel invånare som tycker att det är viktigt att Västra Götalandsregionen utvecklar relationer med olika regioner i Europa, fördelat på delregioner (procent)

Viktigt utveckla relationer med andra regioner i:	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Nordeuropa	48	52	43	42	39	47	42	38
Ryssland	17	19	14	13	15	18	12	10
Norge	49	52	42	41	41	52	55	43
Sydeuropa	26	29	25	21	22	21	20	21
Östeuropa	23	26	20	19	18	22	20	17
Baltikum	31	33	31	27	26	31	28	21

Kommentar: Frågan lyder *"Hur viktigt är det att Västra Götalandsregionen utvecklar sina relationer med regioner i andra delar av Europa?"* I tabellen redovisas endast andelen sammanlagda svarande som ansåg att det var mycket viktigt eller ganska viktigt. Därutöver fanns svarsalternativen inte särskilt viktigt och inte alls viktigt, samt ingen uppfattning. Regionalternativen framgår av tabellen.

Som framgår av resultaten i tabell 6 är det samarbete med regioner i närområdet som ges högst prioritet av invånarna i Västra Götaland. I det närmaste hälften av alla svarande anser att samarbetet med övriga länder i Nordeuropa bör utvecklas. Särskilt tydligt är detta när det gäller Norge. Endast 17 procent tycker däremot att det är viktigt med en utveckling av samarbetet med regioner i Ryssland. Regioner i Syd- och Östeuropa hamnar i en mellankategori tillsammans med Baltikum. Svarsmönstret indikerar att det finns en tendens till prioritering av närområdessamarbete. Vare sig de baltiska staterna eller Ryssland tycks höra till denna kategori. Invånarna i Göteborgsregionen uppvisar i samtliga fall det starkaste stödet, medan invånarna i Sjuhärad och Skaraborg är minst positiva till att utveckla relationer med andra regioner i Europa. När det gäller relationer till Norge tycker, inte förvånande, invånarna i Fyrstadsområdet och i Dalsland att detta är viktigt. Mer förvånande är den lägre andel i norra Bohuslän som har gett uttryck för en sådan uppfattning.

Tabell 7. Andel invånare som tycker att det är viktigt att Västra Götalandsregionen utvecklar relationer med olika regioner i Europa, efter partisympati (procent)

Viktigt utveckla relationer med andra regioner i:	v	s	c	fp	m	kd	mp
Nordeuropa	44	50	34	68	59	47	35
Ryssland	18	17	13	23	19	15	14
Norge	47	50	42	70	55	50	41
Sydeuropa	25	27	21	37	30	22	19
Östeuropa	22	23	20	35	25	21	20
Baltikum	27	32	27	50	37	29	26

Kommentar: Frågan lyder *”Hur viktigt är det att Västra Götalandsregionen utvecklar sina relationer med regioner i andra delar av Europa?”* I tabellen redovisas endast andelen sammanslagna svarande som ansåg att det var mycket viktigt eller ganska viktigt. Därutöver fanns svarsalternativen inte särskilt viktigt och inte alls viktigt, samt ingen uppfattning. Regionalternativen framgår av tabellen.

Folkpartiets sympatisörer framstår även på detta område som de mest positiva när det gäller att utveckla relationer till andra regioner i Europa. Bland centerpartiets och miljöpartiets sympatisörer återfinns det lägsta stödet. De är samtidigt också de som anger störst osäkerhet i svaret på frågan. Andelen som inte anser sig ha någon uppfattning uppgår till mellan 40 och 50 procent.

Förbättras Västsveriges konkurrenskraft genom Västra Götalandsregionen?

Vi har i genomgången ovan sett att en relativt stor andel invånare i Västra Götalandsregionen tycker att det är viktigt att relationerna till regioner i andra länder

utvecklas. I en internationaliserad/globaliserad värld innebär inte relationer med andra regioner enbart fördelar utan även ökad konkurrens. I en statlig utredning påpekas att den regionala konkurrensen kommer att kännetecknа Europa under de närmaste årtiondena (SOU 1995:27, s. 171), och att det därför är viktigt att regionerna har utvecklat strategier för hur de ska agera på den internationella arenan. Det är ett ansvar som i och med den inledda försöksverksamheten nu ligger på regionfullmäktige i Västra Götaland. Frågan är vad västra götalänningarna anser om regionens möjligheter att hävda sig i konkurrensen med andra regioner i Sverige, Norden och Europa.

Tabell 8 Andel invånare som anser att bildandet av Västra Götalands-regionen förbättrar Västsveriges konkurrenskraft gentemot andra regioner i Sverige, Norden och Europa (procentandelar)

	Andra regioner i				
	Sverige		Europa		Norden
I stor utsträckning	23	(25)	9	(16)	12
Varken stor eller liten utsträckning	18	(23)	16	(21)	18
I liten utsträckning	24	(19)	34	(28)	30
Ingen uppfattning	36	(33)	41	(36)	40
Summa procent	100	(100)	100	(100)	100
Antal	3463	(3225)	3411	(3160)	3403

Kommentar: Fråga ”*I vilken utsträckning anser Du att bildandet av Västra Götalandsregionen kommer att förbättra Västsveriges möjligheter att hävda sig i konkurrensen med andra regioner i Sverige, Norden respektive Europa*?” Svarsalternativen är mycket stor utsträckning, ganska stor utsträckning (sammanslagna till i stor utsträckning), varken stor eller liten utsträckning, ganska liten utsträckning, mycket liten utsträckning (de senare sammanslagna till i liten utsträckning) samt ingen uppfattning. Alternativet *andra regioner i Norden* fanns inte med 1998. Siffrorna inom parentes avser 1998.

Jämfört med resultaten från 1998 (siffrorna inom parentes) har andelen invånare som tror att bildandet av Västra Götalandsregionen förbättrar Västsveriges konkurrens sjunkit. Förhållandet är tydligast när det gäller situationen gentemot andra regioner i Europa. Samtidigt har andelen invånare som inte uppger någon uppfattning ökat, vilket är förvånande eftersom den nya regionen bildades den 1 januari 1999 och fler borde ha haft en uppfattning 1999 än året innan. Konkurrenskraften gentemot Norden undersöktes inte i 1998 års Väst-SOM, vilket innebär att någon jämförelse över tid inte kan göras. Men synen på regionens nordiska konkurrenskraft ligger inte helt oväntat mellan värdet för Sverige och det som erhölls för Europa. Detta tyder på att Västra Götalandsregionen uppfattas som stor och relativt resursrik i nationell svensk konkurrens, men att den har mindre tyngd och därmed mindre möjligheter att konkurrera framgångsrikt utanför landets gränser.

Tabell 9 Andel invånare som anser att bildandet av Västra Götalandsregionen förbättrar Västsveriges konkurrenskraft gentemot andra regioner i Sverige, Norden och Europa, fördelat efter boende i delregioner (procent)

Andra regioner i	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Sverige								
I stor utsträckning	23	26	21	16	18	26	20	20
Varken stor eller liten utsträckning	18	18	16	18	24	15	16	23
I liten utsträckning	23	20	28	34	20	27	26	19
Ingen uppfattning	36	36	36	32	38	32	38	38
Norden								
I stor utsträckning	12	13	12	9	10	14	9	16
Varken stor eller liten utsträckning	18	20	15	15	21	18	18	16
I liten utsträckning	30	27	30	38	26	32	35	27
Ingen uppfattning	40	40	43	38	43	36	38	41
Europa								
I stor utsträckning	9	10	8	7	7	10	5	8
Varken stor eller liten utsträckning	16	16	14	13	20	17	16	20
I liten utsträckning	34	33	32	42	28	36	37	29
Ingen uppfattning	41	41	46	38	45	37	42	43

Kommentar: Fråga ”*I vilken utsträckning anser Du att bildandet av Västra Götalandsregionen kommer att förbättra Västsveriges möjligheter att hävda sig i konkurrensen med andra regioner i Sverige, Norden respektive Europa*?” Svarsalternativen är mycket stor utsträckning, ganska stor utsträckning (sammanslagna till i stor utsträckning), varken stor eller liten utsträckning, ganska liten utsträckning, mycket liten utsträckning (de senare sammanslagna till i liten utsträckning) samt ingen uppfattning.

Det är invånarna i Göteborgsregionen och i Fyrstadsområdet som i störst utsträckning tror på regionens konkurrenskraft, medan skaraborgarna, särskilt i östra Skaraborg, är de mest skeptiska. Det senare gäller oavsett om det handlar om andra regioner i Sverige, Norden eller Europa. Vad gäller konkurrenskraften mot andra regioner i Norden är invånarna i norra Bohuslän mest positiva. Osäkerheten bland invånarna är dock stor, vilket visar sig i att mellan 30 och 45 procent inte avger någon uppfattning. En jämförelse mellan män och kvinnor visar att män är mer positivt inställda, medan kvinnor i högre utsträckning än män uppger att de inte har någon uppfattning. De med hög utbildning är mer positiva än de med låg utbildning

Alla partiers sympatisörer är skeptiska när det handlar om konkurrensen med andra regioner i Norden och i Europa. Kristdemokraternas, liksom centerpartiet

och miljöpartiets sympatisörer är mer skeptiska än andra när det gäller betydelsen av Västra Götalandsregionen i konkurrensen med andra svenska och utländska regioner. Bland socialdemokraternas, folkpartiets och moderata samlingspartiets sympatisörer finns en övervägande andel som anser att regionens konkurrenskraft förstärkts. Andelen invånare som inte uppger någon uppfattning är dock hög (25-40 procent).

Regional utveckling och omvärldskontakter

Resultaten från den senaste Väst-SOM undersökningen visar att västsvenskarna anser att det är viktigt att engagera sig i internationella frågor och i EU-frågor. Starkast är denna inställning i Göteborgsregionen och svagast i regionens nordöstra delar. Resultatet antyder att det finns spänningar inom Västra Götalandsregionen, vilka delvis kan ha sin grund i olika omfattande direktkontakter med omvärlden, delvis i olika prioritering av politiska aktiviteter. Teorin om skillnader mellan centrum och periferi visar sig således ha viss förklaringskraft. Resultaten visar också att egen utlandserfarenhet har betydelse för inställningen till engagemang i internationella och EU-frågor. En djupare utlandserfarenhet, som man har skaffat sig genom arbete eller studier, har större betydelse för inställningen i denna fråga än erfarenhet som inskränker sig till enbart semesterresor.

Det finns också grundläggande skillnader mellan invånare i regionens olika delar när det gäller inställning till att öka samarbetet med utländska regioner. Starkaste stödet finns i Göteborgsregionen och i Fyrstadsområdet. Grannländerna i Nordvästeuropa, inte minst Norge, ges hög prioritet när det gäller geografisk inriktning på framtida regionalt samarbete. Regioner i Östeuropa, Ryssland och de baltiska staterna hamnar längre ner på listan över prioriterade områden, vilket tyder på att ”västorienteringen” är stark. Det på riksnivå så omhuldade Östersjösamarbetet har uppenbarligen inte fått ordentligt genomslag hos västsvenskarna.

Knappt en fjärdedel av västsvenskarna anser att Västra Götalandsregionen har inneburit en förstärkning av den västsvenska konkurrensförmågan i relation till andra svenska regioner. Inverkan på konkurrensförmågan inom Europa bedöms som liten. Endast en tiondel av de tillfrågade anser att den förbättrats genom Västra Götalandsregionens tillkomst. Resultatet är lägre än vid föregående års undersökning. När dessa resultat sätts in i ett större perspektiv är det betydelsefullt att hålla i minnet att regionen inte existerat mer än en kort tid och att mycket begränsat utrymme har ägnats åt de regionala utvecklingsfrågorna i den regionpolitiska debatten och i massamedias rapportering. Många västsvenskar har, kanske av denna orsak, uppenbart inte känt anledning att närmare fundera över dessa frågor. Det är därför rimligt att anta att det finns ett stort utrymme för opinionssvängningar vad gäller bedömningen av på vilken nivå Västra Götalands internationalisering sköts bäst och vilken inriktning, geografiskt och innehållsligt, den skall ges. I en sådan situation gäller det för de regionala organen att marknadsföra sig själva och sina mål både inom regionen och gentemot omvärlden. Om det på

regional nivå i Västra Götaland skall kunna utvecklas en gemensam regional identitet i internationella frågor krävs att de olika regionala aktörernas roller och ansvarsfördelning mellan dem tydliggörs, liksom att samordningen förbättras. Då gäller det också att rätt använda sig av medborgarnas engagemang för kontakter ”bortom regionens gräns”.

Referenser

Berg, Linda (1999) *Aktiva kommuner? En studie av de svenska kommunernas aktivitet i EU-frågor*, Working Paper Series Nr 99:2, Göteborg: Centrum för Europaforskning vid Göteborgs Universitet.

Berg, Linda & Lindahl, Rutger (1999) ”Västsvenskarna och omvärlden” i Nilsson, Lennart (red) *Region i omvandling*, SOM-rapport nr 23, Göteborg: Göteborgs Universitet.

Gilljam, Mikael & Holmberg, Sören (1995) *Väljarnas val*, Stockholm: Nordstedts Juridik

Goldsmith, Michael & Klausen, Kurt Klaudi (ed.) (1997) *European Integration and local Government*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd

Gren, Jörgen (1999) *The New Regionalism in the EU: The lessons to be drawn from Catalonia, Rhône-Alpes and West Sweden*, Statens Institut för Regionalforskning, Stockholm: Fritzes

Rhodes, Martin (ed.) (1995), *The regions and the new Europe. Patterns in core and periphery development*, European policy Research unit Series, Manchester: Manchester University Press

SOU 1995:27, *Regional framtid*, Slutbetänkande av Regionberedningen, Stockholm: Fritzes

Noter

1 Vid Göteborgs Universitet pågår sedan 1999 ett omfattande forskningsprojekt innefattande utvärdering av olika verksamheter inom Västra Götalandsregionen, bl.a. regionens internationalisering.

2 Det är inte exakt samma kommuner som ingår i Göteborgsregionen i år som förra året (se not 3) men intresset för dessa frågor är störst runt Göteborg oavsett vilken indelning som används.

3 Indelningen av delregioner har ändrats något sedan förra året, (se metodkapitlet).

4 En djupare analys visar att det bland de två yngsta grupperna låginkomstagare finns en majoritet om – som tycker att internationella frågor är viktiga att engagera sig i, medan det bara är lite drygt hälften av de äldsta låginkomsttagarna som tycker att det är viktigt.

Tabellbilaga

Tabell 10 Andelen personer som anser att det är viktigt och mycket viktigt att engagera sig i internationella och EU-frågor, efter kön, ålder, utbildning, partisympati, uppväxtplats, bostadsort, var man känner sig hemma och hushållets årsinkomst (procent)

	Viktigt engagera sig i		Mycket viktigt engagera sig i	
	Internationella frågor	EU-frågor	Internationella frågor	EU-frågor
Kön				
Man	62	62	14	20
Kvinna	68	64	18	18
Ålder				
15-29	69	64	19	21
30-49	63	59	14	16
50-64	67	67	15	21
65-80	60	64	15	18
Utbildningsnivå				
Låg	52	54	11	15
Medellåg	58	58	10	16
Medelhög	72	67	19	22
Hög	81	74	25	22
Partisympati				
V	66	58	20	21
S	62	63	15	17
C	58	55	7	13
Fp	81	81	28	26
M	70	68	15	22
Kd	64	64	14	17
Mp	73	64	18	17
Uppväxtplats				
Landsbygd	58	59	10	15
Mindre tätort	64	58	14	16
Stad eller större tätort	67	65	19	22
Sthlm, Gbg eller Malmö	71	69	21	24
Annat land i Norden	70	72	9	19
Annat land i Europa	74	75	26	25
Land utanför Europa	79	72	38	30

Forts.

Forts.	Viktigt engagera sig i		Mycket viktigt engagera sig i	
	Internationella frågor	EU-frågor	Internationella frågor	EU-frågor
Bostadsort				
Ren landsbygd	62	61	15	17
Mindre tätort	64	64	16	18
Stad eller större tätort	64	59	14	17
Göteborg	73	71	22	25
Identifikation				
Den ort där jag bor	60	58	12	15
Mitt landskap	63	61	13	18
Mitt tidigare län	63	63	16	22
Västra Götaland	64	64	14	17
Sverige som helhet	71	65	18	19
Norden	74	71	22	22
Europa	83	87	32	39
Världen som helhet	77	69	36	30
Hushållets årsinkomst				
100.000 eller mindre	68	62	35	25
101.000-200.000	63	61	15	20
201.000-300.000	63	62	16	18
301.000-400.000	59	55	12	16
401.000-500.000	65	63	13	16
501.000-600.000	75	73	17	23
601.000-700.000	76	78	18	20
Mer än 700.000	80	77	22	25

Kommentar: Frågan lyder *”Hur viktigt anser du personligen att det är att engagera sig i följande typer av frågor?”.* Endast de två första frågekategorierna har använts i tabellen. Procenttalen är en sammanslagning av de som angav att det var mycket eller ganska viktigt att engagera sig i frågan. Procentbasen utgörs av de som svarat på respektive delfråga. Partisympati baseras på frågan *”Vilket parti tycker du bäst om idag?”.* Uppväxtort baseras på frågan *”Var någonstans har du huvudsakligen vuxit upp?”* svarskategorierna framgår av tabellen. Identifikation baseras på frågan *”I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma?”,* svarskategorierna framgår av tabellen.

Tabell 11 Andelen personer som vistats utomlands av olika skäl, efter kön, ålder, utbildning, partisympati, bostadsort och hushållets årsinkomst (procent)

	Arbete/ studier i Norden		Arbete/ studier utom Norden		Semestrat i Norden		Semestrat utanför Norden		Besökt tidigare hemland Norden		Besökt tid. hemland utom Norden		Varit utomlands	
	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej
Kön														
Man	22	78	22	78	77	23	59	41	9	91	12	88	90	10
Kvinna	13	87	11	89	80	20	61	39	11	89	11	89	89	11
Ålder														
15-29	15	85	17	83	83	17	63	37	8	92	11	89	94	6
30-49	22	78	21	79	83	17	61	39	10	90	11	89	92	8
50-64	20	80	16	84	79	21	66	34	11	89	12	88	92	8
65-80	5	95	5	95	64	36	44	56	11	89	11	89	74	26
Utbildningsnivå														
Låg	9	91	4	96	70	30	48	62	10	90	10	90	81	19
Medellåg	16	84	12	88	82	18	55	45	11	89	9	91	91	9
Medelhög	20	80	20	80	83	17	68	32	9	91	14	86	94	6
Hög	27	73	34	66	86	14	75	25	9	91	11	89	97	3
Partisympati														
V	16	84	12	88	83	17	60	40	7	93	12	88	93	7
S	13	87	11	89	78	22	56	44	9	91	12	88	87	13
C	11	89	8	92	64	36	46	54	9	91	13	87	76	24
Fp	22	78	25	75	83	17	71	29	11	89	14	86	96	4
M	26	74	28	72	81	19	69	31	9	91	10	90	94	6
Kd	19	81	16	84	75	25	64	36	12	88	12	88	87	13
Mp	18	82	18	82	80	20	60	40	13	87	11	89	90	10
Bostadsort														
Ren landsbygd	14	86	12	88	77	23	55	45	9	91	15	85	86	14
Mindre tätort	19	81	16	84	85	15	64	36	9	91	9	91	93	7
Stad eller större tätort	19	81	20	80	83	17	65	35	7	93	17	83	93	7
Göteborg	22	78	25	75	82	18	69	31	9	91	14	86	95	5
Hushållets årsinkomst														
100.000 eller mindre	9	91	14	86	59	41	40	60	10	90	16	84	73	27
101.000-200.000	10	90	7	93	72	27	52	48	11	89	12	88	83	17
201.000-300.000	14	86	11	89	77	23	58	42	12	88	11	89	89	11
301.000-400.000	17	83	14	86	84	16	62	38	9	91	9	91	93	7
401.000-500.000	19	81	19	81	89	11	70	30	8	92	13	87	96	4
501.000-600.000	29	71	33	67	89	11	70	30	10	90	9	91	97	3
601.000-700.000	34	66	42	58	90	10	79	21	8	92	17	83	100	0
Mer än 700.000	43	57	54	46	82	18	81	19	9	91	8	92	99	1

Kommentar: "*Har du genom arbete, studier, resor på Din semester eller av annat skäl under de senaste två, tre åren vistats i något av följande länder/områden*?". Procenttalen är en sammanslagning av de som angav att de besökt länder inom respektive utom Norden av någon av ovanstående anledningar. Procentbasen utgörs av de som svarat på respektive delfråga. Partisympati baseras på frågan *"Vilket parti tycker du bäst om idag?".*

ATT VERKA I MOTVIND –
VÄSTSVENSK OPINION OCH VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

LINDA BERG OCH RUTGER LINDAHL

Den regionala nivån visas i många länder intensivt politiskt och ekonomiskt intresse. Pådrivande faktorer tycks vara den utveckling som skett internationellt med ökat ekonomiskt beroende, vidgad och fördjupad europeisk integration och snabb teknisk utveckling. Forskare menar att den regionaliseringsprocess som pågår och har pågått i Europa de senaste 10-15 åren skiljer sig från de regionaliserinssträvanden som förekom under 1960-och -70-talen. En tydlig skillnad är att regionaliseringen numera är en slags "bottom-up" process där regionerna själva driver på utvecklingen för att bl.a. nå ekonomiska och politiska samordningsvinster, medan det förut var ett sätt att föra över ansvar för välfärd från den statliga till den regionala nivån, dvs mer av en "top-down" process. En av anledningarna till förändringen kan vara EU:s förändrade inställning till regionerna. Efter införandet av enhetsakten 1985 ökade integrationstakten och regionalstödet ändrade karaktär (Gren, 1999:19 och 36f). Vad som händer när regionerna får ökad betydelse och blir självständiga aktörer på den internationella arenan är att även konkurrensen regionerna emellan ökar. I denna situation är det långt ifrån alla delar som gynnas. Inte minst inom EU är skillnaderna stora mellan de regioner som är mest framgångsrika och de som har drabbats hårdast av strukturomvandlingar och ekonomisk nedgång. EU-kommissionen har listat ett antal faktorer som brukar finnas hos de regioner som är framgångsrika (Malmström, 1998:34):

- Snabba och effektiva transporter och kommunikationsnät
- Tillgång till kvalificerad arbetskraft
- Tillgång till utbildning och forskningsinstitutioner
- En produktionsmiljö med högeffektiva underleverantörer
- En god kulturell och social samhällsmiljö

De fyra första faktorerna är sådana där politikerna i stor utsträckning har kunskap om vad som behöver göras. Det handlar bl.a. om att vägar behöver byggas och ökade satsningar på utbildning. Problemen handlar oftast om otillräcklig finansiering. En god kulturell och social samhällsmiljö är inte lika enkel att skapa eftersom det till stor del handlar om mer abstrakta fenomen. Bland dessa ingår skapandet av regional sammanhållning och identitet bland medborgarna. I Region-

beredningens slutbetänkande hävdas det att det finns en påtaglig regional självkänsla i både renodlade enhetsstater och i federala stater. Det påpekas dessutom att ”framgångsrika regioner är helt beroende av de människor som finns inom området och deras samlade insatser” (SOU 1995:27, s. 170). Även forskare pekar på vikten av den regionala identiteten: “för att en region ska kunna existera som en utvecklingsenhet krävs en identitet eller samhörighet, en gemensam arena för samhällslivet, ett inre självständigt liv och en tillräcklig ekonomisk bas” (Gidlund, 1993:35).

I Västsverige bildades den första januari 1999 den nya Västra Götalandsregionen som utöver ansvaret för hälso- och sjukvårdsfrågor från Länsstyrelsen, på försök under fyra år, har övertagit ansvaret för den regionala utvecklingen. En av utredningarna inför skapandet av en ny regional enhet, *Västsverige – region i utveckling*, menade att ett västsvenskt storlän var ett genomförbart alternativ utifrån kulturhistoriska överväganden. ”I mångt och mycket är nämligen Västsverige en egen region i landet med naturliga gränser i Dalslands norra ”Marker”, i Vänern, i Tiveden, i Vättern, i Västergötlands och Hallands ”Marker” samt Hallandsås” (SOU 1992:66, s. 109). I den slutgiltiga lösningen kom dock inte norra Halland att ingå i länet. Inställningen att Västra Götaland är en enhetlig region och den optimism som präglade utredningen kan kontrasteras mot åsikter om att Västra Götaland, till skillnad från t ex Skåne, saknar en regional identitet (SOU 1993:97, s. 86, Danielsson, 1999). Motsättningarna mellan Göteborg och de omgivande kommunerna anses av vissa forskare inte heller vara särskilt gynnsamma för skapandet av en regional identitet (Jensen & Leijon, 1996:26). Huruvida det finns en regional identitet eller inte är intressant eftersom en sådan identitet, eller ett ”regionalt medvetande”, är en av de faktorer som inom regionalforskningen anses vara betydelsefulla för att skapa framgångsrika regioner och en ny regionalism (Gren, 1999: 74f, Gidlund 1993). Mot denna bakgrund finns det all anledning att söka svar på frågan om det finns någon regional identitet i Västra Götaland. Ett sätt att undersöka förekomsten av en regional identitet är att analysera frågan om i vilket geografiskt område Västra Götalandsregionens invånare känner att de i första hand hör hemma.

I det resultatmönster som framkommer (se tabell 1) visas att vi inte kan tala om att medborgarna har någon tydlig regional identitet i Västsverige. I alla delar av Västra Götalandsregionen känner sig majoriteten av invånarna i första hand hemma i den ort där de bor. Som framgår förekommer det vissa skillnader mellan de olika delregionerna. I Dalsland exempelvis identifierar sig nästan 30 procent av invånarna med sitt landskap, medan skaraborgarna, särskilt i de östra delarna, känner en stark samhörighet med sitt gamla län. Totalt sett är det bara cirka fyra procent av invånarna i regionen som identifierar sig med Västra Götaland. Situationen är förhållandevis likartad i de olika delregionerna, med de lägsta andelarna i östra Skaraborg och i norra Bohuslän. Tolv procent av västsvenskarna känner sig mest hemma i områden utanför Sverige. Vanligast är det att personer i Göte-

borgsregionen eller i Norra Bohuslän identifierar sig med områden utanför Sveriges gränser. De starka banden i norra Bohuslän till Norden och Europa bör särskilt uppmärksammas.[2]

Tabell 1 Andelen personer som anger att de i första hand känner sig hemma i någon av nedanstående delregioner[1] i Västra Götaland (procentandelar)

Identifikation	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Den ort där jag bor	48	47	53	49	52	46	50	50
Mitt landskap	9	8	6	8	9	9	29	12
Mitt tidigare län	6	4	5	17	11	4	5	7
Västra Götaland	4	4	5	2	5	5	4	2
Sverige som helhet	21	23	21	18	17	26	9	13
Norden	4	4	3	3	1	4		7
Europa	4	5	3	1	1	4	1	7
Världen som helhet	4	5	4	2	4	2	2	2
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	3227	1647	435	346	227	355	96	121

***Kommentar**:* Frågan löd: *"I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma?",* svarskategorierna framgår av tabellen.

Den låga identifikationen med Västra Götalands län är inte förvånande med tanke på hur kort tid som regionen har funnits. Anmärkningsvärt är dock att det inte finns någon tendens till ökning av denna identifikation, jämfört med föregående års mätning (Berg & Lindahl, 1999). I identifikationsprocessen kan man finna tröghetsfaktorer och underlättande faktorer. För personer som alltid bott på samma plats kan det finnas tröghetskrafter (t.ex. tradition/vana) som motverkar en omidentifiering med en ny regional enhet. På motsvarande sätt skulle man kunna tänka sig att nyinflyttade personer skulle känna större frihet att identifiera sig med den nya regionen. För att söka svar på dessa frågor har svaren på frågan om var man i första hand känner sig hemma ställts mot uppgifter om hur länge den tillfrågade bott i Västra Götaland.

Det finns ett starkt samband mellan hur länge man bott i regionen och var man känner sig hemma, men, som framgår av tabell 2, handlar det i första hand inte om identifikation med regionen. Bland dem som alltid har bott i Västra Götaland identifierar sig över 50 procent med den ort där de bor. Detta kan jämföras med 14 procent bland dem som nyligen flyttat in i regionen. Samma förhållande, om än betydligt svagare, gäller för landskapsidentifikationen. Det bör i sammanhanget noteras att det är väldigt få personer i undersökningen som är nyinflyt-

tade i regionen. Dessa verkar ha starkare bindningar till sitt tidigare län eller till Sverige som helhet, liksom i en del fall gentemot Europa och Världen som helhet. Kanske är detta ett tecken på att människor som flyttat mer naturligt identifierar sig med större geografiska områden, medan människor som aldrig flyttat i första hand känner sig hemma på hemorten. Detta mönster förstärks genom svarsmönstret på en fråga om svarspersonen kan tänka sig att flytta ifrån det område där hon/han f.n. bor visar att 60 procent av de som svarade nej på denna fråga identifierar sig med sin hemort, medan bara knappt 40 procent av dem som är villiga att flytta visar samma identifikationsmönster.

Tabell 2 Andelen personer som anger att de i första hand känner sig hemma i något av nedanstående geografiska områden, efter hur länge de har bott i Västra Götaland (procent)

Identifikation	Har alltid bott här	Alltid bott här utom enstaka perioder	Inflyttad, bott här mer än 10 år	Inflyttad, bott här 1 till 10 år	Inflyttad, bott här mindre än ett år	Totalt
Den ort där jag bor	53	41	45	25	14	47
Mitt landskap	9	13	6	3	3	8
Mitt tidigare län	5	6	6	17	27	7
Västra Götaland	5	6	3	2	2	4
Sverige som helhet	20	19	25	28	35	22
Norden	2	5	5	5	–	4
Europa	3	4	6	10	5	4
Världen som helhet	3	6	4	10	14	4
Totalt	100	100	100	100	100	100
Antal personer	1451	380	576	235	37	2679

Kommentar: Frågan löd: *"I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma?"*, svarskategorierna framgår av tabellen.

Frågan om identifikation, eller att känna sig hemma i ett område, kan också tänkas vara kopplad till upplevelsen av vilka möjligheter man har att påverka de politiska besluten i området. Av invånarna i Västra Götaland är det bara fem procent som anser att de har ganska eller mycket goda möjligheter att påverka beslut i Västra Götalandsregionen. Det kan jämföras med att 13 procent anser sig ha möjlighet att påverka beslut i den kommun där de bor. Rikspolitiska beslut i Sverige upplevs påverkbara på ungefär samma nivå som regionala beslut (6 procent), medan endast två procent upplever goda möjligheter att påverka beslut i EU. Skillnaden mellan olika delar av Västra Götaland är ganska liten, men tendensen att personer i norra Bohuslän och östra Skaraborg upplever något lägre påverkansmöjligheter är genomgående för beslut på alla fyra nivåerna.

Hur nöjda är västragötalänningarna med att bo där de bor?

Av de inledande avsnitten i detta kapitel har framgått att det inte är speciellt många av invånarna i Västra Götaland som i första hand identifierar sig med regionen. Om invånarna inte identifierar sig med regionen skulle man kunna anta att de inte heller är särskilt nöjda med att bo i den. En positiv inställning bland invånarna till att bo i Västra Götalandsregionen kan å andra sidan vara en god grund för att i framtiden utveckla någon form av regional identitet.

Tabell 3 Andelen personer som anser att det är bra eller dåligt att bo i Västra Götaland, i olika delregioner i Västra Götaland (procent)

	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Mycket dåligt	0	1		1				1
Dåligt	1	1		1	3	3	1	
Ganska dåligt	2	1	2	3	2	2	1	1
Varken bra eller dåligt	20	20	16	25	21	17	18	18
Ganska bra	9	9	8	12	8	8	7	8
Bra	39	40	41	35	35	40	37	39
Mycket bra	29	28	33	23	31	30	36	33
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	3339	1696	462	372	225	367	98	119

Kommentar: Frågan löd: *"Allmänt sett, hur bra tycker du att det är att bo i: Västra Götaland"*. Svarsalternativen varierade från Mycket dåligt (-5) till Mycket bra (5). I tabellen ovan har extremvärdena och varken eller alternativet behållits, medan värde 1 och 2, samt 3 och 4 slagits ihop till två nya värden.

Totalt sett är det drygt tre fjärdedelar bland invånarna som anser att det allmänt sett är bra att bo i Västra Götalandsregionen. Detta får anses vara en hög andel. Den indikerar att det föreligger åtminstone en av de faktorer som, enligt tidigare forskning, skapar en god grund för uppbyggandet av regional identifikation bland medborgarna. Vissa skillnader mellan olika delar av regionen förekommer. I Skaraborg, särskilt i de östra delarna, finner vi en något mindre positiv attityd. Även när vi ser på de extremvärden som redovisas, dvs. den andel som svarat att det är *mycket bra* att bo i regionen, kvarstår samma mönster. Mot denna bakgrund kan vi konstatera att västsvenskarna i allmänhet är ganska nöjda med att bo där de bor. För att få ytterligare perspektiv på dessa resultat kan noteras att 91 procent anser att det i allmänhet är bra att bo i Sverige och 83 procent är nöjda med att bo i sin hemkommun. Det framkommer inga större skillnader mellan olika delregioner när det gäller hur nöjda invånarna är med att bo i Sverige eller i sin hemkommun.

För att närmare kunna studera på vilken grund medborgarnas inställning till att bo i Västra Götalandsregionen är baserad har i Väst-SOM undersökningarna ställts frågor som rör medborgarnas attityder i olika policyfrågor. I undersökningen fick de ta ställning till ett antal olika påståenden om Västra Götalandsregionen. Ett av dessa gällde frågan om bildandet av regionen förbättrar demokratin.

Tabell 4 Inställning till påståendet att bildandet av Västra Götalandsregionen förbättrar demokratin, fördelat på olika delregioner (procent)

	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Stämmer helt	2	2	1	1	1	2	–	3
Stämmer delvis	13	14	12	11	13	13	15	11
Stämmer knappast	29	28	29	27	31	32	30	30
Stämmer inte alls	19	17	18	32	18	23	21	15
Ingen uppfattning	37	39	40	29	37	30	34	41
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	3443	1759	470	377	228	380	102	127

Kommentar: De svarande har fått ta ställning till påståendet att bildandet av Västra Götalandsregionen förbättrar demokratin. Svarskategorierna framgår av tabellen.

Som framgår av tabell 4 är det 15 procent av invånarna i Västra Götaland som instämmer i påståendet att bildandet av regionen förbättrar demokratin. Drygt tre fjärdedelar av dem som anger en åsikt i frågan anser att påståendet inte stämmer. Det kan också konstateras att åsiktsbilden i de olika delregionerna är relativt likartad. Andelen som är uttalat kritiska, dvs. de som har svarat att påståendet inte stämmer alls, är dock klart störst i östra Skaraborg. Samtidigt är det viktigt att notera att andelen personer utan uppfattning genomgående är hög.

Ett annat påstående som de tillfrågade ställdes inför var att bildandet av Västra Götalandsregionen stärker områdets ekonomiska utveckling. Här finner vi i tabell 5 att optimismen hos invånarna är något större än när det gällde den demokratiska utvecklingen. Trettiofem procent anser att bildandet av Västra Götalandsregionen stärker områdets ekonomiska utveckling. Starkast är optimismen i Fyrstadsområdet och i Göteborgsregionen. Lägst är den i östra Skaraborg där mindre än en fjärdedel instämmer i påståendet. Andelen osäkra svarande är även i det här fallet relativt hög.

Tabell 5 Andelen personer som anser att bildandet av Västra Götalandsregionen stärker områdets ekonomiska utveckling, i olika delregioner i Västra Götalands län (procent)

	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Stämmer helt	5	6	4	3	6	6	3	6
Stämmer delvis	30	33	28	21	25	31	27	31
Stämmer knappast	17	14	18	22	21	19	24	15
Stämmer inte alls	12	9	14	25	12	11	9	7
Ingen uppfattning	36	38	36	29	36	33	37	41
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	3430	1753	472	373	226	378	102	126

Kommentar: De svarande har fått ta ställning till påståendet att bildandet av Västra Götalandsregionen stärker områdets ekonomiska utveckling. Svarskategorierna framgår av tabellen.

Känner sig invånarna gynnade eller missgynnade av regionreformen?

En faktor som kan ha en stark påverkan på känslan av samhörighet i regionen, är om det finns delar av regionen där invånarna känner att de gynnas eller missgynnas på grund av bildandet av Västra Götalandsregionen. Var det bättre eller sämre innan den nya regionen skapades?

Tabell 6 Andelen personer som anser att bildandet av Västra Götalandsregionen innebär att delar av regionen missgynnas, fördelat på olika delregioner (procent)

	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Stämmer helt	14	8	13	37	22	12	27	8
Stämmer delvis	31	29	33	31	31	36	28	31
Stämmer knappast	12	15	11	6	8	12	6	17
Stämmer inte alls	4	5	3	1	4	6		2
Ingen uppfattning	39	43	40	25	35	34	39	42
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	3431	1752	467	380	226	377	103	126

Kommentar: De svarande har fått ta ställning till påståendet att bildandet av Västra Götalandsregionen innebär att delar av regionen missgynnas. Svarskategorierna framgår av tabellen.

I hela Västra Götaland instämmer 45 procent av invånarna helt eller delvis i påståendet att delar av regionen missgynnas. Tydligast framträder detta förhållande bland invånarna i östra Skaraborg, där 68 procent har denna uppfattning (varav över en tredjedel instämmer helt i påståendet). Motsvarande andel som håller med i Göteborgsregionen är 37 procent. Av intresse kan det också vara att notera att invånarna i östra Skaraborg i högre grad än i de övriga delarna av Västra Götalandsregionen har en uppfattning i denna fråga. Något enkelt centrum-periferimönster, där personer boende utanför t.ex. Göteborgsområdet i högre utsträckning känner sig missgynnade finns inte eftersom invånarna i norra Bohuslän är i nivå med Göteborgsregionen. Men andelen missnöjda medborgare är hög även i Dalsland och västra Skaraborg.

Om de ovan redovisade påståendena om bildandet av Västra Götalandsregionen analyseras mot ett antal bakgrundsvariabler som t.ex. kön, ålder och utbildning framträder en del intressanta mönster. Om man jämför hur män och kvinnor svarat framkommer att kvinnor oftare än män uppger sig sakna uppfattning i frågan. Män är något mer kritiska än kvinnor bl.a. när det gäller synen på om Västra Götalandsregionen förbättrar demokratin. Det är 54 procent män i jämförelse med 43 procent kvinnor som inte instämmer i detta påstående. Något fler män än kvinnor instämmer också i påståendet att delar av regionen missgynnas. Däremot är männen lite mer positiva (41 procent) än kvinnorna (30 procent) till påståendet om att områdets ekonomiska utveckling stärks. Inom den yngsta åldersskategorin återfinns inte oväntat den största osäkerheten inför påståendena om effekterna av den nya regionen (runt 55 procent i åldrarna 15-29 år), medan personer över 50 år oftare uttrycker en åsikt i frågan. När de gör det är de emellertid samtidigt mer negativa. Över 50 procent av alla över trettio år håller t.ex. inte med om att demokratin förbättras. Lite drygt 35 procent av de som är över femtio år tror inte på en stärkt ekonomisk utveckling och över hälften i samma grupp anser att delar av regionen missgynnas. De mest välutbildade är mest pessimistiska avseende möjligheten att påverka politiska beslut inom regionen (demokratifrågan). Totalt är det ungefär tvåtredjedelar av dessa som anser att påståendet om att regionreformen förbättrat demokratin inte stämmer. När det gäller påståendena om stärkt ekonomisk utveckling och missgynnande av delar av regionen, framkommer inga större skillnader mellan personer med olika utbildningsnivåer. Ju högre hushållsinkomst desto mer avvisande är man till påståendet om förbättrad demokrati som ett resultat av regionreformen. Vad gäller den ekonomiska utvecklingen och att delar av regionen missgynnas finns däremot inte några tydliga åsiktsskillnader mellan olika inkomstgrupper.

Sammanfattningsvis kan vi säga att de åsiktsskillnader som finns tenderar att se ut som någon form av omvänt socialt centrum-periferimönster. Det är personer vars egenskaper kan definieras som centrum som oftare är mer kritiska till den nya regionens effekter. Men som framgick ovan stämmer det inte helt, och det gäller exempelvis inte heller för vilket politiskt parti personerna sympatiserar med.

Skillnaderna mellan olika partiers sympatisörer är inte speciellt stora. Socialdemokraternas och moderaternas sympatisörer är möjligen något mer positiva till demokratin och den ekonomiska utvecklingen. Centerpartiets sympatisörer innefattar störst andel personer som anser att delar av regionen missgynnas.

Har bildandet av Västra Götalandsregionen inneburit för- eller nackdelar?

En annan aspekt på medborgarnas syn på konsekvenser av bildandet av den nya regionen handlar om medborgarna anser att bildandet av den nya Västra Götalandsregionen i huvudsak innebär fördelar eller nackdelar. Utöver ansvaret för de i massmedia kraftigt uppmärksammade hälso- och sjukvårdsfrågorna, har regionen på försök fått överta ansvaret för de regionala utvecklingsfrågorna. Resultaten från 1998 års undersökning, som genomfördes innan den nya regionen bildades, visade på viss skepsis hos invånarna i Västra Götaland angående regionbildningens för- eller nackdelar. Över en fjärdedel ansåg att det i huvudsak skulle medföra nackdelar, medan endast 8 procent uppgav att det skulle medföra fördelar (Berg & Lindahl, 1999:293).

Tabell 7 Synen på för- och nackdelar med Västra Götalandsregionen, fördelat på delregioner 1999 (procent)

	Hela Västra Götaland	Göteborgsregionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
I huvudsak fördelar	6	7	5	6	6	6	5	6
Varken fördelar eller nackdelar	24	26	27	20	26	23	19	19
I huvudsak nackdelar	38	31	32	55	40	48	41	50
Ingen åsikt	32	36	36	19	28	23	35	25
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	3466	1764	478	381	229	381	104	129

Kommentar: Fråga ” *Västra Götalandsregionen har tagit över ansvaret för bland annat hälso- och sjukvård och de regionala utvecklingsfrågorna. Anser du att denna förändring inneburit huvudsakligen fördelar eller huvudsakligen nackdelar för invånarna i regionen*?” Svarsalternativen var mycket stora fördelar, ganska stora fördelar (i tabellen sammanslagna till i huvudsak fördelar), varken fördelar eller nackdelar, ganska stora nackdelar, mycket stora nackdelar (de senare sammanslagna till i huvudsak nackdelar) samt ingen åsikt.

Jämfört med resultaten från föregående år visar svarsmönstret i 1999 års undersökning att andelen personer utan åsikt i frågan har minskat med drygt tio procentenheter (se tabell 7). Samtidigt har åsiktsmönstret också ändrats vad gäl-

ler andelen som anser att förändringen i regionen i huvudsak inneburit fördelar eller nackdelar. Nackdelarna framhålls av betydligt fler personer 1999 jämfört med 1998. Andelen som anser att det i huvudsak inneburit fördelar har minskat. Mest drastisk är skillnaden i Sjuhärad och Dalsland, där andelen personer som anser att den nya regionen huvudsakligen innebär fördelar har halverats sedan föregående mätning.[3] Störst andel personer som anser att regionen i huvudsak medför nackdelar finns i östra Skaraborg (55 procent). Det var också i denna delregion som vi tidigare fann den högsta svarsprocenten på frågan om delar av regionen missgynnats genom bildandet av Västra Götalandsregionen.

Politiskt skulle man kunna förvänta sig vissa skillnader mellan de olika partiernas sympatisörer, eftersom partierna i utgångsläget hade olika åsikter om huruvida det var lämpligt att bilda en ny region eller inte. Det är också sannolikt att de problem som uppkommit för den nya regionstyrelsen kan ha påverkat dessa partiers sympatisörers syn på regionen. För en del av dem kan naturligtvis sammansättningen av den nya regionledningen ha inneburit ett ”korstryck”, eftersom det ledande partiet i den sittande regionledningen hösten 1999 – Moderata samlingspartiet – tillhörde de främsta motståndarna mot Västra Götalandsregionens bildande.

Tabell 8 Synen på för- och nackdelar med Västra Götalandsregionen efter partisympati (procent; balansmått redovisas för 1999 och 1998)

	I huvudsak fördelar	Varken för- eller nackdelar	I huvudsak nackdelar	Ingen åsikt	Summa procent	Balansmått 1999	*Balansmått 1998*	Antal
v	5	22	42	31	100	-37	*-22*	489
s	8	25	36	31	100	-28	*-12*	838
c	4	23	39	31	100	-35	*-18*	124
fp	9	33	35	23	100	-26	*-18*	173
m	8	29	34	29	100	-26	*-17*	636
kd	5	22	43	30	100	-38	*-23*	391
mp	5	23	36	36	100	-31	*-22*	213
Samtliga	7	25	37	31	100	-30	*-19*	2864

Kommentar: Frågan om partisympati löd *”Vilket parti tycker du bäst om idag?”* Balansmåttet är uträknat genom att subtrahera andelen som svarar fördelar med andelen som svarar nackdelar. Negativt balansmått anger att nackdelarna bedöms överstiga fördelarna. Balansmåttet kan variera mellan -100 och +100.

När synen på för- och nackdelar med bildandet av Västra Götalandsregionen analyseras mot bakgrund av vilka partier som invånarna sympatiserar med, märks att samtliga partiers sympatisörer är mer negativt inställda till regionens effekter 1999, än de var 1998, dvs. innan regionen inlett sin verksamhet. Det bör också

noteras att andelen som uppger en åsikt i frågan har ökat. Detta verkar främst ha förstärkt den grupp som har åsikten att den nya regionen främst inneburit nackdelar. Det mest negativa balansmåttet noteras bland sympatisörer med kristdemokraterna och vänsterpartiet. Tidigare kunde vi konstatera att det också är bland vänsterpartiets anhängare som störst andel är uttalat kritiska mot att Västra Götalandsregionen har övertagit ansvaret för hälso-, sjukvårds- och utvecklingsfrågor. Att regionen bedöms förhållandevis mindre negativt bland sympatisörer med socialdemokraterna och moderaterna har sannolikt helt skilda orsaker. I det förstnämnda fallet spelar troligen det faktum att partiet hela tiden kraftigt stött bildandet av regionen en stor roll. Detta gällde uppenbarligen även om det egna partiet befann sig i opposition under den aktuella tiden. För moderaternas sympatisörer, av vilka många var motståndare till bildandet av Västra Götalandsregionen, spelade det förmodligen en betydande roll att det egna partiet hade den ledande positionen i den sittande regionledningen. Mot denna bakgrund kommer de uppgifter som insamlas under hösten 2000 att bli särskilt intressanta att analysera och jämföra med tidigare resultat.

Att ta sig ur ett underläge

I huvudsak har de resultat som redovisats i detta kapitel pekat på att Västra Götalandsregionen inte bygger på någon nämnvärd grad av regional identifikation bland medborgarna. Missnöjet med vad regionen hittills har åstadkommit är inom flera områden också starkt. Även om grundmönstret är likartat över hela regionen finns det områden där missnöjet tycks vara starkare än i andra delar av regionen, vilket kan tyda på en risk för inre splittring. Mycket talar för att dessa attityder är kopplade till en allmän ovilja mot förändring, men att de också bygger på en uppfattning om att regionen ännu inte gjort tillräckligt för att visa att dess bildande var berättigat. Detta gäller såväl inom det politiska området – stärka demokratin, som inom det ekonomiska området – stärka den ekonomiska utvecklingen. Den negativa bild av regionens politiska ledning och brist på förmåga att hantera de flesta av de politiskt och ekonomiskt tunga frågorna (t.ex. hälso- och sjukvården i regionen) som dominerat i massmedia har sannolikt förstärkt det allmänna negativa intrycket av regionen. Dessa förhållanden har medfört att den nya regionen hamnat i ett ”underläge” i förhållande till andra konkurrenter, som t.ex. den egna hemorten eller det gamla länet, om medborgarnas tilltro och stöd. Frågan är om läget är ”hopplöst” eller ej.

Inför en sådan bedömning måste självklart först konstateras att regionen endast funnits till i trekvarts år när denna undersökningen genomfördes. Det är en alltför kort tid för att göra några bedömningar av hur opinionsläget kan komma att utvecklas. Fokus i den politiska debatten och i massmedias bevakning av regionen har också i det närmaste ensidigt legat på hälso- och sjukvårdsfrågorna och på motsättningar inom regionledningen. Om det i framtiden kan åstadkom-

mas en positiv förändring av förhållandena inom båda dessa områden och om arbetet med regionens utvecklingsfrågor tydligare lyfts fram, kan möjligen en helt annan bild av regionens möjligheter framtona.

En sådan verksamhetsförankrad stämningsförändring i bilden av vilken roll Västra Götalandsregionen spelar kan innebära ett betydande bidrag när det gäller arbetet med att ta sig ur nuvarande ”underläge”. Till detta kan läggas det uppmuntrande resultatet att invånarna, trots sin relativt negativa syn på regionen, är starkt positiva till att bo i Västra Götaland. Hur långt denna ”medvind” räcker när det gäller att bygga upp en ny regional identitet och skapa förutsättningar för en bred samsyn när det gäller regionens betydelse för samhällsutvecklingen i Västsverige är en fråga som får bli föremål för fortsatta analyser under kommande år.

Noter

1 Indelningen av delregioner har ändrats något sedan förra året, (se metodkapitlet).

2 I norra Bohuslän finns en relativt stark identifikation med Norden och Europa, vilket troligen beror på det välutvecklade samarbetet som norra Bohuslän har med Norge inom ramen för exempelvis Gränskommittén och EU-program som Interreg.

Referenser

Berg, Linda & Lindahl, Rutger (1999) ”Västsvenskarna och omvärlden” i Nilsson, Lennart (red) *Region i omvandling*, SOM-rapport nr 23, Göteborg: Göteborgs Universitet.

Danielsson, Katarina (1999) *Vägen till Västra Götaland*. Statens Institut för Regionalforskning, rapport 111, Stockholm: Fritzes

Gidlund, Janerik (1993) *Regionernas Europa – Federationer och Federalism*, Stockholm: Landstingsförbundet

Gren, Jörgen (1999) *The New Regionalism in the EU: The lessons to be drawn from Catalonia, Rhône-Alpes and West Sweden*, Statens Institut för Regionalforskning, Stockholm: Fritzes

Malmström, Cecilia (1998) *Regionen, makten och härligheten. Lokala partier i Västeuropa*, Göteborg Studies in Politics nr 50, Stockholm: SNS Förlag

SOU 1992:66, *Västsverige – region i utveckling*, Betänkande av Västsvergeutredningen, Stockholm: Fritzes

SOU 1993:97, *Västsverige och Skåne – regioner i förändring*, Delbetänkande av Regionberedningen, Stockholm: Fritzes

SOU 1995:27, *Regional framtid*, Slutbetänkande av Regionberedningen, Stockholm: Fritzes

REGIONAL UTVECKLING OCH REGIONAL SJÄLVSTYRELSE

POLITIKERNA OM REGIONEN SOM SJÄLVSTYRANDE POLITISK ENHET

HENRY BÄCK

Det är inte bara bland medborgarna som identiteten med Västra Götaland är svag. Även de lokala och regionala politikerna i Västra Götaland har svårt för att känna sig riktigt hemma i den nya geografiska enhet som uppstått i och med bildandet av Västra Götalands län och Västra Götalandsregionen. Det är i första hand på den ort man bor, som man känner att man hör hemma. Detta svar ges av mer än hälften av de svarande i politikerundersökningen[1] . Därefter följer det landskap där man bor och först i tredje hand Västra Götaland. Men det är stora variationer beroende på om man i första hand är kommunal- eller regionpolitiker. Hela 21 procent av dem som bara har uppdrag i regionen känner sig också höra hemma i Västra Götaland. För denna grupp ”rena” regionpolitiker är därmed Västra Götaland det vanligaste samhörighetsobjektet efter den egna orten. I andra änden av skalan återfinns de ”rena” kommunalpolitikerna i vårt material med bara fem procent västragötalänningar. För dessa kommer förstås den egna orten, men även landskapet, det gamla länet och till och med världen i dess helhet före Västra Götaland som identifikationsobjekt. Det är vanligare att man känner sig som världsmedborgare än att man känner sig som västragötalänning. De av våra tillfrågade politiker som har uppdrag på båda nivåerna – både i något av regionens 49 kommuners fullmäktige och i regionen – lägger sig någonstans mitt emellan med 10 procent västragötalänningar.

Tabell 1 Känner sig höra hemma i område efter uppdragsnivå (procent)

	Kommunuppdrag	Regionuppdrag	Både kommun- och regionuppdrag	Alla
Orten	54	36	50	51
Landskapet	9	5	9	9
Tidigare län	7	10	6	7
Västra Götaland	5	21	10	8
Sverige	12	13	11	12
Norden	1	5	1	2
Europa	5	4	6	5
Världen	6	6	6	6
Antal	1245	201	234	1680

Styrkan i känslan av att vara västragötalänning varierar inte bara beroende på vilken nivå man själv har uppdrag, utan den varierar också mellan de olika delregionerna. I genomsnitt för hela materialet är det minst ovanligt med en sådan identifikation med regionen bland politikerna från Sjuhäradsbygden och från Göteborg. Mest ovanlig är tillhörighetskänslan hos politiker från Fyrbodalsregionen och Skaraborg, men rangordningen blir lite olika beroende på om vi tittar på ”rena” kommunpolitiker, ”rena” regionpolitiker eller politiker med överlappande uppdrag.

Tabell 2 Känner i första hand tillhörighet till Västra Götaland (procent)

	Bara kommunuppdrag	Bara regionuppdrag	Både och	Alla
Sjuhärad	9	32	11	11
Göteborg	0	15	13	10
Göteborgsregionen*	5	26	8	8
Skaraborg	6	19	13	7
Fyrbodal	3	22	9	6

Kommentar: Med Göteborgsregionen avses Göteborgsregionen (medlemmarna av Göteborgsregionens kommunalförbund) *exklusive* Göteborgs kommun

I en regressionsanalys, som renodlar sambanden mellan flera förklaringsvariabler och en beroende variabel, och som tar hänsyn till att de olika förklaringsvariablerna kan samvariera med varandra, blev det statistiskt säkerställda effekter av att komma från Fyrbodal eller Göteborg (negativt samband med tillhörighet till Västra Götaland) och av att vara ”ren” regionpolitiker (positivt samband).[2] I regressionsanalysen fanns också partipolitisk tillhörighet med. Denna hade ingen betydelse för om man känner sig som västragötalänning eller ej. Vi hade också tagit med typ av uppdrag i regionen. Egenskapen att ha uppdrag i regionfullmäktige eller regionstyrelsen visade ett nästan signifikant samband med känslan att tillhöra Västra Götaland. Sammanfattningsvis har vi alltså kunnat iaktta ett mönster där identifikationen med den nya geografiska enheten är ganska svag, men där den varierar mellan regionens delar, och i särskilt stor utsträckning med om man själv har uppdrag i den nya regionorganisationen. I sammanhanget uppseendeväckande många av de politiker som bara har uppdrag i regionen säger sig i första hand höra hemma i Västra Götaland, medan skepsisen är avsevärt mycket större bland de rena kommunföreträdarna.

Regionbildningens regionalpolitiska konsekvenser

I god överensstämmelse med den låga graden av samhörighetskänslor och med variationerna i dessa, visar det sig en allmän misstänksamhet mot regionbildningens

regionalpolitiska effekter. Gott och väl mer än hälften (58 procent) av de tillfrågade politikerna instämmer i påståendet att bildandet av Västra Götalandsregionen innebär att delar av regionen missgynnas. Av de tillfrågade tar 29 procent avstånd från påståendet och 14 procent har ingen åsikt i frågan. Övervikten för de instämmande svaren (opinionsbalansen) blir 29 procentenheter. Politiker från Göteborg och från förortskommunerna är betydligt mindre benägna att hålla med om att regionbildningen leder till att regiondelar blir missgynnade. Också i detta avseende är det stora skillnader beroende på om man har uppdrag i regionen eller ej. De mest positiva (flest avståndstaganden) är faktiskt de politiker som har överlappande uppdrag mellan nivåerna. Hos dessa är det till och med en övervikt för dem som tar avstånd från påståendet. Motpolen bildas av de rena kommunpolitikerna med en stark misstänksamhet mot regionbildningens regionalpolitiska konsekvenser. Här visar det sig också ha betydelse vilka uppdrag man har i regionen: Fullmäktige-, styrelse- och utvecklingspolitiker tror inte att det blir regional obalans. Det är däremot en starkt omhuldad uppfattning hos sjukvårdspolitikerna.

Även partitillhörighet har betydelse. Skepsisen mot regionbildningens konsekvenser är särskilt utbredd bland moderata politiker. Regressionsanalysen gav signifikanta värden för tillhörighet till Göteborg, Göteborgsregionen i övrigt, överlappande uppdrag, uppdrag i regionfullmäktige och regionstyrelsen samt uppdrag i utvecklingssektorn. Samtliga dessa värden var negativa, d v s man tenderade att ta avstånd från påståendet om regionreformens ogynnsamma regionalpolitiska konsekvenser. Signifikanta koefficienter med omvänt förtecken uppträdde för politiker från Skaraborg, moderatpolitiker och sjukvårdspolitiker.

Tabell 3 Bildandet av Västra Götalandsregionen leder till att delar av regionen missgynnas (opinionsbalans)

	Bara kommunuppdrag	Bara regionuppdrag	Både och	Alla
Göteborg	-22	-23	-50	-26
Göteborgsregionen	14	-5	-12	8
Sjuhärad	41	14	-32	28
Fyrbodal	48	26	11	41
Skaraborg	64	26	3	54
Vänster	38	-4	-10	26
Övriga partier	39	1	-29	26
Moderater	52	29	15	43
Övriga uppdrag		-46	-27	-34
Fullmäktige/styrelse		-22	-34	-29
Sjukvård		20	23	22
	41	3	-9	29

En enkätfråga om i vilken utsträckning som regionens service är rimligt fördelad över de olika delarna av regionen ger ett i mycket likartat resultat. Det uppträder positiva regressionskoefficienter med att vara från Göteborgsregionen, att ha uppdrag i regionfullmäktige eller -styrelse eller inom utvecklingssektorn. Däremot blir det negativa effekter av att vara politiker från Göteborg eller att vara vänsterpolitiker.

Det framträder ett mönster där politiker med uppdrag bara på kommunnivån, politiker som kommer från regionens landsortsdelar – egentligen allt utanför storstadsregionen Göteborg – och politiker med uppdrag i regionens sjukvårdsorganisation är misstänksamma mot fördelningen av service och utvecklingsmöjligheter mellan de olika regiondelarna. Politiker från storstadsområdet och politiker med uppdrag i den nya regionorganisationen, särskilt de med uppdrag i de centrala politiska organen fullmäktige och styrelse, samt de delar av verksamheten som inte har sjukvårdstillhandahållandet som sin huvuduppgift är mycket mer positiva. Effekterna av den partipolitiska tillhörigheten skulle man väl snarast förmoda är en konsekvens av den partipolitiska konstellationen bakom hela regionreformen, där moderaterna skilt ut sig som mer negativa än övriga partier. I vilken utsträckning man identifierar sig med regionen och känner sig hemma i Västra Götaland visar i stora stycken ett likartat mönster. Jörgen Johansson (1999) ser i sin utvärdering av den regionala försöksverksamheten i Västra Götaland, Skåne, Kalmar och Gotland i flera avseenden spår av liknande motsättningar. Politiker hemmahörande i residensstäderna är i olika avseenden positiva gentemot regionreformen och dess konsekvenser till skillnad från landsortspolitiker och moderater.

Allmänintresse och särintressen

Svensk politisk kultur präglas, säger Uppsala-statsvetaren Leif Lewin (1998), av ”samarbetsdemokrati”. Trots att vi vant oss vid att beskriva den svenska demokratins historia i termer av en kamp mellan de båda blocken – ett vänster- eller socialistiskt block och ett borgerligt eller icke-socialistiskt block – visar det sig vid närmare skärskådande att det finns ett starkt drag av upphöjande av samarbetet och samförståndet över partigränserna som ideal. I praktiken yttrar sig detta t ex i strävan att uppnå breda uppgörelser i politiken. Aktuella uppgörelser om energipolitiken, försvarspolitiken och pensionerna kan vara några exempel. Särskilt i vad som beskrivs som krislägen har det varit viktigt med de breda överenskommelserna (jfr Teorell 1998). Behovet av uppgörelser och samarbete understryks av att trots den bild vi kanske alla bär på av svensk parlamentarism, så har majoritetsregeringar faktiskt tillhört undantagen i modern svensk politisk historia.

Jag har i ett annat sammanhang (Bäck 2000) försökt visa, att det även i kommunerna och i den intensiva förvaltningspolitiska reformverksamhet som de se-

naste decennierna ägt rum där, så har idén om allmänintresset varit central. Kommunen som demokratisk organisation ses inte som en arena där konflikterna mellan kollektiva särintressen hanteras eller till och med får en lösning. Nej, intressekonflikter vill man helst inte låtsas om. Det är ett gemensamt intresse för orten som kommunen ska främja.

Inom kommunens – eller för den delen regionens – organisation är en fråga som ofta väcks frågan motsättningar mellan de olika verksamhetssektorerna å ena sidan och det övergripande kommun- eller regionintresset å andra sidan. Mot bakgrund av idén om samarbetsdemokratin och mot bakgrund av allmänintressets primat och särintressenas svaga legitimitet, så är det inte förvånande att de flesta i surveyundersökningar tillfrågade politiker uttalar sig för det gemensamma intresset om detta skulle komma i konflikt med en verksamhetssektors intresse.

I vår enkätundersökning är det 82 procent av de svarande som på detta sätt uttalar sig för det gemensamma övergripande regionintresset. Skillnaderna mellan de olika redovisningsgrupperna är små. I regressionsanalysen är det bara det vi kallat ”utvecklingsuppdrag” i regionen som avsätter ett nästan signifikant (p = 0,063) värde. Utvecklingspolitikerna tenderar att vara ännu lite mer för det gemensamma intresset än övriga regionpolitiker. Uttryckt i procenttal, är det 91 procent av utvecklingspolitikerna som skulle föredra det gemensamma regionintresset. Motsvarande andelar för fullmäktige-/styrelsepolitikerna är 88 procent och för sjukvårdspolitikerna ”bara” 83 procent.

Tabell 4 Regionens gemensamma intresse bör gå före egna regiondelens intressen (procent)

	Bara kommunuppdrag	Bara regionuppdrag	Både och	Alla
Göteborgsregionen	52	81	78	59
Fyrbodal	40	62	52	44
Sjuhärad	50	70	68	54
Skaraborg	43	67	72	48
Göteborg	60	70	75	68
Vänster	49	74	73	55
Övriga partier	44	64	70	50
Moderater	44	73	58	49
Fullmäktige/styrelse		77	76	76
Sjukvård		65	60	62
Övriga uppdrag		78	78	78
	46	70	69	52

När vi i stället för verksamhetssektorer frågar om den egna regiondelen i motsättning till det gemensamma regionintresset blir bilden i mycket annorlunda. Man

kan konstatera, att en betydligt lägre andel nu förespråkar det gemensamma – bara drygt hälften (52 procent). Vi kan också konstatera, att det uppträder ganska stora skillnader mellan de av de strukturella dimensionerna bestämda redovisningsgrupperna.

Som särskilt starka förespråkare för delregionala intressen framstår de ”rena” kommunpolitikerna, politiker från Fyrbodal och Skaraborg samt anhängare av alla partier utom ”vänsterpartierna”. Regressionsanalysens resultat styrker dessa iakttagelser. Det blir en negativ (pro särintresset) signifikant effekt av att vara från Fyrbodal, och det blir positiva (pro allmänintresset) effekter av att ha regionuppdrag – enbart eller i kombination med kommunala uppdrag – att tillhöra vänsterpartierna och av att ha uppdrag i regionfullmäktige eller regionstyrelse.

Den här skillnaden mellan territoriellt bestämda särintressen och särintressen bestämda på någon annan grund framkommer även i andra sammanhang. I den studie av den kommunala förvaltningspolitiken, som jag refererade till nyss, var kollektiva särintressen praktiskt taget aldrig legitima. De enda kollektiva särintressen som man kunde vara beredd att ge legitimitet var just de som avgränsats territoriellt. Det kunde t ex gälla kommundelar. Det var legitimt att förespråka ett kommundelsintresse gentemot det övergripande kommunintresset. Glesbygdens byapolitiska rörelse (Olsson & Forsberg 1997, Herlitz 1999) kan ses i samma perspektiv. Vid en undersökning som vi arbetar med för närvarande vid Förvaltningshögskolan med syfte att utvärdera stadsdelsnämndsreformen i Stockholm framkommer liknande resultat i enkäter med de förtroendevalda. I en enkät med politiker 1996 uttalade hela 79 procent av de svarande att stadsdelsintresset borde ha företräde före det gemensamma kommunintresset. Sektorsintressen föredrogs på samma sätt av 55 procent (Bäck & Johansson 1997).

Förklaringen till dessa skillnader mellan territoriella och andra särintressen kan vara flera, men man kan konstatera, att en viktig likhet mellan det övergripande kommunala allmänintresset å ena sidan och regiondels-, stadsdels- eller byaintressena å andra sidan är att de alla är av så att säga samma familj. De är alla territoriellt bestämda. Både regionintresset och regiondelsintresset förnekar andra kollektiva särintressen (till exempel baserade på klass, kön eller etnicitet) och framhåller det gemensamma hos alla dem, som bor inom territoriet.

Handlingskonsekvenserna

De 49 olika kommunerna i länet är inte bara olika territorier. De representerar också en annan förvaltningsnivå än Västra Götalandsregionen. När vi betraktar relationerna mellan kommunerna och mellan kommunerna och regionen blir alltså två reella eller potentiella konfliktdimensioner inblandade. Det handlar dels om relationen mellan två olika nivåer i den territoriella uppbyggnaden av riket, och det handlar dels om relationerna mellan kommuner eventuellt delregionalt grupperade. Den första dimensionen handlar om *vertikala* (upp och ned) relatio-

ner, medan den andra rör sig om *laterala* (åt sidan) relationer. Vi ska först betrakta den vertikala dimensionen.

Kommunerna och landstingen/regionerna är formellt oberoende av varandra. Landstingskommunen har inte en hierarkiskt överordnad ställning gentemot kommunerna och kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige utses av väljarna direkt i två separata valhandlingar. Däremot är förstås de båda nivåerna inte reellt oberoende av varandra. Kommunerna har ansvaret för utvecklingen av det lokala samhället, och hur det lokala samhället utvecklas sätter i mycket upp premisserna för landstingets handlande. Både landstingets skatteintäkter och efterfrågan på landstingets serviceutbud blir beroende av den lokala utvecklingen. På ett motsvarande sätt blir kommunerna beroende av landstingets handlande. Inriktningen på den högre nivåns utvecklingspolitik påverkar kommunernas möjligheter och behov. Samhällsplanering på regionnivån kan vara beroende av kommunernas medverkan i implementeringen. Den högre nivåns serviceutbud, t ex i form av sjukvård påverkar kommuninvånarnas väl och ve.

Det finns på detta sätt ett behov av att länka de lokala och regionala politiska systemen till varandra. Om sådana länkar ska ses i hierarkiska termer, finns det i princip två olika lösningar. Antingen kan regionen ges en formellt överordnad ställning gentemot kommunerna eller omvänt. Man kan introducera olika former av styrning från regionen gentemot kommunerna. Om man ser på hur ”överkommunfrågan” har lösts i kommuner med kommundelsnämnder, tycks tre mer formella tekniker ha kommit till användning: (1) Indirekta val där stadsdelsnämnder väljs av kommunfullmäktige. Överfört till regionpolitiken skulle detta innebära att regionfullmäktige skulle utse alla 49 kommuners kommunfullmäktige. (2) Resursfördelningssystem enligt den s k behovsbudgeteringsmodellen (jfr Bokenstrand 2000). Detta skulle innebära att kommunernas beskattningsrätt skulle upphöra. De skulle istället få ramanslag från regionfullmäktige beräknade utifrån olika demografiska data. (3) Målstyrning. Regionfullmäktige skulle inom olika verksamhetssektorer formulera vad kommunerna hade att uppnå, och sedan följa upp måluppfyllelsen i kommunerna. Inget av dessa arrangemang kan väl betraktas som särskilt realistiska lösningar i den svenska kontexten.

Omvänt kan kommunerna inta rollen som regionens principaler. Vi skulle då närma oss en ”federal” lösning – regionen som förbundsstat med kommunerna som direkta medlemmar. I detta avseende finns det många exempel att hämta både från andra länder och från andra tider. Vi har i vårt land redan kommunalförbundsinstitutet som en färdig form för sådana arrangemang. I Finland drivs det mesta av de kommunala regionuppgifterna i förbundsformen. De norska fylkestingen var till 1975 indirekt valda av kommunerna i fylket, och det finns fortfarande, trots de direkta valen, bestämmelser om utjämningsmandat som syftar till att garantera att alla kommuners väljarkårer ska vara representerade i fylkestinget. Det tycks som om det finns en kvardröjande idé om kommunerna som delar som konstituerar fylket. I den pågående försöksverksamheten med regio-

nala självstyrelseorgan, där Västra Götalandsregionen ingår, har den federala lösningen valts i Kalmar län. I Skåne präglades ”…processen av en mycket tydlig konfliktdimension kring frågan om regionen skulle byggas som ett regionförbund eller som ett direktvalt regionfullmäktige” (Johansson 1999). En federal lösning med indirekt valda regionfullmäktige framstår sålunda i ljuset av i tiden och rummet närliggande förebilder som mer realistisk än överkommunlösningen.

Våra respondenter tycks heller inte vara helt främmande för idén. Visserligen säger 72 procent att de föredrar det nuvarande systemet med ett direkt folkvalt kommunfullmäktige, men en så pass stor andel som var sjunde svarande (14 procent) skulle föredra modellen med indirekta val via kommunernas fullmäktige. Som man kunde vänta sig skiljer sig uppfattningen i frågan mellan de redovisningsgrupper som bildas av de strukturella dimensionerna. Minst positiva till direktvalssystemet är de politiker som bara har uppdrag på kommunnivån samt politiker hemmahörande i Skaraborg och Fyrbodal och dessutom ”vänster”-politiker.

Tabell 5 Direkta val hellre än indirekta val (opinionsbalans)

	Bara kommunuppdrag	Bara regionuppdrag	Både och	Alla
Göteborgsregionen	54	64	75	59
Fyrbodal	51	59	82	56
Sjuhärad	53	83	84	61
Skaraborg	51	82	66	54
Göteborg	68	74	67	71
Vänster	47	78	75	54
Övriga partier	58	69	81	62
Moderater	60	50	70	61
Fullmäktige/styrelse		90	85	88
Sjukvård		62	66	64
Övriga uppdrag		85	94	91
	53	71	75	58

Kommentar: Opinionsbalansen anger andelen som vill ha direkta val till regionfullmäktige minus andelen som vill ha indirekta val

Att vilja och att kunna i beslutsfattandet

En ofta använd metafor för både individers och organisationers beslutsfattande är beslutsmodellen ”det rationella beslutet”. Ett rationellt beslut fattas genom att aktören identifierar alla olika handlingsalternativ, beräknar deras konsekvenser och väljer det alternativ som bäst överensstämmer med de egna preferenserna. Detta är förstås i praktiskt taget alla sammanhang en orealistisk modell, men den kan vara användbar som utgångspunkt för ett resonemang. De faktorer som be-

stämmer det rationella beslutet kan sammanfattas i två: (1) Aktörens preferenser och (2) restriktioner som begränsar antalet valbara handlingsalternativ.

När vi nu har diskuterat frågan om vem som hur ska välja regionens beslutsfattare, så är det den första faktorn – preferenserna – som vi har uppehållit oss vid. Den som får utse och kanske ge medskickade direktiv till regionens beslutsfattare får ett stort inflytande över vilka mål det är som regionen bestämmer sig för att försöka uppnå. Om kommunerna skulle få möjligheten att välja regionens fullmäktige, skulle kommunerna få detta inflytande. Vi ska nu övergå till den andra påverkansfaktorn – beslutsfattandets restriktioner.

Många i litteraturen förekommande definitioner av kommunalt självstyre brukar diskutera två eller ibland tre dimensioner som viktiga för att avgöra om en politisk enhet ska anses som självstyrande, eller om den ska betraktas som beroende av en annan nivå i det politiska systemet. De norska statsvetarna Audun Offerdal och Helge Larsen (Larsen & Offerdal 1994) prövar med *representativitet* och *saksfelt* som kriterier. Med ”representativitet” avser de i vilken utsträckning den lokala enheten representerar befolkningen i det lokala territoriet. Motsatsen är förstås den uppifrån, av staten tillsatta fogden eller magistraten. Detta representativitetsbegrepp blir därmed parallellt med den preferenspåverkan genom val som jag har diskuterat här. Begreppet ”saksfelt” handlar om bredden av de funktioner den lokala enheten har att utföra. Ju mer mångfunktionell en lokal politisk enhet är desto mer är den att betrakta som en lokal självstyrelsenhet.

I anslutning till Europarådets konvention om lokal självstyrelse diskuterar Lennart Nilsson och Jörgen Westerståhl (1997) den lokala politiska enhetens *beslutsorganisation* (där kravet är att ledamöterna väljs i fria val), *uppgifter* och *ekonomiska resurser*. Uppgiftskomponenten blir nära besläktad med ”saksfeltsbegreppet” medan kravet på tillgång till ekonomiska resurser är ett nytt tredje inslag i bestämmandet av självstyrelsen. Edward Page och Michael Goldsmith (1987) diskuterar i sin bok om förhållandet mellan central och lokal statsmakt dimensionerna *functions*, *access* och *discretion*. Acessbregreppet är relaterat till det vi här har kallat representativitet, men är bredare eftersom det handlar om i vilken utsträckning de båda nivåerna har ”tillgång” till kanaler för att påverka varandra. Functions blir i stort detsamma som saksfelts-begreppet, medan discretion handlar om vilken grad av handlingsfrihet som den överordnade parten medger den underordnade inom ramen för den gällande funktionsfördelningen. Hagen & Sørensen (1997) som diskuterar dimensioner i decentraliseringsbegreppet pekar ut uppgiftsfördelningen, statlig reglering av organisering och uppgiftsfördelning, kommunal frihet att själv bestämma sina intäkter samt kommunstorlek. Den sista aspekten torde vara mer relevant när man som författarna gör ska bedöma graden av decentralisering i systemet, än när man syftar till att avgöra en lokal politisk enhets grad av självstyre.

Om vi betraktar två olika politiska enheter A och B (t ex en kommun och regionen) kan vi sammanfatta i en tablå när A med dessa olika i litteraturen diskuterade kriterier ska betraktas som självstyrande i förhållande till B.

Tabell 6 Kriterier för en självstyrande politisk enhet

	A är självstyrande i förhållande till B	**A är inte självstyrande i förhållande till B**
Preferenser	A:s beslutsfattare väljs av befolkningen i A (direktval)	A:s beslutsfattare utses av B (indirekta val)
Funktionsfördelningen	A har ansvaret för många uppgifter	A har ansvaret för en eller få uppgifter
Diskretionen	A har stor handlingsfrihet i utförandet av sina uppgifter	B begränsar genom regler eller målformuleringar A:s handlingsfrihet i uppgifts-utförandet
Ekonomiska resurser	A har god tillgång till resurser och/eller kan själv beskatta sin befolkning	A har dålig tillgång till resurser och/eller är ekonomiskt beroende av anslag och bidrag från B

Vid sidan om de ekonomiska restriktionerna, är det uppenbart att funktionsfördelningen brukar ses som en betydelsefull restriktion. Om vi betraktar en politisk enhet, så är dess självständiga handlingsförmåga, allt annat lika, större ju fler olika funktioner den har, och mindre ju snävare dess kompetensområde är.

I en enkätfråga har vi konfronterat våra politikerrespondenter med påståenden om uppgiftsfördelningen mellan regionen å ena sidan och staten, kommunerna och civilsamhället å andra sidan. Eftersom förhållandet mellan regionen och kommunerna här står i fokus, ska vi se på svaren på den fråga, där vi påstår att ”det finns uppgifter som regionen sköter idag, men som med fördel kunde skötas av kommunerna”. Här handlar det alltså om att reducera regionens karaktär av politisk självstyrelseenhet, och öka kommunernas självstyrelse.

Det övergripande intrycket är att regionen bland våra svarande har en svag ställning. Det är fler som instämmer i påståendet än som tar avstånd från det. Balansmåttet, som varierar från +100 till –100 blir i medeltal för hela undersökningsgruppen +50. De största skillnaderna här är partipolitiska. Det är framförallt moderaterna som är positiva till förslaget. Men det framträder också skillnader mellan regiondelarna. Särskilt negativa till en funktionell avlövning är politiker från Göteborg, medan landsortspolitikerna är mer positiva. Skillnaderna i balansmått mellan Göteborgs-politikerna och politikerna från de övriga delregionerna befinner sig mellan 4 och 14 enheter. I regressionsanalysen är det dock bara den partipolitiska dimensionen, som ger ett signifikant utslag.

Tabell 7 Flytta uppgifter från regionen till kommunerna (opinionsbalans)

	Bara kommunuppdrag	Bara regionuppdrag	Både och	Alla
Göteborgsregionen	48	51	61	51
Fyrbodal	49	49	35	47
Sjuhärad	60	45	49	57
Skaraborg	56	22	35	52
Göteborg	42	40	56	43
Vänster	47	40	33	44
Övriga partier	52	34	48	49
Moderater	69	79	69	70
Fullmäktige/styrelse		42	46	45
Sjukvård		44	51	48
Övriga uppdrag		19	52	38
	52	43	46	50

Kommentar: Opinionsbalansen anger andelen som instämmer i påståendet att det finns uppgifter som regionen sköter idag men som med fördel kunde skötas av kommunerna minus andelen som tar avstånd från påståendet

Hoten mot regionen som självstyrande politisk enhet

Alla de här diskuterade egenskaperna och inställningarna är relaterade till varandra. De olika strukturella egenskaperna – uppdragsstruktur, typ av regionuppdrag, delregiontillhörighet och partipolitisk tillhörighet – är på olika sätt relaterade till varandra och till de attitydvariabler som har redovisats. I detta avsnitt ska vi söka föra samman dessa olika egenskaper – de strukturella egenskaperna, mentala inställningar och ställningstaganden till konkreta förslag, som skulle ändra regionens självständighet gentemot kommunerna – i en samlad analys.

Den analysteknik som ska användas kallas för stiganalys (på engelska *path-analysis*) och syftar till att rekonstruera orsakskedjor. Utgångspunkten är att det finns tre, eller ibland fyra, viktiga inslag i föreställningen om kausalitet – om en orsaksrelation mellan två egenskaper (Rosing 1982). För det första ska det finnas en samvariation mellan orsak och verkan – de ska tendera att uppträda tillsammans. För det andra ska denna samvariation kvarstå när vi kontrollerar för andra omständigheter. Det ska inte gå att förklara både orsak och verkan med någon gemensam bakomliggande förklaring. För det tredje ska det finnas en tidsrelation – orsaken ska inträffa i tiden före verkan. För det fjärde slutligen, bör vi ha en uppfattning om vilka mekanismer det är som inträffar mellan orsak och verkan.

Stiganalysen börjar med tidskriteriet. På teoretiska eller åtminstone rimlighetsgrunder ska vi bestämma vilken tidsrelation som gäller mellan de ingående variablerna. Det som framkommer är vad som tekniskt kallas ”en svag kausalordning” (*weak causal order*) med innebörden att det är den tidsrelation som skulle gälla mellan egenskaperna om det funnes en orsaksrelation dem emellan.

Därefter genomför vi en serie regressionsanalyser, som börjar med en ekvation där den sista variabeln i den svaga kausalordningen är beroende variabel och alla föregående variabler är förklaringsfaktorer. I nästa steg blir det den näst sista variabeln i den svaga kausalordningen som är beroende variabel och så vidare. Från varje regressionsanalys behåller vi som kausallänkar de samband som uppfyller vissa på förhand bestämda kriterier, t ex med avseende på styrka och/eller statistisk signifikans. Serien av regressionsanalyser syftar till att undersöka de två första kriterierna för kausalitet – förekomsten av samvariation, som håller för kontroller. Det fjärde kriteriet – föreställningen om mellanliggande orsaksmekanismer – kan man säga att vi närmar oss genom att stiganalysen delar upp orsaksförbindelsen mellan en första orsak i modellen och den ytterst beroende variabeln i flera olika steg.

När det gäller den svaga kausalordningen, har jag antagit att de strukturella variablerna kommer först i orsakskedjan. En mellanposition intas av de psykologiska dispositionerna känslan av tillhörighet till Västra Götalandsregionen, uppfattningen att allmänintresset i en konfliktsituation bör ha företräde före den egna regiondelens intresse samt slutligen uppfattningen att bildandet av Västra Götalandsregionen missgynnar vissa och gynnar andra regiondelar. Sist i kausalkedjan kommer de mer handlingsinriktade förslagen att införa indirekta val till regionfullmäktige och att flytta ansvaret för uppgifter från regionen till kommunerna. Som kriterium för att behålla en länk mellan två variabler i modellen har jag krävt att regressionskoefficienten ska vara statistiskt signifikant och samtidigt i sin standardiserade form absolut större än 0,10.

Resultatet av stiganalyserna redovisas i figur 1. Orsakskedjorna kan sammanfattas:

- Partitillhörighet har effekter på uppfattningen att uppgifter borde flyttas från regionen till kommunerna. Moderater är oftare än andra partiers anhängare för en sådan åtgärd.

- Regiondelstillhörighet påverkar via åsikten att bildandet av Västra Götalandsregionen medför att vissa regiondelar missgynnas också uppfattningen att kommunerna borde ta över vissa av regionens uppgifter. Det är de politiker som kommer från andra delar av regionen än Göteborg, som tror att regionbildningen medför en ojämlik utveckling i regionen och som en följd av detta skulle vilja minska på regionens uppgiftsportfölj.

- Regiondelstillhörighet har samband med om man har regionuppdrag, kommunala uppdrag eller bådadera. Denna andra egenskap – uppdragsstrukturen – påverkar via känslan av tillhörighet till Västra Götalandsregionen och prioriteringen mellan allmänintresse och regiondelsintressen viljan att ändra valsättet så att regionfullmäktige skulle utses av kommunerna. Det första steget i denna lite längre orsakskedja innebär att politiker från Göteborg oftare än politiker från de andra delregionerna bara har regionuppdrag. Detta följer med nästan matematisk nödvändighet av att Göteborg bara är en kommun, medan de övriga delregioner som definierats här består av flera kommuner. Med en given sannolikhet att en kommunalpolitiker också ska ha uppdrag i

regionen, blir det fler från andra regioner än från Göteborg som kommer att kombinera kommunala uppdrag med regionuppdrag. Det centrala i orsakskedjan torde av dessa skäl vara effekten av vilken territoriell nivå man har sina uppdrag på. Rena regionpolitiker identifierar sig förhållandevis starkt med regionen, medan kommunalpolitiker, med eller utan regionuppdrag har en svag känsla av samhörighet med regionen. De med stark tillhörighet prioriterar hellre det gemensamma regionala allmänintresset än de som har en svag känsla av tillhörighet, som relativt sett oftare föredrar att verka för det delregionala intresset. Slutligen är idén om indirekta val populärare bland dem med svag regionidentifikation än bland dem med stark identifikation.

- Sektorstillhörighet inom regionen blir i den här analysen en irrelevant variabel. Sambanden mellan sektorstillhörighet och hållnings- och handlingsvariablerna som vi kunnat se tidigare i den här artikeln visar sig vara skensamband, som beror på att både sektorstillhörighet och attitydvariabler är beroende av en gemensam bakomliggande förklaringsvariabel, här delregional tillhörighet.

Figur 1 Orsaksmodeller förslag om ändringar av regionorganisationen

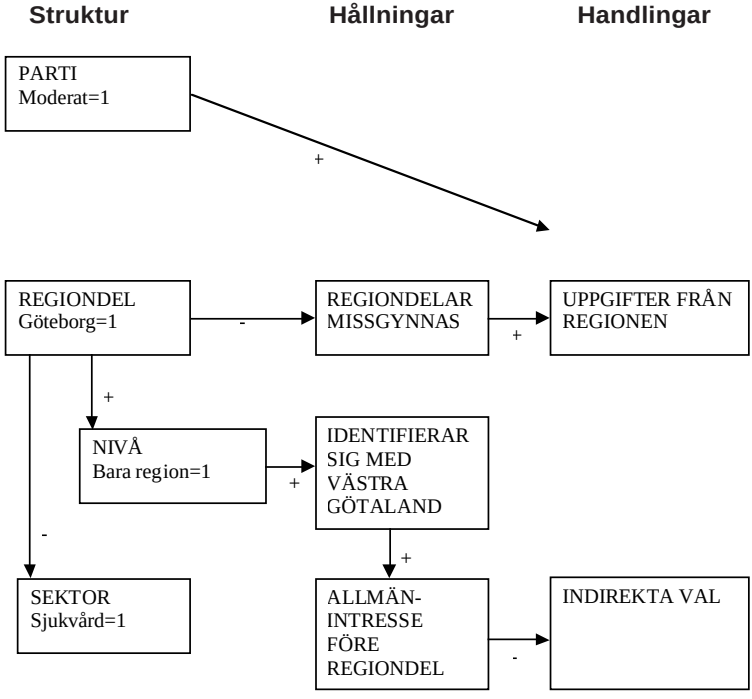

Kommentar: Figuren bygger på två serier av regressionsanalyser med ”uppgifter från regionen” respektive ”indirekta val” som respektive yttersta beroende variabel. De länkar som markeras är alla signifikanta och betecknar standardiserade regressionskoefficienter som är större än 0,10.

För att ytterligare renodla resonemanget, kan vi konstatera, att Västra Götalandsregionens gentemot de ingående kommunerna självständiga ställning hotas på två sätt: Dels leder motsättningar och misstänksamhet mellan olika delar av regionen – framförallt mellan storstaden Göteborg och resten – till krav på en funktionell avlövning av regionen. Detta underblåses av partipolitiska motsättningar, där de mot regionreformen avogt inställda moderaterna lutar åt samma hållning. För det andra innebär motsättningarna mellan de båda nivåerna till önskemål om att kommunerna borde få ett större inflytande över regionens beslutsfattande, här exemplifierat med förslaget om indirekta val till regionfullmäktige.

Den bristande identifikationen med Västra Götalandsregionen spelar i denna andra hotbild en central roll. De enda som – om man ska hårdra det – har en mätbar identifikation med regionen är de rena regionpolitikerna. Den svaga känslan av samhörighet är förstås en avspegling av förhållandena bland medborgarna. I princip är det väl så, att den här sortens samhörighetskänslor (de tillhör samma familj av identiteter som t ex nationell och etnisk identitet) är sociala konstruktioner. Alternativet till att betrakta etnisk identitet som en social konstruktion är ett mer essentiellt etnicitetsbegrepp. I detta är den etniska identiteten ett slags utvidgad släktsamhörighet. Det finns i forskningen om etnicitet en diskussion mellan socialkonstruktivister och essentialister (Anderson 1983). De flesta etnicitetsforskare torde idag luta åt det socialkonstruktivistiska perspektivet, och man måste säga, att det just i det sammanhang vi nu rör oss känns särskilt långsökt att se tillhörighet till Västra Götalandsregionen som något slags släkt- eller stamkänsla.

Men när man konstaterat att Västra Götalandsidentiteten är konstruerad, så är det ändå inte sagt, att den är en politisk handlingsparameter. Det finns visserligen exempel på hur regimer och rörelser mer eller mindre framgångsrikt försökt driva en identitetspolitik, en politik som konstruerar en nationell eller etnisk identitet. Den grekiska identiteten konstruerades av den nationalistiska rörelsen i det ottomanska imperiets sönderfall (Engelbrekt 1995). Regimen i DDR försökte konstruera en särskild DDR-identitet, skild från den tyska identiteten. I mytbildningen spelade både det preussiska och det lutheranska arvet en viktig roll, som företeelser som haft sin kärna i det som under efterkrigstiden blev den östtyska statens territorium (Ekman 1999) Den Europeiska Unionen lägger ned möda på att med symboler, som vanligen brukar knytas till stater – som flagga, nationalsång, valuta – konstruera en EU-identitet.

Det är svårt att föreställa sig att ett svenskt landsting skulle ge sig in i denna identitetskonstruktionssväng. Många tvivlar. Lithner & Weibull (1999) skriver: ”Att skapa en känsla av identitet med den regionala nivån i Sverige, måste betraktas som en närmast omöjlig uppgift – och detta i synnerhet i det heterogena och av tidigare indelningar präglade Västra Götaland.” Efter en genomgång av regionaliseringslitteraturen skriver Erlingsson (1999): ”Det är … rimligt att betrakta övergången från en politiskt definierad region till en region som man identifierar

sig med som en mycket långdragen och komplicerad process … Även om vi i konstruktivistisk anda accepterar att identiteter är föränderliga, innebär det inte med automatik att de är *lättföränderliga*."

Om man tror att det inte är möjligt att bedriva en framgångsrik identitetspolitik kvarstår två handlingsalternativ. Antingen kan man särskilt vinnlägga sig om att hantera eller till och med lösa de konflikter och motsättningar som finns vertikalt mellan kommunerna och regionen och lateralt mellan kommuner och regiondelar. Eller så får man lov att förstärka länkarna mellan de 49 kommunerna och deras region. Mer av överlappande mandat skulle innebära en sådan förstärkning. Det framgår inte av stigmodellen, men det har framgått av de tidigare analyserna i den här artikeln att de förtroendevalda som har uppdrag på båda nivåerna, även om deras känsla av samhörighet med regionen är svagare än de rena regionpolitikernas, trots allt dubbelt så ofta som de med bara kommuninuppdrag känner samhörighet med regionen. När regionens politiska organisation konstruerades gjordes också, som en institutionell innovation, ett försök att ge kommunerna ett direkt inflytande i utvecklingspolitiken. Ett antal av regionens nämnder kunde byta hatt och tillsammans med av kommunerna valda representanter bilda beredningar, som skulle ingå i regionens policyprocess. Problemet med alla dessa länkningsarrangemang är väl, att de i viss mån åstadkommer detsamma som en ombildning av regionen till ett kommunalförbund med ett indirekt valt fullmäktige, nämligen att regionens ställning som en självständig politisk enhet försvagas.

Regionens framtid som självstyrande politisk enhet blir med detta sätt att resonera intimt kopplad till i vilken utsträckning man lyckas hantera relationerna med den lokala nivån. En av den engelska kommunforskningens förgrundsfigurer L J Sharpe (1993) uttrycker detta när han konstaterar att mellannivåns framtid alltid kommer att vara förknippad med kommunernas framtid, eftersom dessa i sista vändan befinner sig i konkurrens med mellannivån och inte är dess allierade. I det svenska perspektivet står det tydligt att dessa problem som är kopplade med nivåmotsättningarna är särskilt akuta just i Västra Götaland. Det framgår av den jämförelse som Johansson (1999) gör mellan de fyra försökslänen och två jämförelselän (Halland och Västerbotten) att Västra Götaland kommer sämst ut i en rad avseenden. Västra Götalands kommunalpolitiker upplever mer än andra att regionen kan komma att bli ett slags överkommun som får för mycket makt gentemot kommunerna. Västra Götalands kommunalpolitiker upplever i särskilt liten utsträckning att de synpunkter den egna kommunen fört fram till regionstyrelsen har beaktats på ett tillfredsställande sätt. Västra Götalands kommunalpolitiker upplever i särskilt liten utsträckning att regionstyrelsen har tagit hänsyn till den egna kommunens synpunkter i samband med framtagandet av regionalt utvecklingsprogram. Västra Götalands kommunalpolitiker tror i särskilt liten utsträckning att regionen har goda förutsättningar att samla regionens kommuner i en gemensam regionalpolitik för hela länet.

Noter

1 Politikerundersökningen genomfördes som postenkät våren 2000. Enkäten tillställdes samtliga förtroendevalda i Västra Götalandsregionen samt alla ordinarie ledamöter av kommunfullmäktige i länets 49 kommuner. Enkäten distribuerades till 2.494 personer av vilka 1.744 (70 procent) besvarade formuläret. Undersökningen kunde genomföras genom ekonomiskt stöd från Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet.

2 Den regressionsmodell som används även i fortsättningen i detta kapitel kan skrivas: Y = A + B1*Fyrbodal + B2*Göteborgsregionen + B3*Skaraborg + B4*Göteborg + B5*Regionuppdrag + B6*Kommun- och regionuppdrag + B7*Vänster + B8*Moderat + B9*Fullmäktige/styrelse + B10*Sjukvård + B11*Utveckling. Samtliga oberoende variabler antar värdena 0 och 1. Vänster = socialdemokrat, vänsterpartist eller miljöpartist. Sjukvård = uppdrag i regionens sjukvårdsorganisation. Utveckling = andra regionuppdrag än fullmäktige, styrelse eller sjukvården

Referenser

Anderson Benedict 1983 *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* New York: Verso

Bokenstrand Cecilia 2000 *Den politiska budgeten. Om nya kommunala budgetprinciper och budgeten som process för dialog* Göteborg: CEFOS

Bäck Henry & Folke Johansson 1997 *Medborgarna, politikerna och stadsdelsnämndsreformen. Redovisning av enkätundersökningar hösten 1996* Stockholm: IKE

Bäck Henry 2000 *Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid* Malmö: Liber

Ekman Joakim 1999 ”German History and Nation-Building in the GDR (1971–1990)” Örebro: Samhällsvetenskapliga institutionen

Engelbrekt Kjell 1995 ”Etnonationalism på Balkan – tre exempel ur ett historiskt perspektiv” i Rune Premfors (red) *Identitet, politisk kultur och internationalisering* Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen

Erlingsson Gissur O 1999 *Regional pånyttfödelse. Ekonomi, demokrati och identitet i ett Europa under omvandling. En analys av ett forskningsområde* Lund: Statsvetenskapliga institutionen

Hagen Terje P & Rune J Sørensen 1997 *Kommunal organisering. Effektivitet, styring og demokrati* Oslo: Tano Aschehoug

Herlitz Ulla 1999 ”Bygdens organisering” i SOU 1999:84 *Civilsamhället Demokratiutredningens forskarvolym VIII*

Johansson Jörgen 1999 *Regionreform på försök – första stegen mot en ny regional samhällsorganisation* SOU 1999:103

Larsen Helge O & Audun Offerdal 1994 *Demokrati og deltakelse i kommunene. Norsk lokalpolitikk i nordisk lys* Oslo: Kommuneforlaget

Lewin Leif 1998 *”Bråka inte!” Om vår tids demokratisyn* Stockholm: SNS Förlag

Lithner Anders och Lennart Weibull 1999 ”Västragötalänningarnas mentala kartor” i Lennart Nilsson (red) *Region i omvandling* Göteborg: SOM-institutet

Nilsson Lennart & Jörgen Westerståhl 1997 ”Lokal självstyrelse i Sverige” i Sten Jönsson, Lennart Nilsson, Sigvard Rubenowitz och Jörgen Westerståhl *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet och service* Stockholm: SNS Förlag

Olsson Jan & Anette Forsberg 1997 *Byapolitiken* Örebro: Novemus

Page Edward C & Michael J Goldsmith 1987 ”Centre and locality: functions, access and discretion” i Edward C Page & Michael J Goldsmith (red) *Central and Local Government Relations. A Comparative Analysis of West European Unitary States* London: Sage

Rosing Hans 1982 *Vetenskapens logiska grunder* Helsingfors: Schildts

Sharpe Laurence James 1993 ”The European Meso – An Appraisal” i Laurence James Sharpe (red) *The Rise of Meso Government* in Europe London: Sage

Teorell Jan 1998 *Demokrati eller fåtalsvälde? Om beslutsfattande i partiorganisationer* Uppsala: Statsvetenskapliga institutionen

UNIVERSITETEN, TILLVÄXTEN OCH NÄTVERKEN

JON PIERRE

Vägen till det kunskapsintensiva samhället går via universiteten. Under senare hälften av 1990-talet har en mycket stor andel av landets kommuner hävdat att nära tillgång till universitet eller högskolor är en förutsättning för att kommunens näringsliv skall kunna utvecklas positivt och hänga med i konkurrensen (se Pierre, 1995). Till viss del kännetecknas kommunernas näringslivsarbete av ett slags följa John-strategi; under 1970-talet sökte i stort sett alla kommuner rekrytera större tillverkningsföretag, under 1980-talet ville kommunerna ha direktlinje till Arlanda, och på 1990-talet var det kunskapsintensiva verksamheter, gärna med IT-anknytning, som gällde (Pierre, 1992). Mycket talar för att 00-talets dominerande näringspolitiska strategi kommer att vara centrerad kring IT, teletjänster, e-handel, forskning och högre utbildning.

Medan tillverkningsindustri och goda flygkommunikationer är strategiska mål som, om en mycket stor del kommuner lyckas förverkliga dem, kan få negativa konsekvenser på nationell nivå (eftersom dessa strategier leder till alltför omfattande tillverkningsindustri och överbelastade flygplatser), tycks bilden vad gäller kunskapsintensiva verksamheter vara en annan. Här är teorin att utvecklingen ganska entydigt kommer att gå mot en allt större IT-användning. Dessutom har IT den intressanta fördelen för landets glesbygdskommuner att alla kommuner nu spelar på samma villkor; IT-baserade företag kan lika gärna ligga i Åmål och Gällivare som i Stockholm eller Göteborg. Man skulle t o m kunna säga att glesbygden har ett visst konkurrensövertag framför storstadsregionerna i dessa avseenden, eftersom man kan erbjuda bättre ekonomiska villkor för företagsetablering och levnadsomkostnader. IT antas alltså eliminera storstadsregionenas konkurrensövertag (Pierre, 1998).

IT-utveckling som näringspolitisk strategi har en nära knytning till universitet och högskola. En sådan teknologi skapar möjligheter för att kommunen eller regionen skall kunna knyta högre utbildningsinstitutioner till sig och också kunna bli aktuell som lokalisering för grundforskning och tillämpad naturvetenskaplig forskning. Det finns förvisso många kommuner som vill utveckla lokala IT-baserade företag utan att för den skull komma ifråga som universitetsorter, men vad gäller teknologiutveckling och dess kommersiella applikationer finns det en koppling mellan IT, högre utbildning och forskning.

Den snabba geografiska spridningen av universitet och högskolor under det senaste decenniet har till viss del motiverats med hänsyn till dessa institutioners

betydelse för tillväxt och regional utveckling. Forskningspolitiken har lett till att universitet och högskolor vuxit fram i en lång rad städer som tidigare saknade högre utbildning. I Västra Götalandsregionen och dess närhet har vi idag universitet eller högskolor i Göteborg, Borås, Trollhättan-Uddevalla, Skövde, Halmstad och Karlstad.

Kopplingen mellan ekonomisk tillväxt och nära tillgång till kunskapscentra som universitet och högskola verkar idag de allra flesta akademiska iakttagare – och praktiker – ta för given. Litteraturen kring ekonomisk tillväxt ägnar mycket uppmärksamhet åt universitetens roll för att stimulera tillväxt. Sanningen är emellertid att vi vet ganska lite om vilken betydelse universitet och högskolor har för en kommuns eller en regions ekonomiska tillväxt. Det finns ett par samband som förefaller ganska klara. Näringslivet har ett behov av välutbildad, ofta specialutbildad, arbetskraft, och sådan kan bara tillhandahållas av högre utbildningsinstitutioner. Vi vet också att avancerad forskning – såväl grundforskning som tillämpad forskning – på det naturvetenskapliga området har betydelse för den lokala och regionala kunskapsintensiva industrins utveckling. Samarbetet mellan Chalmers och Volvo är ett exempel på betydelsen av forskning för industriell utveckling. I Lund har ett mångårigt samarbete i det så kallade Ideonprojektet mellan Tekniska Högskolan och det lokala näringslivet haft stor betydelse för utvecklandet av nya koncept och prototyper. I många kommuner finns idag olika typer av industriella utvecklingscenter (IUC) som bl a syftar till att slå en bro mellan teknisk-naturvetenskaplig forksning och näringslivet.

Om forskarna tycker att universiteten har en roll i den ekonomiska utvecklingen, så är praktikerna på området än mer övertygade om att högre utbildning och forskning har en självklar betydelse för den ekonomiska tillväxten. För kommunernas näringslivschefer under 1990-talet har kontakter med universitet och högskolor – och framför allt, föreställningen att försöka få en högskola till kommunen eller regionen – blivit ett centralt inslag i näringslivsstrategin. Här har en snabb omsvängning i perspektiven ägt rum. I Kommunförbundets enkätserie om kommunernas näringspolitik har en fråga funnits med vari näringslivscheferna ombeds gradera betydelsen av olika verksamheter på en skala från 1 till 5. I 1991 års undersökning fick högskoleutbildning ett mycket lågt betyg; tre år senare ansågs sådan utbildning (men också forskning och utveckling) vara bland de viktigaste verksamheterna för att skapa tillväxt i den lokala ekonomin (Pierre 1995:19-21).

Kopplingen mellan naturvetenskaplig och teknisk forskning å ena sidan och näringslivsutvecklingen å den andra kan på goda grunder antas vara ganska stark. Men vad kan sägas om andra högskoleutbildningars betydelse för den lokala och regionala ekonomiska utvecklingen? Vilken betydelse har utbildningar inom humaniora och samhällsvetenskapliga ämnen för tillväxten? Detta samband är svårare att bevisa, vilket inte betyder att det inte existerar.

Låt oss ta Bibliotekshögskolan i Borås som ett exempel. Biblioteksutbildningen kan inte sägas ha någon potentiell kommersiell tillämpning; vi skall inte förvänta

oss att särskilt många privata företag söker strategisk samverkan med denna utbildningsinstitution för att utveckla nya produktidéer. Att bedöma betydelsen av utbildningen vid Bibliotekshögskolan är också komplicerad. Skolan attraherar studenter från hela landet, men vi ser naturligtvis ingen tendens till att bibliotekarierna i landet skulle tala med Boråsdialekt i större omfattning än den statistiskt förväntande. Och antalet bibliotek, och därmed bibliotekarietjänster, i Boråstrakten skiljer sig inte från motsvarande siffror för andra städer av motsvarande storlek.

Om Bibliotekshögskolan inte genererar några lokala arbetstillfällen utöver skolans egen personal, och om studenterna lämnar Borås efter avslutad utbildning, vilken effekt kan då denna högre utbildning sägas ha på den lokala ekonomin? Om vi till denna bild lägger iakttagelsen att Bibliotekshögskolans studenter sannolikt inte besitter någon extraordinär köpkraft – CSN torde lägga hinder i vägen för det – så reses ytterligare tvivel mot tesen att universitet och högskolor generellt sett har stor betydelse för lokal och regional ekonomisk utveckling.

Detta är förstås en lätt karikerad bild av universitetens roll i den ekonomiska tillväxtprocessen. Kopplingarna mellan universitet och högskolor och kommunerna avser inte bara den direkta, tillämpade länken mellan naturvetenskapliga forskningsinstitutioner och näringslvet. Det finns flera andra, mer indirekta orsaker till att kommunerna har gjort tillgång till högskolor till en sådan hög prioritet. En viktig anledning är att man vill kunna bereda kommunens ungdomar möjlighet till högre utbildning i eller nära kommunen. Har studenten en gång flyttat från kommunen för att studera vidare är det inte sannolikt att de kommer tillbaka, och kvar står kommunen med ökande kostnader inom äldreomsorgen och vikande skatteunderlag. Om man däremot kan erbjuda högre utbildning, gärna med en snäv, specialiserad inriktning, skapas möjligheten att de som studerar där väljer att stanna kvar i kommunen efter avslutad utbildning.

En annan förklaring till att kommunerna ser tillgång till högre utbildning som så betydelsefull är att det lokala näringslivet ofta efterfrågar skräddarsydda gymnasiala eller postgymnasiala utbildningar. Det är oerhört betydelsefullt att den lokala industrin kan säkerställa att deras behov av specialutbildad arbetskraft blir tillgodosett.

Slutligen är kommuner och regioner intresserade av att utveckla nära kontakter med högre utbildning och forskning eftersom högskolorna, direkt och indirekt, erbjuder arbetstillfällen. Göteborgs Universitet har nästan 6 000 anställda, och de 36 000 studenterna innebär ett tillskott i den lokala och regionala ekonomin. Dessutom efterfrågar universitetet tjänster från företagen i regionen. Det finns med andra ord ett antal indirekta spin-offs från universitet och högskolor som sammantagna skapar en positiv bild av sådana institutioner bland kommunernas näringslivschefer.

Regionens medborgare kan således ha många olika relationer till universitetet eller högskolan; vi kan vara anställda, studenter, leverantörer av varor eller tjäns-

ter, ha anhöriga som arbetar eller studerar där, o s v. Hur stora är dessa nätverk som kan sägas uppstå kring högskolorna, och vilken roll kan de antas spela för en kommuns eller en regions ekonomiska utveckling? Den senare frågan sträcker långt bortom det här aktuella formatet, men den förra frågan – om högskolenätverkens omfattning – kan vi diskutera närmare. I Väst-SOM 1999 ingick en fråga om de svarandes förhållande til olika högskolor i Västra Götaland. I frågan gjordes en uppdelning mellan många olika typer av relationer till högskolan (anställd, studerande, tidigare studerande, har anhörig som studerat, har yrkesmässiga kontakter, etc). Tabell 1 redovisar svaret på den frågan.

Tabell 1 Västra Götalands medborgares kontakter med regionens universitet och högskolor (procent)

	Delregioner						
	Gbg reg	Sjuhärad	Ö. Skarab.	V. Skarab.	Fyrstad	Dalsland	N. Bohusl.
Chalmers	31	15	10	13	21	6	13
Göteborgs Univ.	36	16	11	14	21	13	13
Högsk, i Borås	8	28	3	4	5	2	2
Högsk. i Skövde	4	2	26	17	2	1	4
Trollhättan-U.	5	3	2	7	27	10	4
Annan högskola	18	11	16	19	18	17	13
N	1628-1828	361-399	337-359	206-221	304-349	92-96	80-87

Kommentar: Kolumnprocent. Eftersom de svarande kan uppge olika typer av kontakter med olika universitet och högskolor summerar vissa kolumner till mer än 100 procent.

I tabell 1 har vi slagit ihop de olika svarsalternativen för att få en mer allmän bild av högskolornas förankring i regionens nätverk. Tabellen visar att högskolorna är starkt lokalt förankrade. I Göteborgsregionen dominerar således kontakterna med Chalmers och Göteborgs Universitet, i sjuhäradsbygden är Högskolan i Borås den utbildningsinstitution man har mest kontakter med, i Skaraborg är det Högskolan i Skövde och i fyrstadsregionen är det Högskolan i Trollhättan-Uddevalla. Kontakterna med Chalmers och Göteborgs Universitet minskar ju längre avstånd man har till Göteborg. Den höga noteringen för kontakter med annan högskola i Dalsland torde avse Högskolan i Karlstad.

Data kan således sägas ge stöd åt teorin att lokala och regionala högskolor har betydelse för de regionala nätverken. För att parafrera det gamla uttrycket “all business is local”, så skulle man kunna säga att “all higher education is local”. Avstånden från också de delregioner som ligger längst från Göteborg är inte så stora att de borde avskräcka studenter och privata företag att utveckla kontakter med Chalmers och Göteborgs Universitet – och sådana kontakter finns förvisso – men kontakterna är överlag påtagligt starkare med delregionens högskolor.

Präglar denna lokala förankring också de studerandes val av studieort? Tabell 2 redovisar data kring denna frågeställning.

Tabell 2 Studerande i Västra Götaland. Andel svarande som studerar eller har studerat vid olika högskolor i regionen (procent)

	Delregioner						
	Gbg reg	Sjuhärad	Ö. Skarab.	V. Skarab.	Fyrstad	Dalsland	N. Bohusl.
Chalmers	7	0	0	0	0	0	0
Göteborgs Univ.	18	6	4	5	8	3	9
Högsk, i Borås	2	11	0	0	0	0	0
Högsk i Skövde	1	0	6	6	1	0	1
Trollhättan-U.	1	1	0	1	8	2	1
Annan högskola	9	4	6	10	8	8	6
Ej angivit högsk.	62	78	84	78	75	87	83
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100
N	1628-1828	361-399	337-359	206-221	304-349	92-96	80-87

Kontaktformen "studerat vid högskolan" ingick också i underlaget för Tabell 1; i Tabell 2 redovisas dessa svar separat.

Mönstret från Tabell 1 upprepas vad gäller vilken högskola de svarande valt. I Göteborgsregionen dominerar universitetet och Chalmers som studieplats; i sjuhärad är Högskolan i Borås det främsta valet; i Skaraborg föredrar man att studera vid Högskolan i Skövde, och i Fyrstadsregionen är det jämnt mellan Göteborgs Universitet och Högskolan i Trollhättan-Uddevalla. Det finns emellertid en tendens att ju mindre den region man är, desto mer sannolikt tycks det vara att man söker sig utanför regionen när man väljer studieort. I samtliga delregioner är också val av studieort utanför regionen inte ovanligt.

Mönstret i Tabell 2 blir desto intressantare om man betänker att alla regionala högskolor ännu inte har undervisning i alla akademiska ämnen, och att flertalet av dem (ännu?) inte har någon forskarutbildning. En möjlig tolkning av mönstret i Tabell 2 är att den studerande först väljer studieort – i princip så nära hemma som möjligt – och därefter väljer studieämne utifrån vad den lokala eller regionala högskolan har att erbjuda.

Diskussion

Bilden av högskolornas påtagligt lokala förankring ter sig intressant i ett internationellt jämförande perspektiv. I Storbritannien söker sig universitetsstudenterna gärna iväg från hemorten för att studera. I USA är detta mönster den etablerade normen; efter avslutad high school flyttar man hemifrån och väljer bland univer-

sitet i hela landet. I Sverige är tidpunkten för att flytta hemifrån påtagligt förhandlingsbar; att bo kvar hemma medan man studerar vid en högskola kan vara ett sätt att hålla nere kostnaderna för en universitetsexamen.

Det svenska mönstret bidrar till att göra högskolorna till betydelsefulla aktörer i kommunen och regionen, inte minst eftersom den lokala förankringen vad gäller allmänna kontakter och studieortsval förstärker högskolans kontakter med företag, myndigheter och organisationer i dessa lokala och regionala omgivning. Vilken effekt detta kan antas ha på tillväxten i den lokala och regionala ekonomin är en komplicerad frågeställning som det här presenterade materialet inte tillåter oss gå till botten med. Däremot ger materialet stöd för antagandet att de regionala och lokala högskolorna har en stark förankring i sin närmiljö. En sådan förankring kan i varje fall inte sägas utgöra ett hinder för att högskolan skall bidra till att stärka kommunens och regionens ekonomi.

Referenser

Pierre, J. (1992), *Kommunerna, näringslivet och näringspolitiken: Sveriges lokala politiska ekonomier* (Stockholm: SNS Förlag).

Pierre, J. (1995), *Kommunal näringspolitik under strukturomvandlingen: Kommunförbundets enkätundersökning 1994* (Stockholm: Svenska Kommunförbundet).

Pierre, J. (1998), "Information Technology, Local Government and the State: The Diffusion of New Technologies in Sweden", i N. Walzer and B. D. Jacobs (eds), *Public-Private Partnerships for Local Economic Development* (Westport, CT and London: Praeger), 121-38.

VÄSTSVENSKARNAS FÖRTROENDE FÖR UNIVERSITET OCH HÖGSKOLOR

LENNART WEIBULL

Kunskaper är det moderna samhällets viktigaste byggstenar. (…) Kunskap, framför allt tillgången till ny kunskap, är väsentlig för ekonomisk tillväxt och välfärd, men bidrar också till samhällets kulturella och demokratiska utveckling, till internationell förståelse och till personlig utveckling för den enskilde.

Dessa offensiva formuleringar om kunskapens samhällsroll inleder regeringens proposition om forskning och förnyelse som lämnades till riksdagen den 7 september 2000 (Regeringens proposition 2000/01:3). Samma synsätt har präglat den nationella politiken i fråga om högre utbildning. Universitet och högskolor har ofta beskrivits som avgörande motorer för regional utveckling (Regeringens proposition 1997/98:62). Under de senaste två decennierna har också antalet regionala högskolor, liksom universiteten givits ett större ansvar för kunskapstillväxten inom sina regioner, något som fortsatt är vägledande för utbildningspolitiken (Regeringens proposition 20001/01:62).

Samtidigt är universitetens och högskolornas möjligheter att fungera som motorer inom sina regioner i stor utsträckning beroende av deras förankring bland medborgarna. Det är viktigt att befolkningen har en tilltro till högskolan både för den individuella och den kollektiva kunskapsbildningen: för de enskilde att den erbjuder en bra utbildning, för olika typer av avnämare att dess utbildning och forskning kännetecknas av kvalitet. Frågan är då hur universitet och högskolor faktiskt uppfattas bland medborgarna. I vilken utsträckning har allmänheten i stort någon uppfattning om dem? Syftet med detta kapitel är att i ett sådant perspektiv belysa den västsvenska allmänhetens förtroende för högskolorna i Västra Götaland.

Förtroende som indikator

Den indikator som valts för att få en bild av allmänhetens syn på universitet och högskolor är deras förtroende för verksamheten. Utgångspunkten är att förtroende är en mekanism för att reducera social komplexitet. För att klara det dagliga livet bygger vi på olika generaliserade förtroenden för att reducera osäkerhet och underlätta ställningstaganden (Luhmann, 1989). Förtroende avser inte bara relationer människor emellan utan också förtroende för samhällets institutioner. En samhällsinstitution är beroende av att människor har förtroende för dess verksamhet. Om institutionsförtroendet urholkas riskerar institutionen att tappa sin

förankring på samma sätt som ett minskat samhällsförtroende kan indikera en erosion av samhällets sociala bas (Jfr Holmberg och Weibull, 2000 och Rothstein, 1999).

Samtidigt är förtroende ett begrepp som är svårt att precist definiera (jfr Misztal 1986). Begreppet har två huvudsakliga betydelsedimensioner, en rationell – det vill säga att man litar på något i motsats till att vara skeptisk eller att tvivla – och en icke-rationell, mer affektivt betonad – att hysa tillförsikt, tro eller förtröstan. I det förenklade synsätt som används här betraktas förtroendet närmast som en *attityd* med tre komponenter: en kognitiv, en emotiv och en handlingsmässig (Elliot, 1997). Den kognitiva komponenten avser den kunskap man har om institutionen och dess betydelse. Det centrala i den emotiva komponenten är den känslomässiga anknytningen till institutionen. Den handlingsorienterade komponenten har att göra med det egna förhållningssättet till institutionen: hyser man ett högt förtroende för politiker är det till exempel mer sannolikt att man går och röstar på valdagen än om man har ett mycket lågt förtroende för dem (jfr SOU 1999:132). Studier av hur allmänheten värderar massmediers tyder på att förtroendebedömningar särskilt fångar upp den kognitiva eller kunskapsmässiga komponenten (jfr Weibull och Börjesson, 151ff).

Vilken förtroendeattityd människor har till en viss samhällsinstitution har att göra med närheten till respektive berördheten av den. Studier har klart visat att med ökade geografiska, psykologiska och kulturella avstånd faller både människors och institutioners förtroende. Institutioner som ligger längst bort åtnjuter lägst förtroende, institutioner som ligger närmast har högsta tilltro. Att varken ha högt eller lågt förtroende för en institution måste samtidigt tolkas så att man inte är berörd av dess verksamhet. Det finns i detta avseende en stor överensstämmelse med vad vi vet om vad som betingar människors allmänna intresse för omvärlden (Holmberg och Weibull, 2000; jfr även Prakke, 1967 och Misztal, 1996). För förtroendet för utbildningsinstitutioner är det därför sannolikt att både den geografiska närheten till respektive högskola respektive den egna utbildningsbakgrunden har betydelse för förtroendet. Vidare är det sannolikt att det är mindre vanligt att allmänheten har lågt förtroende för högskola och vanligare att man inte upplever sig berörd, alltså varken har lågt eller högt förtroende.

Den föreliggande analysen bygger på Väst-SOM-undersökningen 1999. Utgångspunkten är i första steget att belysa universitetens och högskolornas förtroendebas i *hela* regionen, för att därefter se närmare på geografiska och sociala skillnader. Allra först redovisas kortfattat vissa basuppgifter om högskolorna i Västsverige.

Fem västsvenska högskolor 1999

De fem västsvenska högskolor som inkluderats i förtroendeundersökningen 1999 är Göteborgs universitet och Chalmers Tekniska Högskola, båda i Göteborg, samt högskolorna i Borås, Skövde och Trollhättan/Uddevalla. Av dessa är Göteborgs universitet är den i särklass största enheten – och är dessutom ett av landets största

universitet – och svarar för över hälften av de statliga högskoleanslagen inom regionen (tabell 1).

Tabell 1 Fem högskolor i Västsverige: storlek efter statligt ramanslag 1999 i tkr

Högskola	Ramanslag: Grundutbildning	Forskn/ forskarutbildning	Totalt
Göteborgs Universitet	931 726	795 590	1 727 316 (56%)
Chalmers Tekniska Högskola	578 572	362 881	941 453 (31%)
Högskolan i Borås	167 212	—	167 212 (5%)
Högskolan i Skövde	126 093	—	126 093 (4%)
Högskolan i Trollhättan/ Uddevalla	113 502	—	113 502 (4%)
Totalt	1 917 105	1 158 471	3 075 576 (100%)

***Källa*:** Regeringens proposition 2000/01:1

***Kommentar*:** Tabellen avser endast det statliga ramanslaget. Samtliga högskoleenheter, särskilt Göteborgs universitet och Chalmers, hade 1999 en betydligt större omslutning om externa forskningsmedel och andra bidrag inkluderas. Senare har de mindre högskolorna även fått vissa statliga anslag för forskning.

Chalmers är regionens näst största högskola, men är ändå endast drygt hälften så stor som universitetet, i statliga anslagsmedel räknat. Övriga högskolor är i jämförelse med Göteborgs universitet och Chalmers relativt små, men å andra sidan är de stora inom de områden där de finns. Dessutom har de utvecklat sina specialområden; inte minst Borås har genom biblioteksutbildningen spelat en viktig roll också i et nationellt perspektiv.

När det gäller statliga anslag till forskning och forskarutbildning fanns 1999 sådana endast till Göteborgs universitetet och Chalmers. För universitet svarade de för ca 45 procent av det samlade anslaget, för Chalmers knappt 40. Senare har även de mindre högskolorna erhållit vissa medel för forskning. Om vi skulle inkludera även externa forskningsmedel i beräkningen av högskolornas storlek skulle avståndet mellan å ena sidan de två i Göteborg och å andra sidan de tre inom regionen ytterligare öka: både Göteborgs universitet och Chalmers har omfattande forskningsanslag.

Förtroendet för de västsvenska högskolorna

När det gäller förtroendet för de fem högskolorna bland allmänheten i den västsvenska regionen som helhet går det en tydlig skiljelinje mellan de två stora och

de tre mindre. Göteborgs universitet och Chalmers åtnjuter relativt högt förtroende i hela området, medan övriga högskolor ligger på mellan 10 och 15 procent. Högskolan i Borås ligger något högre än högskolorna i Skövde respektive Trollhättan/Uddevalla.

Göteborgs universitet och Chalmers

Drygt 40 procent hyser mycket eller ganska stor förtroende för universitetet, medan motsvarande andel för Chalmers är närmare 50 procent. Andelen som har lågt förtroende för universitetet är ca 15 och för Chalmers ca 10 procent (figur 1). Balansmåtten – +25 för universitetet och +37 för Chalmers – ger också den sammantagna bilden av att Chalmers åtnjuter ett genomsnittligt högre förtroende än universitetet bland medborgarna i Västsverige. Dessa siffror kan beskrivas som de två högskolornas förtroendebas i befolkningen, eftersom beräkningen är gjord endast på alla svarspersoner och att en relativt hög andel av dessa saknar uppfattning eller kan inte göra en sådan bedömning – drygt 40 procent av allmänheten. Om vi istället väljer att redovisa bedömningarna bara bland dem som har en uppfattning blir dessa givetvis betydligt högre: då har närmare 30 procent stort förtroende för Göteborgs universitet och drygt 40 procent stort förtroende för Chalmers. I fortsättningen är dock utgångspunkten beräkningar på hela befolkningen.

Figur 1 Förtroendet för Göteborgs universitet och Chalmers Tekniska Högskola i Göteborg övriga Västra Götaland 1999 (procent)

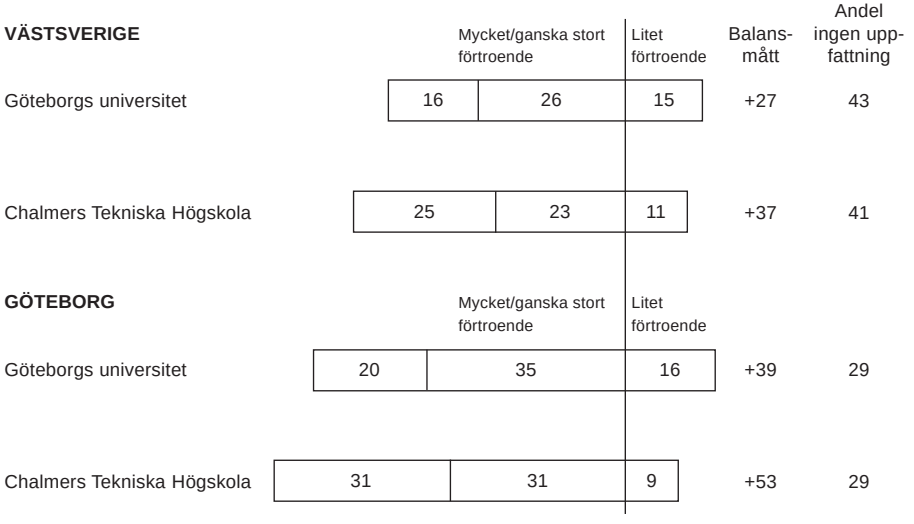

Källa: Väst-Som 1999

Kommentar: Ingen uppfattning avser både dem som explicit angivit att de saknar uppfattning och de som inte besvarat som inte besvarat alternativet (dygt 5 procent) och som därmed också kan antas sakna uppfattning.

När vi jämför bedömningarna av de två högskolorna i hela Västsverige med hur de bedöms bland göteborgarna framträder en tydlig avståndsfaktor. Figur 1 visar att både Göteborgs universitet och Chalmers står klart starkare i Göteborgsregionen än i övriga Västra Götaland. Skillnaden är något mindre för Chalmers som står starkare utanför Göteborg än vad universitetet gör. Det som framför allt förklarar skillnaden mellan bedömningarna av universitetet och Chalmers i Göteborg respektive övriga Västsverige är att andelen som saknar uppfattning ökar utanför Göteborg. Bland Göteborgarna är andelen utan uppfattning knappt 30 procent, medan den i övriga regionen ligger på ca 50 procent eller högre. Resultatet kan tolkas så att varannan medborgare utanför Göteborgsregionen inte har någon egentlig bild av vad Göteborgs universitet eller Chalmers står för. Samtidigt är det fler som har en uppfattning om Chalmers. Det är svårt att ge någon entydig förklaring på grundval av befintligt material, men mycket talar för att en teknisk högskola har en mera entydig profil, en annan förklaring kan vara att medieuppmärksamheten för Chalmers är större än den är för Göteborgs universitet.

Figur 2 Andelen med stort förtroende för respektive andelen som saknar uppfattning om Göteborgs universitet och Chalmers i olika delar av Västra Götaland 1999 (procent)

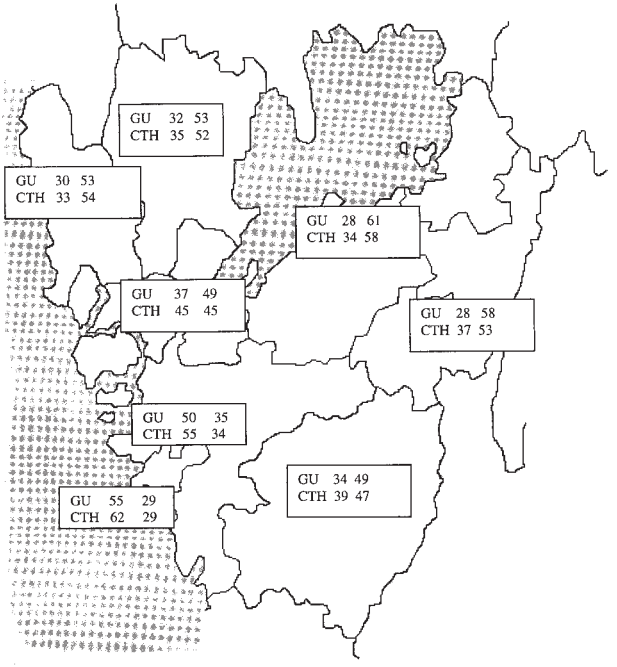

Teckenförklaring:

Universtitet/Högskola	Stort förtroende	Saknar uppfattning
Göteborg universitet (GU)		
Chalmers tekniska högskola (CTH)		

Källa: Väst-Som 1999

Kommentar: se figur 1

Det finns även vissa skillnader mellan olika områden inom regionen när det gäller uppfattningen om de två högskolorna i Göteborg. I huvudsak bekräftar både andelarna för stort förtroende och andelen som överhuvudtaget har någon uppfattning avståndsfaktorns betydelse, t ex de låga andelarna i Dalsland och nordvästra Skaraborg (figur 2). Även andra faktorer tycks dock göra sig gällande. Exempelvis torde det relativt sett stora förtroendet för Chalmers i Trollhättan/Vänersborg även vara påverkat av områdets näringsstruktur med stora teknikintensiva företag.

Övriga högskolor

Avståndsfaktorn spelar givetvis ännu större roll för de mindre högskolorna inom regionen. De har sin klart starkaste ställning inom sitt område, men en betydande andel som inte har någon uppfattning så snart man kommer utanför detta. I det egna området får de tre högskolorna en tämligen likartad bedömning: mellan 30 och 35 av medborgarna hyser stort förtroende för dem, ca 20 procent litet förtroende, medan ca 45 procent saknar uppfattning (figur 3).

Figur 3 Förtroendet för Högskolan i Borås, Högskolan i Skövde och Högskolan i Trollhättan/Uddevalla inom det egna området 1999 (procent)

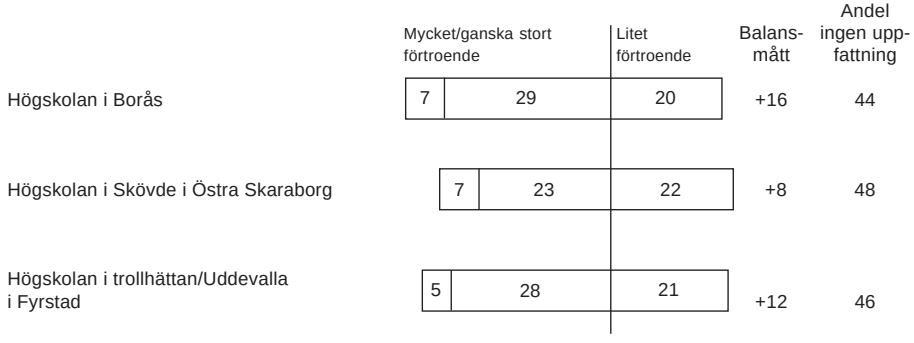

Källa: Väst-Som 1999

Kommentar: Det egna området har definierats enligt följande: För Högskolan i Borås: Boråsområdet (Borås, Marks och Ulricehamns kommuner), för Högskolan i Skövde: östra Skaraborg (Skövde, Falköpings, Hjo och Karlsborgs kommuner), för Högskolan i Trollhättan/Uddevalla: fyrstadsområdet (Trollhättans, Vänersborgs, Uddevalla och Lysekils kommuner). Se i övrigt kommentaren till figur 1.

Det kan givetvis diskuteras hur starkt de mindre högskolorna faktiskt står bland medborgarna. En jämförelse med hur universitetet och Chalmers värderas i Göteborgsregionen visar att de mindre högskolorna står svagt och balansmåtten lig-

ger betydligt lägre: mellan +10 och +15. Samtidigt är en sådan jämförelse uppenbart orättvis: i Göteborgsregionen handlar det om två mycket stora utbildningsanstalter med en hundraårig tradition och en stark ställning inom både utbildning och forskning som givetvis måste vara mer kända och åtnjuta högre förtroende än relativt små högskolor som endast finns sedan ett par decennier eller mindre. I ett sådant perspektiv kan det t o m ifrågasättas om inte skillnaderna borde ha varit större. Å andra sidan kan det ändå betraktas som något överraskande att närmare 50 procent i de tre mindre högskolornas egna områden inte har någon uppfattning om dem. Förklaringen kan vara att just högskolenamnet ännu inte etablerats i det lokala medvetandet utan att verksamheten är känd under andra namn som exempelvis Bibliotekshögskolan (Borås) eller Vårdhögskolan (Vänersborg).

Förtroende i olika grupper

Medan underlaget är alltför litet för att möjliggöra analys av hur de mindre högskolorna bedöms i olika grupper går det att belysa hur Göteborgs universitet bedöms både i Göteborg och i övriga Västra Götaland. I tabell 2 redovisas en detaljerad översikt.

Den faktor som, föga överraskande, har störst samband med bedömningarna är utbildning. De högutbildade har i betydligt högre utsträckning både uppfattning om och förtroende för de två utbildningsanstalterna: 72 procent av de högutbildade i regionen har stort förtroende för Göteborgs universitet och 74 procent stort förtroende för Chalmers, bland de lågutbildade är motsvarande andelar 23 respektive 30 procent. I Göteborg är samtliga procenttal något högre, men mönstret är detsamma.

Även ålder har viss betydelse för bedömningen av de två högskolorna. Det är vanligare bland yngre att både ha uppfattningar om högskolorna och att ha förtroende för dem. Av de yngsta i Västsverige har 44 procent minst ganska stort förtroende för Göteborgs universitet och 50 procent för Chalmers, bland de äldsta är andelarna 37 och 35 procent. I Göteborg ligger andelarna ånyo högre, men även här är mönstret i förhållandet mellan de två högskolorna detsamma.

Skillnaderna mellan mäns och kvinnors bedömningar är oväntat små. Chalmers värderas dock högre bland män och lägre bland kvinnor både i regionen (53% respektive 43% stort förtroende) och i Göteborg (63% respektive 57%). För Göteborgs universitet finns inte några signifikanta könsskillnader i bedömningarna.

Några generella mönster kan utläsas ur de iakttagna resultaten. För det första är det tydligt att Chalmers får positivare bedömningar i alla grupper – även om kvinnor värderar Chalmers lägre än vad män gör så är ändå bedömningen bland kvinnor högre för Chalmers än för universitetet. För det andra visar sig att skillnaden delvis har att göra med att uppfattningarna om Chalmers är något mindre socialt bestämda än uppfattningarna om universitetet. Framför allt i Göteborg förefaller de lågutbildade ha ett större avstånd till universitetet än de har till Chal-

mers. För det tredje visar sig att de sociala avstånden i bedömningarna av de två högskolorna blir större utanför Göteborg: de högutbildade har i stort sett samma uppfattning oavsett var i regionen de bor, medan de lågutbildade mera påverkas av avståndet till det område där högskolan finns. Det är därför sannolikt att bedömningarna av de mindre högskolorna inom sina områden är ännu mindre socialt segregerade.

Tabell 2 Förtroendet för Göteborgs universitet och Chalmers Tekniska Högskola inom olika grupper i Göteborg respektive övriga Västra Götaland 1999 (procent)

	Förtroende Göteborgs universitet			Förtroende Chalmers Tekniska Högskola			
	Mycket stort	Minst ganska stort	Ingen uppfattning	Mycket stort	Minst ganska stort	Ingen uppfattning	Antal svar
Alla västsvenskar	16	42	50	25	48	47	3 760
Alla göteborgare	20	55	34	32	60	34	1 077
Västsvenskar							
Män	16	42	43	29	53	36	1 804
Kvinnor	15	41	44	21	43	46	1 955
15 – 29	18	44	41	26	50	38	834
30 – 49	16	46	41	24	51	39	1 290
50 – 64	15	43	41	27	49	40	992
65 – 80	14	37	55	23	35	52	643
Låg utbildning	9	23	72	14	30	59	1 092
Medellåg utbildning	13	32	61	19	39	52	698
Medelhög utbildning	20	50	40	32	58	32	1 151
Hög utbildning	23	72	14	39	74	17	682
Göteborgare							
Män	21	55	28	36	63	26	519
Kvinnor	19	54	30	28	57	32	558
15 – 29	23	60	24	32	65	25	292
30 – 49	21	61	25	31	65	26	354
50 – 64	17	51	30	34	59	29	244
65 – 80	18	39	43	31	44	42	187
Låg utbildning	13	33	52	24	41	49	237
Medellåg utbildning	25	52	39	36	55	39	155
Medelhög utbildning	26	75	5	32	65	24	376
Hög utbildning	26	75	5	42	79	12	267

Källa: Väst-Som 1999

Kommentar: Det som rubricerats 'minst ganska stort förtroende' avser den sammanlagda andelen för mycket och ganska stort förtroende. Ingen uppfattning avser i denna tabell dem som explicit angivit att de saknar uppfattning. Till detta kommer mellan 4 och 8 procent som inte besvarat alternativet och som därmed också kan antas sakna uppfattning.

Studenternas roll

När det gäller allmänhetens bild av en organisation talas det inte sällan om att organisationens företrädare är nyckelpersoner. Det är de personer som kommer från verksamheten som har stor betydelse för den bild som skapas. Detta gäller givetvis framför allt de anställda, men för en utbildningsorganisation även de studenter som läser eller som har läst där. Det går inte inom ramen för tillgängliga data att belysa den allmänna spridningseffekten. Inte heller är det möjligt att på grund av det begränsade antalet svarspersoner ge en bild av vad de anställa anser[1] ; däremot är det möjligt att för Göteborgs universitet och Chalmers belysa det förtroende studenterna har för verksamheten.

Av svarspersonerna i undersökningen har 11 procent någon gång bedrivit studier vid Göteborgs universitet och 4 procent vid Chalmers. Det finns en endast obetydlig övertäckning mellan de två grupperna. De två studentgrupperna skiljer sig kraftigt åt när det gäller förtroende för den egna utbildningsanstalten: av Chalmersstudenterna har 55 procent mycket stort förtroende för den egna skolan, bland GU studenterna är andelen med mycket stort förtroende för den egna verksamheten 28 procent, alltså nästan exakt häften så stor andel (tabell 3). Om vi även inkluderar dem som har ganska stort förtroende minskar skillnaderna belydligt: för Chalmers är andelen nu 89 och för universitetet 82 procent. Resultatet skall rimligen tolkas så att det bland Chalmersstudenterna finns ett betydligt högre engagemang för sin högskola än det finns bland universitetsstudenterna.

Tabell 3 Förtroende för Chalmers Tekniska Högskola och Göteborgs Universitet bland personer som studerar/studerat på respektive högskola (procent)

	Studier på CTH		Studier på GU	
Förtroende	Syn på CTH	Syn på GU	Syn på CTH	Syn på GU
Mycket stort	55	25	39	28
Ganska stort	34	39	37	54
Varken stort eller litet	8	19	5	15
Ganska litet	1	1	1	1
Mycket litet	1	1	0	0
Ingen uppfattning/ ej svar	1	15	21	1
Totalt	100	100	100	100
Balansmått	+87	+62	+72	+81
Antal svar	434	434	408	408

Kommentar: Det som rubricerats 'Ingen uppfattning/ej svar' inkluderar både de som explicit angivit att de saknar uppfattning och de som inte besvarat alternativet och som därmed också kan antas sakna uppfattning. Balansmåttet visar andelen med mycket eller ganska stort förtroende minus dem med ganska eller mycket lågt förtroende.

Tabell 3 redovisar också var de två studentgrupperna tycker om varandras högskola. Det visar sig som väntat att omkring en femtedel saknar uppfattning om 'den andra högskolan'. Mera oväntat är dock att Chalmers bland studenterna vid Göteborgs universitet åtnjuter något högre förtroende än vad det egna högskolan gör, särskilt bland dem har en uppfattning. Chalmersstudenternas bedömning av Göteborgs universitet är obetydligt lägre än universitetsstudenternas.

Det högre förtroendet för Chalmers återkommer även vid analyser av personer som yrkesmässigt har kontakt med någon av de två högskolorna, liksom bland dem som har anhöriga som arbetar på respektive högskola. Intressant nog finns den minsta skillnaden bland de personer som inte har någon relation till Chalmers eller Göteborgs universitet – och där förtroendet generellet sett är lågt genom att flertalet som väntat saknar uppfattning. Av dem som saknar kontakter har 18 procent mycket stort förtroende för Chalmers (20% ganska stort förtroende; 56% ingen uppfattning), och 11 procent mycket stort förtroende för (Göteborgs universitet (18% hganska stort; 63% ingen uppfattning).

Vad bestämmer en högskolas image?

De som bedriver studier av PR och information brukar normalt göra en distinktion mellan profil och image när det gäller bilden av en verksamhets sätt att fungera, t ex ett företag, en myndighet eller en organisation (jfr Larsson, 1997:95ff). Med profil menas då den bild som man vill ge av sin verksamhet, med image den bild som verksamheten faktiskt har hos publikens eller i den tänkta målgruppens föreställningsvärld. En verksamhets image påverkas både av dess profil och av andra faktorer i omgivningen, t ex den bild medierna förmedlar och de förväntningar målgruppen har.

Det som belysts i den föregående analysen av allmänhetens förtroende för verksamheten är således högskolornas image, låt vara att vi fokuserat endast på en dimension – förtroendet för verksamheten. Den intressanta frågan om hur den image som iakttagits hänger samman med högskolornas profilarbete respektive mediebilden av dem ligger egentligen utanför analysen, men några iakttagelser kan ändå göras.

För det första är det uppenbart att det finns ett mycket högt samband mellan kunskap om högskolan generellt och en positiv bild av dess verksamhet. Det är rimligt att tolka detta så att det finns en positiv syn på högre utbildning bland allmänheten. Om vi anknyter till den inledande diskussionen om förtroendeattityden pekar resultaten på att medborgarna både uppfattar en stor betydelse av högre utbildning och känner att utbildning är viktigt, även om man inte själv har en sådan. Det är dock knappast något som har att göra med högskolornas profilering utan snarare med en samhällsnorm som också kommer till uttryck i utbildningspolitiken.

En andra iakttagelse är att Chalmers står starkare än Göteborgs universitet i medborgarnas medvetande. En möjlig förklaring är att Chalmers har haft en tydligare profil och fått större utrymme i medierna. Detta skulle i sin tur kunna ha sin bakgrund i verksamheten vid Chalmers i sig är mer entydig: den täcker endast två, delvis närliggande fakultetsområden, i motsats till Göteborgs universitet, vars bredd närmast skapar oklarhet om vad universitetet står för. Men resultatet antyder ytterligare en förklaring som inte har med profileringsarbete att göra, nämligen att synen på naturvetenskap och teknik kan vara mindre socialt segregerad. Medan universitetet har en traditionell kärna av finkultur och högstatus i form av humaniora och medicin, står tekniken på Chalmers för ett mera tillgängligt område som fler kan identifiera sig med. En tredje förklaring kan vara att verksamheten inom teknik kan uppfattas som mera 'samhällsnyttig', medan universitetet kan uppfattas som 'finkulturellt'. Däremot är det inte självklart att Chalmers olika utåtriktade aktiviteter, t ex den årliga cortegen, har någon större inverkan, eftersom skillnaden i bedömningar mellan Chalmers och universitetet snarast är mindre bland dem som saknar egna kontakter med högskolorna. Det senare stärker slutsatsen att förtroendebedömningar särskilt fångar upp den kunskapsmässiga sidan av verksamheten (jfr Weibull och Börjesson, 151ff).

För Göteborgs universitet är de redovisade iakttagelserna principiellt intressanta. Mycket tyder på att det något lägre förtroende för Göteborgs universitet hänger samman med att undersökningsfrågan just gällde *Göteborgs universitet*. Varken allmänhet eller studenter har någon egentlig uppfattning om universitetet som helhet. Däremot pekar de stora studentintresset för universitetets olika ämnen på att dessa har en stor attraktionskraft, liksom studier visar att de studerande är mycket nöjda (Teknikbrostiftelsen, 2000). Något tillspetsat kan påstås att just betoningen på hela universitetet sänker förtroendet: verksamheten är alltför för bred för att profilen skall kunna bli tydlig. I motsats till Chalmers är det inom Göteborgs universitet snarast delarna som skapar helheten: Handelshögskolan, Valand, Pedagogen eller Humanisten är sannolikt starkare 'varumärken' än universitetet. I ljuset av detta är det rimligt att i större utsträckning bygga universitetets profileringsarbete på dessa delar och inte på det gemensamma som alltid riskerar att bli alltför abstrakt och otydligt för både för studenter och allmänhet. Den ökade självständigheten hos enskilda fakulteter mm som pågått sedan slutet av 1990-talet kan i detta sammanhang betraktas som en fördel snarare än en nackdel i universitetets profilarbete.

Noter

1 Av svarspersonerna i urvalet är 0,7 procent (27 personer) yrkesverksamma vid Göteborgs universitet och 0,4 vid Chalmers (14). Även om det är få svarspersoner kan noteras att det här är samma tendens som allmänheten, om än på en högre nivå: 50 procent av dem som arbetar vid Chalmers har mycket högt förtroende för verksamheten, medan motsvarande andel bland dem som arbetar vid Göteborgs universitet är 37 procent.

Referenser

Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2000) Förtroendet faller. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya samhället*. SOM-insitutet, Göteborgs universitet.

Larsson, Larsåke (1997) *Tillämpad kommunikationsvetenskap*. Lund, Studentlitteratur

Luhmann, Niklas (1989) *Vertrauen. Ein Mechanismus der Redauktion sozialer Komplexität*. Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag

Misztal, Barbara (1996) *Trust in Modern Societies*. Cambridge, Polity Press

Prakke, Henk (1967) *Kommunikation der Gesellschaft*. Opladen, Westdeutscher Verlag

Regeringens proposition 1997/98:62 *Regional tillväxt – för arbete och välfärd*.

Regeringens proposition 2000/01:1 *Budgetpropositionen*.

Regeringens proposition 2000/01:3 *Forskning och förnyelse*.

Rothstein, Bo (2000) På spaning efter det sociala kapital som flytt. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya samhället*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

SOU 1999:132 *Valdeltagandet i förändring*. Stockholm 1999.

Teknikbrostiftelsen i Göteboorg (2000) *Studentundersökning 1999*.

Weibull, Lennart, Börjesson, Britt (1995) *Heder och seder*. Stockholm, Tiden-SJF

UTBILDNING OCH FORSKNING I VÄSTSVERIGE

VÄSTRA GÖTALANDS SKOLLANDSKAP
Iakttagelser och reflektioner

BENGT R CARLSON

Skoldebatt och skolsystem

Skolfrågan debatterades intensivt i massmedia under valåret 1998 och debatten har fortsatt. Debatten i storstadstidningarna är i praktiken två parallella skoldebatter. En som handlar om fristående skolor och en som handlar om kommunala skolor. Diskussionen om friskolor är en ideologiskt färgad debatt som passar väl in i partisystemets höger- vänster mönster. Debatten om den kommunala skolan handlar i sin tur om hur skolans mål bäst skall uppnås. Mediadebatten skapar oftast ett intryck av att fristående skolor är annorlunda och isolerade element i den svenska skolvärlden. (Boman 2000).

Debattens tudelning visar sig också i medborgarnas uppfattning om skolan. Det finns inte något tydligt samband hur personer bedömer den kommunala ungdomsskolans tjänster och vilken inställningen de har till en satsning på friskolor. (Nilsson 2000, Carlson 1999). Av Tabell 1 framgår att i Västra Götaland följer inställningen till friskolor ett tydligt höger-vänster mönster. År 1999 är de som står klart till vänster mycket negativa till en satsning på friskolor. De som är klart till höger har en starkt positiv inställning. Bedömningen av den kommunala grund- och gymnasieskolans tjänster saknar ett tydligt höger–vänster mönster.

Tabell 1 Egen placering på en vänster-högerskala och uppfattning om skolan bland medborgare i Västra Götalands region 1999 (balansmått)

	Bedömning av		*Inställning till*
	Kommunal grundskola	Kommunal gymnasieskola	Ökad satsning på friskolor
Egen placering på vänster-högerskalan			
Klart till vänster	+31	+42	-57
Något till vänster	+43	+44	-37
Varken till vänster eller till höger	+38	+36	-7
Något till höger	+32	+39	+24
Långt till höger	+24	+24	+51

Kommentar: Balansmåttet anger andelen som på en fråga är mycket eller ganska positiv till ett serviceområde eller till en satsning på friskolor minus andelen som är mycket eller ganska negativ. De som anser ett förslag som varken bra eller dåligt ingår i procentbasen. För exakta frågeformuleringar se not 1.

Skollandskap i förändring

Västra Götalands regionen går att dela upp i två skollandskap. Det ena, det göteborgska, omfattar Göteborgs stad med kranskommuner och består av kommuner vars skolsystem innehåller en förhållandevis hög andel friskolor. Det andra, det traditionella, är beläget i regionens norra och östra delar och omfattar skolsystem med en relativt låg andel friskolor. Valåret 1998 är invånarna i det göteborgska skollandskapet mer positivt inställda till en satsning på friskolor än man är i det traditionella. I det senare är man mer nöjda med den kommunala grund- och gymnasieskolans tjänster än man är i det göteborgska. (Carlson 1999).

Vilken är inställningen till friskolor 1999? Hur bedöms den kommunala ungdomsskolan i Västra Götaland? Är olikheterna mellan skollandskapen desamma som 1998? Se tabell 2.

År 1999 ökar uppskattningen av friskolans tjänster liksom stödet för en ökad satsning på friskolor. Skollandskapen närmar sig varandra i friskolefrågan. I det traditionella landskapet ökar stödet för en satsning på friskolor medan inställningen är oförändrad i det andra. Kritiken av den kommunala grund – och gymnasieskolan ökar i bägge skollandskapen. Den kommunala ungdomsskolans tjänster är dock klart mer uppskattade i det traditionella landskapet.

Tabell 2 Medborgarnas bedömning av den kommunal ungdomsskolans och friskolans service samt inställning till en ökad satsning på friskolor 1999 inom Västra Götaland region och inom regionens två skollandskap (balansmått)

	Bedömning av			*Inställning till*
	Kommunal grundskola	Kommunal gymnasieskola	Friskola	Ökad satsning på friskolor
Västra Götalands region	+36 (-9)	+38 (-7)	+28 (+3)	-8 (+3)
Det göteborgska skollandskapet	+26 (-9)	+28 (-9)	+34 (+5)	-2 (0)
Det traditionella skollandskapet	+45 (-9)	+47 (-4)	+20(0)	-15 (+4)

***Kommentar*:** För balansmåttets konstruktion se tabell 1. Göteborgs stad se not 2. Värdena inom parentes anger förändringar av balansmåttet i jämförelse med 1998.

Utbildning och skolval

Internationella studier visar, dock inte utan undantag, att det främst är högutbildade föräldrar som utnyttjar möjligheten att välja skola. De internationella

studierna stöds 1999 av Skolverkets jämförelse av elever i vissa årsklasser/program i kommunala grundskolor/gymnasieskolor och i friskolor. (Skolverket 1996, Skolverket 2000).

Låg- och högutbildad har olika inställning till friskolor som valalternativ i Västra Götaland, se tabell 3. I Västra Götaland är lågutbildade, oavsett skollandskap, mer kritiska till en satsning på friskolor än högutbildade. Åsiktsutvecklingen mellan 1998 och 1999 är olika i regionens skollandskap. I det traditionella skollandskapet blir lågutbildade 1999 mer positiva till en satsning på friskolor medan högutbildade blir mer negativa. I det göteborgska skollandskapet blir lågutbildade mer negativa medan högutbildade blir mer positiva.

Låg- och högutbildad gör också olika bedömningar av den kommunala skolans tjänster.

Lågutbildade är mer positiva till den kommunala skolan än de högutbildade.

Gemensamt för både låg- och högutbildade är att de är mer kritiska till kommunala ungdomsskolan 1999 än de var 1998, detta oberoende av skollandskap.

Generellt gäller att i det traditionella skollandskapet är låg- och högutbildade mer lika när det gäller skolinställning än i det göteborgska skollandskapet.

Skolval och samhällsgemenskap

Ett ökat antal friskolor och ett ökat stöd bland medborgarna för dessa aktualiserar under 1990-talet inte bara debatt om lika möjligheter i skolan utan frågan om skolans roll för samhällsgemenskapen. I den officiella synen på våra skolsystem, som går på tvärs med massmedias sätt att behandla skolfrågan, är friskolor en integrerad del av en sammanhållen svensk skola. Den officiella uppfattningen, uttryckt i lagtext och förarbeten, hävdar att de nya inslagen i skolsystemen är i samklang med svensk skoltradition och en målstyrd offentlig förvaltning. Skolans övergripande mål är att garantera alla elever likvärdiga möjligheter till en god utbildning och att den skall utgöra en mötesplats för elever med olika social och kulturell bakgrund. Fristående skolor är enligt denna ståndpunkt varken ett hot mot samhällsgemenskapen eller ett hinder för en strävan att skapa en gemensam värdegrund. Friheten att välja skola och konkurrens mellan skolor är enligt denna arbetshypotes, ett stöd för skolans förnyelse och ett medel för att öka föräldrars och elevers inflytande över skolan. (Carlson 1997). För de mer skeptiska förstärker de ”nya” skolsystemen inslagen av social och kulturell segregation i våra storstäder. Internationell skolforskning är mer osäker på skolvals inverkan på samhällets sociala och kulturella integration. Där pågår en debatt om under vilka villkor skolval ökar eller minskar samhällets integration. (Skolverket 1996, Berg 1999, Ströberg 2000).

Leder kombinationen friskolor och valfrihet till att de föräldrar och elever som väljer friskolan också väljer en isolering från föräldrar och elever i den kommunala skolan? Är det i så fall början till medelklassens uttåg ur den sammanhållna

skolan? (Rothstein 1994). Ett preludium till parallellskolesystemets återkomst? Förvandlas härigenom idén om en sammanhållen skola till en ideologisk kuliss? Är folkhemstanken, i sin ursprungligaste tappning, därigenom hotad? (Lagergren 1999).

Tabell 3 Utbildningsnivå och uppfattning om skolan 1999 inom Västra Götaland samt inom regionens två skollandskap (balansmått)

Utbildningsnivå	*Bedömning av*		*Inställning till*
	Kommunal grundskola	Kommunal gymnasieskola	Ökad satsning på friskolor
Hela Västra Götaland			
Låg	+46 (-10)	+47 (-7)	-19 (+4)
Medelhög	+28 (-9)	+37 (-5)	-1 (+4)
Hög	+28 (-9)	+26 (-9)	+2 (0)
Differens låg- och hög-utbildade	18	21	21
Det göteborgska skollandskapet			
Låg	+38 (-8)	+40 (-8)	-15 (-2)
Medelhög	+19 (-8)	+26 (-8)	+3 (-2)
Hög	+19 (-12)	+18 (-11)	+7 (+3)
Differens låg- och hög-utbildade	19	22	22
Det traditionella skollandskapet			
Låg	+50 (-11)	+51 (-6)	-22 (+6)
Medelhög	+37 (-8)	+49 (+2)	-6 (+5
Hög	+41 (-4)	+37 (-6)	-6 (-4)
Differens låg- och hög-utbildade	9	14	16

Kommentar: Balansmåttets konstruktion se tabell 1. För utbildningskategorier se not 3. Värdena inom parentes anger förändringar av balansmåttet i jämförelse med 1998.

Den första frågan kan belysas, preliminärt och ofullständigt, om man studerar i vilken utsträckning familjer med barn i skolåldern uppger att de 1999 nyttjar den kommunala ungdomskolans tjänster eller friskolans, se tabell 4. I en fråga har man möjlighet, bland uppräknade serviceområden, att ange om man, själv eller nära anhörig, nyttjar den kommunala grundskolans, den kommunala gymnasieskolans eller friskolans tjänster. Tabellen visar hur de som uppger att de nyttjar skolservice fördelar sig på kommunal ungdomsskola eller friskola. Den skiljer inte på om man uppger sig nyttja den kommunala grundskolans- eller den kommunala gymnasieskolans tjänster. Tabellen visar endast på i vilken grad fa-

Tabell 4 Uppgiven skolservice fördelad på kommunal ungdomsskola och friskola hos familjer, med barn i skolålder (procent)

	UPPGIVET NYTTJANDE			
Kategorier	Enbart friskola kommunal ungdomsskola	Friskola och kommunal ungdomskola	Enbart procent	Summa
Skollandskap				
Hela Västra Götaland	2	10	88	100
Det göteborgska skollandskapet	4	13	83	100
Det traditionella skollandskapet	1	7	92	100
Göteborgs stad	6	17	77	100
Resursstarka staddelar	7	14	79	100
Resurssvaga stadsdelar	4	21	75	100
Uppväxtklass				
Arbetarklass /bönder	1	8	91	100
Medelklass	5	13	82	100
Utbildning				
Låg	1	5	94	100
Medelhög	2	13	85	100
Hög	5	12	83	100
Ej född i Sverige eller har förälder födda utom Sverige	3	16	81	100
Attityd till satsning på friskolor				
Positiv	6	17	77	100
Neutral	0	9	91	100
Negativa	1	5	94	100
Egen placering på en vänster-högerskala				
Till vänster	2	9	89	100
Varken till vänster eller till höger	3	9	88	100
Till höger	2	11	87	100
Partipreferens				
v	1	6	93	100
s	3	12	85	100
m	3	12	85	100

Kommentar: Tabellen ger en grov bild av hur familjer med barn i skolåldern fördelar sig på friskola och kommunal skola. Tabellens fördelningar gör därför inte anspråk på att vara en kopia av 1999 års faktiska fördelning av andel barn i kommunala skolor eller friskolor. Familjer med barn i skolåldern omfattar hushåll med barn från och med 7 t. o m 18 år men inte 6 åringar och inte heller 19 åringar. Alla barnfamiljer använder inte heller den egna kommunens skolservice. Under kategorin partipreferens har endast tagits med partier med tillräckligt stort underlag. För frågeformulering se not 4. De olika kategoriernas procentbas är de som uppger att de nyttjar någon form av skolservice.

miljer med barn i skolåldern nyttjar tjänster i skolor med olika huvudmän. Tabellens procentangivelser tillåter inte, i denna form, en jämförelse med officiell statistik om andelen barn som går i skolor med olika huvudmän. /Se kommentar i tabellen/

Som väntat utnyttjar familjer med barn i skolåldern först och främst den kommunala ungdomsskolans tjänster. Det minst vanliga alternativet är att man enbart utnyttjar friskolans service. De flesta som utnyttjar friskolans tjänster uppger dock att de också nyttjar den kommunala skolans.

Bland de som utnyttjar de fristående skolorna mest finns två grupper med högt utnyttjande av fristående skolor. Den ena består av kategorierna ”medelklass”, ”högutbildad och ”resursstarka stadsdelar”. Den andra gruppen består av kategorierna ” ej född i Sverige eller har förälder som är född utom Sverige” och ”resurssvaga stadsdelar”. Den förstnämnda gruppen utnyttjar oftare ”enbart” friskola än den andra.

”Friskoleanhängarna” utnyttjar friskolor i hög grad även om fyra av fem enbart nyttjar den kommunala skolans tjänster.

Avslutande reflektioner

Tillväxten av friskolor i Västra Götaland har till synes ännu inte medfört en skolmässig isolering mellan skolvärldens innebyggare. Än är det ett stycke att färdas till parallell- skolesystemets skolvärld. Men det finns också tendenser, särskilt i storstaden, bland högutbildade och bland medelklassen att börja söka alldeles egna skolvägar. Är dessa tendenser tillfälliga? Är de ett resultat av att man bor i områden med många friskolor i ens omdelbara närhet? Är tendenserna ett uttryck för en ny samhällssyn och är i så fall de ”nya” skolsystemen en murbräcka för att rasera folkhemmets rester?

När man försöker ge svar på dessa frågor får man inget stöd av skoldebatten. Debatten saknar en helhetssyn och i stället präglas den av ideologiska förenklingar som blir ett gissel för skolan. Vad som förloras i debatten är visionen från 1996 om en sammanhållen skola oavsett form och huvudman. I debatten betraktas i stället förhållandet mellan kommunala skolor och fristående skolor som ett nollsummespel. Den enes vinst är den andres förlust. (Carlson 1999). Både anhängare och motståndare ser att de ”nya” skolsystemen missgynnar just deras ”sida ” av kommunens skolsystem.

Men skoldebatten är bara en del av förvirringens grund. Hela tiden uppenbaras också oförutsedda konsekvenser för skolverksamheten som en följd av oklarheter i skollagstiftning, skolverkets regeltillämpning, den kommunala skolpolitikens implementering och den snabba tillväxten av friskolor. Oförutsägbarheten drabbar till slut även nationella skolpolitikers förståelse av de lokala processerna och de tvingas gång på gång utreda sin bångstyriga skapelse. (Carlson 1999).

Idén om en sammanhållen och likvärdig skola antas i de ”nya skolsystemen” bli förverkligad via konkurrerande krafters goda verkan. Denna förhoppning förutsätter emellertid att svensk skolpolitik förvandlas till de goda krafternas samspel. Ett villkor för denna metamorfos är medborgare, skolfolk och politiker som förmår engagera sig över skolgränser och ideologiska plank.

Noter

1 Frågan löd ”Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-höger skala. Var någonstans skulle du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?” Fasta svarsalternativ: se tabellen. Frågan om satsning på friskolor ingick i ett batteri av frågor ”Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och en av dem?”. Förslaget löd ”satsa mer på friskolor”. Frågan om grundskolan, gymnasieskolan och fristående skolor ingick i ett annat batteri av frågor ”Vad anser du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden: kommunal grundskola, kommunal gymnasieskola, friskola?”

2 Storstaden Göteborgs innebyggare är minst positiva till servicen i den kommunala grundskolan (balansmått +20) och gymnasieskolan (balansmått +20), göteborgarna var mindre positiva 1999 än under valåret. I Göteborgs stad minskar stödet för en satsning på friskolor 1999 (balansmått -2).

3 Låg utbildning: folkskola/grundskola, folkhögskola, tvåårigt gymnasium/fackskola
Medelhög utbildning: flickskola/realskola, treårigt gymnasium
Hög utbildning: studerat vid högskola/universitet, examen från högskola universitet.

4 Frågeformuleringen lyder: ”ange nedan vilka former av service Du eller någon nära anhörig nyttjar.” Därefter följer en lista på olika områden inklusive kommunal grundskola, kommunal gymnasieskola samt friskola. Svarsalternativ för varje område är, ”nyttjar själv, nära anhörig nyttjar, varken jag själv eller nära anhörig nyttjar”.

Referenser

Berg, G. (1999) *Skolkultur- nyckeln till skolans utveckling. En bok för skolutvecklare om skolans styrning*. Stockholm: Gothia

Boman, P (2000) ”Den kommunala skolan och friskolan- en skola två debatter. En analys av tre dagstidningars debatt på ledarplats kring den kommunala skolan och friskolan under perioden juli 1997 till december 1999” seminarieuppsats i samhällskunskap. Statvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.

Carlson, B.R.(1999) Skolan i Västra Götaland. I Nilsson (red) *Region i omvandling*, SOM- rapport nr 23. SOM- institutet, Göteborgs universitet

Carlson, B. R(1997) Fristående skolor i Göteborg – ett traditionsbrott? I Nilsson (red) *Mångfald – bilder av en storstadsregion,* SOM-rapport 21. SOM- institutet, Göteborgs universitet.

Lagergren, F.(1999) *På andra sidan välfärdsstaten. En studie i politiska idéers betydelse*. Stockholm/Stehag.

Nilsson, L (2000) The Scope of the Local Welfare State. I Richardson, J (ed) *Swedish Governance under Pressure*, forthcoming .

Rothstein, B (1994) *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm, SNS Förlag.

Skolverket (1996) *Att välja skola – effekter av valmöjligheter i grundskolan* Skolverkets rapport nr 109.

Skolverket (2000) *Kartläggning av elever i fristående skolor*. Rapport 2000-10-1, uppföljningsenheten. E- post: skolverket@skolverket.se.

Ströberg, L.(2000) ”Valfrihet och segregation – en studie av Skolverkets och fyra rektorers syn på begreppen och sambandet dem emellan”, seminarieuppsats i samhällskunskap. Statvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.

RELIGIÖS ORIENTERING OCH POLITISK OPINION I VÄSTRA GÖTALAND

MAGNUS HAGEVI

Inledning[1]

Allt sedan kristendomen etablerades i Västra Götaland har religion och politik gått hand i hand. För att kristna den kommande nationalstaten samarbetade Romersk-katolska kyrkan med den regionala politiska eliten och för att ta makten i landet samarbetade dåtidens politiska elit med Romersk-katolska kyrkan. Somliga historiker tycks mena att det självständiga kungariket etablerades i och med att påven erkände det som ett enskilt ärkestift (Hagerman 1999:248).[2] Under 1500-talet stödde kung Gustav Vasa den protestantiska reformationen bland annat för att tillskansa sig kyrkornas rikedomar och säkra makten i nationalstaten. Under den svenska stormaktstiden på 1600-talet försökte makthavarna ena det nyvunna och starkt mångkulturella imperiet med hjälp av en och samma tro: den sanna evangelisk-lutherska läran (Alwall 2000). Statskyrkan slog hårt mot oliktänkande under 1700-talet och fram till 1800-talets liberalisering. Då var det inte minst inom frikyrkorörelsen som kravet på rösträttsreformer växte fram. Första gången som man vet att allmän och lika rösträtt för både kvinnor och män praktiserades i Sverige var i en baptistisk församling på västkusten (Westin 1958).[3] Efter demokratins genombrott har flera borgerliga partier haft starka band till olika religiösa samfund (Hagevi 1994). År 2000 har kristdemokraternas ledare Alf Svensson lanserats som statsministerkandidat.[4]

Med tanke på den vanligtvis klara relationen mellan religion och politik i vårt land är det konstigt att många samhällsvetare alltjämt hävdar att det i huvudsak inte finns någon koppling mellan individers religiositet och politiska uppfattningar (Gustafsson, G 1991:173; 1997:202). En anledning till sådana påståenden kan vara att många *tycker* att religion inte *bör* påverka politiken (se till exempel Hakelius 1997). Ytterligare en anledning att underskatta religionens inverkan på politiken är att religionen har mycket liten betydelse för förhållandevis många människor i Sverige. Med så få religiösa personer är religion inte en så betydelsefull faktor i politiken, tycks man resonera (se t.ex. Bjereld och Gilljam 1991:149).

Sverige är ett av världens mest sekulariserade länder i den meningen att kyrka och religion betyder allt mindre för allt fler människor inom allt fler områden (Inglehart 1990:190 ; Westholm 1991:85-87; Hagevi 2000:12-14; se även Demker 1998).[5] Men sekulariseringen är en sanning med modifikation. I nästan varje land finns det regioner vars invånare är tämligen religiösa i jämförelse med andra

delar av landet. Samtidigt finns det andra regioner där andelen religiösa är relativt liten. Västra Götaland är en region som traditionellt beskrivs som tämligen kyrksam, medan det motsatta förhållandet råder vad gäller Skåne och Stockholmstrakten (Gustafsson, B 1957:150-154; Ejerfeldt 1990; Gustafsson, G 1991:55-56, 74-75). Anledningen är inte att västgötarna var de första i Sverige som efter framgångsrik mission av den Romersk-katolska kyrkan övergick till kristendom i början av medeltiden. Istället framhävs ”väckelserörelserna” som verkat inom Svenska kyrkan, samt de som verkat utanför och som senare utvecklades till frikyrkor (Ejerfeldt 1990; Gustafsson, G 1991:56). På senare tid har uppmärksamheten på nyandliga rörelser som till exempel ”New Age” ökat.[6] Istället för kyrksamhet förskjuts då intresset till vad som kallats privatreligiositet, det vill säga en persons tro på en transcendent verklighet och det beteende som är direkt relaterat till denna tro och som endast utförs individuellt och privat utan något offentligt beteende (Hagevi 2000:4). Sedan 1960-talet har Sverige tagit emot förhållandevis många invandrare. Nästan var femte svensk är första eller andra generationens invandrare (SCB 1999:60-65). Invandrare tar oftast med sig sin religion och när den avviker från vad som i Sverige kan sägas vara traditionell kristendom talar man om invandrarkyrkor och andra icke-kristna invandrarreligioner. Samtidigt som Sverige sekulariseras tycks det alltså ske en religiös förändring bland den svenska befolkningen som inte enbart låter sig beskrivas som sekularisering. Den typ av religiös förändring som nu skisserats fokuserar på individernas religiösa orientering: vilken religion eller religiös inriktning någon upplever sig tillhöra, till exempel samfundstillhörighet, men det kan även vara en ateistisk livsfilosofi (Kellstedt och Green 1993:53-58). Utbredningen av olika religiösa orienteringar kan påverka andra delar av samhället som exempelvis politik. Den grundläggande frågan som ska besvaras i detta kapitel är i vad mån religiös orientering påverkar politisk opinion bland befolkningen i Västra Götaland.

Religiositet och politisk opinion

Begreppen religion och religiositet används ibland lite lättsinnigt (se t.ex. Franklin m.fl. 1992). Det är inte ovanligt att definiera religion som ett sammanhållet system av trosuppfattningar och beteenden som är relaterade till en transcendent verklighet som förenar dem som underkastar sig den i en gemenskap (Dobbelaere 1981:93; Bergfeldt 1998:256). Studier om religion försöker förklara vad religion är och skilja det från andra fenomen för att studera religionens teologiska innehåll och förelagda utövande. Studier av religiositet intresserar sig däremot för individens religiösa trossystem, värdering och beteende (se Gustafsson, G 1997). Religiositet är individens subjektiva uppfattning av en transcendent verklighet.

Politisk opinion är individens manifesta ställningstagande till ett politiskt förslag. En person kan till exempel vara för eller emot ett förslag. Det antas att politisk opinion delvis förklaras av politiska attityder hos individen och delvis av

den stimuli som individen konfronteras med: presentationen av förslaget och strukturen på de möjliga svarsalternativen (Glynn m.fl. 1999:105-106).

Sambandet mellan religiositet och politik handlar ofta om moral och etiska frågor (Miller och Wattenberg 1984:315-316). Trots det har tidigare forskning om svenska förhållanden konstaterat att det finns samband mellan religiositet och andra ”icke-moraliska” politiska sakfrågor (Bjereld 1991; Bjereld och Gilljam 1991:156; Demker 1998:90-100). Enligt statsvetaren Marie Demker grundas sambanden i kristendomens budskap som förnekar egenintresset och att denna religion befrämjar osjälviskhet. Hon menar att kristna värderingar kan påverka kristnas politiska opinion, inte bara vad gäller moralfrågor i snäv mening, utan även i andra politiska sakfrågor som miljö, utrikespolitik, socialpolitik och ekonomi (Demker 1998:87-88). En mer konventionell ansats är att anta att religiositetens funktion är att bevara och legitimisera de rådande förhållandena. Religion antas då vara bundet till försvaret av det traditionella samhället och gynnar politiska opinioner av konservativ art.[7]

Ibland är syftet att undersöka om religiositet har en direkt påverkan på politisk opinion. Ett sådant förhållande presenteras i form av en modell i figur 1 a. Men studier av religiositet och svensk politisk opinion tenderar att i stor utsträckning begränsa sig till bivariata samband och undviker multivariata analyser som tar hänsyn till att även andra faktorer kan påverka sambandet mellan religiositet och politisk opinion.[8] Utifrån dessa studier är det således inte möjligt att veta i vad mån religiositet verkligen påverkar politisk opinion eller om det är ett så kallat skensamband: att en tredje faktor påverkar både religiositet och politisk opinion och att det därmed inte finns något orsakssamband mellan religiositet och politik.

Möjligheten till skensamband är något som anhängarna till den demografiska teorin tagit fasta på. Endast några få moralfrågor som de anser vara direkt knutna till en kristen livsstil antas bli påverkade av religiositet. Men i övrigt resonerar man som religionssociologen Göran Gustafsson, som menar att sambandet mellan religiositet och politik bör tolkas ”så att vissa sociala faktorer som ålder, utbildning, yrke, boendeort [urbaniseringsgrad, min anmärkning] m.fl. ger två olika följder som kan vara oberoende av varandra: dels att man visar ett större religiöst engagemang, dels att man har ett viss röstningsbeteende” (Gustafsson, G 1997:202). Ett sådant orsakssamband beskrivs i den modell som presenteras i figur 1 B.

Ytterligare en möjlighet som inte diskuteras av Gustafsson är att både demografiska faktorer och religiositet inverkar på politisk opinion (se figur 1 C). Demografiska faktorer och religiös orientering fungerar då som medverkande orsaker till politisk opinion. Samtidigt visar dock modellen i figur 1 C att demografiska faktorer och religiös orientering antas ha samband med varandra (utan att avgöra vad som påverkar vad). Sambandet mellan religiös orientering och politisk opinion kan då vara annorlunda jämfört med motsvarande bivariata samband. Dels kan det vara svagare, det vill säga att sambandet mellan religiös orientering och

politisk opinion delvis förklaras med demografiska faktorer. Dels kan det vara starkare, vilket innebär att sambandet mellan religiös orientering och politisk opinion är det motsatta än mellan demografiska faktorer och politisk opinion. Exempelvis kan sambandet mellan en religiös orientering – såsom aktiv i Svenska kyrkan – och viljan att satsa mer på friskolor vara starkt, samtidigt som människor vilka bor på landet tenderar vara negativa till friskolor. Om det är så att det finns ett positivt samband mellan aktiv i Svenska kyrkan och boende på landet tar de båda sambanden delvis ut varandra. Om hänsyn tas till att aktiva i Svenska kyrkan tenderar att bo på landet kan det mycket väl vara så att denna religiösa orientering har ett starkare samband med viljan att satsa på friskolor än vad som framkom vid en bivariat analys.

Figur 1 Tre förklaringsmodeller av sambandet mellan religiositet och politisk opinion

A Direkt orsakssamband

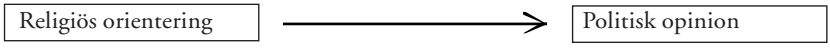

B Skensamband

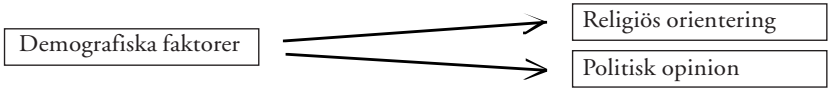

C Medverkande orsakssamband

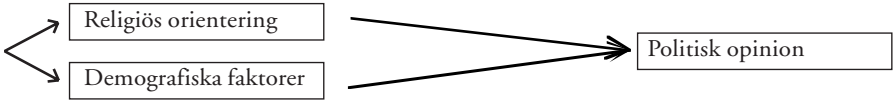

Avsikten är att i det följande pröva den demografiska teorin och jämföra den med i vad mån religiös orientering har en egen direkt och självständig effekt på politiska opinioner bland individer bosatta i Västra Götaland.

Material

Religiositet är en mångsidig företeelse som går att mäta på olika sätt. I huvudsak används två typer av mätningar vid undersökningar av religiositet. För det första är det möjligt att ställa frågor om individens religiösa tro. För det andra kan man ställa frågor om individens religiösa beteende. I 1999 års VästSOM-undersökning mäts religiositet med tre olika frågor, vilka alla avser att undersöka beteende.

Den första av de tre religiösa beteendefrågorna i VästSOM-undersökningen lyder ”*Tillhör Du någon kyrka eller annat religiöst samfund?*” Därefter nämns ”*Svenska kyrkan*”, ”*Frikyrka*”, ”*Annat kristet samfund*” och ”*Annat religiöst samfund*” som alla har följande svarsalternativ: ”*Icke medlem*”, ”*Icke medlem men har varit på gudstjänst/möte under de senaste tolv månaderna*”, ”*Medlem men har inte varit på gudstjänst/möte under de senaste tolv månaderna*”, ”*Medlem och har varit på gudstjänst/möte under de senaste tolv månaderna*”, samt ”*Medlem och har någon typ av uppdrag*”. De svarande kategoriseras som ”*inte tillhörig*” (”Icke medlem”) eller ”*tillhörig*” (övriga svarsalternativ). Personer som är dubbelanslutna till Svenska kyrkan och någon frikyrka betraktas tillhöra en frikyrka. De som uppger sig tillhöra ”Annat kristet samfund” och inte Svenska kyrkan eller någon frikyrka antas tillhöra en invandrarkyrka (till exempel Romersk-katolska kyrkan eller en ortodox kyrka). Om de svarande uppgivit sig tillhöra ett ”Annat religiöst samfund” och ingen kristen kyrka förmodas de tillhöra en icke kristen religion.

De två nästkommande frågorna rör religiös aktivitet. Båda ingår i ett frågebatteri med flera delfrågor som alla besvarar följande fråga: ”*Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?*”. Därefter nämns bland annat ”*Besökt gudstjänst eller religiöst möte*” och ”*Bett till Gud*”. För båda delfrågorna är svarsalternativen ”*Ingen gång*”, ”*Någon gång under de senaste 12 månaderna*”, ”*Någon gång i halvåret*”, ”*Någon gång i kvartalet*”, ”*Någon gång i månaden*”, ”*Någon gång i veckan*” samt ”*Flera gånger i veckan*”. För både gudstjänstbesök och böneaktivitet delas svarsalternativen in i ”*aldrig*” (”Ingen gång”), ”*sällan*” (från ”Någon gång under de senaste 12 månaderna” till ”Någon gång i kvartalet”) och ”*regelbundet*” (från ”Någon gång i månaden” till ”Flera gånger i veckan”).

För att mäta olika religiösa orienteringar har ett index skapats som är baserat på de tre frågorna om religiöst beteende. Genom detta index identifieras tio religiösa orienteringar. *Ateister* är personer som inte tillhör något samfund och som uppger att de aldrig ber till Gud. Syftet med denna mätning av ateister är således att inte bara identifiera dem som inte tror på Gud, utan även kräva ett slags medvetet ställningstagande som utträde ur Svenska kyrkan innebär. *Samfundslösa* har inte markerat att de är medlemmar i något religiöst samfund, men att de ber till Gud, om än sällan. *Passiva i Svenska kyrkan* är de som tillhör Svenska kyrkan men som aldrig besöker någon gudstjänst eller religiöst möte och som aldrig eller sällan ber till Gud. *Högtidsbesökande i Svenska kyrkan* är de som tillhör Svenska kyrkan men som aldrig ber till Gud och som sällan besöker Gudstjänst eller religiöst möte. *Lågaktiva i Svenska kyrkan* är de som tillhör Svenska kyrkan och som sällan ber till Gud och sällan går på gudstjänst eller religiöst möte. *Aktiva i Svenska kyrkan* är de som tillhör Svenska kyrkan och som besöker gudstjänst eller religiöst möte regelbundet. *Frikyrkliga* är de som uppger sig tillhöra en frikyrka. Likaså är *invandrarkyrkliga* de som tillhör en invandrarkyrka. *Icke-kristna religiösa* är personer som tillhör en icke-kristen religion. Till sist, *privatreligiösa* är personer som inte besöker gudstjänst eller religiöst möte regelbundet, men som regelbundet ber till Gud.

Vid ett tillfälle i de kommande analyserna jämförs utbredningen av religiösa orienteringar i Västra Götaland med andra regioner i Sverige. Då används data från RiksSOM-undersökningen som genomfördes hösten 1999 av SOM-institutet. Urvalet av den aktuella RiksSOM-undersökningen var mindre än vid VästSOM-undersökningen (Lithner 2000:395-399).[9] I huvudsak undersöks religiös orientering på samma sätt i RiksSOM som i VästSOM med ett undantag. Ett av svarsalternativen på frågan om samfundstillhörighet – "*Icke medlem men har varit på gudstjänst/möte under de senaste tolv månaderna*" – som anges i VästSOM finns inte med i RiksSOM. Antagligen kommer det därmed att ske en underskattning av somliga religiösa orienteringar – till exempel frikyrkliga – i RiksSOM. Det är också troligt att större andel svarande registreras som samfundslösa eller som tillhöriga Svenska kyrkan i RiksSOM än i VästSOM då alla centrala svarsalternativ inte finns representerade i RiksSOM.

Religiös orientering i Sverige och i Västra Götaland

Det är sannolikt första gången uppgifter från en sådan här omfattande och bred undersökning om svenskarnas religiösa orientering presenteras. Vi är dock inte helt oinformerade om av vad vi har att vänta oss. Som tidigare nämnts är svenskarna ett av världens mest sekulariserade folk. Trots det är 84 procent av befolkningen medlemmar i Svenska kyrkan. I Västra Götaland anses vanligen kyrksamheten vara tämligen omfattande för svenska förhållanden, om än inte lika stor som i Småland. I storstäder som Göteborg och Stockholm är invandrarkyrkor och andra invandrarreligioner förhållandevis välrepresenterade, vilket vi bör märka i Västra Götaland och Stockholmsområdet. Storstadsområdena brukar annars tillhöra de mest sekulariserade, varför den största andelen ateister även bör finnas i Västra Götaland och Stockholmsområdet (Hagevi 1999:134). I tabell 1 redovisas religiös orientering i hela Sverige men även nedbrutet på sex svenska regioner.

Låt oss först kommentera resultaten för hela Sverige (nedersta raden i tabell 1). Som väntat dominerar religiösa orienteringar inom Svenska kyrkan. Den vanligaste religiösa orienteringen i Sverige är att vara passiv medlem i Svenska kyrkan. Så är det i alla regioner. Ordet passiv ska sannolikt betonas vad gäller denna religiösa orientering som troligtvis mest består av religiöst indifferenta personer som fötts in i Svenska kyrkan och inte är tillräckligt medvetna eller engagerade för att antingen gå ur samfundet eller ta del av dess verksamhet i någon större omfattning. Även den religiösa orienteringen med näst störst utbredning i Sverige finns inom Svenska kyrkan. Det är de lågaktiva i Svenska kyrkan som samlar ungefär en sjättedel av den svenska befolkningen. Den tredje största gruppen är personer som definieras som ateister. Omkring var sjunde svensk är i denna mening ateist. Också den fjärde största religiösa orienteringen är tämligen religiöst inaktiv: var åttonde svensk är högtidsbesökande i Svenska kyrkan. Antagligen besöker dessa personer kyrkan vid vigsel, dop, begravningar och liknande. Därefter kommer gruppen samfundslösa.[10]

Tabell 1 Religiös orientering i Sverige och i sex svenska regioner år 1999 (procent)

	Religiös orientering											
Region	*Ateister*	*Samfundslösa*	*Passiva i Svenska kyrkan*	*Högtidsbesökande i Svenska kyrkan*	*Lågaktiva i Svenska kyrkan*	*Aktiva i Svenska kyrkan*	*Frikyrkliga*	*Invandrarkyrkliga*	*Icke-kristna religiösa*	*Privatreligiösa*	*Summa procent*	*Antal svarande*
Stockholm	17	9	30	11	14	3	2	2	1	11	100	331
Mellansverige	13	10	31	12	16	5	4	1	1	7	100	444
Småland	17	8	24	16	14	8	7	2	0	4	100	152
Sydsverige	13	10	30	13	22	3	0	2	0	7	100	246
Västra Götaland	12	8	27	12	18	5	3	3	1	11	100	310
Norrland	15	13	30	16	10	6	3	1	0	6	100	178
Hela Sverige	14	9	29	13	16	5	3	2	1	8	100	1661

De institutionaliserade religiösa orienteringarna är rejält tillbakaträngda i Sverige. Av de religiösa orienteringar som innehåller ett regelbundet religiöst beteende är privatreligiositet det vanligaste. Men med hänsyn till religiöst beteende är privatreligiositet inte den stora osynliga religiösa orientering som en del argumenterar för eller hoppas på. Var tolfte svensk är privatreligiös. Det kan dock jämföras med att endast var tjugonde svensk är aktiv i Svenska kyrkan och ännu färre är medlemmar i frikyrkor. Enligt tabell 1 samlar invandrarkyrkorna 2 procent av befolkningen och 1 procent är icke-kristna religiösa. Båda dessa siffror kan vara i underkant, då bortfallet är större bland invandrare. Många som tillhör dessa religiösa orienteringar har kommit till Sverige först i vuxen ålder, varför intresset eller förmågan att besvara en enkät om svensk politik kan vara begränsad.

Det är dags att titta närmare på utbredningen av de religiösa orienteringarna i de olika regionerna. Befolkningen i Västra Götaland är tämligen kyrklig om vi med kyrkliga menar lågaktiva och aktiva i Svenska kyrkan tillsammans med frikyrkliga och invandrarkyrkliga (29 procent). Endast Småland (31 procent) är då mer kyrkligt än Västra Götaland. Minst kyrkliga är Norrland (20 procent) och Stockholm (21 procent). Flest ateister finner vi i Stockholm och – mycket överraskande – Småland (17 procent). I tidigare undersökningar har endast var tjugonde smålänning betecknats som ateist (Hagevi 1999:134). Angående Småland finns det anledning att lägga in en brasklapp med tanke på det ringa antalet svarspersoner i denna region (152 personer). I denna region är dock som vanligt andelen aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga som störst.

I Västra Götaland är invandrarreligionerna förhållandevis välrepresenterade i motsatts till Norrland. Av Västra Götalands befolkning är 3 procent orienterade mot invandrarkyrkor och 1 procent redovisas som icke-kristna religiösa. Ytterli-

gare ett utmärkande drag för Västra Götaland är att regionen tillsammans med Stockholmsområdet har störst andel privatreligiösa (11 procent).

Västra Götaland är inte en homogen region. Inom regionens gränser finns omfångsrik och traditionell jordbruksbygd, kustkultur, små och stora städer samt en expansiv storstad. I tabell 2 presenteras uppgifter om religiös orientering i hela Västra Götaland, men också i regionens fem valkretsar i riksdagsvalet. Eftersom uppgifterna i tabell 2 är hämtade frånVästSOM-undersökningen mäts religiös orientering på ett litet annorlunda sätt jämfört med tabell 1. I tabell 2 tas inte bara hänsyn till vilket samfund svarspersonen är medlem i utan även vilken kyrka svarspersonen faktiskt besöker. Dessutom är antalet svarspersoner i Västra Götaland betydligt större i tabell 2 än i tabell 1, vilket bör öka precisionen i uppgifterna. Det kan förklara en del av skillnaden i svaren mellan de båda tabellerna.

Tabell 2 Religiös orientering i Västra Götaland och dess fem riksdagsvalkretsar år 1999 (procent)

	Religiös orientering											
Regionsdel	*Ateister*	*Samfundslösa*	*Passiva i Svenska kyrkan*	*Högtidsbesökande i Svenska kyrkan*	*Lågaktiva i Svenska kyrkan*	*Aktiva i Svenska kyrkan*	*Frikyrkliga*	*Invandrarkyrkliga*	*Icke-kristna religiösa*	*Privatreligiösa*	*Summa procent*	*Antal svarande*
Göteborg	16	3	35	9	7	5	6	3	1	15	100	973
Bohus län	12	2	37	13	8	7	5	2	1	13	100	745
Norra Älvsborg	12	1	34	14	9	8	9	2	0	11	100	564
Södra Älvsborg	7	3	33	12	12	9	6	2	0	16	100	416
Skaraborg	10	1	33	12	11	10	7	1	0	15	100	587
Hela Västra Götaland	12	2	35	12	9	7	6	2	1	14	100	3435

Skaraborg och Älvsborg tävlar om att vara den mest kyrkliga delen av Västra Götaland. I storstadsområdet Göteborg är kyrkligheten något mindre, även om andelen orienterade mot invandrarkyrkor är något större än på andra håll i länet. Andelen ateister är störst i Göteborg och minst i södra Älvsborg. I Skaraborg finns största andelen aktiva i Svenska kyrkan medan störst andel frikyrkliga återfinns i norra Älvsborg. Andelen privatreligiösa är ganska jämnt fördelad över hela Västra Götaland och är som tidigare redovisats ganska stor.[11]

Ibland påpekas att religiositet samvarierar med olika demografiska faktorer som kön, ålder, utbildningsnivå, klass, anställningssektor och urbaniseringsgrad (Bennulf m.fl. 1995; Gustafsson, G 1997). Följande analys syftar till att undersöka i vad mån så är fallet. I tabell 3 redovisas därför sambandet mellan de nyss nämnda demografiska faktorerna och respektive religiös orientering.

Tabell 3 Samband mellan religiös orientering och kön, ålder utbildningsnivå, klass, anställningssektor och urbaniseringsgrad år 1999 (Pearsons r)

	Religiös orientering									
Demografiska faktorer	*Ateister*	*Samfundslösa*	*Passiva i Svenska kyrkan*	*Högtidsbesökande i Svenska kyrkan*	*Lågaktiva i Svenska kyrkan*	*Aktiva i Svenska kyrkan*	*Frikyrkliga*	*Invandrarkyrkliga*	*Icke-kristna religiösa*	*Privatreligiösa*
Kön	+0,09[1]	+0,01	+0,08[1]	+0,04[2]	-0,09[1]	-0,06[1]	-0,03	0,00	+0,01	-0,10[1]
Ålder	+0,09[1]	+0,03[2]	+0,08[1]	-0,01	+0,01	-0,13[1]	-0,02	+0,04[1]	+0,03	-0,10[1]
Utbildningsnivå	+0,03[2]	+0,01	-0,11[1]	+0,04[1]	+0,04[2]	-0,01	+0,06[1]	+0,01	-0,02	+0,01
Klass	0,00	-0,01	+0,10[1]	-0,04[2]	-0,03[2]	-0,03	-0,01	+0,04[2]	-0,01	-0,06[1]
Anställningssektor	+0,01	+0,02	-0,10[1]	-0,05[1]	+0,07[1]	+0,06[1]	+0,04[2]	-0,01	+0,02	+0,04[1]
Urbaniseringsgrad	+0,07[1]	+0,06[1]	+0,02	-0,06[1]	-0,03[3]	-0,08[1]	0,00	+0,06[1]	+0,04[2]	0,00

Kommentar: Variabelvärdena är kodade enligt följande. Kön: 1=män, 2=kvinnor. Ålder: 1=15-46 år, 2=47-80 år. Utbildningsnivå: 1=högskoleutbildning, 2= ingen högskoleutbildning. Klass: 1=arbetare, 2=övriga. Anställningssektor: 1=offentlig sektor, 2=privat sektor. Urbaniseringsgrad: 1=land, 2=stad. Religiös orientering: 1=respektive religiös orientering, 2=övriga. Pearsons r är ett sambandsmått som varierar mellan –1,00 (mycket starkt negativt samband) och +1,00 (mycket starkt positivt samband). Om Pearsons r=0,00 visar det på frånvaro av samband och ju närmare noll, desto svagare samband. Signifikansnivåer: [1]p<0,01, [2]p<0,05.

I tabell 3 redovisas flera statistiskt signifikanta samband mellan demografiska faktorer och religiös orientering, men få av dem har någon substantiell betydelse då sambanden är mycket svaga. Det är vanligare att män är ateister och passiva i Svenska kyrkan än att kvinnor är det. Motsatt förhållande gäller dock lågaktiva och aktiva i Svenska kyrkan samt privatreligiösa. Fler yngre än äldre är ateister och passiva i Svenska kyrkan, medan äldre i större utsträckning är aktiva i Svenska kyrkan eller privatreligiösa. Frånvaro av högskoleutbildning har samband med passiva i Svenska kyrkan medan det är något vanligare att frikyrkliga har högskoleutbildning än inom andra religiösa orienteringar. Vad som är intressant med detta samband är att det helt och hållet förklaras av förhållanden bland de som är yngre än 45 år. I den yngre gruppen är därför sambandet mellan frikyrkliga och högskoleutbildning starkare (Pearsons r=+0,10; p<0,01).[12] Arbetare och privatanställda tenderar att vara passiva i Svenska kyrkan, medan anställda i offentlig sektor besöker något oftare Svenska kyrkan än andra. Personer som bor i stad är oftare ateister eller samfundslösa än de som bor på landet. De senare besöker istället Svenska kyrkan lite oftare än andra. De som tillhör en invandrarkyrka eller en icke-kristen religion bor oftast i en stad.

Låt oss sammanfatta undersökningen om religiös orientering. Svenskarna tenderar att vara religiöst passiva och de som bor i Västra Götaland är inget undantag. Länets befolkning uppvisar dock en något större kyrksamhet än på andra håll

i landet. Men göteborgarna är inte lika kyrksamma som de övriga i länet. Privatreligiositet är mer vanligt i Västra Götaland än i landets övriga regioner, undantaget Stockholmområdet. Sambandet mellan religiös orientering och demografiska faktorer är svaga och få är relevanta.

Bästa parti

Att kyrksamhet tenderar att leda till borgerliga partipreferenser är en gammal och internationellt beprövad sanning (se t.ex. Gilljam och Holmberg 1987:203-210; Franklin m.fl. 1992). Förhållandena i Västra Götaland är inte annorlunda. Precis som i övriga Sverige tenderar kyrkobesökare rösta borgerligt. Men det finns skillnader beroende på vilken kyrka som besöks. Över hälften av de frikyrkliga i Västra Götaland röstade i de senaste riksdagsvalen på kristdemokraterna. Men bland de aktiva i Svenska kyrkan var andelen röster på kristdemokraterna bara hälften av andelen bland de frikyrkliga. I tidigare riksdagsval har skillnaden mellan frikyrkorna och Svenska kyrkan varit större. Det har också visat sig att ateister tenderar undvika mittenpartier medan vänsterpartiet får desto fler röster (Gilljam och Holmberg 1993:222-225; 1995:111-114; Hagevi 1994:253-262; 1995:41-46; 1999:137-142).

Vanligaste antagandet om privatreligiositet och politisk opinion är att det inte ska finnas något samband mellan privatreligiositet och politik överhuvudtaget. Privatreligiositet antas då vara något som relativt fritt har utvecklats av varje enskild individ. Den politiska kopplingen till en sådan religiös orientering kan vara ganska diskret och särpräglad till sin natur. Även om privatreligiositet är viktig för individens politiska opinion, så är sådana samband osystematiska och inte möjliga att spåra i analyser på massnivå (Kellstedt och Smidt 1993:179-180).

Det som nu ska undersökas är inte hur väljare röstar i val, utan vilka partier som befolkningen i Västra Götaland uppfattar som bäst vid tidpunkten för undersökningen, så kallade partipreferenser. Svaren är avgivna under ett år mellan två riksdagsval. Således kan det för det första finnas skillnader mellan hur väljarna röstar i faktiska val och deras partipreferens. För det andra kan preferenserna ha ändrats ett år efter riksdagsvalet. I tabell 4 redovisas partipreferens efter religiös orientering i Västra Götaland. Då endast mycket få som tillhör en icke-kristen religion har besvarat enkäten måste vi vara försiktiga med att dra slutsatser på det lilla antalet svarande. Därför redovisas inte alla resultat för denna religiösa orientering.

I tredje raden från slutet i tabell 4, markerad med ”Borgerliga partier”, redovisas den summerade andelen som föredrar borgerliga partier, så kallad blockpreferens. Enligt sammanställningen i tabell 4 tenderar aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga att rösta mer borgerligt än andra. Ateister, samfundslösa och icke-kristna religiösa tenderar dock att föredra socialistiska partier och miljöpartiet framför borgerliga partier. Ateisterna drar sig till flygelpartier som moderaterna och vänsterpartiet i större utsträckning än andra religiösa orienteringar. Mittenpar-

tierna har mycket svagt stöd bland ateisterna. Moderaterna har sitt starkaste stöd bland samfundslösa. Stödet för mittenpartierna är lågt även bland samfundslösa, men socialdemokraternas stöd är betydligt starkare i denna grupp liksom bland passiva i Svenska kyrkan. Bland dessa är det dessutom få som nämner kristdemokraterna som bästa parti. Bland högtidsbesökande i Svenska kyrkan är det förhållandevis många som tycker bäst om moderaterna. Partipreferenserna bland de lågaktiva i Svenska kyrkan är fördelat i stort sett som genomsnittet för Västra Götalands befolkning.

Tabell 4 Partipreferens och religiös orientering i Västra Götaland år 1999 (procent och ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Religiös orientering										
Partipreferens	*Ateister*	*Samfundslösa*	*Passiva i Svenska kyrkan*	*Högtidsbesökande i Svenska kyrkan*	*Lågaktiva i Svenska kyrkan*	*Aktiva i Svenska kyrkan*	*Frikyrkliga*	*Invandrarkyrkliga*	*Icke-kristna religiösa*	*Privatreligiösa*	*Samtliga*
Moderaterna	25	27	24	26	23	22	13	15	–	22	23
Kristdemokraterna	3	3	7	11	16	30	43	17	–	18	14
Folkpartiet	6	5	5	7	7	6	6	9	–	7	6
Centerpartiet	1	2	4	4	5	9	7	0	–	5	4
Socialdemokraterna	24	37	34	28	25	22	19	31	–	28	29
Miljöpartiet	10	12	7	9	7	3	6	15	–	7	7
Vänsterpartiet	31	14	19	15	17	8	6	13	–	13	17
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	–	100	100
Antal svarande	321	59	969	329	263	213	189	46	20	210	3051
Borgerliga partier	35	37	40	48	51	67	69	41	30	52	47
Samband vid bivariat analys	-0,13[1]	-0,10	-0,10[1]	+0,06	+0,04	+0,22[1]	+0,24[1]	-0,06	-0,17	-0,06	–
Samband vid multivariat analys	-0,12[1]	+0,12	-0,07[1]	-0,03	+0,02	+0,20[1]	+0,21[1]	+0,01	-0,09	+0,04	–

Kommentar: Borgerliga partier är centerpartiet, folkpartiet, moderaterna och kristdemokraterna. Partipreferens mäts genom att fråga de svarande: ”*Vilket parti tycker Du bäst om idag*?”. Alla partier som är representerade i riksdagen nämndes som svarsalternativ, inklusive möjligheten att ange ett annat parti. Då antalet svarande är få bland icke-kristna religiösa redovisas endast summan av de borgerliga partiernas partipreferenser samt sambanden vid de bivariata och multivariata analyserna. De ostandardiserade regressionskoefficienterna redovisar vid den multivariata analysen sambandet mellan religiös orientering och ideologisk självplacering på vänster-högerskalan under kontroll för kön, ålder, utbildningsnivå, klass, anställningssektor och urbaniseringsgrad. Variabelvärdena är kodade enligt följande. Parti: 1=respektive parti, 2=övriga. Block: 1=borgerliga partier, 2=socialistiska partier inklusive miljöpartiet. Religiös orientering: 1=respektive religiös orientering, 2=övriga. Signifikansnivåer: [1]p<0,01, [2]p<0,05.

Bland aktiva i Svenska kyrkan har centerpartiet och kristdemokraterna många anhängare medan bara en tredjedel föredrar de partier som stödjer den nuvarande regeringen – socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet. Kristdemokraternas position är ännu starkare bland frikyrkliga än bland aktiva i Svenska kyrkan och stödet för partierna som stödjer regeringen Persson är alltjämt svagt. Dessutom är det få frikyrkliga som tycker att moderaterna är bästa parti, vilket har varit fallet åtminstone sedan 1950-talet men troligtvis betydligt längre än så (Hagevi 1994:256-257). Antalet orienterade mot invandrarkyrkor är få, varför detta resultat ska tolkas med extra stor försiktighet. Ännu färre av de svarande har registrerats som icke-kristna religiösa. Därför redovisas endast andelen som föredrar borgerliga partier i tabell 4. Det är dock att märka att stödet för miljöpartiet är relativt starkt bland de som tillhör invandrarkyrkorna. Folkpartiet har också förhållandevis många anhängare bland invandrarkyrkliga och bland icke-kristna religiösa (redovisas ej i tabell), något som de också haft i andra undersökningar (Hagevi 2000:15-16). En trolig anledning till detta stöd kan vara partiets antirasistiska profil. Både moderaterna och centerpartiet har tämligen svagt stöd bland både invandrarkyrkliga och icke-kristna religiösa (redovisas ej i tabell). Bland de privatreligiösa har vänsterpartiet något färre anhängare än vanligt, medan kristdemokraterna har något fler. Men i huvudsak synes privatreligiositet inte påverka partipreferenserna i Västra Götaland.

På den andra raden från slutet i tabell 4 kan vi studera sambanden mellan respektive religiös orientering och preferens för borgerliga partier vid en bivariat analys. Det statistiska mått som används är ostandardiserade regressionskoefficienter. Endast fyra religiösa orienteringar har statistiskt signifikanta samband med blockpreferens: ateister och passiva i Svenska kyrkan som tenderar att föredra icke-borgerliga partier samt aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga som tenderar att föredra borgerliga partier.

Enligt den demografiska teorin ska eventuella samband mellan religiositet och politik vara skensamband. Istället för att religiositet påverkar politik anses eventuella samband förklaras av att en eller flera demografiska faktorer påverkar både individens religiositet och politiska uppfattningar. Avsikten med den sista raden i tabell 4 är att presentera undersökningsresultat som testar om demografiska faktorer kan förklara sambandet mellan religiös orientering och vilket politiskt block som föredras. Även nu används ostandardiserade regressionskoefficienter, men denna gång under kontroll för kön, ålder, utbildningsnivå, klass, anställningssektor och urbaniseringsgrad. På så sätt går det att jämföra om sambanden vid bivariat analys (som redovisas på näst sista raden) förändras vid en multivariat analys (se sista raden). Två sorters förändringar granskas. För det första om sambandens statistiska signifikant förändras (det vill säga hur säkert resultatet är). För det andra om sambandets styrka förändras (det vill säga om koefficientens företar en betydande ökning eller minskning).

Samtliga fyra statistiskt signifikanta samband mellan religiösa orienteringar och

partipreferenser från den bivariata analysen kvarstår vid den multivariata analysen. Dessutom sker inga nämnvärda förändringar av sambandens styrka. Både ateister och passiva i Svenska kyrkan tenderar alltjämt att föredra vänsterpartiet, miljöpartiet och socialdemokraterna något oftare än de borgerliga partierna. Däremot tenderar aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga att föredra borgerliga partier.

Vad gäller partipreferenser får således den demografiska teorin inget stöd. Istället tycks det som om fyra religiösa orienteringar har en direkt och självständig påverkan på partipreferenser. Framförallt gäller detta aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga som tenderar att rösta borgerligt.

Ideologisk placering

Det finns inga tidigare analyser om religiösa personers ideologiska självplacering i Sverige. Därför är det svårt att veta var på en ideologisk vänster-högerskala som personer med respektive religiös orientering skulle placera sig. I Sverige har det dock visat sig att partipreferens är intimt förknippat med individens egen placering på en ideologisk vänster-högerskala. Således bör vi förvänta oss att ateister och passiva i Svenska kyrkan uppfattar sig själva som stående till vänster i politiken. Aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga bör omvänt uppfatta sig stående något till höger, men detta kan vara ett antagande som bör modifieras. Bland de frikyrkliga har det traditionella högerpartiet – moderaterna – alltid haft ett relativt svagt stöd. Däremot visar analyserna ovan att kristdemokraterna är populära bland kyrkobesökare, särskilt bland aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga. Sedan 20 år tillbaka har valforskarna vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet undersökt var på en vänster-högerskala som väljarna uppfattar att partierna befinner sig. Kristdemokraterna har i dessa undersökningar genomfört en vandring åt höger, från att uppfattas som det av mittenpartierna som står närmast socialdemokraterna till att vara ett högerparti nära moderaterna (Gilljam och Holmberg 1995:60). Samtidigt har allt fler av kristdemokraterna börjat uppge moderaterna som näst bästa parti (Oscarsson 1998:80). En stor del av de kyrksamma föredrar kristdemokraterna, varför det är möjligt att denna grupp följt med på partiets vandring åt höger i politiken. Det är således inte självklart var på en ideologisk vänster-högerskala som aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga önskar placera sig själva. I tabell 5 presenteras en sammanställning av svarspersonernas självplacering på en ideologisk vänster-högerskala.

Var personer i de olika religiösa orienteringarna uppfattar sig vara placerade på en ideologisk vänster-högerskala känns igen från fördelningen av deras partipreferenser. Störst andel vänsteranhängare finns bland ateisterna, medan flest högeranhängare finns bland aktiva i Svenska kyrkan, följt av frikyrkliga och lågaktiva i Svenska kyrkan. Bland lågaktiva i Svenska kyrkan finns dock också en stor andel som placeras sig till vänster om mitten. Det innebär att det finns få

lågaktiva i Svenska kyrkan som ser sig som ”mittenväljare”, eller rättare sagt uppger att de varken är till vänster eller höger. Flest mittenväljare finns bland icke-kristna religiösa (59 procent, redovisas ej i tabell), invandrarkyrkliga och samfundslösa. Privatreligiösa uppvisar knappast några avvikande tendenser.

Tabell 5 Ideologisk självplacering på vänster-högerskalan och religiös orientering i Västra Götaland år 1999 (procent och ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Religiös orientering										
Självplacering på vänster-högerskalan	*Ateister*	*Samfundslösa*	*Passiva i Svenska kyrkan*	*Högtidsbesökande i Svenska kyrkan*	*Lågaktiva i Svenska kyrkan*	*Aktiva i Svenska kyrkan*	*Frikyrkliga*	*Invandrarkyrkliga*	*Icke-kristna religiösa*	*Privatreligiösa*	*Samtliga*
Klart till höger	10	11	9	8	8	13	10	3	–	9	9
Något till höger	12	14	19	25	28	28	28	17	–	26	22
Varken till vänster eller höger	33	47	35	33	28	34	38	48	–	34	35
Något till vänster	27	21	26	26	25	20	18	26	–	23	24
Klart till vänster	18	7	11	8	11	5	6	6	–	8	10
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	–	100	100
Antal svarande	402	72	1166	396	307	242	208	65	22	481	3637
Samband vid bivariat analys	-0,30[1]	+0,07	-0,08	+0,03	+0,01	+0,31[1]	+0,22[2]	-0,11	-0,23	+0,11	–
Samband vid multivariat analys	-0,29[1]	+0,03	-0,02	-0,04	-0,07	+0,28[1]	+0,19[2]	+0,02	-0,07	+0,09	–

Kommentar: Ideologisk självplacering på vänster-högerskalan mäts genom att fråga de svarande ”*Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?*” Då antalet svarande är få bland icke-kristna religiösa redovisas endast opinionsbalansen och sambanden vid de bivariata och multivariata analyserna. De ostandardiserade regressionskoefficienterna redovisar vid den multivariata analysen sambandet mellan religiös orientering och ideologisk självplacering på vänster-högerskalan under kontroll för kön, ålder, utbildningsnivå, klass, anställningssektor och urbaniseringsgrad. Variabelvärdena är kodade enligt följande. Ideologisk vänster-högerskala: från 1=klart till höger till 5=klart till vänster. Religiös orientering: 1=respektive religiös orientering, 2=övriga. Signifikansnivåer: [1]p<0,01, [2]p<0,05.

I tabell 5 redovisas på den andra raden från slutet sambanden mellan respektive religiös orientering och placering på en ideologisk vänster-högerskala vid en bivariat analys. Det statistiska mått som används är alltjämt ostandardiserade regressionskoefficienter. Endast tre religiösa orienteringar har statistiskt signifikanta samband med ideologisk placering på vänster-högerskalan: ateister tenderar att vara

till vänster samt aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga tenderar att vara till höger. Vid en multivariat analys med kontroll för demografiska faktorer kvarstår i huvudsak samtliga samband vad gäller signifikans och styrka. Återigen saknar den demografiska teorin stöd. Istället stödjer resultatet att religiös orientering påverkar var på en ideologisk vänster-högerskala en person vill placera sig.

Politiska sakfrågor

Ingen har undersökt sambandet mellan religiös orientering och opinion i politiska sakfrågor bland den svenska befolkningen. I ett par tidigare studier jämförs mellan personer med skiftande frekvens i kyrkgång och de som aldrig besöker en gudstjänst eller möte i en kyrka. Statsvetarna Ulf Bjereld och Mikael Gilljam analyserar data om de svenska väljarna från 1980-talet, dock utan fullödigt test av den demografiska teorin. Deras slutsats är ändå att en studie om politisk opinion inte med gott samvete kan förbigå den religiösa faktorn. De konstaterar att ”[r]religiösa väljare är… mer positiva till bl a flyktingar, invandrare, u-hjälp, socialbidrag och miljö, och mer negativa till bl a daghem, reklam-TV, kärnkraft och vapenexport.” (Bjereld och Gilljam 1991:158).

Demker antar att de som besöker kyrkan regelbundet (minst en gång i månaden) erhåller kristna värden som uppmanar till osjälviskhet, vilket enligt henne ska resultera i motstånd till minskat flyktingmottagande, minskad u-hjälp, fri abort och pornografi. Demker får stöd för sina antaganden. Hennes empiriska undersökning består dock bara av bivariata analyser utan hänsyn till demografiska faktorer, vilket begränsar möjligheterna att uttala sig om eventuella orsakssamband (Demker 1998:90-100).

På vilket sätt kan individens religiösa orientering påverka opinionen i politiska sakfrågor? Det är möjligt att ateisterna – som förhållandevis ofta stödjer vänsterpartiet och placerar sig långt till vänster i politiken – också tar hänsyn till sin livsåskådning när de tar ställning i de politiska sakfrågor som har starkast koppling till vänster-högerskalan.

Vad gäller gruppen samfundslösa finns egentligen ingen anledning att tro annat än att eventuella samband mellan religiös orientering och opinion om politiska sakfrågor till stor del kan förklaras av demografiska faktorer. Samma förhållande gäller också passiva i Svenska kyrkan. Angående högtidsbesökande i Svenska kyrkan är det svårt att sia om på vilket sätt en sådan religiös orientering kunde påverka opinionen i politiska sakfrågor. Gruppens kontakt med religion tycks vara liten, varför misstanken är stark att eventuella samband mellan religiositet och politik i grund och botten kan förklaras av demografiska faktorer.

Det kan tänkas att lågaktiva i Svenska kyrkan liknar aktiva i Svenska kyrkan blott med den skillnaden att lågaktiva uppvisar svagare samband med opinion i de politiska sakfrågorna. Men det är också möjligt att lågaktiva har helt andra

åsikter än sina mer aktiva bröder och systrar i Svenska kyrkan. Det kan till och med vara en anledning varför denna grupp är lågaktiv och inte aktiv: bland annat på grund av att deras politiska opinion skiljer sig från åsikterna bland aktiva i Svenska kyrkan, så känner de sig inte hemma i samfundet och besöker sällan dess möten. Det är således intressant att jämföra lågaktiva med aktiva i Svenska kyrkan. Den sistnämnda religiösa orienteringen har utmärkt sig för att vara förhållandevis borgerlig och politiskt högerinriktad. Det skulle således inte förvåna om aktiva i Svenska kyrkan också tenderade att inneha politiska åsikter som förknippas med marknadsorienterade lösningar och högerdelen av den ideologiska vänster-högerskalan. Ett särskilt intresse är i vad mån aktivitet i Svenska kyrkan påverkar opinionen om att införa sextimmars arbetsdag. Martin Luther hävdade ju att ”arbete befrämjar hälsa och välstånd och förhindrar många tillfällen till synd”.

Frikyrkliga anses ofta vara värdekonservativa och i de tidigare analyserna tenderade de att vara borgerliga och ideologiskt högerinriktade. Frikyrkliga bör på så vis likna aktiva i Svenska kyrkan. Men den frikyrkliga orienteringen kan även ge andra effekter som inte registreras på en vänster-högerskala (Se till exempel Oscarsson 1998:279). Frikyrkorna består också till största delen av evangelikaler, vilka har en konservativ bibelsyn och somliga är bokstavstroende. Traditionellt är evangelikaler skeptiska till europeiskt samarbete. En anledning till EU-skepticismen är negativa attityder till den i Europa dominerande Romersk-katolska kyrkan. Ett annat skäl är vissa bibelställen som kan tolkas som att EU är av ondo och början på något som kommer att urarta i politisk och religiös förföljelse (Hagevi 1995). Det vore således inte överraskande om frikyrkliga var extra negativa till svenskt medlemskap i EMU (europeiska valutaunionen). Grunden för frikyrkorna i Sverige är förekomsten av en okonformistisk religiositet. En sådan övertygelse kan leda till en vilja att ge barn en alternativ fostran och utbildning som inte kommunens skolor anses kunna ge. Det är då inte att förvåna om frikyrkliga tenderar att vara särskilt positiva till att satsa på friskolor. Var sjätte friskola är konfessionell. Också invandrarkyrkliga kan sägas vara icke-konformistiska och ha ett intresse av friskolor, kanske inte enbart på grund av sin religiösa orientering utan även beroende på sitt etniska ursprung.

Effekten av religiös orientering analyseras bäst i en multivariat analys. Låt oss därför analysera sambanden mellan religiös orientering och opinion i 15 sakfrågor med en multivariat analys där hänsyn också tas till demografiska faktorer. Genom en sådan analys kan vi med större säkerhet uttala oss om religiös orientering påverkar politiska opinioner i dessa sakfrågor. Om det förekommer ett samband mellan religiös orientering och politisk opinion trots kontroll av demografiska faktorer är det ett resultat som är till förfång för den demografiska teorin. Resultatet redovisas i tabell 6. För att underlätta läsningen av tabellen redovisas inga korrelationer som inte är statistiskt signifikanta med 95 procents säkerhet ($p<0,05$).

Tabell 6 Opinion i 15 politiska sakfrågor och religiös orientering i Västra Götaland år 1999 under kontroll för kön, ålder, utbildningsnivå, klass, anställningssektor och urbaniseringsgrad (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Religiös orientering									
Sakfråga	*Ateister*	*Samfundslösa*	*Passiva i Svenska kyrkan*	*Högtidsbesökande i Svenska kyrkan*	*Lågaktiva i Svenska kyrkan*	*Aktiva i Svenska kyrkan*	*Frikyrkliga*	*Invandrarkyrkliga*	*Icke-kristna religiösa*	*Privatreligiösa*
Minska den offentliga sektorn					-0,17[2]					
Överföra kommunal affärs-verksamhet i privata händer	-0,16[2]									
Låta privata företag svara för äldreomsorg						+0,23[1]				
Bedriva mer av sjuk-vården i privat regi										
Satsa mer på friskolor				-0,14[2]				+0,40[2]	–	
Sänka skatterna							-0,23[2]	+0,52[1]	–	
Höja kommunal-/lands-tingsskatten hellre än att minska servicen								-0,47[1]	–	
Satsa mer på att utveckla näringslivet i Västra Götalandsregionen	-0,11[2]								–	
Införa sextimmars arbetsdag	+0,22[1]					-0,27[1]			–	
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	+0,12[2]				+0,16[1]				–	-0,10[2]
Införa bilavgifter för att bekosta vägar och kollektivtrafik	+0,15[2]									
Införa röstplikt i val till riksdag och kommun	-0,17[2]			-0,14[2]				+0,50[1]	–	
Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter									–	+0,14[2]
Sverige bör bli medlem i EMU							-0,25[2]			
Öka Västra Götalands-regionens samarbete med övriga Europa			+0,09[2]	-0,15[1]			-0,17[2]		–	

Kommentar: Då antalet svarande är få bland icke-kristna religiösa redovisas inga resultat. Opinionen i de olika sakfrågorna mäts genom att fråga de svarande ”*Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förkommit i debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?*” Därefter nämndes de 15 förslag som redovisas i tabellen. Följande svarsmöjligheter angavs (med variabelvärdenas kodning inom parantes): ”*Mycket bra förslag*” (kod=1), ”*Ganska bra förslag*” (kod=2), ”*Varken bra eller dåligt förslag*” (kod=3), ”*Ganska dåligt förslag*” (kod=4) samt ”*Mycket dåligt förslag*” (kod=5). Variabelvärdena för religiös orientering är kodade enligt följande: 1=respektive religiös orientering, 2=övriga. Signifikansnivåer: [1]p<0,01, [2]p<0,05. Samband med lägre sannolikhet än p<0,05 redovisas ej.

Ännu en gång får den demografiska teorin inte stöd. Mellan religiösa orienteringar och opinion i politiska sakfrågor finns det många signifikanta samband och flera med substantiell styrka. Av 150 undersökta statistiska relationer uppvisar 15 procent (23 samband) en statistisk signifikans som överstiger en säkerhetsnivå på 95 procent. Vid en multivariat analys som kontrollerar för demografiska faktorer finns det således stöd för att religiös orientering påverkar opinionen i politiska sakfrågor.[13]

Det finns en svag tendens till att ateister är motståndare till att överföra kommunal affärsverksamhet i ”privata händer” och de är inte så positiva till att satsa mer på näringslivet i Västra Götaland. Detta är inte så förvånande då ateister också tenderar att tillhöra den ideologiska vänstern. Antagligen är termer som ”näringslivet” ett rött skynke för de mer radikala ateisterna. Ateisterna tenderar dessutom att vara mer positiva än många andra till införandet av sextimmars arbetsdag och att satsa på ett samhälle med jämställdhet mellan könen. De vill även införa bilavgifter. Däremot är ateister lite mer negativa till att införa röstplikt än andra religiösa orienteringar. I en bivariat analys (redovisas ej i tabell) är dock varken sambandet med röstplikt och jämställdhet mellan könen signifikant, utan sambandet framkommer först efter hänsyn till demografiska faktorer. Detta är tvärtemot vad den demografiska teorin stipulerar. Jämfört med en bivariat analys (redovisas ej i tabell) är dessutom sambandet mellan ateism och viljan att införa sextimmars arbetsdag något starkare i den multivariata analysen.

De samfundslösa uppvisar inga signifikanta samband vid hänsyn till demografiska faktorer.[14] Samma sak gäller passiva i Svenska kyrkan med ett undantag: det finns ett mycket svagt samband mellan att vara passiv i Svenska kyrkan och vilja öka Västra Götalandsregionens samarbete med övriga Europa.[15]

Tidigare antogs att högtidsbesökande i Svenska kyrkan också skulle ha mycket få samband med opinion i politiska sakfrågor. Det visar sig dock att åsikterna hos högtidsbesökande i Svenska kyrkan visar på en viss obenägenhet till förändringar. Vid kontroll av demografiska faktorer är högtidsbesökande i Svenska kyrkan något mer ovilliga än många andra att satsa på friskolor, införa röstplikt och öka Västra Götalandsregionens samarbete med Europa. Resultatet är intressant och visar på ett behov av utökade studier av denna grupp för att finna varför högtidsbesökande i Svenska kyrkan har samband med opinionen i politiska sakfrågor.

Opinionen om de politiska förslagen bland de lågaktiva i Svenska kyrkan liknar inte opinionen hos de mer aktiva bröderna och systrarna i Svenska kyrkan. Lågaktiva tenderar att vara tämligen starka motståndare till att minska den offentliga sektorn och vill i förhållandevis stor utsträckning satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män. Istället tenderar de aktiva i Svenska kyrkan att i större utsträckning än andra vilja låta privata företag svara för äldreomsorg. Dessa mer aktiva lutheraner är därtill minst positiva till att införa sextimmars arbetsdag; kanske en indikation på en luthersk arbetsmoral. Till den demografiska teorins förfång är viljan att överlåta äldrevård till privata före-

tag mer signifikant och starkare vid hänsyn till demografiska faktorer jämfört med motsvarande biviariata samband. I en bivariat ananlys uppvisar aktiva i Svenska kyrkan signifikanta samband med viljan att höja skatten istället för att försämra servicen och satsa mer på näringslivet i Västra Götaland, något som enligt resultatet i tabell 6 förklaras av de demografiska faktorerna. Istället för att likna de aktiva i Svenska kyrkan är alltså de lågaktiva kyrkosyskonens politiska opinion mer avvikande. Om detta kan vara en anledning till att de lågaktiva inte är mer aktiva vet vi inte, men det är en möjlighet.

Flera av de opinioner som uppvisar statistisk signifikanta samband med frikyrklighet vid en bivariat analys (redovisas ej i tabell) misslyckas med att upprepa detta vid kontroll av demografiska faktorer. Enligt tabell 6 finns ingen statistisk signifikant tendens att frikyrklighet leder till ökad vilja att satsa på friskolor i Västra Götaland, ett förslag som annars uppvisar ett statistiskt signifikant och positivt biviariat samband med frikyrklighet. Samma sak gäller med förslagen att låta privata företag svara för äldreomsorg, bedriva mer av sjukvården i privat regi och införa bilavgifter för att bekosta vägar och kollektivtrafik. Vid en multivariat analys tenderar dock frikyrkliga att alltjämt vara relativt svala till förslaget att sänka skatten, vilket kan synas underligt med tanke på att många frikyrkliga gärna placerat sig ideologiskt till höger om den politiska mitten. Vid hänsyn till demografiska faktorer (men inte vid en bivariat analys) visar det sig att frikyrkliga också tenderar att vara mycket negativa till svenskt EMU-medlemskap och ha ett tämligen svalt intresse av att Västra Götaland ska öka sitt samarbete med andra regioner i Europa. Detta överensstämmer med tidigare undersökningar om att evangelikaler ofta är avogt inställda till EU. Båda dessa opinioner stämmer dock inte överens med att ganska många av de frikyrkliga uppgav sig stå till höger i politiken.

Invandrarkyrkliga ser gärna en satsning på friskolor, något som var väntat med tanke på att de invandrarkyrkliga tillhör en okonformistisk religion och att de ofta har en speciell etnisk bakgrund. Invandrarkyrkliga vill gärna sänka skatterna och istället minska på servicen i landsting och kommun. De vill också införa röstplikt till riksdag och kommun. Ett sådant förslag kan te sig rationellt i många invandrares ögon. Valdeltagandet är förhållandevis lågt bland invandrare, speciellt bland utländska medborgare i kommunalval. De invandrare som är mer politiskt aktiva kan då hoppas att röstplikt ökar invandrares deltagande i politiken och att den egna gruppens intressen bättre tas tillvara.

Privatreligiösa har en svag tendens till att dels vilja införa skilda valdagar till riksdag och kommun dels inte vilja satsa på jämställdhet mellan könen i lika stor utsträckning som de flesta andra. En sådan opinion överensstämmer med en konservativ läggning och ett intresse för lokala frågor, vilket indikerar att de privatreligiösa har en stark lokal förankring. Det tyder på en förekomst av en mer folklig och traditionell religiositet som brukar kallas för civil religion eller folk-

religiositet.[16] En koppling till folkreligiositet kan också förklara varför privatreligiositet inte är så individualistisk som antagits utan att den istället genererar några politiska effekter. Folkreligiositet har ju troligen utvecklats i lokala samhällen i gemenskap med andra människor. I sådana grupper utvecklas antagligen även gemensamma politiska värderingar. Därmed ökar möjligheten att folkreligiositet är förknippad med särskilda politiska opinioner.

Utläggningarna till tabell 6 är många och ganska långa. Det beror på att det finns många intressanta och statistiskt signifikanta samband mellan religiös orientering och opinion i politiska sakfrågor att kommentera. Så hade inte varit fallet om den demografiska teorin – att samband mellan religiositet och politik egentligen är skensamband – fått stöd. Nu ger istället resultatet stöd för att religiös orientering påverkar opinion i politiska sakfrågor.

Slutsatser

Människors religiösa orientering påverkar den politiska opinionen i Västra Götaland. Det är den huvudslutsats som kan dras med stöd av de nu redovisade resultaten. Den demografiska teorin – att samband mellan religiositet och politik endast är skensamband och kan förklaras av att faktorer som kön, ålder, utbildningsnivå, klass, anställningssektor och urbaniseringsgrad påverkar både religiositet och politik – visade sig inte vara trovärdig som förklaring. Ofta berörs inte effekten av religiös orientering på politisk opinion alls av de demografiska faktorerna. Vid några tillfällen förklarar de demografiska faktorerna en del av sambandet mellan religiös orientering och politisk opinion, samtidigt som en substantiell och statistiskt signifikant effekt av religiös orientering kvarstår. Ibland pekar analyserna på att hänsyn till demografiska faktorer uppenbarar ännu större effekt av religiös orientering på politisk opinion än vad de bivariata sambanden först indikerade.

Ateister, aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga ger störst effekt på den politiska opinionen i Västra Götaland. Dessa religiösa orienteringar har speciell stor betydelse för var någonstans på den ideologiska vänster-högerskalan som individen uppfattar sig vara placerad. Ateister tenderar att luta sig åt vänster, aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga åt höger. Personer orienterade mot invandrarkyrkor och icke-kristna religioner uppger sig i ovanlig stor utsträckning vara ”mittenväljare”. Aktiva i Svenska kyrkan och frikyrkliga tenderar att föredra borgerliga partier. Bland de förstnämnda har centerpartiet och kristdemokraterna ovanligt stort stöd, medan nästan varannan frikyrklig person stöder kristdemokraterna. Var tredje ateist föredrar vänsterpartiet före andra partier. Passiva i Svenska kyrkan tycker ofta bäst om socialdemokraterna, men även regeringen Perssons stödpartier är ganska omtyckta.

Speciellt personer orienterade mot invandrarkyrkor – antagligen till största delen tillhöriga Romersk-katolska kyrkan eller någon ortodox kyrka – uppvisar flera

starka och signifikanta samband med en rad politiska ställningstaganden. Personer med denna religiösa orientering tenderar till exempel att vilja satsa på friskolor och sänka skatten.

En del religiösa orienteringar är svagt kopplade till den politiska opinionen. Privatreligiositet har knappt någon effekt på politisk opinion i Västra Götaland. Den lilla gruppen av samfundslösa som inte är ateister samt de stora grupperna passiva, högtidsbesökande och lågaktiva i Svenska kyrkan uppvisar sällan några intressanta samband med politisk opinion.

De institutionaliserade religiösa orienteringarna – aktiva i Svenska kyrkan, frikyrkliga och invandrarkyrkliga – synes påverka politisk opinion i större utsträckning än mindre välorganiserade religiösa orienteringar. Något som förvånar är dock att ateister i Västra Götaland – en grupp som är tämligen svagt organiserade i vårt land – ändå har tämligen distinkta och från andra religiösa orienteringar avvikande politiska opinioner. Det visar att de värderingar som är knutna till en religiös orientering inte behöver stödjas av en specifik organisation för att påverka den politiska opinionen. Men det är möjligt att vissa politiska partier som t.ex. vänsterpartiet fångar upp ateister och delvis kan fungera som en organisation för denna religiösa orientering.

Noter

1 Detta kapitel ingår i redovisningen av forskningsprojektet ”Religiositet och politik vid millennieskiftet” vilket stöds av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR).

2 Påvens fundationsbrev för det svenska ärkestiftet är daterat den 5 september år 1164.

3 Vad som då och då glöms bort (se till exempel Stanley Sjöberg i Svenska Dagbladet 2000-07-08) är att alla frikyrkor inte har samma demokratiska tradition. De kyrkor som bildades efter demokratins genombrott – t.ex. Pingströrelsen och Trosrörelsen (Livets Ord) – har inte samma traditioner som frikyrkorna sprungna från 1800-talets väckelse – t.ex. Svenska missionsförbundet och Svenska Baptistsamfundet. Än idag finns det bland annat pingstförsamlingar som inte tillåter att kvinnor deltar på samtliga beslutsnivåer, t.ex. äldsteråd.

4 Se t.ex. Davidson och Hägglund på Dagens Nyheters debattsida 2000-06-29.

5 Se också Gallup Internationals undersökning av religiositet i 60 länder (http://www.gallup-international.com). Sverige var ett av de länder där flest uppgav att Gud inte alls var betydelsefull i deras liv.

6 Se till exempel artikelserien ”På spaning efter en gud” i Svenska Dagbladet 1999-02-10 – 1999-12-22.

7 För en presentation av denna så kallade funktionalistiska ansats om religion, se Guth m.fl. 1988.

8 Bjereld 1991 och Demker 1998 redovisar inga analyser för att kontrollera eventuella skensamband mellan religiositet och politisk opinion. Bjereld och Gilljam 1991:153-154 kontrollerar sambanden mellan religiositet och politisk opinion för ålder, kön och vänster-högerideologi. I huvudsak kvarstår sambandet mellan religiositet och politisk opinion, även om det stundtals minskar i styrka. De enda undantagen beror på att vänster-högerideologi är starkt förknippat med åsikter om löntagarfonder, privatisering av sjukvård och införande av sextimmars arbetsdag. Antagandet att individens politiska ideologi påverkar religiositet är onekligen ovanlig. Författarna motiverar sitt agerande med att utsätta sambandet mellan religiositet och politisk opinion för tuffast möjliga test. Antagandet innebär också att författarna försöker förklara en politisk opinion (sakfråga) med en annan, snarlik politisk opinion (vänster-högerideologi). Mer sannolikt vore att beteckna vänster-högerideologi som en politisk opinion som ska förklaras, inte förklara. Religiositet anses då vara mer grundläggande och uthålligare för individerna i deras liv medan politiska åsikter som vänster-högerideologi ses som något mer flyktiga opinioner (Westholm 1991:60, 94). Det är också som beroende variabel vänster-högerideologi analyseras i detta kapitel.

9 Av ett urval på 2604 personer svarade 65 procent (1703 personer).

10 Räknas de samfundslösa samman med ateisterna innebär det att närmast en fjärdedel av de svarande i RiksSOM uppger sig vara utan samfundstillhörighet. Detta är troligen en överskattning då Svenska kyrkan rapporterar att endast 16 procent av befolkningen inte tillhör detta samfund. Därtill kommer övriga samfund i Sverige. Antagligen beror resultatet på att passiva medlemmar i Svenska kyrkan glömt bort sin samfundstillhörighet. Ett annat förhållande som kan inverka är de som besöker kyrkor som inte är anslutna till Svenska kyrkan utan att vara medlemmar i de besökta kyrkorna. I RiksSOM har de inte något svarsalternativ där de kan ange detta.

11 En skillnad mellan tabell 1 och tabell 2 är att den sistnämnda redovisar en betydligt mindre andel samfundslösa. Till största delen beror sannolikt detta på den skillnad i svarsalternativ mellan riksundersökningen och undersökningen i Västra Götaland som diskuterades ovan. I tabell 2 redovisas troligen en mer korrekt andel samfundslösa och ateister. Enligt Svenska kyrkans sammanställningar tillhör 16 procent av befolkningen *inte* Svenska kyrkan. Detta överensstämmer bättre med andelen samfundslösa och ateister i tabell 2 än i tabell 1.

12 Det förefaller rimligt att anta att frikyrkligt engagemang bland de födda efter 1955 orsakar ett ökat deltagande i högskolestudier. Effekten mätt med ostandardiserad regressionskoefficient är $b=0,20$ ($p<0,01$).

13 Det kan vara av intresse att jämföra skillnaden i antalet statistiska signifikanta multivariata samband för de sakfrågor som listas i tabell 6 med antalet statistiskt signifikanta samband i en motsvarande bivariata analys. Av 29 statistisk signifikanta bivariata samband är 14 inte längre statistiskt signifikanta i den multivariata analysen. Däremot uppvisar 8 nya samband statistiskt signifikans efter kontroll av demografiska faktorer och ytterligare några samband är något starkare än i den bivariata analysen.

14 Samfundslösa uppvisar statistisk signifikanta och positiva bivariata (men ej multivariata) samband med följande politiska förslag: sänka skatterna, införa bilavgifter för att bekosta vägar och biltrafik, införa röstplikt i val till riksdag och kommun, Sverige bör bli medlem i EMU; och negativa statistiskt signifikanta samband med satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor. De bivariata samband som finns mellan samfundslösa och politisk opinion i sakfrågor förklaras således av demografiska faktorer.

15 Passiva i Svenska kyrkan uppvisar statistisk signifikanta och negativa bivariata (men ej multivariata) samband med två politiska förslag: satsa mer på friskolor och införa bilavgifter för att bekosta vägar och biltrafik. De bivariata samband som finns mellan passiva i Svenska kyrkan och politisk opinion i sakfrågor förklaras således av demografiska faktorer.

16 Empiriskt har folkreligiositet visat sig vara svårfångat, se t.ex. Hamberg 1989:49-56.

Referenser

Alwall, Jonas. 2000. ”Religious Liberty in Sweden: An Overbiew.” *Journal of Church and State*: 42, s 147-171.

Bennulf, Martin, Hagevi, Magnus och Oscarsson, Henrik. 1995. ”Finns det en religiös livsstil?” I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red). *Det gamla riket,* SOM-rapport:13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 175-194.

Bergfeldt, Börje. 1998. ”Mentalitetsförändringar och religiös kontroll. Kyrklig makt mot folklig sekularisering.” I Westerlund, David. *Svensk religionshistorisk årskrift*:7. Stockholm: Svenska samfundet för religionshistorisk forskning, s 251-271.

Bjereld, Ulf. 1991. ”Israel – David eller Goliat. Palestinakonflikten och den kristna opinionen.” I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart. *Trendbrott*. SOM-rapport: 8, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 133-144.

Bjereld, Ulf och Gilljam, Mikael. 1991. ”Vad vill de kristna väljarna? Religionens betydelse för människors åsikter i politiska sakfrågor.” *Statsvetenskaplig Tidskrift*: 94, s 149-159.

Davidson, Inger och Hägglund, Göran. 2000. ”Bo Lundgren duger inte”. *Dagens Nyheter*, 2000-06-29.

Demker, Marie. 1998. *Religion och politik.* Stockholm: SNS-förlag.
Dobbelaere, Karel. 1981. *Secularization: A multi-dimensional concept.* London: Sage.
Ejerfeldt, Lennart. 1990. ”Sveriges religiösa geografi.” I Hofgren, Allan (red). *Svenska trossamfund. Historia, tro och bekännelse, organisation, gudstjänst- och fromhetsliv*. Uppsala: EFS-förlaget, s 202-207.
Franklin, Mark, Mackie, Thomas and Valen, Henry (red). 1992. *Electoral Change. Responses to evolving social and attitudinal structures in western countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
Gallup Internatioal. 2000. *Religion in the World At the End of the Millennium*. http://www.gallup-international.com/survey15.htm. Hämtad 2000-07-29.
Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören. 1993. *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts juridik.
Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören. 1995. *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts juridik.
Glynn, Caroll, Herbst, Susan, O’Keefe, Garret and Shapiro, Robert. 1999. Public Opinion. Boulder: Westview Press.
Gustafsson, Berndt. 1957. *Svensk kyrkogeografi*. Malmö: Gleerups.
Gustafsson, Göran. 1991. *Tro, samfund och samhälle. Sociologiska perspektiv*. Örebro: Bokförlaget Libiris.
Gustafsson, Göran. 1997. *Tro, samfund och samhälle. Sociologiska perspektiv*. Andra reviderade upplagan. Örebro: Bokförlaget Libiris.
Hagerman, Maja. 1999. *Spåren av kungens män*. Stockholm: Norstedts.
Hagevi, Magnus. 1994. ”Hur röstar de kristna?” *Frisinnad Tidskrift*. Nr 10, s 253-262.
Hagevi, Magnus. 1995. ”EU – himmel eller helvete?” I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red). *Det gamla riket.* SOM-rapport:13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 155-167.
Hagevi, Magnus. 1999. ”Politik i det svenska bibelbältet.” 1999. I Nilsson, L (red). *Region i omvandling*. SOM-rapport:23. Göteborg: SOM-institutet. Göteborgs universitet, s 127-145.
Hagevi, Magnus. 2000. ”Private Religion and Politics Among Individuals in Sweden”. First draft. Uppsats. *The XVIIIth World Congress of the International Political Science Association* (IPSA), Research Committee 43.2 New religious movements: Their attitude to politics, Quebec City.
Hakelius, J. 1997. ”Tro och politik”, *Svenska Dagbladet* 1997-07-31.
Hamberg, Eva. 1989. *”Kristen på mitt eget sätt”,* Stockholm: Religion och samhälle, Religionssociologiska institutet.
Holmberg, Söran och Gilljam, Mikael. 1987. *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers.
Inglehart, R. 1990. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.

Kellstedt, Lyman och Green, John. 1993. ”Knowing God’s Many People: Denominational Preference and Political Behavior.” I Leege, David och Kellstedt, Lyman (red). *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk: M. E. Sharpe, s 53-71.

Kellstedt, Lyman och Smidt, Corwin. 1993. ”Doctrinal Beliefs and Political Behavior.” I Leege, David and Kellstedt, Lyman (red). *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk: M. E. Sharpe, s 177-198.

Lithner, Anders. 2000. “SOM-undersökningen 1999.” I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red). *Det nya samhället*. SOM-undersökningen 1999. SOM-rapport nr 24. SOM-institutet, Göteborg universitet, s 395-400.

Miller, Arthur och Wattenberg, Martin. 1984. ”Politics from the Pulpits: Religiosity and the 1980 Elections. *Public Opinion Quaterly*:48, s 301-317.

Oscarsson, Henrik. 1998. *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996.* Doktorsavhandling. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

SCB 1999. *Befolkningsstatistik 1998. Del 3. Folkmängden efter kön, ålder och medborgarskap m. m*. Örebro: SCB-Tryck.

Svenska Dagbladet. 1999. ”På spaning efter en gud.” Artikelserie. 1999-02-10 – 1999-12-22.

Westholm, Anders. 1991. *The Political Heritage. Testing theories of family socialization and generational change.* Uppsala: Uppsala University.

Westin, Gunnar. 1958. Den kristna församlingen i Norden. Stockholm: Westerberg.

PARTIMEDLEMSKAP

ANDERS WIDFELDT

Partikris även i Västsverige?

Påståendet att de politiska partierna befinner sig i kris är numera knappast orginellt. Det är snarare så att den som dristar sig till att hävda motsatsen får omgivningen att höja på ögonbrynen. Det finns många indikatorer som stöder tesen om en partikris, såväl i Sverige som i omvärlden. Partiidentifikationen har minskat under en lång rad av år. Inställningen till partier, politik och politiker blir allt mer kritisk. Exempelvis har det svenska valforskningsprogrammet visat att andelen personer som håller med om påståendet att partierna endast bryr sig om folks röster, men inte deras åsikter, fördubblades mellan 1968 och 1994 (Gilljam & Holmberg 1995:85). I slutet av 1990-talet höll tre fjärdedelar av de svarande med om påståendet (Petersson m.fl. 2000:48). Det finns gott om liknande exempel. I den nationella SOM-undersökningen för 1999 angav 47 procent att de hade ganska litet eller mycket litet förtroende för de politiska partierna.

En annan indikation på partikrisen, som ofta åberopas, är att partierna förlorar medlemmar. Jämförelser över en längre tidsperiod är svåra att göra, bland annat beroende på den socialdemokratiska kollektivanslutningen, men såväl surveyundersökningar som partiernas egen medlemsstatistik pekar i samma riktning. Till yttermera visso har nedgången accelererat under 1990-talet, efter det att kollektivanslutningen avskaffats. Enligt partiernas egna siffror var sex procent av de röstberättigade i Sverige medlemmar i ett politiskt parti i slutet av 1990-talet; att jämföra med strax under tio procent vid årtiondets början. I absoluta tal är minskningen från 630 000 medlemmar år 1991, till 408 000 år 1999. (Petersson m.fl. 2000:67, Widfeldt 1999:125, 304-310). I sin rapport för år 2000 skriver SNS demokratiråd att om medlemsavtappningen fortsätter i samma takt som under 1990-talet, så kommer Sverige att vara helt utan partimedlemmar år 2013 (Petersson m.fl. 2000:111f). Författarna till rapporten menar i och för sig att utvecklingen med stor sannolikhet kommer att avstanna innan det har hunnit gå så långt. Likafullt är risken uppenbar att medlemsnivån hamnar på en så låg nivå att den svenska demokratin får andra förutsättningar än tidigare.

Exakt vilka konsekvenser denna utveckling kommer att få kan vi än så länge bara gissa oss till. En mycket intressant, om än spekulativ, sådan diskussion förs av SNS demokratiråd i den nyss nämnda rapporten. Bland annat, menar författarna, kommer i framtiden nästan alla medlemmar att ha någon form av offentligt uppdrag, vilket betyder att en partimedlem blir det samma som en politiker. I förlängningen kommer partiernas roll i den demokratiska processen att förändras. Expertberoendet kommer att öka, liksom individualiseringen av politiken (Petersson m.fl. 2000:112-117).

Detta kapitel avser dock inte att lämna ett bidrag till den diskussionen. Syftet är snarare empiriskt. Partimedlemskapet inom Västsverige, hösten 1999, kommer att undersökas med hjälp av ett antal indikatorer. Det kommer för det första att handla om medlems- och aktivitetsnivån som sådan. För det andra kommer partimedlemmarnas representativitet gentemot väljarna att undersökas. Dels medlemmarnas sociala representativitet, med avseende på kön, ålder och klass. Dels åsiktsrepresentativiteten, där graden av överensstämmelse mellan medlemmar och väljare i ett antal sakfrågor kommer att studeras. Nu ger det inte speciellt mycket att undersöka situationen inom ett område vid en viss tidpunkt. För att i någon mån höja den analytiska ambitionsnivån kommer Västsverige att jämföras med hela Sverige vid samma tidpunkt. Kapitlets huvudsakliga problemställning är alltså hur partimedlemskapet i Västsverige tedde sig i en nationell jämförelse under 1900-talets sista år. Det finns tidigare forskning som belyser partimedlemskapet i Sverige som helhet (Widfeldt 1999; Petersson m.fl. 2000), men undersökningar i Västsverige har veterligen inte företagits tidigare. Detta kapitel avser därmed att bidra till partiforskningen som helhet, med uppgifter från en senare undersökningstidpunkt än de studier som hittills föreligger.[1] Dessutom är jämförelsen mellan den västsvenska och den nationella nivån ett bidrag i sig.

Den politiska situationen i Västsverige var ganska turbulent år 1999. Den nybildade Västra Götalandsregionen hade sitt första val till regionfullmäktige i september 1998. Valet utmynnade i en komplicerad majoritetssituation, med sjukvårdspartiet som vågmästare. Efter en del olika turer bildades en borgerlig styrelse, stödd av sjukvårdspartiet. Styrelsen stötte dock snart på svårigheter, såväl politiska som ekonomiska. Koalitionen satt kvar under hela 1999, men upplöstes våren 2000. Det politiska spelet i Västra Götalandsregionen fick nationell uppmärksamhet, delvis beroende på att det handlade om en helt ny form av politisk institution, men också på grund av de olika politiska turerna och att den borgerliga koalitionens politik av många betraktades som en modell för en eventuell framtida borgerlig regeringspolitik på nationsnivå.

Väljare och partier i Västra Götaland befann sig således i en ny situation, såväl institutionellt som politiskt, år 1999. Bildandet av Västra Götalandsregionen kunde uppfattas både som en centralisering och som en decentralisering. En centralisering, eftersom den nya regionen ersatte tre förutvarande landsting och tog över tunga ansvarsområden inom Göteborgs kommun. En decentralisering, eftersom den centrala statsmakten överlåtit ett antal befogenheter till regionen, främst de regionala utvecklingsfrågorna. För partierna har förändringen inneburit nya förutsättningar. Antalet förtroendeuppdrag har minskat, eftersom en region har ersatt tre landsting. Samtidigt går det att hävda att uppdragen i den nya regionen är mera betungande och ansvarsfulla än vad fallet var i de tidigare landstingen. Helt klart är att det politiska arbetet i regionen åtminstone i inledningsskedet fått större uppmärksamhet än vad fallet var i landstingen.

På många sätt är därför hösten 1999 en väl vald tidpunkt för en studie av partimedlemskapet i Västra Götaland. Problemet är dock att ett tidsperspektiv saknas. På grund av att Väst-SOM endast föregående år, 1998, började samla in

data från hela Västra Götalandsregionen, är det ännu för tidigt att på ett rimligt sätt studera effekterna av regionbildningen. Det vi därför får nöja oss med så här långt är ett nedslag i Västra Götaland under regionens första verksamhetsår, med en jämförelse med hela Sverige som relief.

Medlemsnivå och aktivitet

Medlems- och aktivitetsnivån redovisas i tabell 1. Knappt åtta procent av befolkningen mellan 15 och 80 år uppger sig vara medlemmar av ett politiskt parti. Drygt hälften har varit på möte under de senaste tolv månaderna. Att ha varit på möte används, exempelvis i de svenska väljarundersökningarna, som en operationalisering av aktivitet (i väljarundersökningarna har kriteriet satts till vara på möte "några gånger per år"). Detta kan tyckas vara ett ganska generöst kriterium på aktivitet, men icke desto mindre visar det sig att endast dryga hälften av medlemmarna uppfyller det. Andelen som uppger sig ha någon form av uppdrag är ytterligare cirka två procentenheter lägre. Som synes är skillnaderna mellan Västsverige och landet som helhet mycket små. I och för sig tycks andelen med uppdrag vara lägre i Västsverige, men skillnaden är inte statistiskt säkerställd. Det finns dock skillnader mellan de olika västsvenska delregionerna. Störst andel medlemmar och aktivister finner vi i västra Skaraborg och Dalsland, medan Göteborgsregionen är det enda område som ligger under den västsvenska totalsiffran.

Tabell 1 Partimedlemskap och aktivitet i Västsverige och hela Sverige, 1999 (procent medlemmar, medlemmar som varit på möte de senaste 12 månaderna och medlemmar med uppdrag, av hela befolkningen)

	medlem	varit på möte	uppdrag	n
Hela Sverige	7,8	4,0	2,2	3503
Västsverige	7,7	4,0	1,7	3760
Göteborgsregionen	6,1	3,3	1,4	2072
Sjuhärad	10,5	5,0	1,8	456
Östra Skaraborg	7,9	5,1	2,3	391
Västra Skaraborg	12,2	8,0	2,5	238
Fyrstadsregionen	7,7	3,1	2,0	392
Dalsland	12,1	8,4	3,7	107
Norra Bohuslän	8,7	3,3	2,2	92

Kommentar: Procentsiffrorna har hela befolkningen som bas (det s.k. M/E-måttet; se Widfeldt 1999:108f). Som procentbas har använts samtliga som svarat på någon del av formuläret; det vill säga att de som inte svarat på frågan om partimedlemskap har antagits inte vara partimedlemmar. I gruppen 'varit på möte' ingår de som svarat att de är medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna. I gruppen 'uppdrag' ingår de som svarat att de är medlem och har någon typ av uppdrag. Bland medlemmarna ingår de som varit på möte och har uppdrag. Bland de som varit på möte ingår de som har uppdrag. För uppgifter om vilka kommuner som ingår i de olika delregionerna, se dokumentationskapitlet i denna volym.

Siffror på kommunnivå redovisas inte i tabellform, och kommer endast att behandlas översiktligt. Det finns dock en tendens att andelen partimedlemmar är förhållandevis låg i kommuner som innefattar de allra största städerna. I Göteborg är knappt sex procent av innevånarna medlemmar i ett parti. I Borås är andelen strax under sju procent, i Skövde drygt sju procent och i Trollhättan under fem procent. Tendensen motsägs dock i viss mån av kommuner som Alingsås, Falköping, Lidköping och Vänersborg vilka alla har över tio procent medlemmar.

Jämförelser över tid är svåra att göra, eftersom Väst-SOM-undersökningarna endast för något år sedan började ställa frågan om partimedlemskap. Dessutom finns inte siffror för hela Västra Götaland före 1998. Tabell 2 innehåller jämförelser mellan Göteborgsregionen och hela Sverige för åren 1997 och 1999. Som synes har inte mycket hänt i Göteborg med omnejd under de två åren, medan det skett en minskning i Sverige som helhet.[2] Från andra undersökningar vet vi att nedgången på nationsnivå ingår i en långsiktig trend. Enligt de nationella SOM-undersökningarna, som inleddes 1986, var runt 12 procent av svenskarna medlemmar i ett parti under slutet av 80- och början av 90-talet. 1992 kom en första klar nedgång, och 1995 sjönk siffran under 10 procent (Widfeldt 1999:148). Därefter har nedgången accelererat.

Tabell 2 Partimedlemskap och aktivitet i Göteborgsregionen och hela Sverige, 1997 och 1999 (procent medlemmar, medlemmar som varit på möte de senaste 12 månaderna och medlemmar med uppdrag, av hela befolkningen)

	Göteborgsregionen				**Hela Sverige**			
	medlem	varit på möte	uppdrag	n	medlem	varit på möte	uppdrag	n
1997	6,0	2,5	1,1	1845	9,5	3,8	1,9	1754
1999	6,1	3,3	1,4	1988	7,8	4,0	2,2	3503

Kommentar: För att möjliggöra en jämförelse med 1997 har 'Göteborgsregionen' i 1999 års undersökning gjorts något mindre än i tabell 1, och innefattar här kommunerna Göteborg, Kungsbacka, Härryda, Partille, Öckerö, Stenungsund, Tjörn, Mölndal, Kungälv, Ale, Lerum, Lilla Edet och Alingsås. Se även kommentar under tabell 1.

Nästa frågeställning är medlemsnivån i de olika partierna. Här står vi inför ett metodologiskt problem, eftersom SOM-undersökningarna inte innehåller en fråga om vilket parti man är medlem i. Därför får vi använda oss av frågan om vilket parti man tycker bäst om för att jämföra medlemsnivån i de olika partierna. Siffrorna i tabell 3 redovisar respektive partiers andel medlemmar av den totala befolkningen. Som synes är siffrorna mestadels mycket låga, och skillnaderna inom, och i flera fall också mellan, de olika partierna är statistiskt osäkra.

Tabell 3 Partimedlemskap och aktivitet i Västsverige och hela Sverige på partinivå, 1999 (procent medlemmar, medlemmar som varit på möte de senaste 12 månaderna och medlemmar med uppdrag, av hela befolkningen)

	medlem	varit på möte	uppdrag	n
Vänsterpartiet				
Hela Sverige	0,9	0,5	0,3	3503
Västsverige	0,6	0,4	0,2	3760
Socialdemokraterna				
Hela Sverige	2,3	1,1	0,7	3503
Västsverige	1,8	0,8	0,3	3760
Centerpartiet				
Hela Sverige	1,1	0,8	0,5	3503
Västsverige	0,9	0,6	0,3	3760
Folkpartiet liberalerna				
Hela Sverige	0,4	0,2	0,1	3503
Västsverige	0,5	0,3	0,1	3760
Moderaterna				
Hela Sverige	1,8	0,8	0,3	3503
Västsverige	1,9	0,9	0,3	3760
Kristdemokraterna				
Hela Sverige	0,7	0,4	0,1	3503
Västsverige	1,0	0,4	0,2	3760
Miljöpartiet de gröna				
Hela Sverige	0,2	0,1	0,0	3503
Västsverige	0,3	0,1	0,0	3760

Kommentar: Partitillhörighet bygger på frågan “Vilket parti tycker du bäst om idag?”. Se även kommentar under tabell 1.

Icke desto mindre finns det vissa intressanta saker att lägga märke till i tabellen. Det mest iögonenfallande är socialdemokraternas förhållandevis svaga ställning i Västsverige. Skillnaden mellan 1,8 procent i Västsverige och 2,3 procent i Sverige som helhet är inte statistiskt säkerställd, men det är den största skillnaden inom något parti.[3] Det är till och med så att moderaterna är något större än socialdemokraterna i Västsverige. Skillnaden är ytterst liten, och bör tas med en extra stor nypa salt, men det faktum att socialdemokraterna inte är klart större är i sig ett uppseendeväckande resultat. En annan intressant observation är att centern, som enligt de flesta tidigare undersökningar varit klar tvåa i medlemsstyrka i Sverige, tycks vara på väg att förlora denna position.

En ytterligare belysning av medlemssituationen ges i tabell 4, som innehåller uppgifter om potentialen för ett nytillskott av medlemmar, risken för ett ytterligare utflöde av medlemmar och andelen som tidigare varit medlem i ett parti. Skillnaderna mellan Västsverige och Sverige som helhet är små. Undantaget är

andelen tidigare partimedlemmar, som är lägre i Västsverige. Det skulle tyda på att den förhållandevis låga västsvenska medlemsnivån i tabell 1 inte är något fenomen som uppstått på senare år, utan att skillnaden tidigare varit ännu större, ett antagande som styrks av utvecklingen mellan 1997 och 1999 (se tabell 2). Det är ganska få som har i tankarna att gå in i ett parti, även om det utan tvekan skulle bli ett välkommet tillskott för partierna om de knappa sex procenten av befolkningen omsatte dessa tankar i handling. Å andra sidan har drygt var åttonde nuvarande medlem funderat på att gå ur. Ytterligare slutsatser får vänta, i avvaktan på att frågan upprepas i framtida undersökningar, så att eventuella trender kan studeras.

Tabell 4 Potentiella partimedlemmar, partimedlemmar som funderat på att gå ur och tidigare medlemmar, Västsverige och hela Sverige 1999 (procent)

	Västsverige	n	Hela Sverige	n
Ej medlem, men funderat på att gå med i ett parti	5,9	2090	5,8	1425
Partimedlem, men funderat på att gå ur	13,2	605	12,9	263
Tidigare varit partimedlem	13,5	3115	17,2	1432

Kommentar: Procentbasen är de personer som svarat på respektive fråga. Svaren är inte alltid konsistenta med svaren på frågan om partimedlemskap (tabell 1-3).[4] Enkätfrågorna i tabellen är utformade av SNS Demokratiråd (se Petersson m.fl. 2000:70-74).

Social representativitet

Från att ha diskuterat medlemsnivån övergår vi nu till att studera medlemmarnas och aktivisternas representativitet. Det skall med en gång sägas att vi i det följande kommer att röra oss på statistiskt synnerligen tunn is. Som redan framgått av tabell 3 har de flesta partier få medlemmar. Det innebär att det blir problematiskt att bryta loss detta lilla antal medlemmar, och undersöka deras egenskaper. Därför har två begränsningar gjorts. För det första kommer resten av kapitlet inte att behandla folkpartiet liberalerna och miljöpartiet de gröna, eftersom de är de två partierna som har minst antal medlemmar i såväl Väst-SOM som riksundersökningen. För det andra kommer inte medlemmar med uppdrag att tas med i diskussionen, annat än på totalnivå. Orsaken är även här att antalet medlemmar med uppdrag är så litet att denna kategori inte låter sig analyseras på partinivå. Även trots dessa avgränsningar är det statistiska underlaget i flera fall bristfälligt. Tolkade med tillbörlig försiktighet kan dock uppgifterna i de följande avsnitten ge oss en del kunskap om partimedlemskapet i Västsverige. Diskussionen kom-

mer till största delen att baseras på jämförelser mellan medlemmar och sympatisörer inom respektive parti. Det innebär att medlemmarna inte kommer att jämföras med någon tänkt idealfördelning, eller med fördelningen inom totalbefolkningen. Det vi i stället kommer att inrikta oss på är jämförelser inom respektive parti, mellan å ena sidan medlemmar och aktivister, och partiets sympatisörer å den andra.

Varför skall då partimedlemmar vara socialt representativa? Det finns ett antal argument för att medlemmarnas sociala sammansättning är av betydelse. För det första livserfarenhetsargumentet. Det bygger på antagandet att för att rätt kunna förstå människors situation måste man ha liknande erfarenheter, som till exempel kvinna, arbetare eller företagare (jfr. Oskarson & Wängnerud 1995:199f). För det andra kan en skev social sammansättning av medlemmarna inverka negativt på partiernas legitimitet (ibid.). Det tredje argumentet inriktar sig emot partiernas kommunikation med omvärlden. Partimedlemmar kan fungera som förmedlare av intryck utifrån in i partiet, och dessutom fungera som megafoner utåt för partiets politik. För att denna kommunikation skall fungera krävs det att partiet har medlemmar som inte enbart rör sig i vissa kretsar i samhället. De brittiska statsvetarna Paul Whiteley, Patrick Seyd och Jeremy Richardson har formulerat det så att medlemmarna är partiernas "ögon och öron" (Whiteley, Seyd & Richardson 1994:4). Ett fjärde argument är att det finns rena rättviseskäl till att politiska organisationer bör vara socialt representativa (jfr. Holmberg & Esaiasson 1988:136). Slutligen går det att anlägga perspektivet att det finns en intressekonflikt mellan olika sociala grupper. Det skulle innebära att grupper som är underrepresenterade i politiska organisationer riskerar att de politiska beslut som fattas står i strid med deras intressen (jfr. Oskarson & Wängnerud 1995:199f). Enligt detta synsätt skulle, exempelvis, kvinnor missgynnas systematiskt om partierna till övervägande delen består av män.

I detta avsnitt kommer partimedlemmarnas representativitet att belysas med avseende på kön, ålder och klass. Det finns naturligtvis många flera tänkbara indikatorer på social sammansättning, men av utrymmesskäl har tre av de mest använda indikatorerna valts. Partiernas könsrepresentativitet redovisas i tabell 5. Det man mest slås av är att de västsvenska partimedlemmarna förefaller mera könsrepresentativa än medlemmarna i Sverige som helhet. Ingen av procentskillnaderna i Västsverige är statistiskt säkerställd, varken totalt eller inom de olika partierna. I landet som helhet förekommer statistiskt säkerställda skillnader bland samtliga medlemmar, aktivister och medlemmar med uppdrag. Bland de olika partierna på riksnivå är det endast moderaterna som inte uppvisar statistiskt säkerställda skillnader inom någon medlemskategori. En andra observation från tabell 5 är att de allra flesta skillnader som förekommer är negativa, det vill säga att männen är överrepresenterade bland medlemmarna, även om flera skillnader är för små för att var för sig vara statistiskt säkerställda. Det enda klara fallet med överrepresentation av kvinnor är bland aktiva kristdemokrater på riksnivå. Det allmänna mönstret stämmer ganska väl med vad som framkommit i andra under-

sökningar, som visat att män är överrepresenterade bland partimedlemmarna inom Sverige som helhet. Vidare tyder tidigare forskning på att de socialdemokratiska medlemmarna, och i viss mån centermedlemmarna, är mansdominerande, medan de moderata medlemmarna är förhållandevis könsrepresentativa (Widfeldt 1999:190-197). Detta motsägs inte direkt av resultaten på riksnivå i tabell 5, men mönstren är inte helt entydiga. Socialdemokraterna är mest representativa bland de aktiva. Hos moderaterna finns det tecken på att situationen är den omvända, och att aktivisterna är den minst representativa nivån, men skillnaderna är inte statistiskt säkerställda.

Tabell 5 Partimedlemmars och aktivisters könsrepresentativitet, 1999 (procent män och kvinnor inom respektive grupper)

	Västsverige				**Hela Sverige**			
	män	kvinnor	n	skillnad	män	kvinnor	n	skillnad
Samtliga								
Alla svarande	48	52	3759		49	51	3502	
medlemmar	51	49	288	-3	60	40	274	-11**
varit på möte	54	46	152	-6	62	38	141	-13**
uppdrag	49	51	65	-1	65	35	77	-16**
V								
sympatisörer	42	58	504		44	56	455	
medlemmar	48	52	23	-6	56	44	32	-12
varit på möte	50	50	14	-8	80	20	10	-36*
S								
sympatisörer	53	47	898		51	49	972	
medlemmar	52	48	69	+1	63	37	81	-12*
varit på möte	53	47	30	0	58	42	26	-7
C								
sympatisörer	47	53	134		48	52	119	
medlemmar	47	53	32	0	62	38	37	-14
varit på möte	54	46	24	-7	70	30	27	-22*
M								
sympatisörer	57	43	696		58	42	762	
medlemmar	55	45	71	+2	63	37	63	-5
varit på möte	66	34	32	-9	70	30	27	-12
KD								
sympatisörer	41	59	413		43	57	391	
medlemmar	53	47	36	-12	39	61	23	+4
varit på möte	37	63	16	+4	20	80	13	+23*

Kommentar: Partitillhörighet bygger på frågan “Vilket parti tycker du bäst om idag?”. Kolumnen “skillnad” anger differensen i procentenheter mellan ‘alla svarande’ (på totalnivå) respektive sympatisörer (på partinivå) å ena sidan, och medlemmar, medlemmar som varit på möte respektive medlemmar med uppdrag, å den andra. Skillnader som är signifikanta på 95-procentsnivån anges med *. Skillnader som är signifikanta på 99-procentsnivån anges med **. Positiva skillnader innebär att kvinnor är överrepresenterade i resp. kategori, och vice versa. Se även kommentar under tabell 1.

Partiernas åldersrepresentativitet redovisas i tabell 6. Jämförelserna gäller de olika gruppernas genomsnittliga ålder. Här är skillnaderna tydligare än i fråga om kön. Den entydiga slutsatsen är att partimedlemmar och aktivister är äldre än befolkningen som helhet. Det gäller på total- såväl som partinivå, och i Västsverige liksom i hela landet.

Tabell 6 Partimedlemmars och aktivisters åldersrepresentativitet, 1999 (genomsnittlig ålder inom respektive grupp)

	Västsverige			**Hela Sverige**		
	medelålder	n	skillnad	medelålder	n	skillnad
Samtliga						
alla svarande	45,6	3759		46,0	3502	
medlemmar	53,5	288	+7,9**	52,6	274	+6,6**
varit på möte	53,9	152	+8,3**	54,6	141	+8,6**
uppdrag	48,7	65	+3,1	53,5	77	+7,5**
V						
sympatisörer	40,8	504		42,6	455	
medlemmar	47,0	23	+6,2*	40,8	32	-1,8
varit på möte	52,9	14	+12,1**	41,2	16	-1,4
S						
sympatisörer	48,7	898		48,2	972	
medlemmar	56,8	69	+8,1**	55,5	81	+7,3**
varit på möte	54,8	30	+6,1*	57,0	37	+8,8**
C						
sympatisörer	49,5	134		51,3	119	
medlemmar	62,5	32	+13,0**	60,6	37	+9,3**
varit på möte	62,5	24	+13,0**	59,3	27	+8,0*
M						
sympatisörer	45,8	696		44,9	763	
medlemmar	51,6	71	+5,8**	51,7	63	+6,8**
varit på möte	53,4	32	+7,6**	56,5	27	+11,6**
KD						
sympatisörer	51,6	413		51,5	391	
medlemmar	52,6	36	+1,0	51,7	23	+0,2
varit på möte	53,9	16	+2,3	54,7	13	+3,2

Kommentar: Partitillhörighet bygger på frågan “Vilket parti tycker du bäst om idag?”. Kolumnen ‘skillnad’ anger differensen i medelvärde mellan ‘alla svarande’ (på totalnivå) respektive sympatisörer (på partinivå) å ena sidan, och medlemmar, medlemmar som varit på möte respektive medlemmar med uppdrag, å den andra. Skillnader som är signifikanta på 95-procentsnivån anges med *. Skillnader som är signifikanta på 99-procentsnivån anges med **. Positiva skillnader innebär att medlemmarna är äldre än sympatisörerna, och vice versa. Se även kommentar under tabell 1.

Det mest åldersrepresentativa partiet är kristdemokraterna. Dessutom är skillnaderna i medelålder små inom Vänsterpartiet på riksnivå. Det minst åldersrepresentativa partiet är centern. Så har också centermedlemmarna högst medelålder, i Västsverige liksom i hela landet. Detta stämmer väl överens med vad som framkommit i tidigare forskning, som visat att centern sedan mitten av 1980-talet stigit fram

som den mest ålderstigna partiorganisationen (Widfeldt 1999:200-203). Här har centern ett stort problem. Tendensen att partiet ser ut att förlora sin tidigare ställning som landets näst största medlemsparti förstärks av den höga medelåldern hos de kvarvarande medlemmarna. Partiet behöver inte bara fler medlemmar, det ser också ut att behöva en medlemsföryngring. Att medlemmarna har en oproportionerligt hög ålder är nu inte något som enbart gäller centern, även om det gäller detta parti i särskilt hög utsträckning. Även hos socialdemokraterna och moderaterna är medlemmarna klart äldre än respektive sympatisörer. Vänsterpartiet är det enda exemplet där åldersrepresentativiteten klart skiljer sig mellan Västsverige och landet som helhet. Inom det förstnämnda området är medlemmarna klart äldre än partiers sympatisörer (de är dock yngre än andra partiers medlemmar). På riksnivån är partiet dock mycket åldersrepresentativt, med den klart lägsta medelåldern hos något parti. Om ålderssituationen ser mörk ut inom centerpartiet, ter den sig således betydligt ljusare för vänsterpartiet. Det är i och för sig en bedömningsfråga hur önskvärt det är att ett partis medlemmar har en låg medelålder, men förutsättningarna att bygga upp en långsiktigt stark partiorganisation torde vara mindre gynnsamma i ett parti där medelåldern är extra hög.

Den sista sociala indikatorn är klass. Hur sociala klasser skall definieras är en stor fråga, som inte kan redas ut i detta sammanhang. Jag har här valt en mycket enkel operationalisering, där de svarande har delats in i två grupper: arbetarklass och medelklass. Som arbetarklass har klassificerats de som anser sig tillhöra gruppen "arbetare", medan samtliga övriga grupper som är, eller har varit, yrkesaktiva betraktas som medelklass. Det vill säga att även arbetare med arbetsledande funktion och egenanställda arbetare behandlas som medelklass. Denna synnerligen grova indelning lämnar en del i övrigt att önska, men motiveras av att redovisningen av resultaten underlättas om vi endast har två kategorier att bolla med. Dessutom täcker den grova indelningen ändå en social skiljelinje som fortfarande är av betydelse, nämligen den mellan arbetare som ej har inflytande över sitt eget arbete, och resten av den yrkesverksamma befolkningen (jfr. Oskarson 1994:32-35). Med dessa varningar och förbehåll kan vi gå över till partiernas klassrepresentativitet, som redovisas i tabell 7.

Två huvudresultat kan utläsas ur tabellen. För det första att medelklassen är överrepresenterad bland medlemmarna i de flesta partier. Det enda, mycket svaga, exemplet på motsatsen återfinns i vänsterpartiet på riksnivå. För det andra finns det en tendens att de västsvenska partierna är mera klassrepresentativa än rikspartierna. Det gäller framför allt centern och moderaterna, men även socialdemokraterna. På totalnivån reduceras dock denna tendens. Som helhet består de västsvenska partimedlemmarna av en oproportionerligt stor andel medelklass, även om skillnaderna är något mindre än på riksnivån. Vänsterpartiet är det enda parti som är mera representativt på riksnivån, medan medelklassen är överrepresenterad bland kristdemokrater, regionalt såväl som nationellt. Att medelklassen dominerar bland partimedlemmarna är fullt i enlighet med vad vi tidigare känt till. En faktor som tidigare delvis hållit tillbaka denna tendens var den socialdemokratiska kollektivanslutningen, som bidrog till att värva och behålla ett stort antal

medlemmar från arbetarklassen. Det som förvånar något med utgångspunkt från tabellen är att de socialdemokratiska medlemmarna, och i än högre grad aktivisterna, är så orepresentativa, åtminstone på riksnivå. Tidigare studier har visat att fördelningen mellan arbetarklass och medelklass var ganska jämn inom den socialdemokratiska partiorganisationen på nationell nivå under den första halvan av 1990-talet, och att klassrepresentativiteten var hög (Widfeldt 1999:215ff). Ytterligare forskning behövs innan vi kan fastställa att detta är en permanent förändring. En tänkbar förklaring skulle dock kunna vara att det framför allt är arbetare som gått ur partiet under det stora medlemsutflöde som ägt rum efter 1994. I Västverige tycks dock socialdemokraterna behållit mera av sin arbetarklassprägel.

Tabell 7 Partimedlemmars och aktivisters klassrepresentativitet, 1999 (procent arbetar- och medelklass inom respektive grupper)

	Västsverige				**Hela Sverige**			
	arbetarkl.	medelkl.	n	skillnad	arbetarkl.	medelkl.	n	skillnad
Samtliga								
Alla svarande	41	59	3167		39	61	2813	
medlemmar	31	69	248	-10**	24	76	226	-15**
varit på möte	28	72	131	-13**	20	80	122	-19**
uppdrag	26	74	57	-15*	24	76	68	-15**
V								
sympatisörer	54	46	432		51	49	369	
medlemmar	45	55	20	-9	52	48	25	+1
varit på möte	17	83	7	-37*	57	43	14	+6
S								
sympatisörer	54	46	781		51	49	817	
medlemmar	48	52	64	-6	34	66	73	-17**
varit på möte	42	58	26	-12	28	72	32	-23**
C								
sympatisörer	35	65	108		34	66	91	
medlemmar	35	65	29	0	7	93	28	-27**
varit på möte	32	68	22	-3	9	91	22	-25*
M								
sympatisörer	18	82	599		20	80	622	
medlemmar	12	88	57	-6	6	94	50	-14**
varit på möte	15	85	26	-3	0	100	25	-20**
KD								
sympatisörer	32	68	360		30	70	326	
medlemmar	14	86	29	-18*	11	89	18	-19*
varit på möte	7	93	14	-25*	9	91	11	-21

Kommentar: Siffrorna bygger på frågan “Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?”. De som svarat “arbetare” har klassificerats som arbetarklass. Övriga grupper har klassificerats som medelklass. Svarande som aldrig varit yrkesaktiva ingår ej i procentbasen. Partitillhörighet bygger på frågan “Vilket parti tycker du bäst om idag?”. Positiva skillnader innebär att arbetarklassen är överrepresenterad i resp. kategori, och vice versa. Se även kommentarer under tabell 1 och 5.

Om vi sammanfattar resultaten i detta avsnitt, så är tendensen att de västsvenska partimedlemmarna är något mera socialt representativa än medlemmarna i landet som helhet. Det gäller framför allt i fråga om klass, men även med avseende på kön. I fråga om ålder finns det däremot inga systematiska skillnader. Medlemmarna är oproportionerligt gamla, i Västsverige såväl som i hela landet.

Åsiktsrepresentativitet

Betydelsen av partiernas sociala representativitet är inte oomtvistad. Det finns de som menar att män mycket väl kan representeras av kvinnor, yngre av äldre, arbetare av tjänstemän, och så vidare. Däremot finns det stor uppslutning kring kravet på åsiktsrepresentativitet. Om partierna består av medlemmar vars åsikter i väsentlig grad skiljer sig från allmänhetens, riskerar det att bli ett politiskt legitimitetsproblem. Ett ganska utspritt antagande är att partimedlemmar och aktivister är mera radikala i sina åsikter än folk i allmänhet. Detta antagande har förfinats av den amerikanske statsvetaren John D. May, som i en ofta citerad artikel utvecklat teorin om den så kallade kurvlinjära dispariteten (May 1973). Tänkandet går i korthet ut på att det är de mest ideologiskt engagerade medborgarna som engagerar sig politiskt. Eftersom medlemmar och aktivister inte har utsikter att göra politisk karriär, är den ideologiska övertygelsen den enda motivationen till deras engagemang. Inom partiernas ledning är man mera mån om sina egna positioner, vilka är beroende av bra valresultat. Det innebär att ledande personer inom ett parti är mindre ideologiskt radikala än medlemmar och aktivister på mellannivå, eftersom ledarna tvingas anpassa sig till de mindre radikala väljarna. Det har sedermera riktats kritik mot Mays teori, på såväl empiriska som teoretiska grunder (för en klargörande diskussion, se Norris 1995), men antagandet om att partimedlemmar är extra radikala är fortfarande utbrett, inte minst i den allmänna debatten. Partier har omorganiserats med syfte att marginalisera de radikala medlemmarna. Ett mycket omdiskuterat exempel är det brittiska labourpartiet (se t ex Mair 2000; Fisher 1996).

Man kanske kan invända att medlemmarnas åsikter spelar en ganska marginell roll inom partiernas organisationer. De studier som gjorts av beslutsprocessen i de svenska partiena tyder på att de vanliga medlemmarnas inflytande är högst begränsat (Teorell 1998), även om vissa formella möjligheter till medlemsinflytande finns. Samtidigt är det inte orimligt att anta att det i längden blir svårt för en partiledning att stå emot en stark och ståndaktig medlemsopinion, även om den skiljer sig från väljaropinionen. En annan aspekt på relationerna mellan opinionsläget inom ett parti och ute bland allmänheten är att det inte är givet att de båda alltid måste vara i samklang i alla frågor. Partiernas uppgift är inte enbart att följa den allmänna opinionen, utan också att leda den. Partierna består av engagerade och hängivna personer, som i många fall lägger ned mycket tid på sitt engagemang. I det perspektivet är det fullkomligt legitimt för ett parti att argumentera

för en åsikt som inte är omedelbart populär, i syfte att så småningom övertyga väljarna om åsiktens rimlighet.

Nu finns det inte i detta sammanhang möjlighet att testa Mays teori om kurvlinjär disparitet, eftersom en sådan test fordrar jämförelser mellan tre nivåer, varav en måste vara partiernas eliter. Inte heller går det att anlägga ett tidsdynamiskt perspektiv på åsiktsrepresentativiteten, eftersom undersökningen gäller endast en tidpunkt, hösten 1999. Ambitionen får därför återigen bli aningen blygsam. I det följande kommer partimedlemmarnas åsikter i sex olika sakfrågor att jämföras med respektive partis sympatisörer. De sakfrågor som valts är formulerade som politiska förslag, som de svarande har att ta ställning till. Procentsiffrorna i tabellerna 8A till 8E står för de andelar som svarat att respektive förslag är mycket bra eller ganska bra. I stort sett samtliga de utvalda sakfrågeområdena har relevans för den traditionella vänster-högerdimensionen i svensk politik. Det gäller förslagen att minska den offentliga sektorn, sänka skatterna, bedriva mera av sjukvården i privat regi, införa sex timmars arbetsdag och att satsa mer på friskolor. I samtliga dessa fall finns en ideologisk skiljelinje som går mellan vänster och höger, något som också reflekteras inom partipolitiken. Det sista förslaget, att Sverige bör gå med i en europeiska monetära unionen, EMU, låter sig dock inte fullt lika enkelt inordnas i vänster-högerkonflikten (se vidare diskussionen nedan).

Tabellerna 8A-8E redovisas två och två på de följande tre sidorna. I tabell 8A har de svarande ställts inför förslaget att minska den offentliga sektorn. Detta är något av en klassisk vänster-högerfråga i svensk politik sedan många år. I och för sig har synen på den offentliga sektorn förändrats under den senaste tioårsperioden. Inte minst socialdemokraterna, men även i någon mån vänsterpartiet har kommit att inta en mera pragmatisk hållning till den offentliga sektorn. Trots det har frågan fortfarande en mycket stor värdeladdning, och är ett återkommande tema i den politiska debatten. Detta visar sig också i tabellen. Skillnaderna mellan de socialistiska och de borgerliga partierna är markant, även om centern i viss mån intar en mellanposition.

Generellt sett är partimedlemmarnas syn på den offentliga sektorn ganska väl i samklang med allmänhetens. Samstämmigheten är dock större på den vänstra än på den högra sidan av partisystemet. Bland socialdemokrater och vänsterpartister är det ytterst få som håller med om att den offentliga sektorn borde minskas, och det gäller bland partiernas sympatisörer såväl som bland medlemmar och aktiva. Det finns en viss tendens att medlemmarna är ännu mera skeptiska till förslaget, men skillnaderna är mestadels små. De stora skillnaderna finns i stället hos moderaterna. Bland partiernas sympatisörer är moderaterna de klart mest positiva till att minska den offentliga sektorn. Trots det är skillnaden mot de moderata medlemmarna, och de medlemmar som varit på möte det senaste året, markant. De moderata medlemmarna är alltså klart radikalare i sin syn på den offentliga sektorn än partiets sympatisörer i allmänhet, något som gäller både Västsverige som landet i sin helhet. Hos kristdemokraterna finner vi det enda fallet av klara skillnader mellan Västsverige och riksnivån. I västra Sverige är medlem-

marna mindre negativa till den offentliga sektorn än sympatisörerna, även om skillnaderna är små, medan det omvända förhållandet gäller på den nationella nivån. Överhuvutaget är de kristdemokratiska medlemmarna i Västsverige betydligt mindre negativa till den offentliga sektorn än vad fallet är inom partiet som helhet.

När det gäller förslaget att sänka skatterna framkommer ett delvis annorlunda mönster (se tabell 8B). Här finns det flera fall av diskrepanser i åsiktsrepresentativitet mellan Västsverige och landet som helhet. Det gäller framför allt moderaterna, där åsiktsrepresentativiteten är hög på riksnivå, men betydligt lägre i Västsverige. I och för sig handlar det hela tiden om höga nivåer; den lägsta siffran för moderaterna är 79 procents medhåll, hos partiets västsvenska sympatisörer. På riksnivån är en ännu högre andel av moderatsympatisörerna, 88 procent, positiva till att sänka skatterna, vilket är den mest bidragande orsaken till den höga åsiktsöverensstämmelsen. Inom vänsterpartiet och socialdemokraterna är situationen den omvända; här är medlemmarna mera representativa i Västsverige. Mönstret är i och för sig det samma på den regionala nivån som på riksnivån, nämligen att villigheten att sänka skatterna sjunker ju längre in i partiorganisationen man kommer, men i Västsverige är inte skillnaderna statistiskt säkerställda.

Tabell 8 Partimedlemmars och aktivisters åsiktsrepresentativitet, 1999 (procent inom respektive grupper som anser att nedanstående förslag är bra eller mycket bra)

	Västsverige			Hela Sverige		
8A Minska den offentliga sektorn						
Samtliga	procent	n	skillnad	procent	n	skillnad
Alla svarande	28	3448		30	3231	
medlemmar	33	273	+5*	35	267	+5*
varit på möte	31	143	+3	36	137	+6
uppdrag	37	62	+9	26	76	-4
V						
sympatisörer	8	482		12	439	
medlemmar	4	23	-5	7	41	-5
varit på möte	0	16	-8	6	16	-6
S						
sympatisörer	17	836		16	914	
medlemmar	7	69	-10*	10	81	-6
varit på möte	10	30	-7	14	37	-2
C						
sympatisörer	30	121		30	114	
medlemmar	32	28	+2	39	36	+9
varit på möte	32	22	+2	37	27	+7
M						
sympatisörer	59	663		55	731	
medlemmar	79	70	+20**	74	61	+19**
varit på möte	81	32	+22**	77	26	+22*
KD						
sympatisörer	36	373		39	373	
medlemmar	27	33	-9	55	22	+16
varit på möte	23	13	-13	67	12	+26*

Tabell 8 (forts.)

	Västsverige			Hela Sverige		
8B Sänka skatterna						
Samtliga	procent	n	skillnad	procent	n	skillnad
Alla svarande	53	3548		67	3339	
medlemmar	54	281	+1	59	271	-8**
varit på möte	48	147	-5	54	139	-13**
uppdrag	45	65	-8	43	76	-24**
V						
sympatisörer	34	492		50	448	
medlemmar	22	23	-12	34	32	-16*
varit på möte	14	14	-20	12	16	-38**
S						
sympatisörer	44	862		58	943	
medlemmar	36	67	-8	35	80	-23**
varit på möte	34	29	-10	22	36	-36**
C						
sympatisörer	38	122		62	116	
medlemmar	24	29	-14	57	37	-5
varit på möte	23	22	-15	56	27	-6
M						
sympatisörer	79	671		88	746	
medlemmar	93	71	+14**	90	63	+2
varit på möte	100	32	+21**	85	27	-3
KD						
sympatisörer	55	390		74	383	
medlemmar	64	36	+9	83	23	+9
varit på möte	44	16	-11	77	13	+3

8C Bedriva mer av sjukvården i privat regi						
Samtliga	procent	n	skillnad	procent	n	skillnad
Alla svarande	27	3524		28	3312	
medlemmar	35	282	+8**	38	270	+10**
varit på möte	37	147	+10**	37	140	+9*
uppdrag	44	64	+17**	30	76	+2
V						
sympatisörer	8	490		13	443	
medlemmar	9	23	+1	12	31	-1
varit på möte	0	14	-8	0	15	-13
S						
sympatisörer	10	853		13	934	
medlemmar	9	69	-1	2	81	-11**
varit på möte	13	30	+3	2	37	-11*
C						
sympatisörer	27	122		28	117	
medlemmar	33	30	+6	44	36	+16*
varit på möte	39	23	+12	44	27	+16
M						
sympatisörer	60	666		53	749	
medlemmar	74	70	+14*	81	62	+28**
varit på möte	81	31	+21**	85	27	+32**
KD						
sympatisörer	36	388		40	378	
medlemmar	45	35	+9	61	23	+21*
varit på möte	40	15	+4	54	13	+14

Tabell 8 (forts.)

	Västsverige			Hela Sverige		
8D Införa sex timmars arbetsdag						
Samtliga	procent	n	skillnad	procent	n	skillnad
Alla svarande	57	3531		59	3328	
medlemmar	46	282	-11**	57	269	-2
varit på möte	45	148	-12**	54	138	-5
uppdrag	49	65	-8	61	76	+2
V						
sympatisörer	78	491		79	446	
medlemmar	83	23	+5	90	31	+11
varit på möte	86	14	+8	73	15	-6
S						
sympatisörer	63	856		65	943	
medlemmar	59	69	-4	69	81	+4
varit på möte	60	30	-3	62	37	-3
C						
sympatisörer	48	124		55	118	
medlemmar	30	30	-18*	54	37	-1
varit på möte	26	23	-22*	59	27	+4
M						
sympatisörer	33	665		40	745	
medlemmar	21	70	-12*	27	62	-13*
varit på möte	16	32	-17*	19	27	-21*
KD						
sympatisörer	51	390		52	380	
medlemmar	51	35	0	50	22	-2
varit på möte	60	15	+9	33	12	-19

8E Satsa mer på friskolor						
Samtliga	procent	n	skillnad	procent	n	skillnad
Alla svarande	29	3512		31	3311	
medlemmar	40	276	+11**	39	266	+8**
varit på möte	38	143	+9*	37	137	+6
uppdrag	41	64	+12*	32	76	+1
V						
sympatisörer	15	491		19	444	
medlemmar	17	23	+2	12	32	-7
varit på möte	0	14	-15	12	16	-7
S						
sympatisörer	14	849		17	938	
medlemmar	15	68	+1	10	80	-7
varit på möte	17	29	+3	3	36	-14*
C						
sympatisörer	27	119		27	115	
medlemmar	38	29	+11	31	35	+4
varit på möte	36	22	+9	31	26	+4
M						
sympatisörer	53	668		51	747	
medlemmar	73	71	+20**	84	62	+33**
varit på möte	78	32	+25**	85	27	+34**
KD						
sympatisörer	42	391		46	380	
medlemmar	54	35	+12	55	22	+9
varit på möte	60	15	+18	58	12	+12

Tabell 8 (forts.)

	Västsverige			Hela Sverige		
8F Sverige bör bli medlem i EMU						
Samtliga	procent	n	skillnad	procent	n	skillnad
Alla svarande	34	3530		36	3311	
medlemmar	45	277	+11**	45	267	+9**
varit på möte	41	144	+7*	44	136	+8*
uppdrag	44	63	+10*	44	75	+8
V						
sympatisörer	14	490		14	445	
medlemmar	4	23	-10	16	32	+2
varit på möte	7	14	-7	12	16	-2
S						
sympatisörer	31	846		29	943	
medlemmar	45	67	+14**	36	80	+7
varit på möte	50	28	+19*	31	36	+2
C						
sympatisörer	25	123		28	117	
medlemmar	24	29	-1	31	35	+3
varit på möte	27	22	+2	35	26	+7
M						
sympatisörer	62	673		63	749	
medlemmar	74	71	+12*	83	63	+20**
varit på möte	69	32	+7	89	27	+26**
KD						
sympatisörer	33	393		41	376	
medlemmar	37	35	+4	48	23	+7
varit på möte	27	15	-6	54	13	+13

Kommentar: Partitillhörighet bygger på frågan “Vilket parti tycker du bäst om idag?”. Positiva skillnader innebär att medlemmarna är mera positiva till resp. förslag, och vice versa. Se även kommentarer under tabell 1 och 5.

Frågan om sjukvårdens privatisering var i högsta grad aktuell inom Västra Götalandsregionen under 1999. Som nämndes inledningsvis, styrdes regionen under året av en borgerlig ledning, vilken bedrev en politik som syftade till att underlätta för privata vårdalternativ. Som synes av tabell 8C var stödet för en sådan politik stort inom moderaterna i Västsverige, men svagare inom centern och kristdemokraterna. Trots att en klar majoritet av de moderata sympatisörerna var positiva till förslaget att bedriva mera av sjukvården i privat regi var moderaterna det minst åsiktsrepresentativa partiet i Västsverige. Det berodde på den mycket höga uppslutningen för förslaget bland medlemmarna jämfört med sympatisörerna. På riksnivån var dock den moderata åsiktsrepresentativiteten ännu lägre. Hos centern och kristdemokraterna var medlemmarna mer positiva till privat sjukvård än respektive sympatisörer, men skillnaderna var mindre i Västsverige, och ingenstans var stödet lika starkt som hos moderaterna. I socialdemokraterna var ytterst få av medlemmarna på riksnivå positiva till privat sjukvård. I Västsverige var medlemsstödet, och därmed representativiteten, något högre. Sammantaget är privat sjukvård den enda fråga där åsiktsrepresentativiteten genom-

gående är högre i de västsvenska partierna än i rikspartierna (vänsterpartiet, som inte uppvisar några statistiskt säkerställda skillnader, utgör det enda undantaget).

De moderata medlemmarna utmärker sig även i fråga om förslaget att införa sex timmars arbetsdag (tabell 8D). Ganska stora minoriteter bland partiets sympatisörer är positiva till ett sådant förslag, men hos medlemmar och aktivister är stödet betydligt svagare. Det samma gäller centern i Västsverige. Inom centern i landet som helhet, och kristdemokraterna på både lands- och regionnivå, är man betydligt mera positiv till sextimmarsdagen. Här stöds förslaget av mer än hälften av såväl sympatisörer som medlemmar och aktiva. Inom socialdemokraterna och vänsterpartiet har sextimmarsdagen starkt stöd på alla nivåer. Det gängse mönstret upprepas även när det gäller förslaget att satsa mera på friskolor (tabell 8E). Moderaterna är det mest positiva, men samtidigt minst åsiktsrepresentativa, partiet. Medlemmarna är betydligt mera positiva till friskolor än de förhållandevis ljumma sympatisörerna. Inom kristdemokraterna, och framför allt centern, är uppslutningen långtifrån total. I de socialistiska partierna råder relativt stor samstämmighet om att en satsning på friskolor inte är något bra förslag; det enda delvisa undantaget är att socialdemokratiska aktivister på riksnivå är mindre representativa än deras partikamrater i Västsverige. Som helhet finns det dock inga stora och systematiska skillnader i åsiktsrepresentativitet mellan Västsverige och landet som helhet.

Den sista sakfrågan, svenskt inträde i EMU, är svårare än de övriga att inordna i en vänster-högerdimension. Partiernas ställningstaganden följer inte det normala mönstret för vänster-högerfrågor. Kristdemokraternas officiella linje var emot inträde när undersökningen genomfördes (partiet bytte ståndpunkt vid ett extra riksting i början av år 2000). Centern har under flera år varit kritiska till EMU, något som bekräftades på partiets stämma i juni 2000. Socialdemokraterna hade hösten 1999 ännu inte tagit ställning till EMU. En extrakongress i mars 2000 beslutade om en EMU-positiv linje, men beslutet var försiktigt formulerat, och partiledningen tvingades avge ett löfte om en folkomröstning för att få med sig en majoritet av kongressombuden. Erfarenheter från till exempel Danmark och Storbritannien ger ytterligare stöd för tesen att EMU-frågan inte följer vänster-högerdimensionen. Med detta i minnet kan vi titta närmare på siffrorna i tabell 8F. Skillnaderna är små i de flesta partier. Moderaterna utmärker sig dock ännu en gång, framför allt på riksnivån. I landet som helhet är de moderata medlemmarna mycket entusiastiska över tanken på ett inträde i EMU. De västsvenska moderatmedlemmarna är inte fullt lika positiva, vilket gör dem mera åsiktsrepresentativa. Detta är inte helt utan betydelse i ett parti vars officiella hållning konstant varit positiv till EMU. Centerns EMU-skeptiska linje förefaller ha stöd hos både medlemmar och sympatisörer, medan det ser ut som om kristdemokraterna var ganska dåligt förberedda på den kursändring som skulle komma att beslutas några månader senare. Det EMU-kritiska vänsterpartiet uppvisar hög åsiktsöverensstämmelse. Det gäller dock inte socialdemokraterna, som varit in-

ternt splittrade i frågan ända sedan den kom upp på den politiska dagordningen. I Västsverige finns det en klart urskiljbar skillnad mellan socialdemokratiska sympatisörer och medlemmar, med de senare som mera EMU-positiva. På riksnivån är dock åsiktsöverensstämmelsen högre, och medlemsstödet för EMU lägre.

Efter denna stora mängd siffror blir det inte lätt att göra en enkel sammanfattning. Trots det delvis svaga statistiska underlaget innehåller tabellerna en myckenhet intressant information, som inte uttömts i denna diskussion. Det sammantagna intrycket är dock att de västsvenska medlemmarna och aktivisterna tenderar att vara mera åsiktsrepresentativa än i Sverige som helhet. Om vi studerar tabellerna 8A-8E, och jämför förekomsten av stjärnor inom de olika partiena på den regionala och den nationella nivån, så är det något vanligare med statistiskt säkerställda skillnader i Sverige som helhet. Om vi vidare jämför antalet fall där ett parti inom en sakfråga uppvisar åtminstone en statistiskt säkerställd skillnad (mellan medlemmar och/eller medlemmar som varit på möte, å den ena sidan, och sympatisörer å den andra) på den ena nivån (regional eller nationell), men inte på den andra, visar det sig att den statistiskt säkerställda skillnaden förekommer fyra gånger i Västsverige, och sju gånger i landet som helhet. Att på dessa sätt jämföra förekomsten av statistiskt säkerställda skillnader är ett något trubbigt, men samtidigt försiktigt, tillvägagångssätt. Slutsatsen att de västsvenska partimedlemmarna och aktivisterna är något mera åsiktsrepresentativa i de frågor som ingår i analysen ter sig dock relativt väl underbyggd. Den stöds också av det inte finns någon fråga där medlemsrepresentativiteten är klart högre på riksnivån än i Västsverige.

I vänsterpartiet och kristdemokraterna finns det ingen sakfråga där medlemmar eller aktivister är klart mera representativa på riksnivå, medan det förekommer i ett respektive två fall att representativiteten är högre i Västsverige. Inom övriga partier finns skillnader i båda riktningarna. I socialdemokraterna finns en knapp övervikt av sakfrågor där representativiteten är högre i Västsverige, medan skillnaderna är jämnt fördelande i centern och moderaterna. Det skall åter understrykas att dessa jämförelser bygger på förekomst respektive icke förekomst av statistiskt säkerställda skillnader. Det går att ytterligare förfina jämförelsen, till exempel genom att väga in fall där statistiskt säkerställda skillnader inom ett parti finns på den regionala såväl som nationella nivån, men där skillnaden i det ena fallet är klart större än i det andra. Sådana fall förekommer endast inom moderaterna, i frågorna om privat sjukvård, satsning på friskolor och medlemskap i EMU. I samtliga dessa fall är skillnaderna mellan medlemmar/aktiva och sympatisörer större på riksnivån, vilket förstärker slutsatsen att de västsvenska medlemmarna är mera representativa än i landet som helhet.

Ytterligare en fråga som kan belysas av tabellerna är om de aktiva medlemmarna är mera radikala än medlemmarna som helhet. Det vanligaste är att åsiktsrepresentativiteten minskar med aktivitet, men det är inget generellt samband. I många fall är skillnaderna mellan medlemmar och aktivister ganska små.

Det finns också enstaka exempel på att de aktiva medlemmarna är mer representativa än medlemmarna som helhet.

Situationen inom moderaterna är kanske det mest intressanta som kommer ut av tabellerna 8A-8E. Tidigare forskning kring svenska partimedlemmar har visat att det finns en polarisering på medlemsnivån. Moderata partimedlemmar står till höger om moderata väljare, och i socialdemokraterna är situationen spegelvänd (Widfeldt 1999, kap. 8). Det mönster som framkommer i detta kapitel är något annorlunda. Moderaterna är det genomgående minst åsiktsrepresentativa partiet. De moderata medlemmarna betydligt mera eniga i sitt stöd för en mindre offentlig sektor, friskolor, privat sjukvård, inträde i EMU och i sitt motstånd emot sextimmarsdagen, än partiets sympatisörer. I de flesta frågor är tendensen än mera accentuerad bland de aktiva medlemmarna. Det är kanske inte någon direkt sensationell upptäckt, men det som gör det intressant är kontrasten mot de andra partierna. I viss mån kan skillnaderna bero på att moderaterna är relativt medlemsstarka, vilket underlättar förekomsten av statistiskt säkerställda skillnader gentemot sympatisörerna. Men det förklarar inte att skillnaderna i allmänhet är större än hos socialdemokraterna. Visst finns det en viss tendens hos socialdemokratiska medlemmar att vara mera radikala (eller, om man så vill, konservativa) än partiets sympatisörer, men sammantaget är åsiktsöverensstämmelsen klart högre än hos moderaterna. Detta var inte fallet enligt tidigare gjorda undersökningar, som hade 1994 som slutpunkt.

Något tycks alltså ha hänt inom det socialdemokratiska partiet under den andra halvan av 1990-talet. Men, precis om i fallet klassrepresentativitet ovan, kan vi endast gissa oss till vad. En första brasklapp är att andra indikatorer använts för att studera representativiteten i tidigare studier. Det kan med andra ord vara så att det traditionella mönstret hade kvarstått om andra frågor hade använts. En mera substantiell, men också mera spekulativ, tänkbar förklaring är att det är de mest vänsterinriktade medlemmarna som lämnat det socialdemokratiska partiet under den medlemsavtappning som ägt rum under 1990-talets andra hälft. Om det är så att den kärva ekonomiska politik som fördes av socialdemokratiska regeringar sedan maktskiftet 1994 bidragit till medlemsutflödet, så är det inte orimligt att det är de mest ideologiskt radikala medlemmarna som lämnat i protest mot partiets politiska utveckling. De kvarvarande medlemmarna skulle i såfall vara mindre radikala, och därmed mera åsiktsrepresentativa. Nu är detta som sagt en spekulativ slutsats. Man bör hålla i minnet att socialdemokraterna samtidigt tappat väljare och sympatisörer till vänsterpartiet, vilket gör eventuella samband mera komplicerade.

Avslutning

Står då partimedlemskapet i Västsverige inför vägs ände? Så drastiskt behöver man nog ännu inte uttrycka sig. Kapitlets huvudresultat är, för det första, att

medlemsnivån i Västsverige är låg, men inte lägre än i Sverige som helhet. Vi vet inte om medlemsnivån i Västsverige är ett resultat av en nedgång, eller om det är så att den varit relativt stabil och att det är partimedlemskapet i hela landet som har sjunkit ned till den västsvenska nivån. Siffrorna i tabell 2, där utvecklingen i Göteborgsområdet mellan 1997 och 1999 jämförs med landet som helhet, pekar i den riktningen. Det samma gör den högre andelen tidigare partimedlemmar på riksnivån (tabell 4). I båda fallen handlar det dock om indicier. Om det nu är så att medlemsnivån i Västsverige varit förhållandevis stabil, under det att den sjunkit i Sverige som helhet, så står det icke desto mindre klart att de västsvenska partierna bör försöka förhindra att medlemsnivån sjunker ytterligare. Siffrorna på kommunnivå tyder på att det redan nu borde vara ganska svårt för partierna i vissa kommuner att upprätthålla en kontinuerlig verksamhet, och att rekrytera personer till kommunala förtroendeuppdrag.

Det mest positiva för partierna är att de medlemmar som finns är förhållandevis representativa. Partimedlemmarna i Västsverige är mera representativa i fråga om kön och klass, och även något mer åsiktsrepresentativa, än i Sverige som helhet. Partierna i Västsverige består alltså inte av en klick av ideologiska fantaster. Intressant nog är det moderaterna som är det minst åsiktsrepresentativa partiet. Det är ett parti som befinner sig i opinionsmässig medvind, och vars medlemsavtappning under senare år varit måttlig, framför allt jämfört med socialdemokraterna och centern. Det skulle tyda på att det är framgång snarare än motgång som leder till radikala medlemmar. Kontrasten mot socialdemokraterna, vars kvarvarande medlemmar är mera åsiktsrepresentativa, är tämligen klar. Detta gäller i Västsverige såväl som i hela landet.

I väntan på ytterligare forskning kan det vara lämpligt att nöja sig med dessa spekulationer. Situationen för de västsvenska partierna skulle kunna beskrivas som problematisk, men inte nattsvart. Demokratin i Västsverige är beroende av partierna, och partierna i Västsverige är beroende av sina medlemmar. Därför kommer det att finnas anledning att följa upp den fortsatta utvecklingen.

Noter

1 Petersson m.fl. 2000 redovisar också data från 1999, men använder till stor del andra indikatorer än de som förekommer i denna studie.

2 Minskningen från 9,5 till 7,8 procent är statistiskt säkerställd med 95 procents sannolikhet. De signfikanstester som används i detta kapitel är enkelsidiga Z-test.

3 Det kan dessutom nämnas att skillnaden i andelen socialdemokratiska medlemmar med uppdrag mellan Västsverige och hela Sverige är statistiskt säkerställd med 99 procents sannolikhet.

4 I Väst-SOM har 30 personer, som i den tidigare frågan angivit att de inte är partimedlemmar, svarat att de funderat på att gå ur. Fyra personer, som tidi-

gare angivit att de är medlemmar, har svarat att de funderat på att gå med. 15 personer, som tidigare angivit att de är medlemmar, har i den senare frågan svarat att de tidigare varit medlemmar. Motsvarande siffror för Riks-SOM 1999 är åtta, två respektive sex personer. Frågorna i tabell 4 har dessutom ett ganska stort internbortfall, vilket ytterligare ökar osäkerheten.

Referenser

Fisher, J. (1996): *British Political Parties*. Hemel Hempstead: Prentice Hall Europe.

Holmberg, S. & Esaiasson, P. (1988): *De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin.* Stockholm: Bonniers.

Mair, P. (2000): "Partyless Democracy. Solving the Paradox of New Labour?". *New Left Review, no. 2, pp. 21-35.*

May, John D. (1973): "Opinion Structure of Political Parties: The Special Law of Curvilinear Disparity". *Political Studies,* vol. 21, no. 2, pp. 135-151.

Norris, P. (1995): "May's Law of Curvilinear Disparity Revisited: Leaders, Officers, Members and Voters in British Political Parties". *Party Politics,* vol. 1, no. 1, pp. 29-47.

Oskarson, M. (1994): *Klassröstning i Sverige: rationalitet, lojalitet eller bara slentrian?* Stockholm: Nerenius och Santérus.

Oskarson, M. & Wängnerud, L. (1995): "Vem representerar kvinnorna?" i Rothstein, B. & Särlvik, B., red.,: *Vetenskapen om politik. Festskrift till professor emeritus Jörgen Westerståhl.* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

Petersson, O., Hernes, G., Holmberg, S. Togeby, L. & Wängnerud, L. (2000) *Demokrati utan partier? Demokratirådets rapport 2000*. Stockholm: SNS

Teorell, J. (1998): *Demokrati eller fåtalsvälde? Om beslutsfattande i partiorganisationer.* Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Whiteley, P., Seyd, P. & Richardson, J. (1994): *True Blues. The Politics of Conservative Party Membership.* Oxford: Clarendon Press.

Widfeldt, A. (1999): *Linking Parties with People? Party membership in Sweden 1960-1997* Aldershot: Ashgate.

FÖRTROENDET FÖR VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

LENNART NILSSON

I de nationella SOM-undersökningarna har förtroendet för olika samhällsinstitutioner undersökts sedan 1986 (Holmberg och Weibull 2000). I de västsvenska undersökningarna har istället fokus riktats mot förtroendet för personer och grupper som är knutna till institutionerna. Det gäller beslutsfattare som politiker och tjänstemän samt olika personalgrupper på kommunal och regional nivå där medborgarna möter den offentliga sektorn. Dessutom har förtroendet för granskarna – journalister i dagspress, radio och TV uppmärksammats. Tidigare forskning framhåller tre faktorer som särskilt viktiga för människors förtroendebedömningar: utvärdering av institutionernas existerande verksamhet (trovärdighet, kvalitet), medborgarnas intresse för institutionernas verksamhet (institutionens upplevda betydelse) samt rådande socio-kulturella värderingar i samhället (opinionsklimatet) (Elliot 1997 och 1998).

I detta kapitel skall medborgarnas förtroende för Västra Götalandsregionen i två avseenden belysas dels förtroendet för politiker och personalgrupper som företräder regionen dels medborgarnas bedömning av hur regionstyrelsen, ”regionens regering”, sköter sin uppgift. I båda avseendena skall jämförelser göras med andra grupper som politiker och yrkesgrupper i kommunerna samt med kommunstyrelsen i hemkommunen. Avslutningsvis behandlas medborgarnas bedömning av flernivådemokratin.

Förtroendet för regionen och dess företrädare

Vid bedömningen av förtroendet för politiker och yrkesgrupper får svarspersonerna ange i vilken utsträckning de har stort eller litet förtroende för olika grupper. Förtroendet redovisas på två olika sätt: andelen som hyser *tilltro* (mycket eller ganska stort förtroende) och andelen som visar *misstro* (mycket eller ganska litet förtroende). Balansmåttet är ett sammanfattande mått som väger in både tilltro till och misstro mot de olika grupperna genom att ange andelen stort minus andelen litet förtroende (Elliot 1994).

I riksundersökningen, där förtroendet för olika samhällsinstitutioner analyserats har sedan mätningarna påbörjades 1986, sjukvården varje år legat i topp. I den västsvenska undersökningen, där olika grupper undersöks har förtroendet genomgående varit högst för sjukvårdens personal; 1999 uppgick balansmåttet till +72. Därefter kommer personalen inom olika kommunala verksamhetsområ-

den som barnomsorg, bibliotek, äldreomsorg, fritid och skola också med höga värden. Kollektivtrafikens personal som har både regionalt och kommunalt huvudmannaskap får också en övervägande positiv bedömning. Över 40 procent saknar uppfattning om universitetslärarna som yrkesgrupp men av dem som har en uppfattning är det stora flertalet positiva. Även beträffande försäkringskassans personal och socialarbetare saknar mellan en femtedel och en tredjedel en uppfattning men bedömningarna är också för dessa grupper övervägande positiva.

Tabell 1 Förtroendet för politiker och olika yrkesgrupper 1999 (procent och balansmått)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Balansmått 1999
Sjukvårdens personal	28	50	12	4	2	5	+72
Personal inom barnomsorgen	23	43	12	2	1	20	+63
Bibliotekspersonal	23	38	15	2	1	22	+58
Personal inom äldreomsorgen	21	41	16	5	3	15	+54
Fritidspersonal	17	37	16	3	1	27	+50
Lärare i grundskola och gymnasium	12	39	23	5	2	19	+44
Kollektivtrafikens personal	11	39	24	5	3	19	+42
Universitetslärare	9	29	16	2	1	43	+35
Journalister i TV	4	32	39	10	6	9	+20
Journalister i radio	4	30	39	11	5	11	+18
Försäkringskassans personal	7	25	28	10	7	23	+15
Socialarbetare	8	22	23	9	7	32	+14
Journalister i dagspress	2	22	40	17	9	10	-2
Kommunens tjänstemän	2	16	37	18	12	15	-12
Kommunens politiker	1	18	36	22	12	11	-15
Västra Götalandsregionens tjänstemän	1	8	32	15	11	33	-17
Västra Götalandsregionens politiker	0	6	31	20	14	29	-28
Rikspolitiker	1	14	31	27	18	10	-30

***Kommentar*:** Frågan hade följande lydelse: *Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?*. Balansmåttet visar andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

För journalister i radio och TV är balansmåtten klart positiva medan det är något fler som är negativa än positiva till journalisterna i dagspressen. I riksundersökningen är bedömningen av radio och TV som institutioner klart mera positiv än av dagspressen, men institutionerna får klart högre värden än yrkesgrupperna i den västsvenska undersökningen.

Mest negativ är bedömningen av tjänstemän och politiker. Tjänstemännen förknippas både i kommunerna och i regionen med politiken. På den kommunala nivån gör medborgarna samma bedömning av politiker och tjänstemän medan medborgarna är klart mera kritiska i synen på de regional politikerna än på tjänstemännen. När det gäller båda grupperna är det ca 30 procent som inte har någon uppfattning. Förtroendet för regionpolitikerna var hösten 1999 lika lågt som för rikspolitikerna, men det var 0 procent som hade mycket stort förtroende för regionens politiker.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att västsvenskarna hyser högst förtroende för den mycket stora gruppen anställda inom regionen som arbetar med hälso- och sjukvården men mycket lågt förtroende för dess politiker. För alla undersökta grupper utom riks- och regionpolitikerna var bedömningen densamma 1999 som året innan. För de två grupperna av politiker var utvecklingen klart negativ.

I tabell 2 redovisas sambandet mellan medborgarnas bedömning av förtroendet för olika grupper. Av sambandsmatrisen framgår att det finns ett starkt samband mellan förtroendet, eller misstron mot, politiker på olika nivåer. Förtroendet för tjänstemännen är starkt relaterat till bedömningen av politikerna, speciellt är sambandet mellan förtroendet för politiker och tjänstemän på respektive nivå starkt, kommunen tau-b 0,65 och regionen 0,75.

Förtroendet för olika personalgrupper inom vård och omsorg är också starkt relaterat till varandra, sjukvård och barnomsorg/äldreomsorg samt ännu starkare äldreomsorg och barnomsorg /fritid samt barnomsorg och fritid. Den som har stort förtroende för en av personalgrupperna har det också för de andra. De som är positiva till personalen inom fritid har också högt förtroende för biblioteks-personalen.

Det finns vidare ett starkt samband mellan förtroendet för försäkringskassans personal och socialarbetare samt mellan förtroendet för lärare i det allmänna skolväsendet och universitetslärare. Förtroendet för kollektivtrafikens personal är inte i samma utsträckning relaterat till förtroendet för andra personalgrupper.

Förtroendet för företrädarna för olika medier – dagspress, radio och TV – är inbördes stark relaterat men med svag koppling till förtroendet för andra yrkesgrupper.[1]

Om vi ser till olika socio – ekonomiska gruppers förtroende för politiker och tjänstemän finns det inga skillnader mellan kvinnor och män eller mellan låg och högutbildade. De medelålders har emellertid lägre förtroende än övriga för regionpolitikerna medan det är de yngre som är mest kritiska till politiker och tjänstemän i kommunerna. Med tanke på den blockpolitiska polariseringen hösten 1999, då undersökningen genomfördes, är det överraskande att det inte finns någon sådan uppdelning när det gäller medborgarnas förtroende. Istället är personer som sympatiserar med c, fp och s genomgående minst kritiska. När det gäller kommunpolitikerna är det något fler positiva än negativa och vid bedömningen av kommuns tjänstemän är det lika många som har högt som lågt förtroende bland dessa partiers sympatisörer.

Tabell 2 Sambandet mellan förtroendet för politiker och olika yrkesgrupper (tau-b)

		1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*	*15*	*16*	*17*	*18*
1	Rikspolitiker	-	**.54**	**.47**	**.56**	.43	.12	.12	.11	.09	.10	.26	.24	.12	.14	.15	.24	.22	.21
2	Regionpolitiker		-	**.75**	**.57**	**.50**	.10	.11	.11	.09	.11	.27	.27	.16	.16	.16	.23	.22	.22
3	Regionens tjm			-	**.47**	**.63**	.14	.14	.14	.13	.13	.30	.27	.20	.20	.21	.21	.22	.20
4	Kommunpolitiker				-	**.65**	.17	.16	.15	.11	.13	.27	.25	.17	.16	.14	.21	.21	.20
5	Kommunens tjm					-	.20	.19	.18	.16	.16	.32	.30	.21	.20	.18	.18	.20	.18
6	Sjukvårdens personal						-	**.59**	**.59**	**.49**	.37	.31	.26	.29	.31	.31	.10	.14	.13
7	Äldreomsorgens personal							-	**.70**	**.65**	.39	.40	.29	.34	.36	.34	.11	.14	.12
8	Barnomsorgens personal								-	**.71**	**.46**	.36	.27	.32	.40	.38	.14	.18	.15
9	Fritidspersonal									-	**.49**	.41	.32	.36	.40	.39	.12	.16	.14
10	Biblioteksspersonal										-	.37	.29	.35	.33	.39	.13	.17	.16
11	Socialarbetare											-	**.53**	.33	.38	.38	.22	.20	.20
12	Försäkringskassans personal												-	.41	.33	.32	.21	.21	.20
13	Kollektivtrafikens personal													-	.41	.40	.16	.19	.18
14	Lärare i skolan														-	**.61**	.21	.20	.19
15	Universitetslärare															-	.23	.25	.24
16	Journalister i dagspress																-	**.68**	**.65**
17	Journalister i radio																	-	**.83**
18	Journalister i TV																		-

Kommentar: Tau-b är ett sambandsmått på ordinalskalenivå som kan anta värden från –1.00 till +1.00. I matrisen har värden som är större än 0.45 markerats med fet stil.

Kvinnor har genomgående något högre förtroende än män för personalen inom kommuner och regionen utom när det gäller sjukvården där alla oavsett kön är mycket positiva. Det finns flera exempel på att berörda åldersgrupper hyser större förtroende för personalen än övriga, t.ex. yngre när det gäller barnomsorg och fritid och äldre när det gäller sjukvårdens anställda, (jfr Elliot 1998). Bland högutbildade är förtroendet genomgående något högre än bland de med medellång eller kortare utbildning.

Den politiska dimensionen är av mindre betydelse för förtroendet för olika personalgrupper. Moderata samlingspartiet sympatisörer hyser emellertid lägst förtroende för dem som är anställda inom den offentliga sektorns olika verksamhetsområden: socialtjänst/försäkringskassa, fritid/kultur, barnomsorg och skola samt sjukvård och äldreomsorg.

I det rådande opinionsklimatet har själva ordet politiker fått en negativ klang (Möller 2000). Det finns därför anledning att också granska förtroendet för den institution som regionstyrelsen utgör i egenskap av ”regionens regering”. Jämfört med landets regering finns den viktiga skillnaden att i region- och kommunstyrelsen sitter företrädare för samtliga större partier, dvs. både majoriteten och minoriteten är representerad. Vid medborgarnas bedömning finns det dock anledning att tro att det i första hand är majoriteten och dess politik som allmänheten tar ställning till, om majoritetsförhållandena överhuvudtaget är kända.

När svenska folket i Riks – SOM undersökningen ombetts bedöma förtroendet för *kommunstyrelserna*, dvs. alla landets kommunstyrelser skall inte bara situationen i den egna kommunen utan också den i alla andra kommuner vägas in. För de flesta är förhållandena i hemkommunen mer kända och påtagliga medan man i övrigt är hänvisad till mediernas bilder. Eftersom bevakningen är inriktad på vad som inte fungerat är de bilder som förmedlas via medierna främst negativa som av affärerna i Gävle, Motala och Stenungsund. I den nationella undersökningen har balansmåttet genomgående varit negativt sedan frågan ställdes första gången 1996.

I 1999 års riksundersökning fanns emellertid både frågan om *förtroendet för kommunstyrelserna* och frågan om *hur kommunstyrelsen i den kommun där Du bor sköter sin uppgift* med. Det är den senare frågan som avser en bedömning av hur kommunstyrelsen i hemkommunen fungerat som ingått i de västsvenska undersökningarna sedan de startade 1992. Svarssambandet är starkt (tau-b 0,42), men det finns intressant skillnader i svarsmönstren vilket framgår av tabell 4.

Som framgår är medborgarna klart mera positiva vid bedömningen av hur kommunstyrelsen i den kommun där man bor sköter sin uppgift (balansmått +12) jämfört med när man skall uttala sig om förtroendet för det sätt på vilket kommunstyrelserna sköter sitt arbete (balansmått –17). Att två tredjedelar av dem som har stort förtroende för kommunstyrelserna också tycker att kommunstyrelsen i hemkommunen sköter sin uppgift bra är inte överraskande men även bland dem som har lågt förtroende för kommunstyrelserna i allmänhet är det

Tabell 3 Förtroende för politiker och olika yrkesgrupper – totalt samt per kön, ålder, utbildning och partipreferens (balansmått)

		Rikspolitiker	*Västra Götalandregionens politiker*	*Västra Götalandregionens tjänstemän*	*Kommunens politiker*	*Kommunens tjänstemän*	*Socialarbetare*	*Försäkringskassans personal*	*Kollektivtrafikens personal*	*Lärare i grundskola/ gymnasium*	*Fritidspersonal*	*Personal inom äldreomsorgen*	*Bibliotekspersonal*	*Personal inom barnomsorgen*	*Sjukvårdens personal*
KÖN	*Man*	-29	-28	-18	-13	-11	10	11	38	39	47	53	51	59	72
	Kvinna	-32	-25	-18	-17	-13	20	17	46	48	53	57	63	64	71
ÅLDER	*15-29 år*	-25	-19	-13	-21	-16	11	0	35	42	54	46	56	64	60
	30-49 år	-31	-31	-23	-24	-19	15	10	42	49	60	61	60	70	72
	50-64 år	-34	-33	-18	-9	-6	17	22	45	42	44	57	57	57	77
	65-80 år	-29	-18	-15	4	0	16	30	50	36	32	52	54	47	77
UTBILDNING	*Låg*	-34	-29	-23	-13	-15	12	18	42	40	47	56	52	58	71
	Medelhög	-32	-23	-15	-17	-14	13	5	37	40	53	52	57	63	68
	Hög	-23	-27	-13	-16	-5	23	15	48	54	55	58	70	68	78
PARTISYMPATI	*v*	-41	-36	-22	-29	-20	19	5	44	50	59	60	66	69	75
	s	-3	-18	-10	6	2	25	30	50	45	53	61	58	65	76
	c	-17	-16	-18	11	0	16	20	46	47	48	59	54	66	71
	fp	-7	-16	-9	2	2	23	24	55	49	54	59	62	68	81
	m	-39	-29	-21	-25	-18	5	6	31	36	42	46	53	54	68
	kd	-45	-28	-20	-11	-9	14	11	44	46	45	55	59	60	76
	mp	-39	-26	-15	-22	-17	18	6	51	55	65	63	70	74	71
TOTALT		-30	-28	-17	-15	-12	14	15	42	44	50	54	58	63	72

Kommentar: Balansmåttet anger andelen stort förtroende minus andelen litet förtroende.

klart mindre än hälften som tycker att den egna kommunens ”regering” sköter sin uppgift dåligt. Som tidigare framhållits finns det anledning att tro att då medborgarna saknar egna erfarenheter påverkas svaren om förtroende starkt av mediernas bild. Detta svarsmönster gäller också vid bedömningen av kommunens eller regionens service, där brukarna genomgående är väsentligt mera positiva än dem som inte kommit i kontakt med servicen.

Tabell 4 Medborgarnas förtroende för kommunstyrelserna och bedömning av hur kommunstyrelsen i den kommun där Du bor sköter sin uppgift, Riksundersökningen 1999 (procent)

	Förtroendet för kommunstyrelserna			
Hur kommunstyrelsen sköter sin uppgift	Mycket eller ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska eller mycket litet förtroende	Summa procent
Mycket eller ganska bra	13	15	6	34
Varken bra eller dåligt	5	24	15	44
Ganska eller mycket dåligt	1	6	15	22
Summa procent	19	45	36	100

Kommentar: Frågorna hade följande lydelse: *Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner sköter sitt arbete?* respektive *Hur tycker Du att kommunstyrelsen i den kommun där Du bor sköter sin uppgift?* I den senare frågan ingick utöver de svarsalternativ som redovisas i tabellen *Ingen uppfattning* och det var 13 procent som valde detta alternativ.

Den genomsnittliga bedömningen av hur kommunstyrelsen sköter sin uppgift är för boende i alla kommuner i Västra Götaland densamma som för hela Sverige, balansmått +12. Skillnaden är emellertid som framgår av Ylva Norén Bretzers artikel i denna bok stor mellan olika kommuner och konkreta förhållanden i de enskilda kommunerna slår igenom vid medborgarnas bedömning av förtroendet. Det innebär att det också varierar över tid beroende på förhållandena vid olika tidpunkter i en och samma kommun. Raset och uppgången av förtroendet för kommunstyrelsen i Stenungsund är ett tydligt exempel på detta (Norén Bretzer 2000).

Förtroendet för regionstyrelsen i Västra Götaland är klart lägre än förtroendet för kommunstyrelsen i den kommun där man bor i Västsverige, -9 respektive +12. Det skall emellertid framhållas att närmare 40 procent inte hade någon uppfattning om hur regionstyrelsen skött sitt arbete medan motsvarande andel för kommunstyrelsen var ca 20 procent.

Det finns ett samband mellan hur medborgarna tycker att regionstyrelsen sköter sitt arbete och hur nöjd man är med servicen dvs. de som är nöjda med regionens service som helhet tycker också att regionstyrelsen sköter sin uppgift. Det-

samma gäller för kommunstyrelserna (Norén Bretzer 2000). Det finns också ett klart samband mellan förtroendet för rikspolitiker/stödet för regeringspartiet och bedömningen av välfärden trots att det i Sverige är kommunerna, som har ansvaret för huvuddelen av välfärdstatens service (Kumlin och Oskarson 2000).

Tabell 5 Hur kommunstyrelsen respektive regionstyrelsen sköter sin uppgift 1999 (procent och balansmått)

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning	*Summa procent*	Balans-mått 1999	Antal
Regionstyrelsen	0	10	33	13	6	38	*100*	-9	3492
Kommunstyrelsen									
Den västsvenska undersökningen	2	26	37	12	5	18	*100*	+12	3507
Riksundersökningen									
Västra Götaland	2	29	36	16	3	14	*100*	+12	279
Hela riket	2	28	38	15	4	13	*100*	+11	1635

***Kommentar*:** Frågan hade följande lydelse: *Hur tycker Du att kommunstyrelsen i den kommun där Du bor / regionstyrelsen i Västra Götaland sköter sin uppgift?* I Riksundersökningen avsåg frågan enbart kommunstyrelsen i den kommun där Du bor. Balansmåttet visar andelen som anser att arbetet sköts bra minus andelen som anser att arbetet sköts dåligt.

I kommuner med svag ekonomi har medborgarna registrerat detta förhållande och de kommunala medborgarundersökningarna i Västsverige tyder på att bilden av kommunens ekonomin också kan påverka bedömningen av service. Det finns också ett samband mellan bedömningen av output, servicen, och av hur kommunen fungerar som politiskt system. Detta förhållande tycks emellertid inte bara innebära att om man är nöjd med kommunens service så är man positiv till kommunledningen, utan bristande förtroende för de kommunala politikerna kan ”smitta av sig” på vad de uträttar och därmed leda till en mera kritisk hållning till kommunens service (Nilsson och Persson 1998).

Av stor betydelse för medborgarnas långsiktiga bedömning av regionen och förtroendet för dess ledning kommer följaktligen att vara hur medborgarna uppfattar att regionen klarar välfärdsuppgifterna, framför allt sjukvården. Det förutsätter en ekonomi i balans vilket i sin tur är kopplat till hur framgångsrik regionen är när det gäller den andra huvuduppgiften nämligen utvecklingsfrågorna.

Medborgarna och flernivådemokratin

Flernivådemokrati förutsätter att det politiska systemet på alla nivåer uppfyller demokratins krav. Det råder emellertid inte enighet om vilka kriterierna för en fungerande demokrati bör vara för de olika nivåerna. Statsvetarna Magnus Jerneck och Mats Sjölin argumenterar i *Regionalisering och flernivåpolitik – Kalmar och Skåne län* för att traditionella demokratikriterier inte är tillfyllest för en bedömning av demokratin på regional nivå. De betonar förhandlingarnas stora betydelse för regionpolitiken och den deliberativa demokratin som norm (SOU 2000:64). Denna demokratisyn delas av andra regionforskare (Johansson 2000 samt Sandberg och Ståhlberg 2000). Olof Petersson vänder sig mot denna omdefiniering av demokratibegreppet. Han hävdar i en debattartikel i DN *Regionerna en fara för demokratin* att vägledande krav också för regionpolitiken måste vara medborgarperspektiv, deltagande och ansvarsutkrävande (Petersson 2000).

Ett empiriskt bidrag till debatten om flernivådemokratin är studier av medborgarnas syn på demokratin. I EU-länderna råder ett omvänt förhållande mellan bedömningen av demokratin i det egna landet och demokratin i EU. Italienare och portugiser som är minst nöjda med demokratin i det egna landet är mest positiva till demokratin i EU medan svenskarna som är förhållandevis nöjda med demokratin i Sverige är mest kritiska. (Gilljam och Holmberg 1998).

När det gäller synen på demokratin på olika nivåer framgår att västsvenskarna liksom svenska folket som helhet är mycket kritiska till demokratin inom EU. Hösten 1999 var en av fem västsvenskar nöjda med demokratin i EU. På de tre andra nivåerna är minst 50 procent nöjda med det sätt på vilket demokratin fungerar. Mest tillfreds är västsvenskarna med den kommunala demokratin och därnäst kommer demokratin i Sverige. Hälften är nöjda med demokratin i Västra Götalandsregionen även om osäkerheten varit större vid bedömningen av den nybildade regionen, vilket framgår av att något fler avstått från att besvara frågan. Det innebär emellertid att även om värdet är något lägre än för i Sverige och hemkommunen räknas regionen till de svenska demokratiska institutionerna. Medan drygt 30 procent inte alls är nöjda med demokratin i EU är motsvarande värde ca 10 procent för de tre svenska nivåerna.

Vid bedömningen av hur demokratin fungerar på olika nivåer är skillnaderna mellan olika socio-ekonomiska grupper genomgående små. De äldsta är något mer nöjda med den kommunala demokratin än övriga medan den yngsta åldersgruppen är mer nöjd med de andra nivåerna. Personer med lägre utbildning är något mer kritiska till demokratin i EU. Icke svenska medborgare är mer nöjda med demokratin än svenska medborgare och störst är skillnaderna i synen på EU.

Om vi ser till partidimensionen är s-, c- och fp-sympatisörerna mest nöjda med den kommunala demokratin. Vid bedömningen av demokratin i Västra Götalandsregionen och i Sverige är s och fp mest tillfreds, medan det för EU är m- och fp-

sympatisörerna som är mest positiva, men andelen nöjda uppgår endast till 30 respektive 28 procent.

Tabell 6 Nöjd med demokratin i: EU, Sverige, Västra Götalandsregionen samt hemkommunen och kön, ålder, utbildning, partipreferens samt medborgarskap 1999 (andel mycket eller ganska nöjd i procent)

	Kommun	Västra Götaland	Sverige	EU	Antal individer (EU)
Kön					
Kvinna	61	50	56	17	1707
Man	63	51	62	21	1634
Ålder					
65-80	67	45	54	18	539
50-64	64	43	54	15	876
30-49	61	51	61	19	1174
15-29	60	60	63	25	752
Utbildning					
Hög	61	49	64	22	927
Medel	62	56	60	21	748
Låg	64	48	55	15	1571
Parti					
V	54	45	51	9	102
S	75	59	75	21	798
Mp	62	53	59	12	209
C	73	47	55	12	124
Fp	68	59	72	28	174
Kd	62	46	51	17	381
M	58	51	56	30	626
Medborgarskap					
Svenskt	62	50	58	18	3151
Utländskt	65	55	67	34	134
Totalt	62	50	58	19	3341

Kommentar: Frågan hade följande lydelse: *På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: EU/Sverige/Västra Götalandsregionen/Den kommun där Du bor*? Med svarsalternativen *Mycket nöjd, Ganska nöjd, Inte särskilt nöjd och Inte alls nöjd?*

Av de västsvenska SOM-undersökningarna framgår att medborgarna på det hela taget är mest nöjda med hur demokratin fungerar i den egna kommunen. I Demokratirådets rapport 1997, *Demokrati över gränser*, redovisas också en mer positiv syn på demokratin på kommunal nivå jämfört med övriga nivåer: regio-

nal-, riks- och EU-nivån. Den baseras på bedömningar avseende medborgarstyrelse, handlingskraft och rättsstat av väljare, kommunpolitiker, landstingspolitiker, riksdagsmän och EU-parlamentariker. Demokratin i landstingen och Sverige kom därnäst medan demokratin i EU genomgående uppvisar klart lägre värden (Petersson m.fl. 1997).

Medborgare som är nöjda med servicen är också mer nöjda med det sätt på vilket demokratin fungerar i den egna kommunen än de som är kritiska mot servicen. Inställningen till resultatet av politiken är med andra ord av betydelse inte bara för synen på hur de styrande sköter sig utan också för synen på hur den kommunala demokratin fungerar (Nilsson 1997). Detsamma gäller för regionen. De lokala och regionala nivåerna har ansvaret för huvuddelen av välfärdsstatens service och hur de fullgör denna uppgift påverkar synen på demokratin på respektive nivå. I denna mening tillmäter medborgarna Putnams kriterium på den fungerande demokratin, *institutionell effektivitet,* stor betydelse.

Noter

1 En faktoranalys utkristalliserar fyra faktorer: en politik/administration, en vård/omsorg/fritid/kultur, en social/utbildning samt en media. Faktorlösningen bygger på en varimaxrotering och antalet faktorer har fastställts utifrån Kaisers kriterium. Andelen förklarad varians uppgår till 40, 15, 11 respektive 6 procent.

Referenser

Elliot, M (1994) Västsvensk tillit och misstro. Förtroende för yrkesgrupper och medier. I Nilsson, L (red) *Västsverige i fokus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Elliot, M (1997) *Förtroendet för medierna*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. och vårt dagliga möte med

Elliot, M (1998) Förtroendet och vårt dagliga möte med samhället. I Nilsson, L (red) *Mångfald. Bilder av en storstadsregion*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Gilljam, M och Holmberg, S (1998) *Sveriges första Europaparlamentsval*. Norstedts Juridik AB.

Holmberg, S och Weibull, L (2000) Förtroendet faller. I Holberg, S och Weibull, L (red) *Det nya samhället*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Jerneck, M och Sjölin, M (2000) Regionalisering och flernivåpolitik – Kalmar och Skåne län. SOU 2000:64. *Regional försöksverksamhet – tre studier*.

Johansson, J (2000) Försök med en ny regional samhällsorganisation – demokrati, flernivåpolitik och regional mobilisering. SOU 2000:64. *Regional försöksverksamhet – tre studier*.

Kumlin, S och Oskarson, M (2000) ”Opinionsbildning som dragkamp: företaget Sverige möter den svenska välfärdsstaten”. Kapitel i denna volym.

Möller, T (2000) *Politikens meningslöshet. Om misstro, cynism och utanförskap*. Liber.

Nilsson, L (1997) ”Välfärd och lycka i Västsverige.” I Nilsson, L. red. *Nya landskap*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L och Persson, J (1997-1999) *Rapporter från kommunundersökningarna 1996-1998*. SOM-institutet Göteborgs universitet.

Norén Bretzer, Y (2000) ”Vinden har vänt – kommunalt förtroende på ny kurs”. Kapitel i denna volym, *Den nya regionen*.

Petersson, O (2000) Regionerna en fara för demokratin. *DN*, 2000-10-05.

Petersson, O, Hermansson, J, Micheletti, M och Westholm, A (1997) *Demokrati över gränser*. Demokratirådets rapport 1997. SNS förlag.

Putnam, R D (1996), *Den fungerande demokratin*. *Medborgarandans rötter i Italien.* Stockholm: SNS Förlag.

Sandberg, S och Ståhlberg, S (2000) *Nordisk regionalförvaltning i förändring.* Åbo Akademi.

VINDEN HAR VÄNT – KOMMUNALT FÖRTROENDE PÅ NY KURS

YLVA NORÉN BRETZER

Under 1990-talet har vi medborgare fått vänja oss vid att politiska skandaler och kriser är en del av vardagen. Våra förtroendevalda har fått vänja sig vid att försvara sina handlingar i ett mycket direkt strålkastarljus. Vad visar dessa skandaler? Är skandalerna nödvändigtvis 'dåliga'? Kan inte skandalen symbolisera ett dåligt kontrakt, precis som när ett äktenskap håller på att spricka, och skandalen briserar när den yttersta gränsen i en relation är nådd? Skandalen inträffar när kontraktet mellan medborgare och de förtroendevalda inte längre uppfylls, den ömsesidiga relationen har upphört och det politiska ledarskapets legitimitet ifrågasätts.

Organisationsforskningen visar att kriser kan vara positiva. Kriser gör det möjligt för dagordningar att förändras, prioriteringar möbleras om och s. k. *policyfönster* öppnas. En kris möjliggör ett regimskifte eller banar väg för nya aktörer träder in på den politiska arenan. Detta kan gälla en regering, en kommunstyrelse, eller byråkratiska organisationer såväl som organisationer inom den privata sektorn. Kriser banar ofta väg för någonting nytt och oprövat (Kingdon 1984). Rapporter om den politiska misstron har kännetecknat den senare delen av 1990-talet (se vidare Holmberg och Weibull 2000, Möller 2000, 1998, Hvitfelt och Karvonen 1999, Wibeck et al 1998), men i denna artikel skall jag visa att en negativ förtroendeutveckling också är möjlig att vända till en positiv, att lågt politiskt förtroende faktiskt går att reparera.

I Väst-SOM-undersökningen 1997 diskuterade jag medborgarnas *förtroende för hur kommunstyrelsen sköter sin uppgift,* och redovisade då att förtroendet för kommunstyrelsen i Stenungsund var extremt lågt i förhållande till övriga nio kommuner i Göteborgsregionen under 1997[1] (Norén 1998, Nilsson och Persson 1997). Orsakerna till att det politiska förtroendet sjönk så lågt i Stenungsund var både några *skandalaffärer* som ägde rum samt en djup *ekonomisk krissituation*. Nu, endast tre år senare, är förhållandena förändrade. Stenungsund är återigen med 'gänget'. Stenungsunds invånare har återfått förtroendet för sina kommunpolitiker. Det är alltså möjligt för en kommun att med strategiska satsningar återfå medborgarnas förtroende. Hur ser då förtroendet för kommunstyrelsen ut i kommunerna i Göteborgsregionen?

Figur 1 Hur tycker Du att kommunstyrelsen i Din kommun sköter sin uppgift? (balansmått)

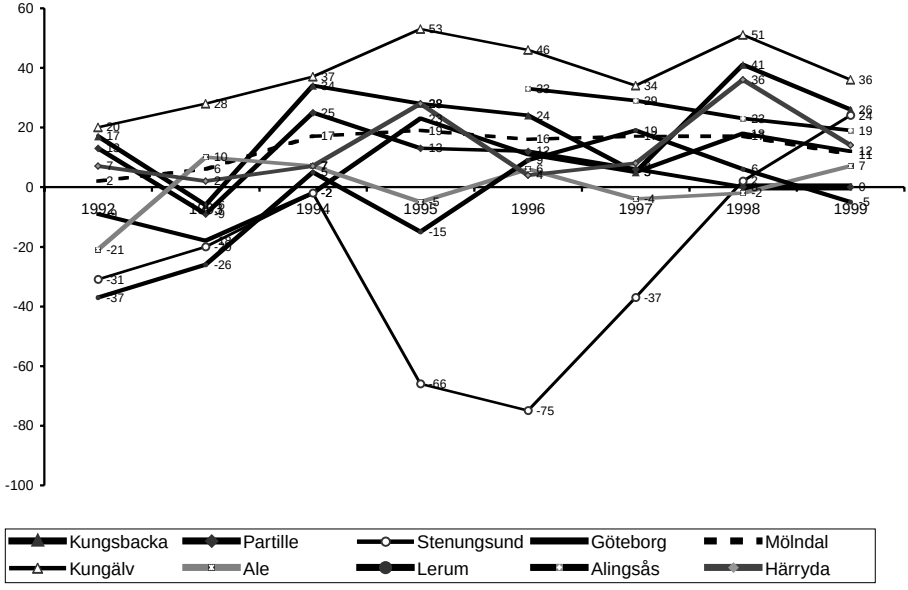

Kommentar: Enkätfrågan hade samma formulering som i rubriken till Figur 1. Balansmåttet anger andel *positiva* svar minus andel *negativa* svar. Med *positiv* avses svarsalternativen Mycket bra och Ganska bra, medan *negativ* avser svarsalternativen Ganska dåligt och Mycket dåligt.

I ovanstående figur kan vi göra ett flertal intressanta iakttagelser. För det *första*, förtroendet för den egna kommunstyrelsen är *positivt* för de flesta kommuner under åren 1992 - 1999, och detta gäller inte bara för valår (jfr Brothén 1999). För det *andra* har det låga förtroendet i Stenungsund under 1995-1997 återhämtats dramatiskt under 1998 och 1999. Från bottenrekordet -75 till toppnoteringen +24, det gör en skillnad på hela 99 balansmåttsenheter, och är väl närmast att betrakta som ett *rekord*. För det *tredje*, den kommun som har haft det allra högsta förtroendet för kommunstyrelsen under hela mätperioden, Kungälv, återfinns fortfarande i topp. Skillnaden mellan det svarta fåret under skandalåren, Stenungsund, och favoriten Kungälv, är vid mätningen 1999 endast 11 balansmåttsenheter. Stenungsund har med andra ord återhämtat ett förtroende för kommunstyrelsen som nu är att betrakta som täten av de undersökta kommunerna, där endast Kungälv och Kungsbacka ligger före.

Dessa iakttagelser manar till ett antal fördjupade frågeställningar. Det är inte så enkelt att med statistik besvara frågeställningar som kanske bäst är lämpade för kvalitativa intervjuer eller undersökningar, t. ex. kan frågan om vad som är hemligheten bakom Kungälvs popularitet inte enbart besvaras statistiskt. Det är inte

heller så lätt att besvara frågan om 'hur gjorde man i Stenungsund för att återfå det politiska förtroendet' med hjälp av statistik. Eftersom denna artikel baseras på statistisk analys, kommer jag att ägna den här artikeln åt är att undersöka

a) Hur stort är det sammantagna förtroendet för kommunstyrelsen i relation till förtroendet för kommunalpolitiker och rikspolitiker?

b) Vilka är de viktigaste politiska förändringarna i Stenungsund under åren 1996-1999, och hur motsvarar dessa faktorer situationen i Kungälv?

Utifrån dessa frågeställningar kan vi dra intressanta lärdomar om vad som påverkar det politiska förtroendet på lokal nivå.

Figur 2 Förtroende för den egna kommunstyrelsen, rikspolitiker och kommunpolitiker i Göteborgsregionen

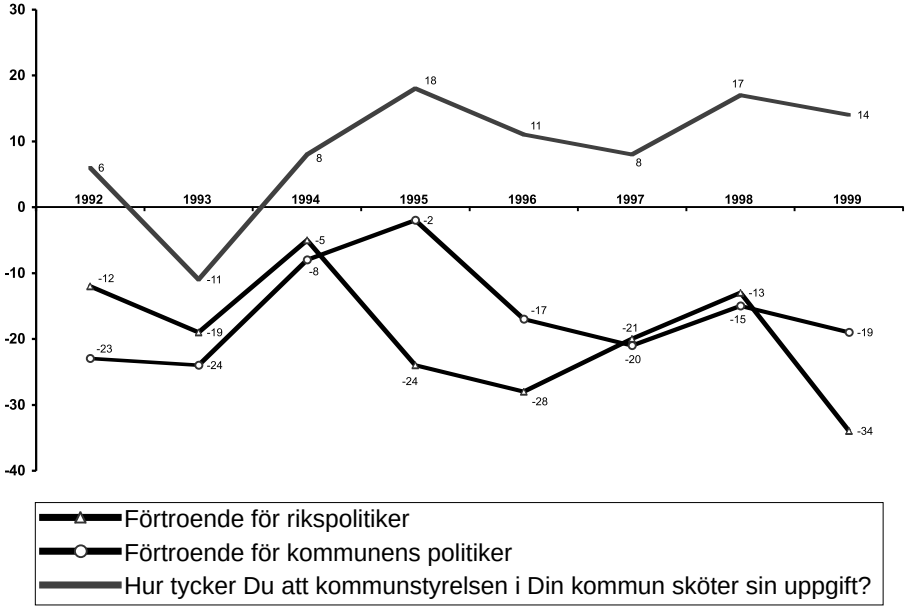

Kommentar: Den översta linjen som beskriver förtroendet för hur kommunstyrelsen sköter sin uppgift är den linje som motsvarar fördelningen per kommun som redovisades i figur 1. Denna linje är den sammanslagna linjen för alla kommunerna, eller den genomsnittslinje som representerar förtroendet för kommunstyrelsen i göteborgsregionens kommuner.

Nöjd med den egna kommunstyrelsen och politikerna

En viktig utgångsfråga är hur pass nöjda invånarna i Göteborgsregionen är med kommunstyrelsen i den egna kommunen, och figur 2 visar att sammantaget har

det sedan 1994 och fram till 1999 varit fler medborgare som är *positivt* inställda till den egna kommunstyrelsen i jämförelse med hur många som är *negativa.* Förtroendet för politikerna i den egna kommunen är det dock sämre ställt med. Figur 2 visar också att sammantaget är kommuninvånarna i Göteborgsregionen *negativt* inställda till kommunpolitiker såväl som till rikspolitiker. Under 1995, 1996 och 1999 har medborgarna dock varit mer positiva till kommunpolitiker än till rikspolitiker.

Sammantaget går det dock inte att dra några slutsatser huruvida medborgarna föredrar de egna lokala politikerna framför rikspolitikerna. En något märkligare slutsats är dock, att medborgarna är betydligt mer nöjda med kommunstyrelsens arbete än med de politiker som sitter och fattar samma beslut. Medborgarna i Göteborgsregionen *litar alltså mer på en institution* än på *politiker i allmänhet*, vare sig vi talar om rikspolitiker eller kommunpolitiker i en mer *generell* bemärkelse.[2]

Det är intressant att undersöka just Stenungsund närmare, som representanter för 'det svarta fåret' som nu är tillbaka i flocken igen, gentemot Kungälv som har varit 'bäst i klassen' eller 'favoriten' under alla mätår. Kungälv och Stenungsund har relativt likvärdiga politiska förhållanden, i Kungälv har Miljöpartiet varit vågmästare mellan det borgerliga och det socialistiska blocket både under förra valperioden och under den nuvarande. I Stenungsund har istället Miljöpartiet och Centern ingått i koalition med S och V under både denna och den föregående valperioden. Vid valet 1998 förlorade S i Stenungsund tre mandat, i Kungälv förlorade S fyra mandat. Motsvarande vinst gjorde Kd i både Stenungund och Kungälv, där Kd tog hem fyra nya mandat i båda kommunerna. Även V ökade med två mandat i båda kommunerna. På detta sätt är de politiska förutsättningarna i de båda kommunerna relativt likartade.

Vad har blivit bättre i Stenungsund?

Vad är det då som har hänt i Stenungsund under de år som förtroendet för kommunstyrelsen har vänt upp, från -75 till +24? En viktig förändring som genomfördes i Stenungsund under 1997 var en ny kommunal organisation, för att i högre grad än tidigare kunna få en samlad överblick över de kommunala verksamheterna. Ett ökat ansvar tillskrevs kommunstyrelsen och kommunfullmäktige samtidigt som antalet förtroendevalda minskades (Brorström et al 1998: 17f). Det politiska inflytandet skulle öka och sektorstänkandet minimeras. Bortfallet av politiskt inflytande kompenserades i viss mån genom nya former för direktinflytande, s. k. *medborgarpaneler*. Reformen genomfördes med en bred partipolitisk enighet (ibid. s. 27). Några förhoppningar med den nya organisationen var både att medborgarnas politiska intresse skulle förbättras och att par-

tierna skulle vitaliseras. På vilka sätt har reformens ambitioner infriats? Jag har valt ut några politiska faktorer och redovisar dem i nedanstående tabell för Stenungsund,

Tabell 1 Viktiga politiska förändringar i Stenungsund under 1996-1999

	Väst-SOM 1996					Väst-SOM 1999					Förändring	Förändring
	Andel positiva	Andel varken eller	Andel negativa	Summa procent	Antal personer	Andel positiva	Andel varken eller	Andel negativa	Summa procent	Antal personer	1996-99 andel positiva	1996-99 andel negativa
a) Uppfattning om kommunal service	33	43	24	100	42	54	44	2	100	41	**+21**	**-22**
b) Demokratins funktionssätt i kommunen	52	*	48	100	46	59	*	41	100	44	**+7**	**-7**
c) Uppfattning om kommunens ekonomi	-	2	98	100	44	8	28	64	100	47	**+8**	**-34**
d) Intresse för kommunpolitik?	59	*	41	100	46	43	*	57	100	49	**-16**	**+16**
e) Viktigt att engagera sig i kommunala frågor	89	*	11	100	44	92	*	8	100	47	**+3**	**-3**
f) Personligen bekant med politiker	31	*	69	100	45	32	*	68	100	50	**+1**	**-1**
g) Förtroende för kommunens politiker	7	16	77	100	43	23	36	41	100	44	**+16**	**-36**
h) Förtroende för Rikspolitiker	22	34	44	100	45	18	21	61	100	44	**-4**	**+17**

Kommentar: Med positiva avses andel som svarat *Mycket bra* eller *Ganska bra* (eller motsvarande, beroende på fråga). Med negativa avses andel som har svarat *Ganska dåligt* eller *Mycket dåligt* (eller motsvarande). Kolumner som har markerats med (*) innebär att motsvarande svarsalternativ saknades för denna fråga.

Problemet med denna framställning är förstås att n-talet är ganska litet, mellan 41 och 50 personer, beroende på vilka frågor respondenterna har besvarat. Urvalet är dock draget med obundet slumpmässigt urval, och bör i relativt hög grad vara representativt, och resultat*nivåerna* i ovanstående tabell bekräftas av den undersökning som gjordes i Stenungsund 1997, där n-talen var mellan 6-700 personer.[3] Andelen positiva till kommunens service uppmättes till 33 procentandelar år 1996, 1997 var denna grupp 43 procent andelar och 1999 hela 62 procentandelar. Andelen positiva till kommunens ekonomi var under motsvarande år 0, 1 respektive 8 procent, och förtroendet för kommunens politiker var enligt dessa olika mätningar 7, 16 och 23 procent.

Resultaten visar att det i huvudsak är två politiska faktorer som har förbättrats under dessa år enligt medborgarna. Det första är *uppfattningen om den kommu-*

nala servicen som har ökat ca 21 balansmåttsenheter. Den andra viktiga faktorn som har ökat är *förtroendet för kommunens politiker*. Ytterligare två faktorer som har förbättrats är *uppfattningen om den kommunala ekonomin* och *uppfattning om demokratins funktion i kommunen*, och särskilt den grupp som 1996 var negativa till hur kommunens ekonomi sköttes har i och med mätningen 1996 minskat med 34 procent . Dessa olika politiska faktorer bidrar med stor sannolikhet till den *uppgång* i förtroendet för kommunstyrelsen som noterades för Stenungsund i figur 1. Dock har det lokala intresset för kommunpolitik *minskat* under den undersökta perioden, stick i stäv med reformatörernas ambition.

Låt oss gå vidare och göra motsvarande undersökning i Kungälv under 1996-1999.

Tabell 2 Viktiga politiska förhållanden i Kungälv 1996-1999

	Väst-SOM 1996					Väst-SOM 1999					Förändring 1996-99	Förändring 1996-99
	Andel positiva	Andel varken eller	Andel nega-tiva	Summa procent	Antal perso-ner	Andel positiva	Andel varken eller	Andel nega-tiva	Summa procent	Antal perso-ner	**andel positiva**	**andel negativa**
a) Uppfattning om kommunal service	62	32	6	100	66	60	37	3	100	88	**-2**	**-3**
c) Demokratins funktions sätt i kommunen	43	*	57	100	72	71	*	29	100	107	**+28**	**-28**
c) Uppfattning om kommunens ekonomi	45	38	17	100	58	34	45	21	100	91	**-11**	**+4**
d) Intresse för kommunalpolitik?	47	*	53	100	73	45	*	55	100	111	**-2**	**+2**
e) Viktigt att engagera sig i kommunala frågor	89	*	11	100	72	79	*	21	100	101	**-10**	**+10**
f) Personligen bekant med politiker	22	*	78	100	72	32	*	68	100	106	**+10**	**-10**
i) Förtroende för kommunens politiker	24	53	23	100	66	30	40	30	100	89	**+6**	**+7**
j) Förtroende för Rikspolitiker	21	32	47	100	72	13	33	54	100	91	**-8**	**+7**

Kommentar: Med positiva avses andel som svarat *Mycket bra* eller *Ganska bra* (eller motsvarande, beroende på fråga). Med negativa avses andel som har svarat *Ganska dåligt* eller *Mycket dåligt* (eller motsvarande). Kolumner som har markerats med (*) innebär att motsvarande svarsalternativ saknades för denna fråga.-

Jämförelsebarheten kan ifrågasättas även för Kungälv, eftersom n-talen är omkring 60-70 personer, men en kontroll med de uppmätta siffrorna i Väst-SOM 1997 och 1998 uppvisar acceptabel stabilitet.[4] Andelen *nöjda med kommunal service* i

Kungälv har under åren 1996, 97, 98 och 1999 haft värdena 62, 64, 57, 60 procent, vilket är relativt stabila värden. Andelen *nöjda med demokratins funktionssätt i kommunen* under samma år har varit 43, 63, 82, 71 procent, dvs. uppåtgående förutom under 1999. Även intresse för kommunpolitik har stärkts 1996-98, men minskade igen under 1999 (47, 48, 71 och 45 procentandelar).

Under perioden har i Kungälv framför allt *uppfattningen om demokratins funktionssätt i kommunen* stärkts, från 43 procent positiva till hela 71 procent positiva av de svarande. Även *personlig bekantskap med politiker* har ökat i Kungälv, men dessa två faktorer verkar dras tillbaka av *uppfattningar om kommunens ekonomi* och av att Kungälvsborna tycker att det är *mindre viktigt att engagera sig i kommunala frågor*, i jämförelse med vad de tyckte år 1996. Sammantaget bidrar dessa faktorer till att förtroendet för kommunstyrelsen i Kungälv ligger på en relativt *konstant nivå*.

Stenungsund och Kungälv jämförda med varandra

Vad kan vi upptäcka genom att jämföra de två kommunerna med varandra? Den stora skillnaden under 1996 mellan de båda kommunerna var, att då var dubbelt så hög andel av respondenterna nöjda med *den kommunala servicen* i Kungälv (62 procent) i jämförelse med respondenterna i Stenungsund (33 procent). 1999 är skillnaderna mellan de två kommunerna i detta avseende närmast återställt, endast 6 procentenheter skiljer mellan andelen nöjda i Kungälv och nöjda i Stenungsund.

En andra iakttagelse som förefaller något märklig, är att respondenterna i de båda kommunerna i samma grad år 1996 menar att det är betydelsefullt att man engagerar sig i kommunala frågor, 89 procent. Tre år senare har denna andel dock minskat i Kungälv (till 79 procent), medan i Stenungsund har denna andel stigit något till 92 procent. Denna iakttagelse bör kanske tas med en nypa salt, eftersom det politiska intresset i båda kommunerna indikerar en *minskning*. Kanske behöver särskilt Kungälv värna om sina medborgares politiska engagemang framdeles.

Förtroende för kommunens politiker var mer än tre gånger så högt 1996 i Kungälv (24 procent) som i Stenungsund (7 procent), och även 1999 har förtroendet för kommunpolitikerna *ökat* i både Kungälv och Stenungsund, och den största ökningen noteras i Stenungsund. Förtroendet för rikspolitiker var 1996 ungefär lika lågt i de båda kommunerna (21 och 22 procent positiva) och denna andel minskade i båda kommunerna till 1999. Sammantaget var de egna kommunpolitikerna populärare är rikspolitikerna i båda kommunerna, med undantag för i Stenungsund 1996. I Kungälv var de egna politikerna populärarast både 1996 och 1999, och detta gäller även Stenungsund 1999.

Förtroende för kommunstyrelsen: det svarta fåret och favoriten

År 1995 och några år framöver var medborgarnas förtroende för kommunstyrelsen rekordlågt i Stenungsund, medan förtroendet för kommunstyrelsen under hela tidsperioden 1992-1999 har legat rekordhögt i Kungälv. Problemen i Stenungsund orsakades bland annat av ett antal 'politiska affärer' och en illa skött ekonomi, och det är problematiskt att utifrån statistiken utreda huruvida medborgarna gav uttryck för sitt missnöje genom att rapportera lägre nöjdhet med service p g a att dessa affärer offentliggjordes genom medierna, eller om den kommunala servicen *faktiskt* också var sämre under dessa år. För sådana undersökningar krävs en annan analys än vad denna artikel ger utrymme för.

Utifrån denna undersökning har jag visat att de viktigaste faktorerna som har förändrats i samband med det ökade förtroendet för kommunstyrelsen i Stenungsund är *inställningen till kommunal service* och *förtroendet för kommunens egna politiker*. Även *uppfattningen om den kommunala ekonomin* har förbättrats betydligt i Stenungsund. Medborgarnas uppfattning av den lokala servicen är av stor betydelse för deras utvärdering av den lokala demokratin (Nilsson 1998). Det ökande politiska förtroendet i Stenungsund kan troligen indirekt även spåras till de organisatoriska förändringar som Stenungsund genomförde i samband den politiska kris kommunen genomlevde i mitten av 1990-talet. Detta tyder då på att institutionell förändring av politikens former kan bidra till att vända ett politiskt misstroende i positiv riktning.

I Kungälv har *nivån* av medborgare som är nöjda med servicen legat högt under perioden, och andelen som var nöjda med den kommunala servicen var 1996 dubbelt så hög i jämförelse med andelen i Stenungsund (62 procent nöjda i Kungälv mot 33 procent nöjda i Stenungsund). År 1999 har Stenungsund återhämtat sig, 54 procent anser sig vara nöjda med servicen, men Kungälv har fortfarande en högre andel nöjda, 60 procent.

Ännu en faktor som kan misstänkas vara betydelsefull är medborgarnas *uppfattning om demokratins funktion i den egna kommunen*, och denna har denna förbättrats kraftigt i Kungälv från 1996 till 1999, *medan förtroendet för kommunstyrelsen* under samma period snarast har minskat i Kungälv, från 46 balansmåttsenheter till 36. *Intresset för kommunpolitik* har minskat i de båda kommunerna, och i Kungälv tycker man att det är mindre viktigt att engagera sig i kommunala frågor, i jämförelse med vad Kungälvsborna tyckte 1996. Detta manar förstås till eftertanke, kanske kommer Kungälv att få svårt att bibehålla sin tätposition på sikt.

Sedan några år tillbaka driver Kungälv s k *kommundelsstämmor* för att lättare nå ut till kommunmedborgarna. Även Stenungsund har tagit upp ett motsvarande initiativ, och det är ännu för tidigt att säga om kommundelsstämmorna är viktiga delmoment på vägen till att vinna medborgarnas hjärtan, eller om det är *uppfattnigen om service* och *uppfattnigen om lokalpolitikerna* som till syvende och sist avgör medborgarnas förtroende för den egna kommunstyrelsen. Slutsatsen av denna artikel är att 'kontraktet' mellan medborgare och förtroendevalda i hög

grad bestäms av hur medborgarna utvärderar sin kommunala service. Intressanta forskningsfrågor att svara på efter detta är förstås huruvida medborgarnas ökade nöjdhet med servicen i Stenungsund beror på de politiska omstruktureringarna och en *faktiskt* högre servicenivå i kommunen, eller om medborgarnas utvärdering av servicen i hög grad t. ex. är ett medialt fenomen.

Noter

1 Kommunerna som räknas till Göteborgsregionen är Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Mölndal, Partille, Stenungsund, Lilla Edet, Tjörn och Öckerö. De tre sistnämnda kommunerna redovisas dock inte i denna artikel efterson n-talen blir för små.

2 I enkätformuläret har förtroende för de *egna, lokala* kommunpolitikenra inte undersökts, utan vad som har efterfrågats är förtroendet för kommunpolitiker i allmänhet.

3 Fördelningen för de redovisade variablerna i Väst-SOM 1996 och 1999, som redovisas i denna artikel, kan jämföras med de värden som uppmättes i Stenungundsundersökningen 1997 enligt följande tabell,

4 ***Tabell 3 Nivåer för olika politiska faktorer enligt VästSOM 1996 och Stenungundsundersökningen 1997***

	Väst-SOM 1996					Stenungsund 1997				
	Andel positiva	Andel varken eller	Andel negativa	Summa procent	Antal personer	Andel positiva	Andel varken eller	Andel negativa	Summa procent	Antal personer
a) Uppfattning om kommunal service	33	43	24	100	42	43	41	16	100	609
b) Demokratins funktion i kommunen	52	*	48	100	46	36	*	64	100	684
c) Uppfattning om kommunens ekonomi	-	2	98	100	44	1	5	94	100	670
d) Intresse kommunpolitik?	59	*	41	100	46	59	*	41	100	720
e) Viktigt att engagera sig i kommunala frågor	89	*	11	100	44	Frågan ej ställd			-	-
f) Personligen bekant med politiker	31	*	69	100	45	30	*	70	100	699
g) Förtroende för kommunens politiker	7	16	77	100	43	16	37	47	100	681
h) Förtroende för rikspolitiker	22	33	44	100	45	16	37	47	100	681

Dessa resultat visar att nivåerna i Väst-SOM 1996 verkar rimliga. De positiva värdena har ökat något sedan 1996, och detta kan antas vara rimligt. Dessutom bör n-tal över 30 individer anses som trovärdiga.

Tabell 4 Nivåer i Kungälv för olika politiska faktorer enligt VästSOM 1996-1998

	VästSOM 1996					VästSOM 1997					VästSOM 1998				
	Andel positiva	Andel varken eller	Andel nega-tiva	Summa procent	Antal perso-ner	Andel positiva	Andel varken eller	Andel nega-tiva	Summa procent	Antal perso-ner	Andel positiva	Andel varken eller	Andel nega-tiva	Summa procent	Antal perso-ner
a) Uppfattning om kommunal service	62	32	6	100	66	64	31	5	100	74	57	38	5	100	60
b) Demokratins funktion i kommunen	43	*	57	100	72	63	*	37	100	78	82	*	18	100	72
c) Uppfattning om kommu-nens ekonomi	45	38	17	100	58	14	38	48	100	65	31	47	22	100	58
d) Intresse kom-munpolitik?	47	*	53	100	73	48	*	52	100	79	71	*	29	100	72
g) Viktigt att engagera sig i kommunala frågor	89	*	11	100	72	Frågan ej ställd					93	*	7	100	68
h) Personligen bekant med politiker	22	*	78	100	72	39	*	61	100	78	32	*	68	100	66
i) Förtroende för kommu-nens politiker	24	53	23	100	66	25	48	27	100	69	37	46	17	100	65
j) Förtroende för Rikspolitiker	21	32	47	100	72	20	37	43	100	74	30	34	36	100	69

Referenser

Brorström, Björn, Henry Bäck, Sven Siverbo, and Annika Svensson. 1998. “Ingen nämnd-Stenungsunds modell för vitalisering av kommunalpolitiken.” . Göteborg: Förvaltningshögskolan.

Brothén, Martin. 1999. “Stigande förtroende för riksdagen under valår.” Pp. 249-272 in *Ljusnande framtid*, redigerad av Sören Holmberg and Lennart Weibull. Göteborg: SOM-institutet.

Holmberg, Sören, and Lennart Weibull. 2000. "Förtroendet faller." Pp. 27-43 in *Det Nya Samhället*, redigerad av Sören Holmberg and Lennart Weibull. Göteborg: SOM-institutet.

Hvitfeldt, Håkan och Karvonen, Lauri (red), ed. 1999. *Den svala demokratin*.

Kingdon, John W. 1984. *Agendas, Alternatives and public Policies*. Boston, Toronto: Little, Brown and Company.

Möller, Tommy. 1998. "Politikerförakt eller mogen misstro?" . Stockholm: Svenska Kommunförbundet.

Möller, Tommy. 2000. *Politikens meningslöshet*. Malmö: Liber.

Nilsson, Lennart. 1998. "Välfärd och lycka i västsverige." Pp. 131-151 in *Nya landskap*, redigerad av Lennart Nilsson. Göteborg: SOM-institutet.

Nilsson, Lennart, and Jonas Persson. 1997. "Kommunundersökningen 1997 – Stenungsund.". Göteborg: SOM-institutet.

Nord, Lars. 1999. "När demokratin får börja om.". Stockholm: Styrelsen för psykologist försvar.

Norén, Ylva. 1998. "Hur sköter kommunstyrelsen sin uppgift?" Pp. 117-128 in *Mångfald – bilder av en storstadsregion*, redigerad av Lennart Nilsson. Göteborg: SOM-institutet.

Wibeck, Victoria, Per-Anders Forstorp, and Konstantin Economou. 1998. "En god affär i Motala.". Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.

POLITIKERPOPULARITET

SÖREN HOLMBERG

Vi vet från flera års SOM-mätningar att förtroende för partier och politiska institutioner ökar något under valår för att sedan åter minska under mellanvalsperioderna. Tilltron till politiska institutioner uppvisar en långsiktigt nedåtgående trend i Sverige, men färden nedåt har alltså hittills avbrutits tillfälligt under valåren. Förtroendet för partier och politikens institutioner förändras ur politikernas synvinkel enligt en positiv elektoral cykel (Holmberg och Weibull 2000). Tilltron stärks när politikerna anstränger sig och går ut och möter väljarna under valåren. Hade förtroendet sjunkit under valåren hade vi haft ett exempel på en negativ elektoral cykel, men så är det alltså inte i Sverige.

Den positiva elektorala cykeln gäller för politiskt institutionsförtroende. Men hur är det med mer efemära fenomen som popularitet och uppskattning av politikens aktörer? Röner politiker mer uppskattning under valår än under mellanvalsperioderna? Man skulle kanske gissa att det är så. Om förtroendet för politikens institutioner går upp under valåren borde väl också de ledande aktörerna inom institutionerna bli mer uppskattade. Resonemanget förutsätter att det finns en positiv korrelation mellan uppskattning av politikens aktörer och förtroende för politikens institutioner. Människor med ett högt förtroende för institutioner som riksdagen, partierna och kommunstyrelserna förväntas också uppskatta ledande politiker inom institutionerna relativt mycket. Och omvänt, människor som hyser ett lågt förtroende för politikens institutioner kan förväntas var mindre positiva till institutionernas centrala aktörer. Vad som är orsak och vad som är verkan kan diskuteras. Det är oklart om ett högt institutionsförtroende leder till att aktörerna uppskattas mer eller om populära aktörer leder till ett ökat institutionsförtroende. Moderna teorier om politikermisstro och demokratisk legitimitet utgår ifrån att det finns ett samband men fastslår inte hur kausaliteten ser ut. Vad som fastslås är att institutionsförtroende har ett samband med tilltro och uppskattning av institutionernas aktörer. Sjunker det ena riskerar det att dra med sig det andra. Misstro på en demokratisk nivå riskerar att smitta av sig på andra nivåer (Norris 1999, Dalton 1999).

När vi prövar sambandet mellan institutionsförtroende och uppskattning av ledande politiker på data från SOM-studien i Västra Götaland respektive på data från RIKsSOM visar det sig att de finns en koppling. Sambanden är relativt svaga men de går i hypotesens riktning. Korrelationerna håller sig kring +0.20 i RiksSOM-studien och kring +0.10 i VästSOM. Personer med en relativ hög genomsnittlig grad av uppskattning av partiledarna eller av regionpolitikerna i Västra

Götaland tenderar att ha ett något högre förtroende för politikens institutioner än personer med relativt låg uppskattning av ledande politiker.[1] De trots allt förhållandevis svaga sambanden på individnivå gör att vi inte skall förvänta oss speciellt klara kopplingar när vi ser på hur politikerpopulariteten förändras mellan valår och icke-valår. Hypotesen är dock att ledande politiker skall tendera att vara mer uppskattade under valår än under mellanvalsperioderna.

När vi testar hypotesen på riksnivå och med ledande politiker definierade som partiledarna visar resultaten på ett visst samband i förväntad riktning. Under perioden 1986-1999 (omfattande fyra val) tenderade partiledarna att vara något mer uppskattade under valåren än under åren närmast före eller efter valen. Något över hälften av alla relevanta opinionsförändringar i partiledarnas popularitet gick i hypotesens riktning (61 procent).[2]

Resultaten på kommunal och regional nivå går inte lika entydigt i hypotesens riktning. Vi har genomfört en test på data från Göteborg under perioden 1994-1999 (omfattande två val) och på data från Västra Götaland under åren 1998 och 1999 (omfattande ett val). En fördel med det kommunala/regionala materialet är att vi inte enbart har uppgifter om hur populära politikerna är. Vi har också information om hur kända de är. Hypotesen om en elektoral cykel kan därmed inte bara prövas när det gäller popularitetsförändringar utan också vad gäller hur kända politiker är bland allmänheten. Den uppenbara hypotesen är att ledande politiker skall vara med välkända valår än under icke-valår.

Vi börjar med resultaten för Göteborg. Siffrorna i tabellerna 1 och 2 visar hur kända och populära ett antal ledande göteborgspolitiker varit bland göteborgare under åren 1994-1999. Svarspersonerna fick först ange om de kände till de aktuella politikerna och sedan uppge hur mycket de uppskattade de politiker de sade sig känna till. Den popularitetsskala som används kan variera mellan –5 (ogillar) och +5 (gillar). Vi har multiplicerat resultaten med tio för att få en skala mellan –50 och +50.

Resultaten för åren 1994 –1995 stämmer dåligt in på vår hypotes. I de flesta fall blev göteborgspolitikerna både mer kända och mer populära mellan valet 1994 och år 1995. Enligt vår hypotes borde de istället ha blivit något mindre kända och mindre populära. Resultaten för valet 1998 stämmer bättre med våra förväntningar. De flesta politiker blev mer kända mellan 1997 och 1998 för att sedan åter bli något mindre kända 1999. Mönstret är inte lika tydligt när det gäller populariteten, men i åtta fall av tretton (62 procent) förändrades göteborgspolitikernas popularitet i enlighet med hypotesen, dvs de blev mer uppskattade mellan 1997 och valåret 1998 och mindre uppskattade 1999 än valåret 1998.[3]

Konkret och med namns nämnande visar resultaten att Göteborg endast har två välkända kommunalpolitiker – Göran Johansson (s) och Johnny Magnusson (m) – och en någorlunda känd – Margita Björklund (fp). Övriga undersökta politiker har kännedomssiffror klart under femtio procent. Göteborgs tre mest kända politiker blev samtliga något mindre välkända mellan valet 1998 och år 1999, och två av dem – Johansson och Magnusson – blev dessutom något mindre populära. Deras opinionssiffror förändrades med andra ord enligt hypotesen.

Tabell 1 Andel göteborgare som indikerar att de känner till ett antal ledande göteborgspolitiker (procent)

	Samtliga						Egna partiets sympatisörer					
politiker (parti)	1994	1995	1996	1997	1998	1999	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Göran Johannsson (s)	79	82	81	75	85	75	83	84	85	83	83	76
Johnny Magnusson (m)	69	66	61	56	63	56	78	74	68	66	71	65
Margita Björklund (fp)	44	50	44	43	48	44	52	54	52	54	56	57
Claes Roxbergh (mp)	42	43	33	28	38	33	30	39	27	27	45	35
Vivi-Ann Nilsson (s)	-	-	-	22	28	-	-	-	-	30	27	-
Jan-Åke Ryberg (v)	-	26	18	16	-	-	-	28	24	19	-	-
Ture Jacobsson (kd)	22	24	18	16	20	-	*	*	*	*	32	-
Alvar Persson (c)	-	22	17	14	-	-	-	*	*	*	-	-
Solveig Lindström (s)	-	-	-	-	-	21	-	-	-	-	-	24
Eva Olofsson (v)	-	-	-	-	20	15	-	-	-	-	30	19
Ann-Marie Johansson (c)	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-	40	-
Lars Eklund (kd)	-	-	-	-	-	12	-	-	-	-	-	12

Kommentar: Resultaten visar andelen göteborgska svarspersoner som inte kryssat för ”personen okänd för mig” och som kryssat för någon grad av sympati på en ogillar-gillarskala i Väst-SOM-studierna. Procentbasen är definierad som samtliga personer som besvarat enkäterna i Göteborg. Efter kännedomsfrågan tillfrågades undersökningspersonerna vad de tyckte om politikerna på en ogillar-gillarskala mellan –5 och +5. Ett - anger att politikerna i fråga inte ingick i det årets studie medan en * anger att antalet svarspersoner är mycket begränsat.

Tabell 2 Populära och mindre populära göteborgspolitiker (medeltal)

Fråga: ”Var skulle du vilja placera några kommunala politiker i Göteborg på nedanstående skala?”

	Samtliga						Egna partiets sympatisörer					
politiker (parti)	1994	1995	1996	1997	1998	1999	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Göran Johansson (s)	+17	+24	+19	+14	+10	+9	+31	+36	+31	+27	+29	+27
Johnny Magnusson (m)	-1	+4	+5	+7	+7	+5	+22	+24	+21	+20	+22	+21
Margita Björklund (fp)	+3	+5	+8	+8	+8	+8	+9	+23	+24	+24	+24	+20
Claes Roxbergh (mp)	-1	-1	+0	-2	-0	-5	+19	+11	+17	+19	+17	+13
Vivi-Ann Nilsson (s)	-	-	-	-1	+0	-	-	-	-	+4	+10	-
Jan-Åke Ryberg (v)	-	+2	-1	+1	-	-	-	+3	+8	+12	-	-
Ture Jacobsson (kd)	-2	+0	+0	+1	+3	-	*	*	*	*	+15	-
Alvar Persson (c)	-	-0	+2	-0	-	-	-	*	*	*	-	-
Solveig Lindström (s)	-	-	-	-	-	-2	-	-	-	-	-	+6
Eva Olofsson (v)	-	-	-	-	+2	+1	-	-	-	-	+4	+7
Ann-Marie Johansson (c)	-	-	-	-	+1	-	-	-	-	-	*	-
Lars Eklund (kd)	-	-	-	-	-	-1	-	-	-	-	-	+2

Kommentar: Resultaten visar medeltalsvärden (gånger 10) på en ogillar-gillarskala med värden mellan -5 och +5. Egna partiets sympatisörer har precis som i tabell 1 definierats med hjälp av svaren på en fråga om bästa parti (1994, 1995, 1998 och 1999) eller bästa parti i rikspolitiken (1996 och 1997).

I Göran Johanssons fall innebär det att han fortfarande är Göteborgs mest kände och populäre politiker, men att han när det gäller uppskattningen inte är lika unikt populär som tidigare. Göran Johanssons popularitetssiffror har minskat från som mest +24 1995 till +9 1999. Maktinnehav tär på populariteten. En detaljanalys visar att han tappat i uppskattning i alla partipolitiska läger, minst dock bland s-sympatisörer och mest bland m-sympatisörer. Göran Johansson har popularitetsmässigt börjat bli som de flesta partipolitiker, dvs han röner mest positiv uppskattning hos det egna partiets sympatisörer, men drabbas av mer negativ uppskattning bland motståndarpartiernas väljare. Margita Björklund är mindre välkänd än Göran Johansson bland göteborgarna men popularitetsmässigt har hon krupit närmare med värdet +8 1999 mot +9 för Göran Johansson.

Resultaten för politikerna i Västra Götaland omfattar med nödvändighet endast ett val. Något fler har inte hållits. Siffrorna för hur kända de ledande politikerna var i valet 1998 och året därpå 1999 stämmer inte alls med vad vår hypotes förutsäger. Politikerna tappade inte i kännedom efter valet. De blev tvärtom mer välkända. Möjligen kan det hävdas att vi har att göra med ett specialfall. Västra Götaland var en nybildad konstruktion i valet 1998 och kännedomssiffrorna var mycket låga för samtliga politiker utom för Göran Johansson. Att de mycket låga siffrorna från 1998 i de flesta fall steg 1999 är därför kanske inte så konstigt. Det är lättare att öka från en låg nivå än från en hög.

Tabell 3 Andel undersökningspersoner som 1998 och 1999 indikerade att de kände till ett antal ledande politiker i Västra Götaland (procent)

	andel bland samtliga		andel bland egna partiets sympatisörer		andel i egna valkretsen	
politiker (parti)	1998	1999	1998	1999	1998	1999
Göran Johansson (s)	67	-	70	-	80	-
Cecilia Widegren (m)	13	36	13	40	27	58
Anneli Stark (s)	23	24	26	30	69	61
Roland Andersson (s)	19	23	20	30	59	56
Rune Lanestrand (svf)	19	21	-	-	36	39
Eva Ericksson (fp)	-	20	-	29	-	46
Stig Grauers (m)	-	18	-	23	-	25
Kent Johansson (c)	-	16	-	19	-	34
Jan Hallberg (m)	15	-	18	-	22	-
Ursula Johansson (kd)	-	15	-	15	-	17
Carina Åström (v)	10	12	12	12	12	12
Thomas Mellqvist (c)	11	-	20	-	22	-
Monica Selin (kd)	11	-	11	-	15	-
Ingela Bergendahl (s)	-	11	-	14	-	11
Gunnel Adler (mp)	11	11	10	10	13	12
Jan Steen (fp)	10	-	11	-	11	-

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som inte kryssar för ”personen okänd för mig” och som kryssat för någon grad av sympati på en ogillar-gillarskala. Procentbasen har definierats som samtliga personer som besvarat Väst-SOM-enkäten i Västra Götaland. Partisympatierna har fastställts med hjälp av en fråga om bästa parti. Valkrets har definierats som riksdagskretsarna, vilka motsvarar valkretsarna i regionvalet. Politikerna har förts till den valkrets där de kandiderade.

Tabell 4 Populära och mindre populära politiker i Västra Götaland 1998 och 1999 (medeltal)

	andel bland samtliga		andel bland egna partiets sympatisörer		andel i egna valkretsen	
politiker (parti)	1998	1999	1998	1999	1998	1999
Göran Johansson (s)	+10	-	+24	-	+10	-
Cecilia Widegren (m)	+2	+2	+9	+21	+2	-0
Anneli Stark (s)	-1	-5	+9	+5	-6	-12
Roland Andersson (s)	-3	-3	+8	+8	-5	-4
Rune Lanestrand (svf)	+2	-2	-	-	+5	+2
Eva Ericksson (fp)	-	+6	-	+20	-	+9
Stig Grauers (m)	-	-8	-	+1	-	-8
Kent Johansson (c)	-	+1	-	+21	-	+0
Jan Hallberg (m)	+2	-	+13	-	+3	-
Ursula Johansson (kd)	-	-2	-	+5	-	+1
Carina Åström (v)	+3	+0	+6	+3	+4	+2
Thomas Mellqvist (c)	+1	-	+10	-	+4	-
Monica Selin (kd)	+3	-	+3	-	+2	-
Ingela Bergendahl (s)	-	+0	-	+1	-	+1
Gunnel Adler (mp)	+1	+1	+8	+13	-0	+3
Jan Steen (fp)	+1	-	+10	-	+4	-

Kommentar: Resultaten är medelvärden (gånger 10) på en ogillar-gillarskala med värden mellan –5 och +5. Partisympati och valkrets har definierats på samma sätt som i tabell 3.

När det gäller popularitetsförändringar stämmer dock hypotesen lite bättre. Tre av de sex västra götalandspolitiker som ingick i studien både 1998 och 1999 tappade i popularitet och de tre övriga kan inte uppvisa någon ökad uppskattning.[4] De som blev genomsnittligt något mindre uppskattade 1999 jämfört med 1998 var Anneli Stark (s), Carina Åström (v) och Rune Lanestrand (sfv) medan Roland Andersson (s), Cecilia Widergren (m) och Gunnel Adler (mp) bibehöll samma genomsnittliga popularitetssiffror som vid valet 1998. I inget fall kan vi tal om några högre uppskattningssiffror. Resultaten för 1999 variera mellan +2 för Widegren och -5 för Stark. Den mest uppskattade politikern i västra götalandsmätningen är Eva Erikssson (fp) med en popularitetssiffra på +6; ett någorlunda hedervärt resultat med tanke på att Sveriges två mest populära partiledare har popularitetssiffror av samma storleksordning. I RiksSOM 1999 hade Gudrun Schyman ett värde på +7 och Alf Svensson på +8. De två minst populära partiledarna – Göran Persson och Lars Leijonborg – hade båda popularitetssiffror på -9. Så låga uppskattningssiffror har ingen politiker i Västra Götaland.

Sammanfattningen när det gäller vår hypotesprövning måste bli något blandad. En koppling mellan institutionsförtroende och uppskattning av ledande politiker finns på individnivå. Ett motsvarande samband kan också iakttas på aggregerad nivå när vi studerar hur förtroende och uppskattning förändras mellan valår och icke-valår. Politiskt institutionsförtroende och uppskattning av ledan-

de politiker tenderar båda att följa en positiv elektoral cykel – tydligast för institutionsförtroende, mer otydligt för uppskattningen av enskilda politiker. Förekomsten av ett samband mellan graden av förtroende för politiska institutioner och uppskattningen av ledande politiker gör att vi inte kan utesluta positiva eller negativa smittoeffekter mellan de olika politiska nivåerna. Populär politiker kan bidra till att tilltron till politikens institutioner stärks medan impopulära politiker kan dra med sig institutionsförtroendet i fallet. Eller omvänt, institutioner med ett högt förtroende kan göra politikerna mer uppskattade samtidigt som institutioner med ett litet förtroendekapital kan bidra till att också politikerna tappar i uppskattning. Eller enklare uttryckt, det är lättare att bli populär om man leder en uppskattad verksamhet och lättare att bli impopulär om man leder en ogillad verksamhet. Och tvärtom, en populär ledare sprider alltid lite rosaskimrande ljus över den verksamhet som leds medan en impopulär ledare kan väcka ifrågasättanden och kritik. Aktörerna påverkar bedömningen av strukturerna samtidigt som strukturerna påverkar bedömningen av aktörerna. En gammal universell sanning har ännu en gång bekräftats, om än med viss möda.

Noter

1 I RiksSOM 1999 är korrelationen (r) mellan ett index för partiledaruppskattning omfattande sju partiledare och förtroende för riksdagen respektive för de politiska partierna +0.21 respektive +0.23. I VästSOM 1999 är korrelationen mellan ett index för uppskattningen av ett tiotal ledande västra götalandspolitiker och det generella förtroendet för politiker i Västra Götaland respektive bedömningen av hur regionstyrelsen i Västra Götaland sköter sin uppgift +0.11 respektive +0.12.

2 Under perioden 1986-1998 kan 51 förändringar i partiledarnas popularitet mellan valår och året innan respektive mellan valår och året efter mätas i RiksSOM-data. Om vi prövar hypotesen för partiledarnas uppskattning bland samtliga svarspersoner visar det sig att populariteten gått upp i 16 fall av 25 (64 procent) mellan året innan ett val och valåret och gått ned i 15 fall av 26 (58 procent) mellan valåret och året efter; alltså har populariteten förändrats i enlighet med hypotesen i 31 fall av totalt 51 (61 procent). Dataunderlaget för hypotesprövningen återfinns i Holmberg och Weibull 2000:14 -17.

3 Analysen åren 1997-1999 bygger på resultaten för Göran Johansson, Johnny Magnusson, Margita Björklund, Claes Roxbergh, Jan-Åke Ryberg/Eva Olofsson, Ture Jacobsson/Lars Eklund och Alvar Persson/Ann-Marie Johansson.

4 Resultaten gäller för opinionsutvecklingen bland samtliga svarspersoner. Bland det egna partiets sympatisörer blev exempelvis Widegren och Adler något mer populära mellan 1998 och 1999.

Referenser

Dalton, Russell 1999. Political Support in Advanced Industrial Democracies. I Norris, Pippa (ed.) *Critical Citizens*. Oxford: Oxford University Press

Holmberg, Sören och Weibull, Lennart 1999. *Det nya samhället*. SOM-rapport 24. Göteborg: SOM-institutet

Norris, Pippa (ed.) 1999. *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press

POLITIK

OPINIONSBILDNING SOM DRAGKAMP: FÖRETAGET SVERIGE MÖTER DEN SVENSKA VÄLFÄRDSSTATEN

STAFFAN KUMLIN OCH MARIA OSKARSON

Det tidiga 1990-talets djupa lågkonjunktur är passerad.[1] Vi är inne i en högkonjunktur med stark ekonomisk tillväxt, låga räntor och minskande arbetslöshet. Samtidigt är stödet för regeringspartiet lågt, liksom förtroendet för politiker. I rapporten från den rikstäckande SOM-undersökningen 1999 visar Sören Holmberg och Lennart Weibull att förtroendet för hela den politiska sfären i samhället är lågt, och att det minskat mellan 1998 och 1999 (s28ff). Opinionsmätningar visar dagligen att stödet för det socialdemokratiska regeringspartiet ligger klart under valresultatet från 1998. Den mer eller mindre vedertagna uppfattningen att regeringar ”bestraffas” i lågkonjunktur och ”belönas” i högkonjunktur verkar alltså inte stämma.

En möjlig förklaring till att högkonjunkturen inte medför ökat stöd för regeringen och politikerna är att medborgarna inte ser högkonjunkturen som ett resultat av det politiska systemets agerande, utan snarare som ett resultat av den internationella högkonjunkturen. Med tanke på hur den politiska debatten förs, och på de vallöften och utfästelser som framförs, är denna förklaring inte särskilt sannolik.

Att den ekonomiska utvecklingen, liksom utvecklingen av välfärd och offentlig service, är beroende av den politiska utvecklingen hävdas exempelvis tydligt i regeringsförklaringarna. De senaste åren framställs den ekonomiska utvecklingen som till stora delar ett resultat av politiskt agerande. Löftena om att den framgångsrika ekonomiska politiken också ska återspeglas i välfärden är tydliga. Inför riksdagsåret 1996/1997 konstaterade statsministern följande i regeringsförklaringen:

”För två år sedan öppnades riksmötet i skuggan av förstörda statsfinanser, ränteoro och en arbetslöshet som stigit till nivåer vi tidigare aldrig upplevt. Välfärden var hotad. Demokratin var utmanad. I dag kan riksdagen samlas i vetskapen om att den har fattat nödvändiga beslut för att häva den negativa utvecklingen. Sönderfallande statsfinanser har förbytts i stabilitet. Ekonomisk tillbakagång har förbytts i tillväxt. Misstro har förbytts i förtroende. Om ytterligare två år kan riksmötet med all sannolikhet öppnas med utsikt att under året skapa finansiella överskott, ett gemensamt sparande. Välfärden är säkrad.” (Regeringsförklaringen 1996)

En lika optimistisk prognos gavs ett år senare:
”Svenska folket kan möta nästa sekel med tillförsikt och framtidstro. Vi kommer att ta steget in i 2000-talet med hög tillväxt, låg inflation och sjunkande arbetslöshet.[...] Vi kan åter forma vår gemensamma framtid – ett samhälle där ingen lämnas utanför. På stabil grund kan politiken inriktas mot att utveckla Sverige: [...]Skolan, vården och omsorgen skall förbättras. Regeringen vill utveckla välfärdens kärna. Därför skall nya resurser i första hand tillföras skolan, vården och omsorgen om barn och äldre.” (Regeringsförklaringen 1997)

Idag, flera år senare, visar en daglig tidningsläsning på en delvis annorlunda utveckling. Den ljusa bilden från regeringsförklaringarna reflekteras inte alltid i tidningsrubriker om offentlig välfärdsservice. Samtidigt som ”företaget Sverige” blomstrar tycks ”välfärdsstaten Sverige” gå på knä. Exempel:

- 1 av 3 länspolismästare anser att polisen är för dålig eller saknar tillräckliga resurser för att klara upp brott, (Aftonbladet 20000222).
- Svenska tullen har svårigheter att bekämpa narkotikasmugglingen. Trots att uppgiften är högprioriterad finns inte tillräckligt med resurser och personal, (Göteborgsposten 20000723).
- 77 av 78 socialchefer tycker att de ekonomiska resurserna är otillräckliga för att driva önskvärd vård och omsorg. Den ansträngda ekonomin belastar personalen hårt, (Göteborgsposten 20000314).
- Mellan 1991 och 1996 minskade den totala kostnaden per elev i grundskolan med 10 procent. Resurserna till undervisning har dragits ned ännu kraftigare, medan kostnaderna, tex. för lokaler och skolmåltider, har ökat. Lärartätheten i grundskolan har mellan 1991 och 1996 minskat med 13 procent, (Skolverkets hemsida).
- ”Vi har ingen välfärd kvar”, säger Irmelin Axelsson, 71, Majorna. ”På nära håll har jag kunnat följa hur en anhörig bemöts. Hon har inte varit utomhus på de senaste sju åren. Hemmet ser lyxigt ut, men innehållet i vården de ger är torftigt.” (Telefonväkteri rapporterat i Göteborgsposten 20000414).

En möjlig förklaring till att den goda ekonomiska konjunkturen inte har dragit med sig stödet för regeringen eller det politiska förtroendet är att högkonjunkturen inte gett det förväntade genomslaget i den svenska välfärdsstatens service. Valrörelsen inför riksdagsvalet 1998 präglades av frasen vård – skola – omsorg. Diskussionen har förmodligen genererat förväntningar om att dessa kärnverksamheter i den offentliga servicen skall förbättras.

Då välfärdsstat och ekonomi inte utvecklas i takt åt samma håll, trots högt ställda förväntningar, är det möjligt att inte bara ekonomibedömningar påverkar stöd och förtroende. Även bedömningar av välfärdsstaten och dess offentliga service spelar en potentiellt viktig roll.

Forskning kring välfärd, ekonomi och politisk opinionsbildning

Det finns en omfattande statsvetenskaplig forskning kring sambandet mellan ekonomi och politisk opinionsbildning. Exempelvis har människors bedömningar av landets ekonomi visat sig ha oberoende effekter på partipreferenser. Man har en tendens att straffa regeringspartier i dåliga tider, samt belöna dem när det blåser ekonomisk medvind (Kinder & Kiewiet 1981; Holmberg 1984; Lewis-Beck 1988). Ett antal studier har även visat på vissa samband mellan ekonomiska bedömningar och generella attityder till politiker och det demokratiska systemets funktionssätt (Listhaug 1995; Huseby 2000; McAllister 1999). Negativa uppfattningar av det ekonomiska läget har en tendens att undergräva politiskt förtroende, inte bara för den sittande regeringen, utan för politiker och det politiska systemet generellt.

Vi vet däremot ganska lite om effekter av medborgarmissnöje inom området välfärdsstat och offentlig service (se Miller & Listhaug 1999). Här finns en intressant likhet mellan forskningen och den dagspolitiska debatt som just nu förs i Sverige. Forskarna har fokuserat på medborgarnas bedömningar av ekonomisk utveckling snarare än av välfärdsstat och omsorg. På ett liknande sätt frågar sig många debattörer varför inte regeringspartiet, samt politik och politiker generellt, vinner i popularitet nu när landets ekonomi går bra. Både debattörer och forskare tycks ibland glömma möjligheten att väljare inte endast tänker ekonomi när de bedömer samhällsutveckling och politiska prestationer.

Under senare år har emellertid några forskare undersökt just hur kvalitetsbedömningar av offentlig service och välfärdsstat påverkar politiska attityder (se Möller 1996; Nilsson 1996, 1997; Soss 1999; Svallfors 1996; Miller & Listhaug 1999; Huseby 2000; Kumlin 2000). Flera av resultaten föder misstanken att detta samband kanske är nog så starkt som det mellan ekonomiska uppfattningar och politiska attityder. Dock har det varit ovanligt med studier som jämför politiska effekter av medborgarnas utvecklingsbedömningar på *olika* samhällsområden. Ett undantag är den norska statsvetaren Beate Husebys nyligen publicerade avhandling (Huseby 2000). I en analys av opinonsdata från ett flertal europeiska länder (dock inte Sverige) fann hon att både bedömningar av ekonomisk utveckling, såväl som kvalitetetsbedömningar av offentlig service och välfärd, påverkade förtroendet för politiker och det politiska systemet.

Vi bygger vidare på den nygrundade forskningstraditionen. Närmare bestämt analyserar vi västsvenskarnas bedömningar av ekonomi och offentlig service utifrån tre frågor.

Den första frågan handlar om hur västsvenskar inom olika befolkningsgrupper bedömer de senaste årens utveckling av den svenska ekonomin respektive av den svenska offentliga servicen? För det andra tittar vi på hur dessa allmänna bedömningar hänger ihop med *personlig* ekonomi respektive *personliga* erfarenheter av offentlig service. Den tredje frågan är vilken effekt ekonomi- och servicebedöm-

ningar har på stödet för regeringspartiet, förtroendet för politiker samt tillfredsställelse med demokratin: Är det så som tidigare forskning ofta antagit att det är främst ekonomiska bedömningar som har politiska effekter? Eller är utvecklingen inom den svenska välfärdsstaten lika politiskt viktig som den inom företaget Sverige?

Vi undersöker effekter på rikspolitiska attityder. Detta trots att offentlig service och välfärd i mångt och mycket är kommunala angelägenheter. Till skillnad från vad man skulle kunna tro efter att ha följt 1998 års rikspolitiska valrörelse bär kommuner och landsting huvudansvaret för vård – skola – omsorg. Och som Lennart Nilsson (1997) visat har medborgerligt missnöje med offentlig service i kommunen klart negativa effekter på lokala attityder, tex. inställning till kommunstyrelsen och till den kommunala demokratins funktionssätt.

Men trots att mycket av välfärdsstatens verksamhet inte ligger på statlig nivå finns ett inte obetydligt rikspolitiskt ansvar för vad som sker i kommuner och landsting. Staten påverkar lokala förutsättningar genom exempelvis statsbidrag och lagstiftning. Och vi har sett att rikspolitiska aktörer själva tar på sig ett tydligt ansvar för den lokala välfärden (se regeringsförklaringarna ovan). Sammanfattningsvis är det alltså fullt möjligt att ett missnöje med lokala verksamheter har även rikspolitiska opinionskonsekvenser.

Västsvenskarnas bedömningar av utvecklingen inom ekonomi och offentlig service

I Väst-SOM 1999 ställdes en fråga om hur den svenska ekonomin utvecklats under det senaste året. Detta är en klassisk fråga inom den omfattande forskningen kring ekonomi och opinionsbildning (se t.ex. Gilljam & Holmberg 1993; Holmberg 2000). Vad som däremot inte gjorts i Sverige tidigare är att i anslutning till frågan om den ekonomiska utvecklingen också ställa en parallell fråga om hur den offentliga servicen utvecklats. Figur 1 redovisar västsvenskarnas bedömningar av den offentliga servicens respektive ekonomins utveckling.

Det finns en obalans mellan bedömningarna av offentlig service och den svenska ekonomin. Bedömningen av hur offentlig service, det vill säga den svenska välfärdsstaten, utvecklats de senaste åren visar att endast 3 procent av västsvenskarna uppfattar att den förbättrats, mot 47 procent som menar att den har försämrats. Opinionsbalansen är därmed -44 (3 procent minus 47 procent). När det gäller den svenska ekonomin är mönstret snarast det motsatta. Hela 43 procent av västsvenskarna uppfattar att ekonomin har förbättrats de senaste åren och endast 19 procent att den har försämrats (balansmått +24). I västsvenskarnas bedömningar finns alltså inget samband mellan hur den svenska ekonomin och den svenska välfärdsstaten har utvecklats, vilket också innebär att korrelationen mellan frågorna är mycket låg (Pearson's r = 0.04). Man tycks alltså inte ha några problem att hålla isär trender inom offentlig service och trender i den svenska ekonomin. Bedömningarna är oberoende av varandra och pekar åt olika håll.

Figur 1 Bedömningar av utvecklingen inom svensk ekonomi respektive offentlig service i Sverige (VästSOM 1999)

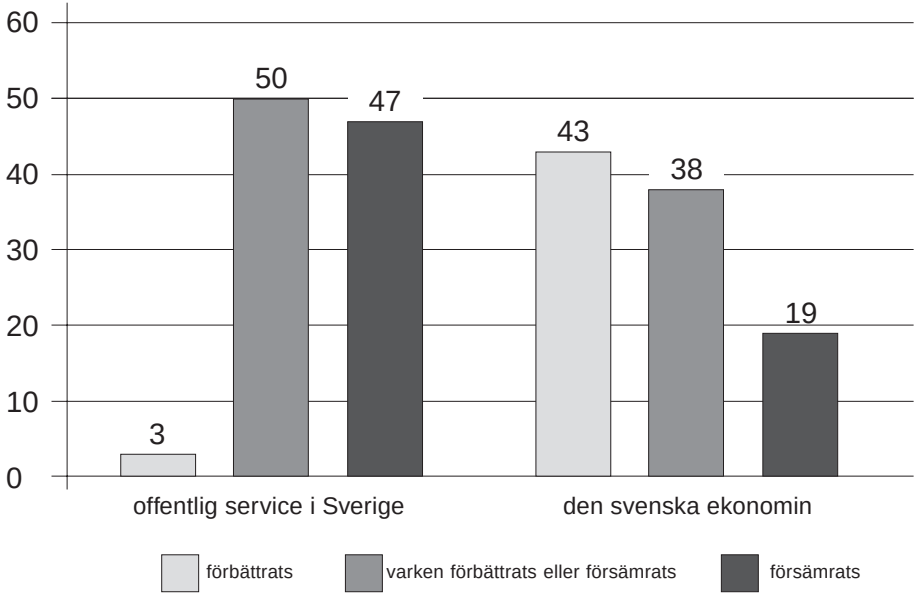

Offentlig service ligger i Sverige i huvudsak på kommunal nivå. Sjukvård, äldreomsorg, skola och barnomsorg är samtliga kommunala angelägenheter som bedrivs inom den kommunala delen av den offentliga sektorn. Den svenska välfärdsstaten är när det gäller välfärdsproduktion (service) i hög grad detsamma som den lokala välfärdsstaten. Samtidigt är den kommunala ekonomin i många avseenden relaterad till den nationella i form av skyldigheter och bidrag till kommunerna. Lennart Nilsson visar i SOM-rapporten från 1999 års nationella undersökning att medborgarnas bedömningar av den kommunala ekonomin skiljer sig från bedömningar av den nationella ekonomin. Bedömningarna är inte lika positiva på den kommunala nivån (Nilsson 2000:261). I VästSOM 1999 var det 30 procent av svarspersonerna som bedömde att den egna kommunens ekonomi försämrats de senaste åren, mot 10 procent som ser en förbättring (balansmått -20).[2] Bedömningen av den kommunala ekonomin samvarierar inte särskilt starkt med bedömningen av den offentliga servicen (Pearsons'r 0.16). Vårt fokus är emellertid inte utvecklingstrender och opinionsbildning på kommunal nivå. I fortsättningen analyserar vi endast övergripande bedömningar av nationell ekonomi respektive offentlig service i Sverige.

Även om frågor kring välfärd och ekonomi rapporteras i media och diskuteras i den politiska debatten gör inte alla medborgare riktigt samma bedömningar. Beroende på vem man är och hur man lever kan man uppfatta situationen olika. I tabell 1 redovisas hur bedömningarna varierar mellan olika befolkningsgrupper.

Tabell 1 Bedömningarna av offentlig service respektive ekonomi varierar mellan olika befolkningsgrupper

	Offentlig service				*Sveriges ekonomi*				
	Förbättrats	**Detsamma**	**Försämrats**	***Balansmått***	**Förbättrats**	**Detsamma**	**Försämrats**	***Balansmått***	**N**
Samtliga	**3**	**50**	**47**	***-44***	**43**	**38**	**19**	***+24***	**3431**
Män	3	53	44	*-41*	51	36	13	*+38*	1684
Kvinnor	3	47	50	*-47*	35	41	24	*+11*	1774
Ren landsbygd	1	50	49	*-48*	39	42	19	*+20*	165
Mindre tätort	3	49	48	*-45*	44	36	20	*+24*	289
Stad	2	43	55	*-53*	44	49	17	*+27*	248
Göteborg	3	46	51	*-48*	42	37	21	*+21*	1062
15-29 år	5	67	28	*-23*	33	48	19	*+14*	766
30-49 år	3	46	51	*-48*	44	40	16	*+28*	1220
50-64 år	2	43	56	*-54*	48	31	20	*+28*	918
65-80 år	3	46	51	*-48*	43	33	24	*+19*	554
Arbetarfamilj	4	56	40	*-36*	34	44	22	*+12*	1437
Jordbrukarfamilj	0	52	48	*-48*	34	43	23	*+11*	84
Tjänstemannafamilj	3	41	56	*-53*	52	32	16	*+36*	857
Högre Tjänstemannafamilj	2	46	52	*-50*	56	31	13	*+43*	424
Privat anställd	2	53	45	*-43*	44	39	17	*+27*	1994
Offentligt anställd	4	43	53	*-49*	42	36	22	*+20*	1177
Svenskt ursprung	3	49	48	*-45*	43	38	19	*+24*	3077
Icke-svenskt ursprung	15	52	33	*-18*	35	44	21	*+14*	85
Låg utbildning	2	52	46	*-44*	39	40	21	*+18*	1643
Medel-utbildning	5	54	41	*-36*	38	42	20	*+18*	787
Hög utbildning	3	42	56	*-53*	53	32	15	*+38*	967
Vänsterpartiet	5	40	55	*-50*	38	41	21	*+17*	487
Socialdemokraterna	5	53	42	*-37*	51	35	14	*+37*	826
Centerpartiet	1	57	42	*-41*	44	43	13	*+31*	117
Folkpartiet	2	50	48	*-46*	59	30	11	*+48*	174
Moderaterna	2	53	45	*-43*	45	37	18	*+27*	665
Kristdemokraterna	1	40	59	*-58*	40	38	22	*+18*	384
Miljöpartiet	4	49	47	*-43*	39	41	20	*+19*	204

Kommentar: Balansmått beräknas genom att dra andelen som svarat ”försämrats” från andelen som svarat ”förbättrats”.

Variationerna mellan olika befolkningsgrupper är överlag mindre vad gäller den offentliga servicen än den svenska ekonomin. De grupper som gör den mest negativa bedömningen av den offentliga servicen är högutbildade, tjänstemän, personer i åldern 50 – 64 år samt de boende i städer utom Göteborg. Minst negativ bedömning gör personer med ursprung utanför Sverige samt ungdomar. Men variationen mellan de olika grupperna är förhållandevis liten. Bland de politiska partiernas sympatisörer är socialdemokraterna de som i lägst utsträckning uppfattar att den offentliga servicen har försämrats, men även bland dem är bedömningen klart negativ. Allra mest negativa till utvecklingen av den offentliga servicen är vänsterpartiets och kristdemokraternas sympatisörer.

Betydligt större variation mellan olika befolkningsgrupper finns i bedömningarna av den svenska ekonomin. Män, personer i åldern 30-64, tjänstemän och högutbildade gör den mest positiva bedömningen. Den minst positiva bedömningen gör kvinnor, ungdomar och pensionärer, jordbrukarfamiljer och personer med icke-svenskt ursprung. Folkpartiets sympatisörer uppfattar i högst grad att den svenska ekonomin har förbättrats, även om socialdemokraternas sympatisörer gör en i det närmaste lika positiv bedömning. Vänsterpartiets, kristdemokraternas respektive miljöpartiets sympatisörer är de som i lägst utsträckning uppfattar att den svenska ekonomin förbättrats.

Personliga erfarenheter och allmänna bedömningar av ekonomi och offentlig service

En möjlig förklaring till skillnaderna mellan befolkningsgruppers bedömningar är att personliga erfarenheter av ekonomi och offentlig service varierar. I vilken utsträckning bygger de allmänna uppfattningarna på personliga erfarenheter av ekonomiska upp- och nedgångar, respektive på personliga kontakter med välfärdsstatens institutioner? Som vi strax skall se är frågan central för att förstå hur den politiska opinionsbildningen fungerar på de två samhällsområdena.

Undersökningsformuläret innehöll inte bara frågor om allmänna bedömningar av ekonomi och service i Sverige. Vi bad även svarspersonerna att ange hur ”*din egen ekonomiska situation*” respektive ”*den offentliga service du själv nyttjat*” hade utvecklats under de senaste åren. Svarsalternativen var återigen ”förbättrats”, ”varken förbättrats eller försämrats”. Tabell 2 visar västsvenskarnas allmänna bedömningar av ekonomi och service i Sverige, bland människor med olika personliga erfarenheter på dessa två områden.

Personliga erfarenheter och bedömningar av allmänna utvecklingstrender i Sverige hänger ihop. Emellertid är sambandet betydligt starkare vad gäller bedömningar av offentlig service än vad gäller ekonomi. Procentskillnaderna i allmänna bedömningar mellan människor med olika erfarenheter är mellan två och fyra gånger större för offentlig service, jämfört med ekonomi. En sammanfattande känsla för styrkeskillnaderna i sambanden ges av en jämförelse av korrela-

tionskoefficienterna (Pearson's r): Denna koefficient är 0,20 för sambandet mellan personlig ekonomisk erfarenhet och allmän ekonomisk bedömning, och hela 0,63 för sambandet mellan personlig erfarenhet av offentlig service och allmän servicebedömning.

Tabell 2 Bedömningar av den svenska ekonomin respektive offentlig service i Sverige, bland västsvenskar med olika personliga erfarenheter av ekonomi och offentlig service (procent)

	Egen ekonomisk situation			
	förbättrats	Varken förbättrats eller försämrats	försämrats	*Effekt (procentskillnad)*
Den svenska ekonomin				
förbättrats	52	42	29	*-23*
varken förbättrats eller försämrats	36	41	37	*1*
försämrats	12	17	34	*22*
	100 (N=1022)	100 (1747)	100 (650)	

	Offentlig service man själv nyttjat			
	förbättrats	Varken förbättrats eller försämrats	försämrats	*Effekt (procentskillnad)*
Offentlig service i Sverige				
förbättrats	51	1	0	*-51*
varken förbättrats eller försämrats	43	69	5	*-38*
försämrats	6	30	95	*89*
	100 (N=144)	100 (2271)	100 (946)	

Resultaten indikerar att perceptioner av utvecklingen inom välfärdsstaten i stor utsträckning beror på individuella erfarenheter och kontakter (se Nilsson 1996). På det ekonomiska området är däremot denna tendens relativt blygsam. Det är inte främst den personliga ekonomin som återspeglas i bedömningar av den svenska ekonomin. Vi konstaterade tidigare att variationerna mellan grupper är större för bedömning av ekonomi än för bedömning av service. Misstanken att det är den egna plånboken som ligger bakom denna variation får alltså inget starkt stöd.

Det är troligt att ekonomiska bedömningar istället drivs av massmedierapportering och information från politiska partier och aktörer. Massmedierna innehåller lättillgänglig och kvantifierbar information om hur det går för den svenska ekonomin. Arbetslöshet, budgetunderskott och inflation kan sammanfattas i ett litet antal kvantitativa mått på Sveriges ekonomiska utveckling. I det

läget finns ingen större anledning för medborgare att falla tillbaka på den egna plånboken som måttstock på den allmänna trenden.

Situationen är annorlunda vad gäller välfärdsstat och offentlig service. Den information som ges i massmedierna är ofta motstridig, ideologiskt kontroversiell och icke kvantifierbar. Därmed kan det ligga nära till hands att låta personliga erfarenheter tjäna som politisk informationskälla inom välfärdsområdet. Vidare finns ett direkt politiskt ansvar för människors personliga kontakter med det offentliga, vilket ökar sannolikheten att politiska slutsatser dras av personliga välfärdserfarenheter. Det är en betydligt mer omstridd fråga huruvida det föreligger ett politiskt ansvar för människors *personliga* ekonomier. Det nära sambandet mellan personlig erfarenhet och allmän bedömning av välfärdsstatens service tyder på att de nuvarande negativa bedömningarna sannolikt inte förändras förrän svenskarna märker av utlovade satsningar *i sina vardagsliv*.

Offentlig service, ekonomi och stöd för regeringspartiet

Vi har sett att västsvenskarna gör vitt skilda bedömningar av Sveriges ekonomiska utveckling och landets offentliga service. Denna tudelning är onekligen intressant i sig: I medborgarnas ögon är välfärdsstat och offentlig service inte samma framgångshistoria som den svenska ekonomin. Men vilka politiska konsekvenser har den opinionsmässiga tudelningen mellan företaget Sverige och välfärdsstaten Sverige? Kan verkligen dessa bedömningar förklara det svaga stödet för regeringspartiet och för det politiska systemet? Påverkas medborgarnas politiska attityder och preferenser av bedömningar av ekonomi och offentlig service? Låt oss börja med stödet för regeringspartiet socialdemokraterna. Tabell 1 visar hur stor andel som anger att socialdemokraterna är ”bästa parti”, bland människor som gör olika bedömningar av ekonomi respektive offentlig service.

Tabell 3 Både bedömningar av ekonomi respektive av offentlig service har effekter på stödet för regeringspartiet

	DEN SVENSKA EKONOMIN			OFFENTLIGA SERVICEN I SVERIGE		
	förbättrats	förblivit ungefär densamma	försämrats	förbättrats	förblivit ungefär densamma	försämrats
Andel som tycker att socialdemokraterna är det bästa partiet (procent)	32	26	22	43	30	24
Antal svarande	1311	1120	535	99	1443	1409

Kommentar: Andelen bland samtliga svarande som tycker att socialdemokraterna är det bästa partiet är 28 procent.

Precis som tidigare forskning har visat spelar ekonomiska bedömninger en roll för medborgares benägenhet att stödja regeringspartiet. Bland de som uppfattar att den svenska ekonomin förbättrats stödjer 32 procent regeringspartiet, medan andelen är tio procentenheter lägre bland de som uppfattar att ekonomin försämrats. En ännu starkare effekt tycks bedömningar av offentlig service ha på regeringsstödet. Bland de som uppfattar att den svenska offentliga servicen förbättrats stödjer hela 43 procent regeringspartiet. Motsvarande andel 24 är procent bland de som uppfattar att servicen försämrats.

Man kan naturligtvis resa frågetecken kring orsak och verkan i analysen. Är det bedömningar av utvecklingstrender i landet som påverkar regeringsstöd, eller ”rationaliserar” väljarna redan utvecklade partipreferenser? Frågan kan inte besvaras med SOM-institutets ”tvärsnittsundersökningar”. Detta är emellertid ingen katastrof då vårt syfte inte är att presentera exakta skattningar av effekter i de två möjliga orsaksriktningarna. Vi vill snarare jämföra effekter av ekonomibedömningar med effekter av servicebedömningar. För att mer säkert kunna uttala sig om orsaksriktning krävs ”paneldata” där *samma individer* svarar på samma frågor vid upprepade tillfällen. Denna forskningsstrategi har använts av tex. Weatherford (1984), vars resultat tydde på ett klart dubbelriktat samband mellan ekonomiska bedömningar och politiska preferenser. Det verkar alltså som att en del – men inte allt – av gruppskillnaderna i partistöd i tabell 1 producerats av ett orsakssamband som löper från ekonomi- och servicebedömningar till partistöd.

Ytterligare att potentiellt problem i analysen är att det finns skillnader mellan individer i de olika kategorierna som inte har att göra med bedömningar av ekonomi och service. Dessa skillnader kan i sin tur påverka regeringsstöd. Det kan handla om bakgrundsfaktorer som klasstilhörighet eller om attityder av olika slag. Utmaningen är att isolera bedömningseffekterna från de för oss irrelevanta effekterna. För att åstadkomma detta estimerade vi en logistisk regressionsanalys där effekterna av ekonomi- och servicebedömningar kontrollerades för ideologisk vänster-högerplacering, anställningssektor, subjektiv klasstillhörighet, familjeinkomst, livstillfredsställelse samt yrkesgrupptillhörighet. Analysen visade att de enkla sambanden i tabell 1 inte ger en överdriven bild av effekterna av ekonomi- och servicebedömningar. Tvärtom: särskilt effekten av servicebedömningar underskattas faktiskt något i tabell 1.

Offentlig service, ekonomi och politiskt förtroende

Låt vara att uppfattningar av ekonomi och offentlig service har vissa kortsiktiga effekter på stödet för den sittande regeringen. Men har dessa uppfattningar även verkningar på mer generella inställningar till politiker och till det demokratiska systemets funktionssätt? Generaliserar medborgare från den sittande ”regimens” specifika prestationer till allmänt politiskt förtroende (Soss 1999)? Låt oss börja med förtroendet för politiker.

Tabell 2 visar grad av ”förtroende för rikspolitiker” bland medborgare med olika uppfattningar om ekonomi respektive offentlig service i Sverige. Balansmåtten i tabellen beräknades genom att dra andelen med lågt förtroende (”mycket”/”ganska” litet förtroende) från andelen med högt förtroende (”mycket”/”ganska” stort förtroende).

Tabell 4 Både bedömningar av ekonomi respektive av offentlig service har effekter på västsvenskarnas förtroende för politiker

	DEN SVENSKA EKONOMIN			OFFENTLIGA SERVICEN I SVERIGE		
	förbättrats	förblivit ungefär densamma	försämrats	förbättrats	förblivit ungefär densamma	försämrats
Förtroende för politiker (balansmått)	-17	-34	-54	0	-23	-40
Antal svarande	1432	1275	641	99	1636	1587

Kommentar: Balansmåttet för samtliga svarande är –31.

Även politikerförtroendet samvarierar med ekonomiska bedömningar såväl som med bedömningar av offentlig service. Både de som anser att den svenska ekonomin förbättrats (-17), såväl de som de som tycker offentlig service förbättrats (0), har större förtroende för politiker än urvalet som helhet (-31). Omvänt är politikerförtroendet mycket lågt bland de som anser att den svenska ekonomin (-54), respektive offentlig service har försämrats (-40).

Tabell 5 Både bedömningar av ekonomi respektive av offentlig service har effekter på hur nöjda västsvenskarna är med den svenska demokratin

	DEN SVENSKA EKONOMIN			OFFENTLIGA SERVICEN I SVERIGE		
	förbättrats	förblivit ungefär densamma	försämrats	förbättrats	förblivit ungefär densamma	försämrats
Åsikt om demokratins funktionssätt (balansmått)	+39	+10	-16	+48	+26	+8
Antal svarande	1429	1266	623	97	1616	1565

Kommentar: Balansmåttet för samtliga svarande är +17.

Det tycks alltså som om uppfattningar om ekonomi- och välfärdsstatstrender inte bara påverkar relativt kortsiktiga inställningar till regeringspartiet. Det verkar även finnas effekter på förtroendet för politiker mer generellt. Vi ställer nu frågan om medborgarna även tar hänsyn till ekonomi- och servicetrender när de resonerar kring det demokratiska systemets funktionssätt. Tabell 3 visar hur nöjda de svarande inom olika grupper är med den svenska demokratins sätt att fungera. Balansmåtten i tabellen beräknades genom att dra andelen missnöjda (”inte särskilt” /”inte alls” nöjd”) från andelen nöjda (”mycket”/”ganska” nöjd).

Resultaten ligger helt i linje med de vi hittills funnit. Både de som anser att den svenska ekonomin förbättrats (+39), såväl som de som tycker offentlig service förbättrats (+48), är mer nöjda med den svenska demokratins funktionssätt än urvalet som helhet (+17). Omvänt är attityden till den svenska demokratin mer negativ bland de som anser att ekonomin (-16), respektive offentlig service har försämrats (+8). Det bör dock noteras att dessa gruppskillnader aningen överdrivs av det faktum att några kontrollvariabler lämnats utanför analysen. När ekonomi- och serviceeffekterna i en multivariat regressionsanalys kontrolleras för dessa variabler sjunker effekterna med ungefär en tredjedel (kontrollvariablerna är ideologisk vänster-högerplacering, regeringsstöd, anställningssektor, subjektiv klasstillhörighet, familjeinkomst, livstillfredsställelse samt yrkesgrupptillhörighet).

Sammanfattningsvis: både bedömning av den nationella ekonomin och den offentliga servicen är av betydelse för regeringsstöd, för politiskt förtroende och för stödet för det demokratiska systemet. Uppfattningen inom både forskning och debatt att regeringspartier ”belönas” i högkonjunkturer är alltså inte fel, men otillräcklig. Åtminstone vad gäller Sverige bör den kompletteras. Medborgarnas bedömningar av den stora och politiskt styrda välfärdsstaten är av minst lika stor betydelse som bedömningar av den nationella ekonomin.

Opinionsbildning som dragkamp

När medborgarna uppfattar att ekonomin utvecklas positivt tenderar de att bli mer positivt inställda till regeringen och politikerna. I detta avseende bekräftar våra resultat de resultat som tidigare forskning funnit – att regeringar ”belönas” eller ”bestraffas” utifrån den ekonomiska utvecklingen. Eftersom vi tidigare visade att flertalet av västsvenskarna uppfattar att landets ekonomi förblivit densamma eller förbättrats, vore det rimligt att förvänta oss en positiv utveckling av inställning till regering och politiker – en ”belöningseffekt”.

Våra fynd signalerar att en förklaring till att belöningseffekten inte slagit igenom är att medborgarna bedömer även andra samhällsområden än ekonomi. Även utvecklingen av den offentliga servicen bedöms och påverkar opinionsbildningen. Denna påverkan är såväl lokal (se Nilsson 1997) som rikspolitisk: Vi har sett att missnöjet med den i huvudsak lokalt producerade offentliga servicen har rikspolitiska konsekvenser för såväl regeringspartiet som för generellt rikspolitiskt

förtroende. Bedömningarna av offentlig service pekar dessutom inte i samma riktning som bedömningarna av ekonomin. Utvecklingen av den svenska välfärdsstatens service bedöms av de flesta som oförändrad eller negativ. En ”bestraffningseffekt” uppstår.

Regeringsförklaringarna som citerades inledningsvis antyder att åtstramningarna inom den offentliga servicen är ett avslutat kapitel. Istället skall det komma satsningar. Förväntningarna ställdes högt men tycks ha vänts i besvikelse. Våra resultat pekar på att denna ”de höga förväntningarnas missnöje” är en klart bidragande förklaring till det svaga stödet för socialdemokraterna och det låga politiska förtroendet. Medborgarna uppfattar att den offentliga servicen har utvecklats åt ett annat håll än vad som lovades.

”Belöningseffekten” av den goda ekonomiska utvecklingen motverkas alltså av en lika stark ”bestraffningseffekt” av den mindre goda utvecklingen inom offentlig service. Man kan beskriva förhållandet mellan företaget Sverige och välfärdsstaten Sverige som en dragkamp. På ena sidan drar en stark ekonomi med sig stödet för regeringspartiet, för den svenska demokratin, och för politiker. Men på den andra sidan håller en i medborgarnas ögon försvagad välfärdsstat tillbaka detta stöd.

Noter

1 Detta kapitel är en rapport från forskningprojektet *Väljarna och välfärden. Studier av de personliga erfarenheternas politiska betydelse*. Projektet finansieras av Socialvetenskapliga forskningsrådet (se www.socforsk.se).

2 Korrelationen mellan bedömningen av den nationella och den kommunala ekonomin är förhållandevis hög, 0.42.

Referenser

Gilljam, Mikael, and Sören Holmberg. 1993. *Väljarna inför 1990-talet*. Stockholm: Norstedts.

Holmberg, Sören. 1984. *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: Liber.

Holmberg, Sören. 2000. *Välja parti*. Stockholm: Norstedts juridik.

Holmberg, Sören och Lennart Weibull (2000) ’Förtroendet faller’ i Sören Holmberg och Lennart Weibull (red.) Det nya samhället. Som-rapport 24. SOM-institutet. Göteborgs universitet.

Huseby, Beate M. 2000. *Government Performance and Political Support. A Study of How Evaluations of Economic Performance, Social Policy and Environmental Protection Influence the Popular Assessments of the Political System*. Trondheim: Department of Sociology and Political Science, Norwegian University of Technology (NTNU).

Kinder, Donald R, and D. Roderick Kiewiet. 1981. "Sociotropic Politics: The American Case." *British Journal of Political Science* 11:129-161.

Kumlin, Staffan. 2000. "Institutions – Experiences – Preferences: Welfare State Design Affects Political Trust and Ideology." Uppsats presenterad vid konferensen "Institutional Analysis and Contemporary Challenges of Modern Welfare States", Göteborgs universitet, 25-27 2000, Göteborg.

Lewis-Beck, Michael S. 1988. *Economics & Elections. The Major Western Democracies*. Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press.

Listhaug, Ola. 1995. "The Dynamics of Trust in Politicians." sid. 261-297 i *Citizens and the State*, Hans-Dieter Klingemann and Dieter Fuchs (red.). Oxford: Oxford University Press.

McAllister, Ian. 1999. "The Economic Performance of Governments." sid. 188-203 i *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*, Pippa Norris (red). Oxford: Oxford University Press.

Miller, Arthur, and Ola Listhaug. 1999. "Political Performance and Institutional Trust." sid.. 204-216 i *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*, Pippa Norris (red). Oxford: Oxford University Press.

Möller, Tommy. 1996. *Brukare och klienter i välfärdsstaten. Om missnöje och påverkansmöjligheter inom barn- och äldreomsorg*. Stockholm: Publica.

Nilsson, Lennart. 1996. "Medborgarna och den lokala välfärdsstaten." sid. 123-140 i *Västsvenska perspektiv*, Lennart Nilsson (red.). Göteborgs universitet: SOM-institutet, rapport 13.

Nilsson, Lennart. 1997. "Välfärd och lycka i Västsverige." sid. 131-152 i *Nya landskap*, Lennart Nilsson (red.). Göteborgs universitet: SOM-institutet, rapport 19.

Nilsson, Lennart (2000) 'Välfärd i obalans' i Sören Holmberg och Lennart Weibull (red.) *Det nya samhället*. Som-rapport 24. SOM-institutet. Göteborgs universitet.

Soss, Joe. 1999. "Lessons of Welfare: Policy Design, Political Learning, and Political Action." *American Political Science Review* 93:363-380.

Svallfors, Stefan. 1996. *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Umeå: Boréa.

Svallfors, Stefan. 1999. *Mellan risk och tilltro: Opinionsstödet för en kollektiv välfärdspolitik*. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå universitet.

Weatherford, M. Stephen. 1984. "Economic 'Stagflation' and Public Support for the Political System." *British Journal of Political Science* 14:187-205.

TV-KANALERNAS PUBLIK

KAROLINE AXELSON & ANDERS LITHNER

När Per Oscarsson oombedd började strippa i Hylands hörna den 20 december 1966 hade indignerade tittare blott två valmöjligheter – stå ut eller slå av apparaten. Ingen famlade efter fjärrkontrollen för att byta kanal. Det fanns ingen fjärrkontroll; ingen kanal att byta till. I dag är situationen en annan. Sedan 1960-talet har den svenska TV-publiken fått ytterligare minst två kanaler att välja mellan och majoriteten har betydligt fler. TV-tittande har följaktligen blivit en fråga om smak.

TV-tittande är en erfarenhet som nästan alla delar, men lika mycket som tittandet förenar människor, lika mycket kan det vara ett sätt att skilja sig från grupper som man inte vill tillhöra. Man kan tala om olika smakkulturer, som i sin tur är kopplade till publikens demografiska och socioekonomiska egenskaper. Det är om detta som följande framställning skall handla. Frågan är alltså vilka människor som tittar på vilka TV-kanaler.

De svenska TV-kanalerna har varierande karaktär och den programtyp som kanske mer än någon annan står för det informativa innehållet är nyhetsprogrammen. För att mer konkret visa på kanalernas karaktärer och sambanden mellan dem och egenskaper hos TV-publiken, studeras även val av nyhetsprogram. I undersökningen analyseras vilka TV-kanaler som de boende i Göteborgs kommun under 1999, med tillgång till TV-kanalerna SVT1, SVT2, TV3, TV4, Kanal 5, ZTV och Eurosport tittar på. De nyhetsprogrammen som ingår är *Aktuellt*, *Rapport*, *Nyheterna* och *TV3 Direkt*. Att endast de med tillgång till de sju kanalerna ingår i analyserna, beror helt enkelt på att en jämförande studie av människors val av TV-kanal, förutsätter att undersökningspersonerna har haft samma valmöjligheter

Generella konsumtionsmönster

Den svenska TV-marknaden genomgick stora förändringar under det senaste decenniet. Med avregleringen kom Sveriges Television att konkurrensutsättas av en rad nya kanaler. Det senaste tre, fyra åren har emellertid kännetecknats av ganska stor stabilitet och det förefaller som om rollfördelningen mellan de största kanalerna har klarnat. Av figur 1 framgår att de tre marksända kanalerna har den största regelbundna publiken och att kapplöpningen dem emellan är väldigt jämn. Den populäraste icke-marksända kanalen har hela tiden varit TV3, följd av Kanal 5, medan ZTV och Eurosport har betydligt mindre publikandelar.

Figur 1 Andelen som minst 5 dagar/vecka tittar på olika TV-kanaler, Göteborg 1992-1999 (procent)

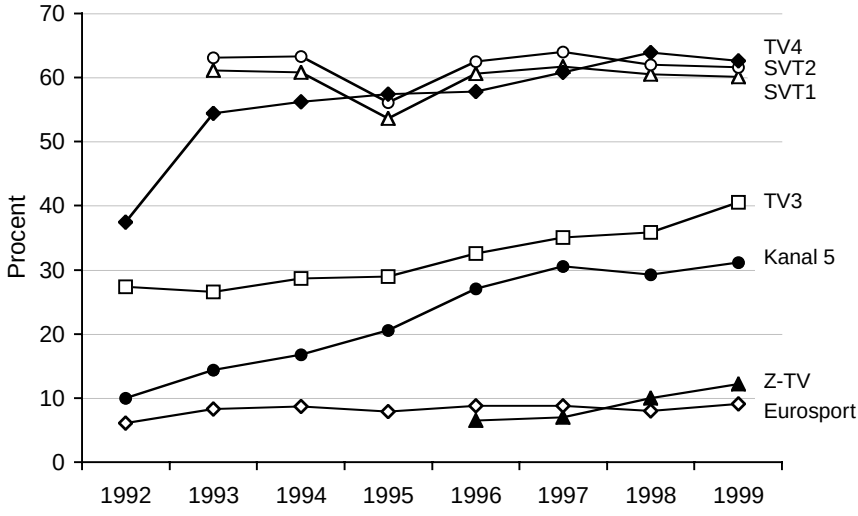

Kommentar: I 1992 års undersökning ställdes ingen fråga om SVT1 och SVT2.

Utvecklingen av de nya kanalerna har tveklöst förändrat situationen för Sveriges Television. Från att fram till början av 1990-talet ensam ha svarat för TV-sändningar till de svenska hushållen, har antalet konkurrenter om TV-tittarna ökat och förändrat public service-kanalernas klart dominerande ställning. Av figuren framgår också att de reklamfinansierade kanalerna har ökat sina tittarandelar betydligt, men det bör noteras att SVT:s kanaler, detta till trots, ligger kvar på i stort sett samma nivå. Och det förefaller också som om ökningstakten för de kommersiella kanalerna har klingat av. Visserligen rör de sig alltjämt uppåt, men inte med sådan fart som vid 1990-talets mitt.

De mönster som åskådliggörs i figur 1 är inte unikt för Göteborgs kommun. Tvärtom ser utvecklingen på det hela taget lika dan ut i riket som helhet. Det primära i denna framställning är emellertid inte att fastställa publiknivåerna för respektive kanal. Istället handlar det om vilka faktorer som styr valet av TV-kanal och vilka mönster som kan utläsas i detta avseende.

För att möjliggöra en rättvis jämförelse mellan olika gruppers kanalpreferenser, har endast de med tillgång till samtliga kanaler i figur 1 tagits med i analyserna. De siffror som redovisas framöver bygger alltså inte på ett befolkningsgenomsnitt, utan på den – visserligen ganska stora – grupp människor som har tillgång till åtminstone de sju vanligaste kanalerna. I 1999 års Väst-SOM-undersökning uppgår denna grupp till 82 procent av de boende i Göteborg.

Därtill intresserar vi oss alltså enbart just för de boende i Göteborgs kommun, dels eftersom kanaltillgången är högre där än i regionen i övrigt, dels därför att de smakkulturer som vi har ambitionen att diskutera, kan antas vara tydligare i en storstad. I tabell 1 redovisas skillnaderna mellan det göteborgska genomsnittet och den grupp som framledes utgör resultatunderlaget.

Tabell 1 Jämförelse mellan kanalval i tillgångsgruppen och samtliga i Göteborgs kommun (procent)

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	ZTV	Euro-sport
Tillgångsgruppen	61	63	44	62	35	14	11
Alla	62	63	39	63	30	12	9

Kommentar: Till tillgångsgruppen räknas de boende i Göteborgs kommun med tillgång till SVT1, SVT2, TV3, TV4, Kanal 5, ZTV och Eurosport.

Den enda egentliga skillnaden mellan gruppen med full tillgång och samtliga göteborgare, är att tittandet på de reklamfinansierade kanalerna, helt väntat, är något högre bland dem med tillgång till dessa. När det gäller tittandet på SVT1, SVT2 och TV4, finns inga skillnader att tala om. Det föreligger således vissa nivåskillnader mellan genomsnittet och tillgångsgruppen, men ordningen mellan kanalerna är densamma och det är rimligt att anta att de samband vi så småningom kommer att redovisa kan betraktas som giltiga, inte bar för Göteborg utan till och med för ett riksgenomsnitt.

Vem väljer att se på vilken kanal

Att den enskilda TV-tittaren, i ett givet ögonblick, väljer att titta på ett visst program i en viss kanal, kan naturligtvis bero på nästan vad som helst. Men i grova drag handlar det om tre förhållanden: dels vad tittaren har möjlighet att se, dels vilket innehåll som står till buds och slutligen vad vederbörande vill se. Självklart är kanaltillgång en förutsättning och därtill kan också publikens möjligheter begränsas av sändningstider, andra familjemedlemmars önskemål samt kulturella, språkliga och utbildningsmässiga förutsättningar att tillgodogöra sig innehållet. Ramarna för en människas TV-användning sätts också av utbudet. Det är att göra det för enkelt för sig att tro att människor alltid tittar på de program de tycker om. Det är sannolikt minst lika vanligt att titta på det program som man tycker minst illa om. Långt ifrån allt TV-tittande sker efter konsultation av en tablå. Tvärtom visar studier (se t ex Williams, 1974) att människor snarare slår på

TV-*apparaten* än ett visst TV-*program*. Skulle inget omedelbart tilltalande sändas just då är publiken hänvisad till det utbud som upplevs som minst frånstötande.

Slutligen styrs alltså valet av TV-kanal av publikens smak och det som i första hand intresserar oss är på vilket sätt smaken står i samband med demografiska och socioekonomiska egenskaper hos publiken. Studier har till exempel visat att mäns och kvinnors TV-tittande ser olika ut, liksom ungas och äldres; lågutbildades och högutbildades (se t ex Reimer, 1994; Mediebarometer 1999). I tabell 2 redovisas det regelbundna tittande på olika kanaler i olika grupper.

Resultaten visar att män ser mer på samtliga kanaler än kvinnor, med undantag för Kanal 5. Tabellen ger också vid handen att åldersgruppen 15-29 år är mer orienterad mot de privata kanalerna än de övriga åldersgrupperna. Den yngsta åldersgruppen tittar mer på TV3, Kanal 5 och ZTV än personer i de äldre grupperna. Detta är inget oväntat utfall. Olika åldrar medför olika livssituationer, vilket påverkar människors tankar, intressen och behov av olika medieinnehåll – vilket i sin tur medför olika TV-kanalval.

Åldersskillnaderna kan även knytas till olika användningsstilar. Jansson och Wadbring (1997) blottlägger exempelvis klara samband mellan olika sätt att titta på TV och olika kanalval. I de yngre åldersgrupperna återfinns tittare som med stor självständighet letar sig fram mellan de olika kanalerna och detta mer fragmentariska tittande medför att fler kanaler konsumeras. Därtill är det vanligare bland ungdomar att ägna sig åt annat parallellt med TV-tittandet och denna typ av sekundärtittande är mest förekommande i relation till de kommersiella kanalerna som exempelvis ZTV, vars musikdominerade utbud inte kräver samma grad av koncentration.

I tabellen ser man också att personer över 50 år ser mest på SVT1, SVT2 och TV4. Äldre personers tydliga public service-orientering är sannolikt delvis ett utslag gruppens förhållandevis stora intresse för exempelvis nyheter, dokumentärer, kultur och naturprogram (Reimer, 1994), men behöver inte enbart ha med ett intresse för dessa kanalers innehåll att göra, utan kan också bero på att den disponibla tiden framför TV:n som regel ökar med ökad ålder, samtidigt som språkliga barriärer i kombination med vanans makt gör att de privata kanalerna inte lika självklart blir en del av repertoaren.

Kanalintresse kan även kopplas till Bourdieus (1993) teorier om habitus. Habitusbegreppet sammanfattar våra attityder och sätt att förhålla oss och fungerar, skulle man kunna säga, som omedvetna mallar för våra handlingar och reflexioner. De som är unga idag har i större utsträckning levt sitt liv med TV som en betydande del av vardagen. Den unga publiken har därmed större medievana än den äldre och det är således inte överraskande att det i dessa grupper finns en större benägenhet att växla mellan olika kanaler och inte endast begränsa konsumtionen till det marksända utbudet.

Tabell 2 Andel som minst 5 dagar/vecka tittar på kanalerna i olika grupper, tillgångsgruppen, Göteborg 1999 (procent)

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	ZTV	Euro-sport
Kön							
Män	68	69	44	63	35	17	17
Kvinnor	55	58	43	62	36	11	6
Ålder							
15-29 år	41	40	57	60	51	27	7
30-49 år	60	40	44	60	35	11	9
50-64 år	69	75	35	59	24	8	12
65-80 år	84	89	34	73	23	5	19
Civilstånd							
Ensamstående	55	59	49	63	43	21	12
Sambo	52	53	42	56	37	11	7
Gift	75	76	37	65	24	6	12
Utbildning							
Låg	70	73	46	70	34	11	13
Medelhög	51	52	56	68	49	22	10
Hög	62	61	35	51	29	9	9
Subjektiv klass							
Arbetarfamilj	64	61	57	68	46	17	13
Tjänstemannafamilj	57	73	38	66	28	9	9
Hö. tj.m./akademiker	70	61	30	67	27	11	9
Egen företagare	64	56	42	49	38	15	9
Årsinkomst							
Låg	58	62	48	62	41	14	13
Medel	64	66	43	63	35	14	10
Hög	68	65	34	60	25	11	11
Stadsdelsresurs*							
Resursstark	64	65	38	61	29	8	7
Medelresursstark	65	66	46	73	64	16	11
Medelresurssvag	60	64	40	60	39	12	9
Resurssvag	56	57	51	62	40	17	15

* Resursindelningen bygger på en sammanvägning av andelen socialbidragstagare, andelen invandrare samt genomsnittlig hushållsinkomst i respektive stadsdel.

Också ensamstående har ett användningsmönster som är mer orienterat mot det reklamfinansierade utbudet, både vad gäller kanalval och nyhetsprogramsval, än sammanboende och gifta. Ensamstående ser till exempel mer på TV3 Direkt än gifta. Detta är naturligtvis delvis en effekt av att civilstånd samvarierar med ålder, men vittnar samtidigt om att social stabilitet – exempelvis uttryckt som familje-

bildning – tenderar att hänga samman med en TV-konsumtion som i första hand rymmer baskanalerna SVT1, SVT2 och TV4 och följaktligen inte ger de kommersiella kanalerna samma utrymme.

Tabell 2 illustrerar också ett tydligt samband mellan TV-tittande och social resursstyrka. Det generella mönstret är att grupper med stor resursstyrka – högutbildade, höginkomsttagare, högre tjänstemän och boende i resursstarka områden – allmänt sett tittar mindre på TV och har en mer public service-orienterad konsumtion. Bland lågutbildade, låginkomsttagare, arbetare och boende i resurssvaga områden är tittandet på SVT1 och SVT2 visserligen i princip lika stort som i de socialt starkare grupperna, men detta är inte ett uttryck för en orientering mot public service-kanalernas informativa utbud, utan beror i första hand på att dessa grupper har en generellt större konsumtion av allt. Socialt svagare grupper tittar alltså mer på samtliga kanaler, men skillnaderna är tydligast för reklamkanalerna, som frekventeras i betydligt mindre utsträckning i mer resursstarka grupper.

Som redan nämnts är TV-konsumtion ett av de många sätt på vilket vi utvecklar och manifesterar vår identitet. Bourdieu (1984) menar att för att nå en viss samhällsposition, fordras inte bara en formell titel, utan också en förmåga att tillägna sig rätt slags smak. De sätt på vilka olika sociala gruppers smakkulturer kommer till uttryck både klassificerar det objekt smaken rör sig om – alltså TV-kanalerna – och den sociala aktören – alltså TV-tittaren. Konsumenten bidrar på så sätt till att producera den produkt som hon konsumerar. De kanalvalsmönster som kan urskiljas i tabell 2, kan alltså tolkas som särskiljande symboliska uttryck just för människors identitet i förhållande till den samhälleliga, sociala strukturen.

Hur kombineras kanalerna

Tabell 3 visar hur TV-kanalerna, ur ett publikperspektiv, förhåller sig till varandra. I tabellen redovisas sambandet mellan tittande på en viss kanal och tittandet på en annan. Det sambandsmått som används varierar mellan -1 och 1, där 1 betyder ett klockrent positivt samband, -1 ett lika klockrent negativt och 0 att något samband inte föreligger. Tabellen ger med andra ord en tydlig bild av hur kanalerna kombineras.

Resultaten av korrelationerna i tabellen visar att de sju kanalerna grovt sett är av tre olika typer. Till att börja med har vi de renodlade public service-kanalerna SVT1 och SVT2. Tittandet på den ena av dessa kanaler är intimt förbundet med tittande på den andra (r=,81). Därtill finner vi ganska klara samband mellan tittande på TV3, Kanal 5, ZTV och Eurosport. Dessa är vad man skulle kunna kalla för renodlat kommersiella kanaler, där framförallt TV3 och Kanal 5 är nära förbundna med varandra. Tittande på de kommersiella kanalerna samvarierar endast mycket svagt med tittande på de två public service-kanalerna. Slutligen finner vi att TV4 uppvisar ganska starka samband både med SVT:s kanaler och de andra reklamkanalerna. Rent juridiskt är TV4 som bekant ett mellanting mel-

lan public service och kommersiell kanal och bevisligen har denna mellanposition sin motsvarighet också i konsumtionsmönstrena. Enligt granskningsnämndens beräkningar (Rapport nr 4, 1999) utgör nyheter och fakta ungefär två femtedelar av SVT:s utbud, en femtedel av TV4:s och en tjugondel av TV3:s, Kanal 5:s och ZTVs. Dessa proportioner överensstämmer ganska väl med sambanden mellan de olika kanalerna vad tittandet beträffar och bidrar också till att förklara de mönster som tidigare utlästes ur tabell 2.

Tabell 3 Samband mellan tittande på olika TV-kanaler, tillgångsgruppen, Göteborg 1999 (Pearsons r)

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	ZTV	Euro-sport
SVT1	1						
SVT2	,81	1					
TV3	,15	,12	1				
TV4	,41	,41	,44	1			
Kanal 5	,04	,02	,68	,39	1		
ZTV	,03	,01	,46	,23	,60	1	
Eurosport	,21	,23	,24	,28	,32	,31	1

Innan vi med säkerhet vågar säga att det verkligen rör sig om tre typer av kanaler, bör vi försöka fastställa hur generella dessa samband är. Finns det grupper som avviker från mönstret? I tabell 4 har de tre typer av kanaler som identifierades i tabell 3 representerats av en kanal vardera. Tittande på SVT1 hanteras alltså som ett mått på public service-konsumtion, tittande på kanal 5 som en indikator på användning av de kommersiella kanalerna och tittande på TV4 som ett uttryck mellanpositionen.

Det första som kan konstateras är det generella mönstret består. Sambandet mellan SVT1 och TV4 är klart positivt i alla grupper, liksom sambandet mellan TV4 och Kanal 5. Och sambandet mellan de SVT1 och Kanal 5 – mellan public service-tittande och tittande på utbudet i reklamkanalerna – är bara svagt positivt korrelerat och i vissa fall till och med negativt.

Tabell 4 bjuder emellertid på ännu en intressant iakttagelse. Det visar sig att alla positiva samband är starkare bland de unga och i högresursgrupperna. Det finns av allt att döma två förklaringar till detta mönster. Dels att den äldre TV-publiken är mindre benägen att komplettera sitt tittande på de marksända kanalerna med utflykter i de privata kanalernas utbud, dels att unga – och i synnerhet välutbildade och socialt resursstarka unga – besitter en sorts medieflexivitet och vana vid form- och genrekonventioner som tillåter ett mer utforskande förhållningssätt till de olika kanalerna och deras innehåll.

Tabell 4 Samband mellan tittande på olika kanaler i olika grupper, tillgångsgruppen, Göteborg 1999 (Pearsons r)

	SVT1 / TV4	SVT1 / Kanal 5	TV4 / Kanal 5
Totalt (tabell 3)	,41 **	,04	,39 **
Kön			
Män	,50 **	,08	,38 **
Kvinnor	,34 **	,00	,47 **
Ålder			
15-29 år	,52 **	,23 **	,58 **
65-80 år	,30 **	,17 **	,30 **
Civilstånd			
Ensamstående	,36 **	,11 *	,49 **
Gifta	,33 **	-,03	,25 **
Utbildning			
Låg	,39 **	,03	,29 **
Hög	,43 **	,10	,49 **
Subjektiv klass			
Arbetarfamilj	,48 **	-,02	,36 **
Högre tjänstemanna-/ akademikerfamilj	,50 **	,17 *	,53 **

** Korrelationen är signifikant på 0.01 nivån.
* Korrelationen är signifikant på 0.05 nivån.

Kanalerna och nyhetsprogrammen

För att ytterligare klargöra hur kanalerna hänger ihop skall, som tidigare utlovats, också publikens nyhetsanvändning ges en översiktlig belysning. I tabell 5 redovisas sambanden mellan tittande på de olika kanalerna och tittande på nyhetssändningarna i SVT, TV3 och TV4.

Tabell 5 Samband mellan tittande på TV-kanaler och tittande på nyhetsprogram, tillgångsgruppen, Göteborg 1999 (Pearsons r)

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	ZTV	Euro-sport
Aktuellt	,60	,53	,04	,22	,06	-,04	,18
Rapport	,57	,63	,04	,27	,05	-,07	,21
Nyheterna	,25	,23	,23	,48	,23	,16	,27
TV3 Direkt	-,07	-,07	,50	,22	,48	,41	,22

Som framgår av tabellen uppvisar tittande på SVT:s kanaler, helt enligt förväntningarna, klara positiva samband med tittande på *Aktuellt* och *Rapport*. Däremot råder ett negativt sambandsförhållande mellan tittande på SVT:s kanaler och tittande på *TV3 Direkt*. Det betyder att ju mer man tittar på SVT1 och SVT2, desto mindre tittar man på *TV3 Direkt*. Att titta på *TV3 Direkt* hänger istället ihop med tittande på framför allt Kanal 5, ZTV och naturligtvis TV3.

I analogi med föregående tabell kan TV4 också i detta sammanhang lokaliseras till en mellanposition. Tittande på TV4 hänger givetvis klarast samman med tittande på kanalens eget program *Nyheterna*, men när det gäller de övriga nyhetsprogrammens samband med TV4-tittande är det dött lopp. Sambandet är lika starkt mellan TV4 och *Aktuellt* som mellan TV4 och *TV3 Direkt*. *Rapport*, som innehållsmässigt mer liknar TV4s *Nyheterna* uppvisar ett något, men inte anmärkningsvärt, starkare samband.

Ytterligare en intressant iakttagelse står till buds i tabell 5. Tittande på Kanal 5 och ZTV, där inga traditionella nyheter sänds, är tydligt kopplat till tittande på *TV3 Direkt*, medan endast ganska svaga samband noteras för *Nyheterna* och obefintliga – och i ZTV:s fall – rent av negativa för *Aktuellt* och *Rapport*.

Tre kanaltyper – tre publiktyper

Som framgått av ovan redovisade resultat handlar människors val mellan olika TV-kanaler i betydande utsträckning om ett val mellan olika *typer* av kanaler. Det bör naturligtvis sägas att det konkreta val som görs med fjärrkontrollen i handen, sannolikt i de allra flesta fall är ett val mellan olika TV-program, snarare än ett val mellan olika kanaler eller typer av kanaler. Men på en agregerad nivå framträder en ganska tydlig uppdelning mellan å ena sidan Sveriges Televisions publik och å andra sidan de privata kanalernas, med TV4 som en sorts buffertzon där de båda publiktyperna kan mötas. Figur 2 är ett försök att typologisera de svenska TV-kanalerna och deras publik.

Figur 2 En typologi över de svenska TV-kanalerna och deras publik

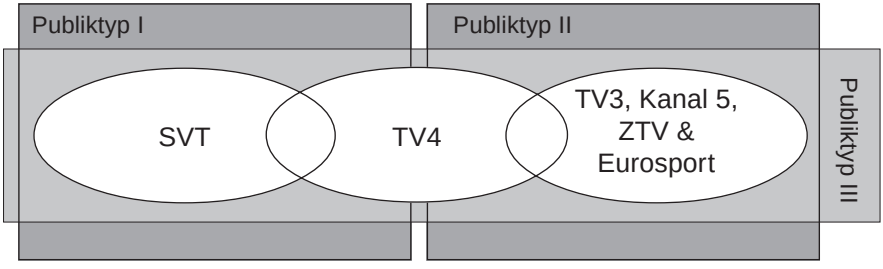

Av resultaten framgår att en betydande andel av den göteborgska TV-publiken aldrig eller bara mycket sällan tittar på de privata kanalerna (Publiktyp I). Denna grupp består i första hand av äldre personer och i synnerhet socioekonomiskt resursstarka äldre personer med en generellt sett informationsorienterad medieanvändning. Därtill finner vi en grupp som visserligen tittar på alla typer av kanaler, men framför allt koncentrerar sin konsumtion till de kommersiella kanalerna (publiktyp II). Här finner vi en överrepresentation av yngre och mer resurssvaga personer. Slutligen identifieras en grupp som har alla typer av kanaler på sin repertoar (publiktyp III). Denna grupp består till stora delar av välutbildade unga med stor medievana och förtrogenhet med de olika kanalerna och deras uttrycksformer.

Figur 2 rymmer naturligtvis förenklingar, men såväl det allmänna kanalvalet som tittandet på de olika nyhetssändningarna låter antyda att ett ganska tydligt mönster av detta slag döljer sig bakom den till synes okomplicerade vardagspraktiken att se på TV.

Det är naturligtvis omöjligt att säga vilka konsekvenser som ytterligare utbudsökningar – inte minst i samband med införandet av digital-TV – kommer att få för de generella konsumtionsmönstrena. Men så länge Sveriges Television upprätthåller en högre informationsprofil än det är kommersiellt gångbart att eftersträva för privata kanaler, finns ingen anledning att misstänka några plötsliga förändringar.

Referenser

Bourdieu, Pierre (1993): *Kultursociologiska texter*. Stockholm: Brutus Östling.

Bourdieu, Pierre (1984): *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.

Jansson, André och Ingela Wadbring (1997): ”TV-tittande – mer än bara TV”. I Nilsson, L. (red.) *Nya Landskap.* SOM-rapport nr 19: SOM-institutet, Göteborgs Universitet.

Mediebarometern 1999. MedieNotiser Nr 1, 2000. Nordicom, Göteborgs universitet.

Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Svenskt TV-utbud 1998. Granskningsnämndens Rapport nr 4, 1999

Williams, Raymond (1974) *Television: Technology and Cultural Form.* London: Fontana.

NYHETER I GAMLA OCH NYA FORMER

ANNIKA BERGSTRÖM

Västra Götaland har nu funnits som administrativ region ett par år. Regionen saknar dock ännu en mental förankring hos medborgarna. Människor i olika delar känner inte stor samhörighet med varandra. Detta tar sig uttryck i bland annat nyhetspreferenser: man vill ha nyheter från den egna kommunen och från riket i stort, men inte så gärna från relativt närbelägna kommuner (Lithner och Weibull 1999).

En förklaring är givetvis att den lokala tidningen i Västra Götalandsregionen liksom i Sverige i allmänhet, är stark. Samtidigt finns det ett antal nationella, regionala och lokala radio- och TV-kanaler som förser invånarna med nyheter av olika slag. En ny aktör på nyhetsarenan som växer sig allt större är Internet, där både traditionella och nya medieföretag publicerar sig. Samtidigt som allmänhetens tillgång ökar, växer också antalet nyhetsleverantörer på nätet.

Avsikten med det här kapitlet är att belysa hur nyhetsanvändningen i Västra Götalandsregionen ser ut i olika grupper och i olika delregioner. Särskild uppmärksamhet riktas mot den nyaste av allmänhetens nyhetskanaler: Internet. Vidare intresserar jag mig för hur användningen av olika nyhetskanaler hänger ihop.

Olika nyhetskanaler

De flesta människor har nyhetsvanor som inbegriper olika typer av kanaler. Fortsättningsvis handlar det här kapitlet om de breda nyhetskanalerna som allmänheten har tillgång till: morgon- och kvällspress, public service-radio och –TV, TV4 och Internet. Jag har utelämnat nyheter i radions och televisionens renodlade reklamkanaler eftersom tillgången är ojämn och innehållet skiftar. Dessa kanaler kräver en särskild analys som inte ryms här.

I figur 1 visas att morgontidningen är den klart mest använda av de kanaler som står till buds. Ungefär tre fjärdedelar av befolkningen i regionen läser morgontidning regelbundet – andelen är något större i Sverige som helhet än i Västra Götaland. Runt en femtedel av befolkningen är regelbundna kvällstidningsläsare och de är något fler i Sverige som helhet än i Västra Götaland.

Bland TV-kanalerna är det framför allt public service-kanalernas nyhetsprogram som används. Västnytt är vidare något vanligare än TV4s Nyheterna. En betydligt mindre andel tittar på lokala nyheter i TV4, något som dels kan bero på

vanemönster, men också på innehållet i programmet och på hur detta tilltalar olika områden i regionen.

Figur 1 Regelbunden användning av olika nyhetskanaler i Västra Götaland och i Sverige som helhet, hösten 1999 (procent)

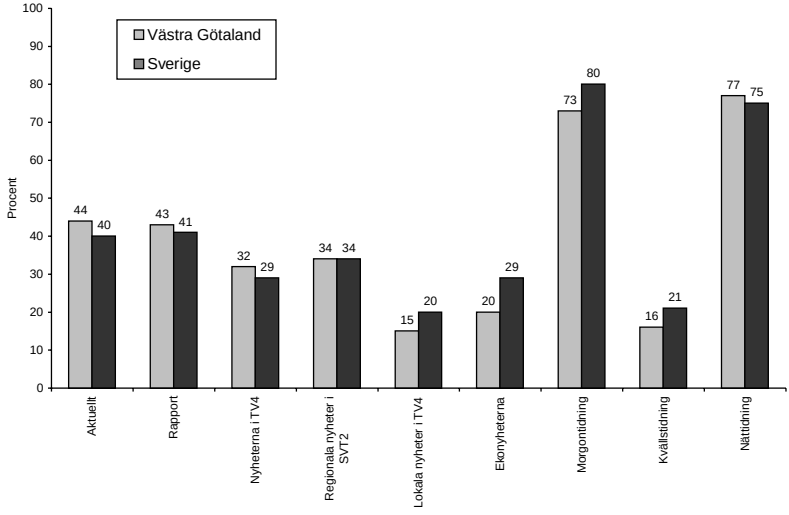

Kommentar: Morgon- och kvällstidning avser minst 4 dagar/vecka, radio- och TV-kanaler minst 5 dagar/vecka. Siffran för nättidningsläsning avser andelen av dem som använder Internet varje vecka.

En femtedel lyssnar regelbundet på Sveriges Radios Ekonyheter medan andelen i landet totalt är större. Internet har blivit allt mer utbrett och närmare hälften av invånarna använder nu nätet varje vecka. Av dessa läser drygt tre fjärdedelar någon nättidning och en tredjedel tar del av nyheter på andra Internetplatser (se tabell 1).

Olika nyheter i olika grupper

Naturligtvis skiljer sig användning av olika nyhetskanaler mellan olika befolkningsgrupper. Sveriges Televisions riks- och regionala nyheter används *framför allt* bland pensionärer. Denna grupp är dessutom överlag större konsumenter av de flesta nyhetskanaler, TV4 och Internet undantagna. Motsatt förhållande råder bland ungdomar, som är lågkonsumenter av olika nyhetskanaler, med undantag för Internet.

Tabell 1 Regelbunden konsumtion av nyheter i olika kanaler bland olika befolkningsgrupper i Västra Götaland, hösten 1999 (procent)

	Alla	Ålder				Social klasstillhörighet			
		15-29	30-49	50-64	65-80	Arb	Ltj	Htj	Efö
Aktuellt i SVT1	44	18	39	54	74	38	51	48	48
Rapport i SVT2	43	12	37	58	79	39	49	43	47
Nyheterna i TV4	32	27	33	32	34	34	30	23	36
Västnytt	34	7	22	46	72	31	37	26	38
Lokala nyheter i TV4	15	8	12	17	28	17	15	8	16
Ekonyheterna	20	14	19	24	26	16	24	31	22
Morgontidning	71	52	68	80	85	62	80	81	74
Kvällstidning	16	16	17	18	13	22	12	6	21
Internet varje vecka	43	66	52	39	6	34	54	71	44
Någon nättidning	77	83	76	70	70	80	77	77	70
Annan nätnyhet	32	32	33	30	22	26	33	39	36
Antal svarande	3759	834	1290	992	463	1531	889	443	294

Kommentar: sublektiv klass bygger på människors självklassificering efter familjetillhörighet: Arb = arbetarfamilj, Ltj = lägre tjänstemannafamilj, Htj = högre tjänstemanna/akademikerfamilj och Efö = egen företagarfamilj.
Morgon- och kvällstidning avser minst 4 dagar/vecka, radio- och TV-kanaler minst 5 dagar/vecka och Internet minst någon gång varje vecka.

Lokala och regionala TV-nyheter har en mindre regelbunden publik bland högre tjänstemän än i övriga sociala grupper. Detsamma gäller för kvällstidningar som istället har sina läsare bland arbetare och egenföretagare. Däremot är högre tjänstemän morgontidningskonsumenter i större utsträckning än andra. Morgontidningen är som nämnts ovan stark, men allra starkast bland personer över 50 år och bland tjänstemän.

Mönstren för nyhetskonsumtion i Västra Götalandsregionen liknar de mönster vi känner till sedan tidigare om olika gruppers kanalpreferenser (jfr Bastabell nr 18, 1999).

Olika nyheter i olika områden

Vid en genomgång av dagstidningsläsningen i olika delar av Västra Götalandsregionen fann Ingela Wadbring (1999) vissa skillnader. I de delar där den lokala morgonpressen har lägre utgivningsfrekvens är också tidningsläsningen lägre. Det bekräftas i årets Väst-SOM som också jämför andra nyhetsmedier i regionens olika delar.

Tabell 2 Regelbunden konsumtion av nyheter i olika kanaler i olika områden[1] i Västra Götaland, hösten 1999 (procent)

	Alla	Område						
		Göte-borgs-regionen	Sju-härad	Östra Skara-borg	Västra Skara-borg	Fyrstad	Dals-land	Norra Bohus-län
Aktuellt i SVT1	44	45	46	42	39	41	50	41
Rapport i SVT2	43	43	43	43	40	43	47	44
Nyheterna i TV4	32	31	32	34	33	32	28	37
Västnytt	34	34	34	30	29	30	36	39
Lokala nyheter i TV4	15	14	15	20	16	17	17	11
Ekonyheterna i riksradion	20	20	23	21	20	20	23	20
Morgontidning	71	72	75	78	43	76	45	64
Kvällstidning	16	14	19	19	21	18	20	20
Internet varje vecka	43	48	35	43	37	40	29	35
Någon nättidning	77	78	72	78	84	77	77	64
Annan nätnyhet	32	34	29	30	26	33	32	20
Antal svarande	3728	1815	494	389	236	388	107	132

Kommentar: Morgon- och kvällstidning avser minst 4 dagar/vecka, radio- och TV-kanaler minst 5 dagar/vecka och Internet minst någon gång varje vecka. Siffran för nättidningsläsning avser andelen av de regelbundna användarna.

I tabellen kan man se att morgontidningsläsningen är lägre i Dalsland, norra Bohuslän och i västra Skaraborg – områden där också utgivningsfrekvensen är lägre än i andra områden i regionen. Vid en närmare granskning visar det sig att i stort sett all nyhetskonsumtion är lägre i den sistnämnda regiondelen – kvällstidning undantagen.

När man jämför dessa tre regiondelar med låg morgontidningsläsning finner man ett märkligt mönster: i västra Skaraborg är alltså konsumtionen av olika nyhetskanaler betydligt lägre än genomsnittet för hela regionen. I Dalsland är däremot konsumtionen av andra nyhetskanaler än morgontidningen högre än genomsnittet medan övrig nyhetskonsumtion i norra Bohuslän är både högre och lägre beroende på kanal. Det är alltså inte självklart att en låg tillgång på i det här fallet morgontidningar kompenseras med andra nyhetsmedier.

Tre regiondelar – Östra och Västra Skaraborg samt Fyrstad – har en något mindre andel regelbundna Västnytt-tittare, något som förmodligen kan förklaras med innehållet i programmet, som kanske inte i första hand innehåller nyheter från de här regiondelarna. Den frågan kan dock inte denna undersökningen svara på så jag lämnar den öppen.

Internet i Västra Götaland

En relativt ny och ständigt expanderande aktör på nyhetsarenan är Internet. Här publicerar sig traditionella medier med väl etablerade varumärken sida vid sida med nya nyhetsleverantörer samtidigt som Internetillgången och -användningen bland befolkningen ökar. Hälften av regioninvånarna har nu tillgång till Internet i hemmen. Tillgången är större i Göteborgsområdet (53 procent) än i resten av regionen (45 procent). Likt i övriga Sverige är tillgången större bland unga och medelålders samt bland tjänstemän (Bergström 2000).

En titt på den generella användningen visar att användningen i hemmen är något mer utbredd än användningen på skolor och arbetsplatser (48 respektive 42 procent). En knapp femtedel (17 procent) har använt Internet på bibliotek eller annan offentlig plats.

Som framgår av tabell 1 är de regelbundna Internetanvändarna – de som använder nätet minst någon gång varje vecka – ojämnt spridda i olika befolkningsgrupper. Flitigast är personer under 50 år och tjänstemän. Det är framför allt pensionärer som står utanför Internetvärlden både i Västra Götalandsregionen och i Sverige som helhet.

Figur 2 Syften med den privata Internetanvändningen, Västra Götaland, hösten 1999 (procent)

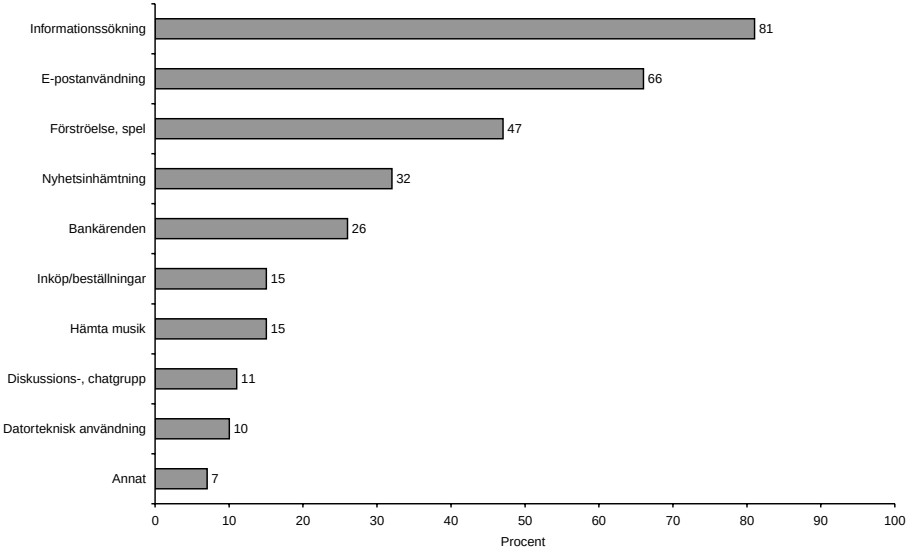

En jämförelse mellan olika delregioner visar att Göteborgarna är något mer frekventa Internetanvändare än genomsnittet och att Dalslänningarna ligger en bra bit efter. Den regelbundna användningen är också lägre i Sjuhärad, i Västra

Skaraborg och i Norra Bohuslän. Förklaringar till dessa skillnader torde framför allt finnas i de olika områdenas befolkningssammansättning. I Göteborg är grupperna högutbildade och ungdomar överrepresenterade, grupper som har en större Internetkonsumtion, medan framför allt Västra Skaraborg har en överrepresentation av äldre och lågutbildade.

Vad använder regioninvånarna Internet till? Till ungefär samma saker som övriga svenskar: främst olika typer av informationssökning och till e-post. Nöjesanvändning är också tämligen utbredd, en tredjedel av användarna söker nyheter och en fjärdedel gör bankärenden (figur 2).

Olika befolkningsgrupper har olika intressen på nätet. Nöjesanvändningen sker framför allt bland ungdomar och i arbetargrupper. Unga och medelålders i alla sociala grupper gör inköp och beställningar medan medelålders tjänstemän uträttar bankärenden. Det stora flertalet Internetanvändare söker information och använder e-post.

En jämförelse mellan regionens olika geografiska områden visar att skillnaderna är få och små. Några saker kan dock lyftas fram. Internetanvändarna i Västra Skaraborg är flitigare än genomsnittet när det gäller nöje, chat och nyheter samt att lyssna på musik. Däremot gör de sina bankärenden någon annanstans än på nätet. Även invånarna i Östra Skaraborg är flitiga nöjes- och nyhetsanvändare, medan Internetnavändarna i Fyrstad konsumerar nyheter i mindre grad. Vidare är nöjes- och e-postanvändningen mindre utbredd i Norra Bohuslän.

Tabell 3 Besök på ett antal nyhetsplatser på webben i olika grupper, Västra Götaland, hösten 1999 (procent av regelbundna Internetanvändare)

	Alla	Ålder				Social klasstillhörighet			
Webbplats		15-29	30-49	50-64	65-80	Arb	Ltj	Htj	Efö
Aftonbladet	58	71	56	45	33	69	57	49	44
Expressen	26	30	25	22	17	24	28	29	22
Dagens Nyheter	19	17	20	19	19	8	19	34	20
Svenska Dagbladet	10	9	11	12	14	4	10	20	14
Göteborgs-Posten	36	39	40	27	33	26	39	47	41
Sveriges Television	13	15	13	12	2	10	15	16	12
CNN	10	10	11	10	2	7	11	15	12
Annan nyhetstjänst	18	20	18	14	17	14	16	24	25
Egna kommunens hemsida	35	34	36	38	14	36	35	39	24
Västra Götalands-regionens hemsida	8	5	9	13	2	4	10	11	5
Antal svar	1625	554	673	356	42	518	484	315	175

Kommentar: sublektiv klass bygger på människors självklassificering efter familjetillhörighet: Arb = arbetarfamilj, Ltj = lägre tjänstemannafamilj, Htj = högre tjänstemanna/akademikerfamilj och Efö = egen företagarfamilj.

En närmare granskning av nyhetsanvändning på Internet visar att Aftonbladet är den största kanalen bland de regelbundna användarna (tabell 3). En tredjedel av användarna besöker Göteborgs-Posten på nätet och något färre läser Expressen, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Nyhetskanalerna SVT och CNN har en liten nätpublik i Västra Götaland. Detsamma gäller Västra Götalandsregionens webbplats, medan kommunernas webbplatser är betydligt mer besökta.

Aftonbladet är främst ungdomarnas och arbetarnas webbplats. Göteborgs-Posten har en mer jämn publik men med något färre besök av arbetargrupper. Mönstret för Stockholmsmorgontidningarna liknar det för Göteborgs-Posten. I stort sett följer detta mönstret för tidningsläsning i allmänhet, men jämfört med traditionell kvällstidningsläsning har Aftonbladet en betydligt bredare läsekrets på Internet. Vidare har Göteborgs-Posten en större publik i regionen än vad stockholmkollegorna har i Stockholm – något som också är ett faktum vad beträffar papperstidningsläsning.

Störst nätpublik har Göteborgs-Posten i Göteborgsområdet. I resten av regionen är användningen betydligt lägre, även om den överstiger besöken på flera andra nättidningar (tabell 4). Däremot är besöken på Aftonbladet.se fler ute i regionen än i Göteborgsområdet, och detsamma gäller i viss mån Expressen. De rikstäckande morgontidningarna har en relativt jämn spridning bland Internetanvändarna i regionens olika delar.

Tabell 4 Besök på ett antal nyhetsplatser på webben i olika områden, Västra Götaland, hösten 1999 (procent av regelbundna Internetanvändare)

	Alla	Område						
		Göteborgs-regionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän
Aftonbladet	58	52	60	71	74	72	58	54
Expressen	26	23	29	33	40	27	29	22
Dagens Nyheter	19	20	18	20	14	14	23	20
Svenska Dagbladet	10	12	10	8	10	6	13	9
Göteborgs-Posten	36	52	14	11	10	20	26	26
Sveriges Television	13	14	12	10	14	15	26	9
CNN	10	11	9	10	6	13	19	4
Annan nyhetstjänst	18	18	16	17	12	20	10	15
Egna kommunens webbplats	35	31	39	44	39	42	52	48
Västra Götalands-regionens hemsida	8	9	10	5	6	13	10	13
Antal svar	1628	882	176	167	89	157	31	46

I tidigare mätningar har det visat sig att invånarna i Västra Götaland är betydligt flitigare besökare på sin egen kommuns webbplats än vad andra svenskar är (Bergström och Weibull 1999). Detta faktum kvarstår i 1999 års Väst-SOM. I tabell 4 kan man se att besöksfrekvensen varierar mellan olika delar i regionen. Dalslänningar och bohuslänningar är flitigast. Dessa grupper är dock mycket små och resultaten bör tolkas med försiktighet. Minst benägna att besöka kommunen på webben är göteborgarna. Användningen är naturligtvis mycket beroende av hur webbplatsen fungerar och vilken information som tillhandahålls där.

Mönster i nyhetsvanorna

Så här långt vet vi vem som använder vilka nyhetskanaler – traditionella och nya. Avslutningsvis vill jag titta på hur användningen av olika kanaler hänger samman. En faktoranalys gör det möjligt att se vilka nyhetstyper det finns. Vilka kanaler väljs ofta av samma människor? I tabell 5 kan man se att det i stort sett finns två dimensioner i nyhetsanvändningen. I den första återfinns Sveriges Televisions båda riksnyheter samt Västnytt tillsammans med Ekonyheter och morgontidning. I den andra finns TV4, TV4s lokala nyheter och kvällstidningar.

Dessa mönster återfinns också delvis vad gäller förtroende för olika nyhetskanaler. Weibull (2000) visar att det finns ett samband mellan de ”gamla” medierna när det gäller förtroende, medan de medier som är nyare eller kräver mer aktiva val tenderar hänga samman på förtroendeskalan i det att man har ett lägre förtroende för dessa.

Tabell 5 Sammanhang mellan konsumtion av olika nyhetskanaler, Västra Götaland, hösten 1999 (faktoranalys)

Nyhetskanal	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Aktuellt	,801	,209	-,138
Rapport	,800	,196	-,282
Västnytt	,692	,249	-,384
Ekonyheter	,559	-,122	,348
Morgontidning	,539	-,134	-,09
Nyheterna i TV4	,159	,784	-,02
TV4 lokalt	,120	,729	-,257
Kvällstidning	-,108	,571	,184
Internet	-,08	-,05	,872

Kommentar: Faktorlösningen är gjord enligt Kaisers kriterium och bygger på en varimax rotering.

Bakom dessa mönster förefaller finnas någon slags traditions- och vane- eller rutindimension. De nyhetskanaler som vi under lång tid har haft omkring oss och som vi på olika sätt inkorporerat i våra vardagsliv tar vi också del av. De nyare formerna och kanalerna kräver ett mer aktivt val och utgör inte ett självklart inslag i våra vardagsbestyr. Dessa kräver ett ställningstagande på ett helt annat sätt än de nyhetskanaler som serveras i våra brevlådor och apparater och som har blivit rutin.

Internet är ett sådant aktivt val som dessutom ännu är relativt nytt för den stora allmänheten och därför inte har fallit in i någon självklar nyhetsgrupp. Det blir intressant att i framtiden följa Internet i det här avseendet eftersom det är en medieform som på ett eller annat sätt rymmer de traditionella nyhetskanalerna.

Vi vet sedan tidigare (Bastabell nr 18, 1999) att nyhetskonsumtionen i de traditionella radio- och TV-kanalerna och morgontidning är högre generellt sett bland medelålders och äldre personer samt bland personer i grupper med högre social status och bland högutbildade. Vi vet också att befolkningssammansättningen i regionens delområden skiljer sig med avseende på bland annat ålder och social status. Dalsland har en överrepresentation bland pensionärer och bland arbetare. Östra och Västra Skaraborg samt Fyrstad har också en överrepresentation bland arbetare, medan motsatt förhållande råder i Göteborgsområdet. Detta torde bidra till att förklara nyhetsmönstret i Västra Götaland.

Vi har avslutningsvis sett att morgontidningen – företrädelsevis den lokala – har störst betydelse som nyhetskanal. Därefter kommer TVs riksnyheter. Även regionala Västnytt har en relativt stor publik. Det lokala nyhetsmediet är alltså viktigast följt av de nationella och sedan det regionala. Det medium som flyter över gränserna – Internet – har en blandad betydelse i rikstäckande tidningar, lokala tidningar (GP) och lokala kommunala webbplatser. Den regionala betydelsen är ännu så länge liten, vilket naturligtvis delvis kan förklaras med att regionen som mental företeelse är så ny.

I framtiden är det kanske ändå den kanalen som nyhetsmässigt skulle kunna samla regioninvånarna. Det borde ligga i regionledningens intresse att föra ut information och att bidra till att skapa samhörighet i regionen. I takt med att Internet sprider sig är webbplatsen en möjlighet att nå alla, att komma ut med färska nyheter och att anpassa informationen efter invånarnas behov och önskemål. Men det förutsätter naturligtvis att de boende i Västra Götaland upplever att det finns något de behöver informera sig om, ett skäl till ett regionalt nyhetsbehov.

Noter

1 Indelningen i delregioner är gjord efter kommuner enligt följande: *Göteborgsregionen*: Härryda, Partille, Öckerö, Stenungsund, Tjörn, Göteborg, Mölndal, Kungälv, Ale, Lerum, Lilla Edet, Alingsås. *Sjuhärad*: Bollebygd, Tranemo, Mark, Svenljunga, Borås, Ulricehamn, Vårgårda, Herrljunga. *Östra Skaraborg*: Karlsborg, Gullspång, Tibro, Töreboda, Mariestad, Skövde, Hjo, Tidaholm, Falköping. *Västra Skaraborg*: Grästorp, Essunga, Vara, Götene, Lidköping, Skara. *Fyrstad*: Vänersborg, Trollhättan, Lysekil, Uddevalla. *Dalsland*: Dals-Ed, Färgelanda, Bengtsfors, Mellerud, Åmål. *Norra Bohuslän*: Orust, Sotenäs, Munkedal, Tanum, Strömstad.

Referenser

Bastabeller från Dagspresskollegiet. Hushållens nyhetskonsumtion hösten 1998 (1999). Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Bergström, A. (2000). Svenskarna och Internet. *Det nya samhället*. S. Holmberg and L. Weibull. Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet. nr 24.

Bergström, A. och L. Weibull (1999). Västsvenskarnas Internetvanor. *Region i omvandling*. L. Nilsson. Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet. nr 23.

Lithner, A. och L. Weibull (1999). Västragötalänningarnas mentala kartor. *Region i omvandling*. L. Nilsson. Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet. nr 23.

Wadbring, I. (1999). Dagstidningsmarknader i Västra Götaland. *Region i omvandling*. L. Nilsson. Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet. nr 23.

Weibull, L. (2000). Förtroendet för massmedier. *Det nya samhället*. S. Holmberg and L. Weibull. Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet. nr 24.

RADIOLYSSNANDE – MER ELLER MINDRE

JAN STRID

I föregående års undersökning kunde vi konstatera att åldern var den mest betydelsefulla faktorn när det gällde att förklara radiolyssnandet. Eftersom det är ålder och inte generation som förklarar mest så kan vi heller inte förvänta oss några större skillnader såvida inte radiostationerna byter format.

Radiolyssnandet är en produkt av våra vanor och våra vanor förändras visserligen med åldern, vi bor hos föräldrarna, vi flyttar ut och skaffar arbete och barn, dessa växer upp och flyttar ut, arbetet avslutas, men inom de olika stadierna är situationen tämligen stabil. Nu tar också SOM-undersökningen sikte på vad människor brukar göra genom att det är en enkätundersökning som ställer frågor om vad vi brukar göra och inte vad vi gjorde igår eller i förra veckan. Radiolyssnandet har ju sedan länge varit en sekundäraktivitet och vi lyssnar till radion i hemmet, på arbetet/i skolan och i bilen med ungefär en tredjedel vardera. Det innebär att vi har svårt att erinra oss vad programmen som vi lyssnade på hette och de nya radiokanalerna har ju knappast några programrubriker. Därför frågar vi efter vilka radiokanaler (med angivande av namn) som de svarande brukar lyssna på. Dagstidningarna innehåller inte heller några programtablåer gällande de nya kanalerna med vars hjälp vi skulle kunna planera vårt lyssnande. Redan 1990 skrev Bengt Nordström ”Radion hade inte längre publiken i sin hand i den meningen att programmen styrde lyssnandet. Det var i stället lyssnarna som hade radion i sin hand. Det var tillvaron som styrde. Vi fick ett radiolyssnande snarast från sysselsättningsskarv till sysselsättningsskarv än från programskarv till programskarv.” (Nordström 1990 sid 56). Detta innebar att vi inte får med om vi t ex lyssnade på någon speciell kanal i varuhuset igår eller i taxin vilket gör att vi möjligen något överdriver stabiliteten.

Tabell 1 Andel som brukar ta del av olika radiokanaler mer eller mindre regelbundet, Göteborg 1999 (procent)

Station	6/7 d/v	4-5 d/v	2-3 d/v	Mer sällan	Aldrig/ Ej svar	Summa Procent
P1 i Sveriges Radio	13	6	7	20	54	100
P2 i Sveriges Radio	3	2	4	21	70	100
P3 i Sveriges Radio	7	7	12	32	42	100
P4/Radio Göteborg	22	10	13	24	31	100
Radio Rix	3	6	9	24	58	100
City 107	7	8	12	20	53	100
NRJ/Energy	6	6	9	22	57	100
Radio Megapol	5	0	13	22	*51*	100
Power Hit Radio	4	4	7	17	68	100
Närradio	1	1	3	14	81	100

De flesta göteborgarna lyssnar på P4/Radio Göteborg, hela 69 procent gör det åtminstone någon gång. Därefter kommer P1 i Sveriges Radio men redan här är det en majoritet som aldrig lyssnar. Det är endast P4 och P3 som har en majoritet som lyssnar någon gång alla de andra har en minoritet lyssnare. De privata lokalradiostationerna har alla en klart mindre andel som lyssnar dagligen och bland dessa är City och Energy de största.

Namnet privat lokalradio för kanalerna utanför Sveriges Radio får anses missvisande. De är musikkanaler med endast korta nyhetsinslag, tävlingar och liknande och någon lokal profil kan knappast sägas existera i dessa kanaler (de ingår dessutom i rikstäckande nätverk). De startades samtliga efter 1993 (dock fanns City 103 som närradiokanal sedan tidigare) och situationen tycks nu ha stabiliserats. I tabellen över tid, nedan, används deras nuvarande namn men detta har ändrats för City, Megapol och Power Hit Radio.

Inte något år har någon privat lokalradiostation nått över 10 procent av Göteborgs befolkningen per dag mellan 15 och 80 år och tio procent är då ca 36 000 personer vilket är i nivå med dagstidningen Arbetet/Nyheternas läsare vid tiden för nedläggningen år 2000.

Tabell 2 Andelen dagliga lyssnare på de olika radiokanalerna i Göteborg 1990-1999 (procent)

Station	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
P1	-	13	14	17	12	13	16	15	11	13
P2	-	-	8	-	3	2	4	3	2	3
P3	-	32	36	19	10	10	10	8	8	7
P4	12	11	14	19	24	21	22	21	20	22
Rix	-	-	-	1	2	2	3	6	3	3
City	12	11	8	7	6	8	9	8	6	7
Energy	-	-	-	-	9	10	9	9	5	6
Megapol	-	-	-	-	2	2	4	10	8	5
Power	-	-	-	-	-	-	-	-	5	4

Om vi betänker att felmarginalen är ungefär 2 procentenheter är det egentligen endast Radio Megapol som har en minskning under de två senaste åren. Sett under hela perioden är P3:s nedgång anmärkningsvärd. Denna torde bero på den stora omläggningen 1993 (då bl a sporten flyttades till P4) och att P3 också i hög grad är en musikkanal som kommit att konkurrera med de nya kanalerna. Det dagliga lyssnandet på P1 går lite upp och ned under perioden dock har andelen som aldrig lyssnar på P1 ökat från 1990 med ungefär 1 0 procentenheter och det är främst de unga som aldrig lyssnar.

Störst andel ickelyssnare har P2 i Sveriges Radio och lägst andel dagliga lyssnare (om man undantar närradion) och detta förhållande har varit mycket stabilt under

perioden från 1994. P2 har ett huvudsakligt innehåll av klassisk musik och invandrarprogram. Intressant nog är att trots invandrarprogram så är det en mindre andel av invandrarna i Göteborg som lyssnar på P2 än infödda svenskar (Strid 1997).

Energys start 1993 var sensationellt bra. Hela 9 procent lyssnade dagligen redan från start. Det är också den kanal som har de yngsta lyssnarna och det är väl bland dessa som det nya i musikväg startar. Vi kan också påpeka att de nya musikkanalerna i högre grad drar till sig flickorna i starten något som jämnas ut efter en tid (jfr Strid 1998).

Radio City startade i Göteborg 1979 som en närradio under namnet City 103. År 1990 hade City en lika stor publik som P4/Radio Göteborg. Därefter minskade City något fram till 1994 men har nu stabiliserats.

Mix Megapol startade 1996 på samma frekvens som tidigare P6 och Z-radio. År 1997 ändrades formatet och Megapol blev 1997 den största privata lokalradiokanalen med 1 0 procent av göteborgarna men har sedan dess halverat sin publik.

Det spelar roll hur länge stationerna har funnits vilket särskilt märks på siffran över dem som aldrig lyssnar. Mellan 1996 och 1999 har andelen som aldrig lyssnar sjunkit för de privata lokalradiostationerna medan andelen har ökat för samtliga Sveriges Radios kanaler.

När det gäller genomsnittet för samtliga lyssnare mellan 15 och 80 år är detta givetvis inte helt rättvisande eftersom flera av kanalerna koncentrerar sitt utbud på speciella målgrupper. Eftersom dessa målgrupper huvudsakligen är inriktade på ålder är det rimligt att studera lyssnandet i olika åldersgrupper.

Tabell 3 Andel dagliga lyssnare på olika radiokanaler efter ålder, Göteborg 1999 (procent)

Station	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-80
P1 i Sveriges Radio	0	2	4	6	10	25	21	44
P2 i Sveriges Radio	0	0	0	1	0	6	4	17
P3 i Sveriges Radio	4	16	5	9	4	5	2	17
P4/Radio Göteborg	2	2	3	6	19	33	50	61
Radio Rix	3	9	6	3	2	1	0	2
City 107	9	16	15	9	5	4	0	0
NRJ/Energy	21	18	10	4	4	2	0	0
Radio Megapol	7	12	10	4	10	2	0	0
Power Hit Radio	19	16	9	1	3	0	0	0
Närradio	1	0	0	0	1	2	0	4

Störst andel dagliga lyssnare bland personer upp till 25 år har Energy med Power Hit Radio som tvåa. Mellan 25 och 39 år övertar City ledningen medan Radio Göteborg är störst i samtliga åldersgrupper över 40 år. Mönstret är tydligt. Det är musik som gäller för de unga medan de äldre föredrar tal. Den rörelse man kan se

under de senaste åren är att ungdomarna växlar mellan de fyra musikkanalerna Energy, City, Megapol och Power Hit Radio även om Energy behållit sitt grepp om de allra yngsta. Möjligen kan vi skönja ett visst generationsfenomen och det gäller P1 och P2. P2 saknar för första gången helt lyssnare upp till 29 år och P1 saknar för andra året i rad lyssnare i åldern 15-19 år och minskar i åldersgruppen mellan 20 och 25 år. Däremot ökar inte musikkanalernas andel bland personer över 30 år. Liksom tidigare år verkar vi ha två vattendelare vid 30 år samt vid 50 år. Under 30 år en kraftig övervikt för musikkanalerna, en blandning mellan 30 och 50 samt talkanaler över 50 år (jfr Strid 1998).

Tabell 4 Andel av respektive kanals lyssnare (minst två gånger per vecka) som också lyssnar på övriga kanaler, Göteborg 1999 (procent av alla kombinationer)

Station	P1	P2	P3	P4	Rix	City	Energy	Megapol	Power	Närradio
P1	10	33	13	16	3	4	3	4	2	11
P2	16	2	6	7	2	2	1	1	1	8
P3	16	15	7	13	9	11	9	9	8	10
P4	30	26	19	16	10	12	9	14	10	24
Rix	4	4	9	7	11	15	15	15	16	8
City	6	5	14	111	21	4	21	20	18	10
Energy	4	3	10	7	17	17	1	19	22	7
Megapol	8	4	12	3	21	20	11	2	20	12
Power	3	2	7	6	14	13	18	14	1	7
Närradio	3	5	3	4	2	2	2	2	2	3
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	527	259	674	1990	689	892	763	902	632	170

Här kan vi se att P1-lyssnarna helst kombinerar med P4, P2-lyssnarna helst med P1, P3 lyssnarna helst med P4 och P4 helst med P1 (även om lika stor andel endast har P4). På motsvarande sätt kombinerar helst musikkanalerna med varandra. Rix-lyssnarna kombinerar helst med City, City-lyssnarna helst med Megapol, Energy-lyssnarna helst med City, Megapol-lyssnarna helst med City och Power Hit-lyssnarna helst med Energy. De som lyssnar på närradion kombinerar helst med P4. De som lyssnar på någon av Sveriges Radios kanaler kombinerar helst med andra Sveriges Radiokanaler och privata lokalradiostationer helst med andra privata lokalradiostationer. Detta mönster som naturligtvis är åldersrelaterat har varit ganska stabilt alltsedan starten av de privata lokalradiostationerna. De två kanaler, P3 och P4 som man skulle kunna tänka sig bryta mönstret har minskat sin andel som komplementkanal för de privata lokalradiolyssnarna (eller för ungdomarna). Däremot har dessa två kanaler fått en något större andel ”egna lyssnare” dvs sådana som enbart har denna kanal.

Ungefär 30 procent av göteborgarna lyssnar endast till en kanal. Huvuddelen av dessa lyssnar på P4 och P1 medan övriga endast har en liten andel. För P1:s del minskar inte andelen ”egna” lyssnare vilket den däremot gör beträffande P4. Detta torde bero på att det är lättare att kombinera P4 med de nya kanalerna medan det uppenbar är svårare att kombinera P1 med de nya.

När de nya kanalerna startade talade många om den nya möjligheten att lyssna till en mångfald av kanaler och hur vi skulle sitta och skifta kanal alltefter behov av klassisk musik, populärmusik, nyheter, debatter mm. Men hur blev det? Man kan ur tabellen ovan ana att vi inte väljer mellan så många olika kanaler och i verkligheten använder vi två kanaler vilket är ungefär detsamma som innan de nya kanalerna startade.

Tabell 5 Andel personer som lyssnar på olika kanaler, av dem som lyssnar minst två gånger per vecka, Göteborg 1992-1999 (procent)

Antal	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
0 kanaler	9	10	12	9	9	10	13	13
1 kanal	34	36	34	33	30	28	32	31
2 kanaler	37	33	27	29	26	24	25	23
3 kanaler	12	15	15	14	15	117	11	12
4 kanaler	5	4	7	7	10	10	7	8
5 kanaler eller fler	2	2	5	7	9	11	11	13
Summa procent	99	100	100	99	99	100	100	100
Antal svarande	890	919	627	909	967	864	921	1077

I själva verket har det genomsnittliga antalet kanaler per person ökat från 1.9 till 2.2 mellan 1992 och 1999, och då skall vi betänka att antalet kanaler har ökat från fyra (om vi inte räknar närradion) till nio stycken. Dessutom kunde vi ju se att man kombinerar talkanaler med talkanaler och musikkanaler med musikkanaler, men man ju alltid hävda att det finns mångfald i musiken. Detta torde innebära att det främst är ungdomarna som lyssnar till något fler kanaler än äldre. I tabellen nedan kan vi också se att ungdomarna lyssnar till fler kanaler jämfört med äldre, i genomsnitt lyssnar ungdomar mellan 15 och 25 år på 2.7 kanaler 1999.

Men ett annat fenomen är kanske än mer intressant och det är att andelen ungdomar som inte alls lyssnar har mer än fördubblats bara sedan 1995.

Vi kan se att såväl andelen flerkanalslyssnare som icke-lyssnarna ökar bland ungdomarna i Göteborg. Även Mediebarometern redovisar en liten nedgång i gårdagslyssnandet bland ungdomar mellan 15 och 25 år mellan 1997 och 1999. Mediebarometern redovisar också en nedgång för radion i procent av den totala medietiden för ungdomarna mellan 15 och 24 år mellan 1997 och 1999. (Medie-

barometern 1997 och 1999). Hur man skall förklara att alltfler ungdomar inte lyssnar på radio är oklart men möjligen kan ökade möjligheter att lyssna på musik via Internet spela roll men så verkar inte vara fallet. Det finns ingen skillnad i radiolyssnandet mellan de som lyssnar på musik via Internet och de som inte gör detta.

Tabell 6 Andelen ungdomar mellan 15 och 25 år som lyssnar respektive inte lyssnar till olika kanaler minst två gånger per vecka 1995-1999. Göteborg (procent)

Antal kanaler	1995	1997	1999
0 kanaler	7	12	16
1 kanal	22	18	22
2 kanaler	34	13	22
3 kanaler	14	27	9
4 kanaler	9	15	8
5 kanaler eller fler	14	15	23
Summa	100	100	100
Antal kanaler i genomsnitt	2.4	2.7	2.7
Antal svar	160	142	16

Man kan ju spekulera över vad de gör istället för att lyssna på radio. Det kan vara en social grupp som umgås med vänner, en aktiv grupp med andra intressen än medier eller en grupp som väljer att titta på TV istället. Vissa av dessa indikationer har vi mått på och kan då konstatera att de i lägre grad än andra umgås med vänner så de förefaller inte vara någon särkilt social grupp. Några andra speciella intressen verkar de inte heller ha, de är till exempel klart mindre intresserade av politik än andra jämnåriga kamrater. Däremot ser de något mer på TV och klart mer på TV5, en kanal som förefaller inriktad just mot denna åldersgrupp. Bilden av ”soffpotatisar” (för att använda deras eget språkbruk) framträder och där blir radion ganska ointressant.

Unga pojkar är överrepresenterade bland de som inte lyssnar på radio. I undersökningen 1995 var det 10 procent av pojkarna mellan 15 och 24 år som inte lyssnade på radio och 4 procent av flickorna. Denna siffra ökade 1997 till 17 respektive 9 procent och är i 1999-års underökning 20 respektive 12 procent. Pojkarna har alltså en högre nivå men ökningen i ickelyssnandet är detsamma. Denna skillnad mellan män och kvinnor finns inte bland de äldre och heller inte ökningen i icke-lyssnandet. Därför går det heller inte att säga om detta är ett ålders- eller generationsfenomen.

Möjligen kan man tänka sig att musikutbudet i radio är så likriktat och att ungdomarnas musiksmak är så differentierat så att flera mer speciella musiksmaker inte kommer med i utbudet och att detta därför blir ointressant.

Det finns egentligen inte heller några skillnader beroende på utbildning i dessa åldrar. Möjligen kan man skönja att högutbildade ungdomar lyssnar till något färre kanaler och att P3 är överrepresenterad men musiksmaken förefaller vara oberoende av utbildning. P1 som i övriga åldrar är de högutbildades kanal har så få lyssnare upp till 25 år att skillnader mellan olika grupper inte är meningsfulla.

Sammanfattning

Vilka radiostationer som göteborgarna använder sig av har SOM-institutet nu regelbundet undersökt sedan 1992. Enstaka kanaler har dessutom undersökts vid JMG sedan 1986. Under denna period inträffade den stora förändringen på radioområdet nämligen 1993 då privata lokalradiostationer tilläts. Vi har alltså siffror över göteborgarnas radiovanor före, under och efter den stora förändringen.

Före 1993 kunde göteborgarna lyssna till P1, P2, P3, Radio Göteborg/P4 och närradion. Närradion i Göteborg (läs City 103) var lite speciell eftersom den hade en hörbarhet som gick utöver vad som egentligen var lagstadgat och kunde höra väl över hela Göteborg. År 1990 hade Radio Göteborg/P4 och City 103 lika stor publik eller 12 procent vardera. P3 som ju då var den stora musikkanalen hade flest lyssnare medan P1 och P2 var något större än vad de är idag.

År 1993 inträffade så den stora förändringen. Vi fick fyra nya privata lokalradiostationer Radio Rix, Z-radio, Juke Box och City Radio. Därtill förändras P3 och P4/Radio Göteborg så att t ex sporten flyttades från P3 till P4/Radio Göteborg. Om vi ser till lyssnarsiffrorna så förlorade P1 några enstaka procent, P3 tappade kraftigt och P4/Göteborg ökade sin andel av lyssnarskaran. City radio som gick från att ha varit en närradiokanal tappade några procentenheter och radio Rix fick ca 1 procent av det dagliga lyssnandet.

Året efter, 1994, dök Radio Energy upp och Juke Box (som hade koncentrerat sig på 60tals rock) ersattes av Classic radio. Energy tog omedelbart hand om ca 9 procent av det dagliga lyssnandet. Stationen spelade den nyaste hitmusiken och vände sig framför allt till en yngre publik. De övriga privata stationerna ökade med någon enstaka procentenhet, P3 fortsatta att tappa lyssnare, P4/radio Göteborg fortsatte att öka och P1 minskade med någon enstaka procentenhet och P2 är nu nere på 2-procentnivån.

År 1995 byter Z-radio till P6 och ökar med 3 procentenheter i övrigt förändras inget. P6 försvinner och 1996 ersätts Radio Classic av Megapol som får 4 procent av göteborgarna. Megapol förändras 1997 (Mix Megapol 107,8) och ökar till 10 procent och bli störst bland de privata lokalradiostationerna. Även Radio Rix ökar något medan P3 tappar, i övrigt inga förändringar. Även icke-lyssnandet bland ungdomar ökar.

År 1998 tillkommer Power Hit Radio som erövrar 5 procent av det dagliga lyssnandet och samtliga de övriga privata lokalradiostationerna tappar enstaka procentenheter. Även P1 tappar något.

Vi är därmed framme vid årets undersökning. Den största kanalen är Radio Göteborg/P4 med något över 20 procent av det dagliga lyssnandet och detta har varit stabilt sedan 1994. Näst störst är P1 med 10-15 procent, en liten nedgång främst bland yngre lyssnare. Därnäst kommer P3 som är den kanal som förlorat mest och radio City som under hela perioden pendlat kring 8 procentenheter. Energy/NRJ har minskat något sedan starten och ligger nu på sex procentenheter men är störst bland ungdomar upp till 25 år. Därefter kommer Mix Megapol, Power Hit Radio med 4-5 procentenheter och Radio Rix som förefaller stabil kring 3 procentenheter. Minst andel dagliga lyssnare har P2 i Sveriges Radio och ligger sedan 1994 kring två till tre procentenheter.

De privata lokalradiostationerna riktade in sin programverksamhet med nästan enbart musik mot yngre lyssnare och i det har de lyckats. Ålder är den faktor som framför allt bestämmer lyssnandet. I huvudsak har vi tre åldersintervall mellan 15 och 30 år dominerar de privata lokalradiostationerna, mellan 30 och 50 år har vi en blandning mellan privat lokalradio och Sveriges Radios kanaler samt över 50 år där Sveriges Radio dominerar. Några generationsfenomen är svårare att finna. Möjligen är det så att P1:s och P2:s lyssnare blir allt äldre genom att de yngre sviker dessa kanaler men det är nog för tidigt att slå fast generationsfenomen. Ett memento för radiomediet torde det dock vara att icke-lyssnadet ökar i de yngre åldrarna.

Några könsskillnader finns knappast. Visserligen är det de unga flickorna som först hittar till de nya musikkanalerna men detta jämnas ut efter ett tag. Utbildningsskillnader finns bland de äldre vad gäller P1 och P2 men knappast i de yngre åldrarna. Inte heller inkomst och liknande faktorer verkar spela någon roll annat än för de äldre såväl personer som kanaler.

Den revolution i radion och den ökade mångfald som flera av våra politiker gav uttryck för vid ”den fria radions inträde” fick egentligen endast ett uttryck: modern populärmusik fick breda ut sig via fler kanaler.

Referenser

Nordström, B (1990) Generationers radiolyssnande i Höijer, B & Nowak, L (red): I publikens intresse. Raben & Sjögren. Simrishamn.

Strid, J (1 997) Radiolyssnandet i Göteborg 1997 i Nilsson, Lennart (red): Mångfald. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Strid, J (1998) Radion – det jämställda mediet i Nilsson, Lennart (red): Region i omvandling. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

LOKALA MEDIER I GÖTEBORGSREGIONEN: ANVÄNDNING OCH SYN PÅ TILLFÖRLITLIGHET

INGELA WADBRING

Det torde knappast råda någon tvekan om att vi lever i ett medieintensivt samhälle. Alla svenska tar del av medier dagligen, låt vara i olika stor utsträckning och olika slag av medier. Det är svårt att tänka sig att det skulle vara möjligt att ens försöka hålla sig någotsånär à jour med vad som händer i ett samhälle utan mediernas hjälp. Och även om *viljan* att hålla sig utanför samhället skulle vara stor, skulle det vara svårt att undvika medierna då dessa är en naturlig del av vår vardag.

Ifråga om de delar av vardagslivet i ett samhälle som man som medborgare ofta kommer i kontakt med, finns vanligen en ganska detaljerad kunskap, men ifråga om de delar som man inte kommer i kontakt med särskilt ofta, är kunskapen mer bristfällig. Kunskap om vad som händer i ett samhälle är därför till stor del beroende av medierna och dess rapportering om olika skeenden. Medier förmedlar en symbolisk verklighet, som ofta ligger utanför individers egna erfarenhet och samtidigt blir en verklig del av individens vardag (jfr Berger och Luckman, 1979; Dahlgren, 1987; Giddens, 1997; Johansson, 1998).

Mediernas rapportering kan därför betraktas som en väsentlig del i människors vardag, och som sådana bär de på ett förtroendekapital, ett förtroendekapital som kan vara litet eller stort. Exempelvis brukar Sveriges Television och TV4 uppfattas som förtroendeingivande, medan motsatt förhållande gäller för stora delar av den kommersiella televisionen (se Elliot, 1997; Weibull, 2000).

I viss mån är ett mediums förtroendekapital nära sammanlänkat med andelen användare som respektive medium har. Ett medium bedöms även av de som inte känner till mediet – vilket kan gå i både positiv och negativ riktning. Det viktiga med en sådan bedömning är att den ger en bild av olika mediers allmänna ställning i samhället, i betydelsen hur de värderas och hur angelägna de är (Elliot, 1997).

Förtroendet för de svenska medierna och andra samhällsinstitutionerna kan undersökas på flera olika sätt, och har så gjorts (t.ex. Elliot, 1997; Holmberg och Weibull, 2000; Weibull, 2000; Österman, 1999). I denna uppsats är syftet att i Göteborgsregionen (Göteborg med kranskommuner) belysa samspelet mellan människors användning av medier och deras syn på mediers tillförlitlighet ifråga om rapportering om frågor som rör den egna kommunen.

Det innebär att det inte handlar om en abstrakt bedömning av medierna som

en slags helhet, utan snarare en relativt konkret bedömning om ett specifikt rapporteringsområde. Vidare innebär det att det som människor tar ställning till – bevakningen av den egna kommunen – är något som man som kommuninvånare har en förhållandevis stor egen erfarenhet av, till skillnad från en bedömning av exempelvis mediernas bevakning av utrikespolitisk fråga, där mediekonsumenterna ofta inte har någon egen erfarenhet. Den intimitet som därför kan sägas kännetecknа relationen mellan publiken och det lokala mediet, finns inte på samma sätt mellan publiken och de nationella medierna (Elliot, 1997).

Då användningen av medier och bedömningen av dem hänger intimt samman, är det av vikt att se hur medieanvändningen ser ut i Göteborgsregionen innan vi går över på bedömningen av de olika mediernas rapportering.

Användningen av lokala medier i Göteborgsregionen

Användningen av lokala medier i Göteborg och dess kranskommuner har inte ändrats särskilt mycket sedan 1990-talets början (figur 1).

Figur 1 Regelbunden användningen av lokala medier i Göteborgsregionen, 1992-1999 (procent)

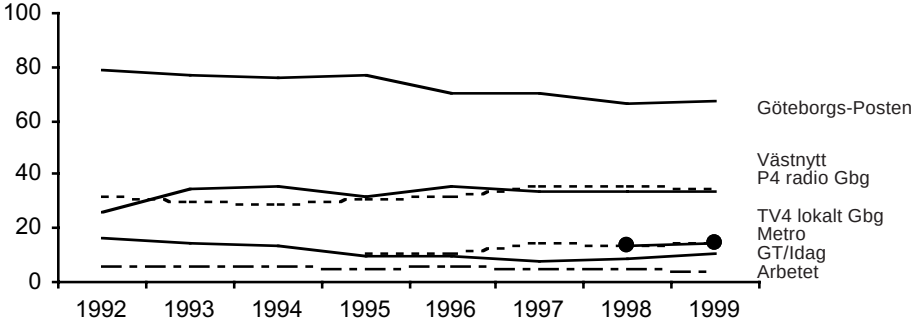

Kommentar: Med regelbunden användning avses för tidningarna läsning fyra dagar i veckan eller mer, för radio och TV tittande/lyssnande fem dagar i veckan eller mer. Frågan om GT/Idag gällde t.o.m. 1994 Idag (en sammanslagning av GT och Kvällsposten) och fr.o.m. 1995 GT. TV4 lokalt och Metro ligger på exakt samma nivå åren 1998-1999.

Den största förändring som kan spåras är den nedgång som finns bland Göteborgs-Postens läsare. Motsvarande nedgång för dagspressen som helhet kan ses också i landet i övrigt (se Lithner, 2000), men är något större i Göteborgsregionen än annorstädes, beroende på att andelen regelbundna läsare i början av 1990-talet var högre i Göteborgsregionen än i övriga landet. Faktorer som spelat roll

för nedgången i tidningsläsning är bland annat lågkonjunkturen, men också en förändrad mediestruktur – och då inte minst starten av Metro i Göteborg 1998 (Lithner, 2000; Wadbring, 1999b). Samtidigt är det ändå ungefär två tredjedelar av västsvenskarna som regelbundet tar del av GP. Göteborgs-Posten är därmed det ojämförligt mest spridda lokala mediet i regionen.

Fyra av tio västsvenskar tar också regelbundet del av Västnytt i SVT och Radio Göteborg i P4. En viss ökning över tid är möjlig att se för båda, även om skillnaderna inte är särskilt stora. Den ökning som kan ses för Radio Göteborg mellan 1992 och 1993 har i alla fall delvis att göra med kanalomläggningen som skedde mellan dessa år, då P4 profilerades som en lokal radiokanal inom Sveriges Radio.

En mindre andel västsvenskar ser på TV4s lokala nyheter, liksom en mindre andel läser Metro, GT och Arbetet. För dessa medier handlar det om en publik på mellan ungefär fem och femton procent av befolkningen. GT har sedan 1990-talets början uppvisat en nedgång, men en återhämtning kan ses under de senaste åren.

Som redan nämnts hänger användning av ett medium och bedömningen av mediet samman. Efter att ha sett hur den regelbundna användningen ser ut av de lokala medierna, ska vi därför gå över till att se bedömningen av dem.

Tillförlitliga lokala medier?

Göteborgs-Posten och Västnytt i SVT är de två medier som allmänheten i Göteborgsregionen har allra högst förtroende för, ifråga om rapporteringen om den egna kommunen (figur 2). Det är också två medier som de allra flesta västsvenskar känner till. Sett till andelen västsvenskar som överhuvudtaget *har* en uppfattning om olika medier, är det Göteborgs-Posten och Västnytt som toppar. Ifråga om samtliga andra medier är det en stor andel av de svarande som inte har någon uppfattning alls, framför allt beroende på att de inte känner till mediet. Cirka 85 procent av befolkningen har en uppfattning om GP, och cirka 75 procent har en uppfattning om Västnytt. Det är också dessa båda medier som under hela 1990-talet ansetts som mest tillförlitliga.

Att Västnytt bedöms som lika tillförlitligt som GP – som ju hade en betydligt större andel regelbundna användare – beror dels på att TV-mediet generellt anses mer förtroendeingivande än tryckta medier (se t.ex. Elliot, 1997), dels att de allra flesta känner till Västnytt, vare sig de är regelbundna tittare eller inte.

Efter GP och Västnytt i ”tillförlitlighetsligan” kommer TV4s lokala TV-sändningar och radio Göteborg. Tillförlitligheten för TV4s lokala fönster är mätt första gången 1994, och hamnar då på en relativt låg nivå, men det var då färre som kände till och kunde bedöma den lokala rapporteringen från kanalen. Allt eftersom tiden gått, har TV4s lokala nyheter kommit att nå dels en större publik, dels rönt större uppskattning bland allmänheten.

Figur 2 Andel av samtliga svarande som anser att de lokala mediernas rapportering om den egna kommunen är mycket eller ganska tillförlitlig, Göteborgsregionen, 1992-1999 (procent)

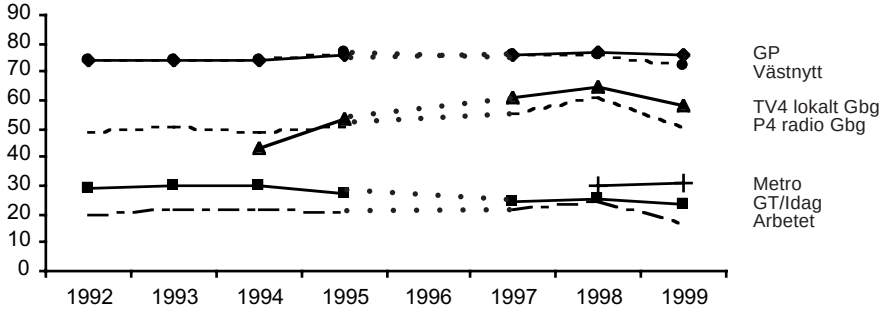

Kommentar: Frågan om GT/Idag gällde t.o.m. 1994 Idag (en sammanslagning av GT och Kvällsposten) och fr.o.m. 1995 GT. I basen ingår samtliga svarande, dvs. även de som hoppat över frågan/inte har någon uppfattning. År 1996 gjordes en miss i formuläret så att alla som inte läser GP regelbundet ombads hoppa över frågan om tillförlitlighet. Mätpunkt för detta år redovisas därför inte för några medier.

År 1998 är ett avvikande år, just ifråga om TV4s lokala nyheter samt P4 Radio Göteborg. Befolkningen ser dessa båda medier som mer tillförlitliga detta år än vare sig förr eller senare. Det kan förstås finnas flera förklaringar, men en rimlig förklaring är att den rapportering som skedde kring brandkatastrofen på Backaplan i Göteborg den 30 oktober 1998 spelade en viss roll. Rapporteringen kring branden var återhållsam – sett i jämförelse med andra katastrofer under 1990-talet – vilket flera studier visar (SOU, 1999:68; Larsson och Norstedt (red), 2000). Allmänheten bedömde generellt sett att medierna hade skött sig bra ifråga om rapporteringen, och en studie av förtroendet för samhällets institutioner före respektive efter branden visade att förtroendet för medierna ökat något (Wadbring, Weibull och Sjögren, 2000). Att Göteborgs-Posten och Västnytt inte får kännas vid effekten att synen på deras rapportering bedöms som mer tillförlitlig efter en sådan händelse torde bero på att de allra flesta redan *innan* brandkatastrofen bedömer dessa medier som tillförlitliga. På motsatt sätt gäller för GT och Arbetet att det är förhållandevis få som tar del av medierna och därmed är det många som inte kan avge en bedömning om dem vare sig deras rapportering var bra eller inte.

Gratistidningen Metro bedöms som relativt sett något mer tillförlitlig än både GT och Arbetet. Jämfört med Arbetet är det ungefär en dubbelt så stor andel av västsvenskarna som överhuvudtaget gör en bedömning av Metro, vilket förklarar skillnaden mellan de båda tidningarna. I jämförelse med GT är andelen som

bedömer tidningarna ungefär lika stor – ungefär hälften av västsvenskarna – och vid en sådan jämförelse kommer alltså gratistidningen bättre ut än kvällstidningen. Det är å andra sidan inte så förvånande eftersom kvällstidningar av många, både läsare och ickeläsare, bedöms som inte särskilt förtroendeingivande (t.ex. Weibull, 2000).

Huruvida man tar del av ett medium eller inte spelar alltså i de allra flesta fall roll för den bedömning man gör, och härnäst ska vi därför se på bedömningen bland olika användargrupper.

Tillförlitlighetsbedömning i olika användargrupper

Genom att se på bedömningen av medier i förhållande till hur användningen av dem ser ut, visas något mer än ett mediums allmänna ställning i samhället. Individers erfarenhetskunskap i bemärkelsen både användning av mediet som ska bedömas – *vanan* att använda mediet – och erfarenhet av de frågor som rapporteras om, spelar roll för bedömningen. Här ska det förstnämnda fokuseras.

Sett till bedömningen av de lokala medierna i Göteborgsregionen finns ett tydligt mönster; medier bedöms som mer tillförlitliga i sin rapportering bland de som använder mediet än bland de som inte gör det (tabell 1). Det gäller oavsett om bedömningen att mediet är *mycket tillförlitligt* eller att det är *åtminstone ganska tillförlitligt* används som mått. Bedömning är fallande, där de regelbundna användarna är mest positiva, följt av de oregelbundna användarna och sist av ickeanvändarna. Det är ett föga förvånande resultat.

Sett till andelen svarande som angett att mediet är *mycket tillförlitligt* skiljer Västnytt och GP ut sig som medier, genom att de regelbundna *och* de oregelbundna användarna i princip anser detta i samma utsträckning. De båda medierna är ju också de som allmänt bedöms som mest tillförlitliga (jfr figur 2).

Nivån i bedömningen bland de olika användargrupperna är också värd att nämna. Trots att Västnytt och Göteborgs-Posten allmänt bedöms som mycket tillförlitliga, är TV4s lokala nyhetsprogram det program som bland sina användare bedöms som allra mest tillförlitligt. Västnytt och GP ligger emellertid också högt ifråga om tillförlitlighet.

Ser vi till de regelbundna användarna av tryckta medier bedömer till exempel Arbetets läsare Arbetets rapportering i princip som lika tillförlitlig som GPs läsare bedömer sin tidnings rapportering. Att, som vi såg tidigare i figur 2, så få gjorde bedömningen att Arbetet var en tillförlitlig tidning beror således på att det är få som har en uppfattning om tidningen. Bland de som *har* en uppfattning om den och läser den regelbundet ser det alltså annorlunda ut.

Metro och GT bedöms av sina läsare litet annorlunda i förhållande till GP och Arbetet. Metro får närmast betraktas som en morgontidning, men bedöms av sina regelbundna läsare på samma sätt som kvällstidningen GT. Det kan möjligen tyckas förvånande med tanke på hur kvällstidningar i allmänhet bedöms.

Förklaringen är rimligen den annorlunda läsekrets som Metro har i förhållande till andra tidningar (Wadbring, 1999a), men också att Metro inte är lika etablerad bland sin publik som de båda andra morgontidningarna. Ser vi till de oregelbundna läsarna, bedöms Metros rapportering mer positivt än vad gäller GT – om vi ser till de som tycker att rapporteringen är åtminstone ganska tillförlitlig. Något som säkert avspeglar sig i den typen av bedömning är att en kvällstidning ”ska” bedömas negativt (jfr Elliot, 1997) medan Metro snarare befinner sig i en etableringsfas, och i huvudsak uppfattas som ett positivt fenomen. Även bland ickeanvändarna bedöms Metro som mer tillförlitlig än GT.

Tabell 1 Synen på de lokala mediernas tillförlitlighet bland olika användargrupper, Göteborgsregionen, 1999 (procent)

	Regelbundna användare		Oregelbundna användare		Icke-användare	
	Mycket tillförlitlig	Minst ganska tillförlitlig	Mycket tillförlitlig	Minst ganska tillförlitlig	Mycket tillförlitlig	Minst ganska tillförlitlig
Göteborgs-Posten	24	85	18	68	9	31
Arbetet	24	75	8	55	2	9
GT	10	58	3	27	1	7
Metro	15	58	4	43	2	15
Västnytt	27	86	24	72	8	27
TV4 lokalt Göteborg	31	83	16	67	8	33
Radio P4 Göteborg	20	77	11	50	6	19

Kommentar: I tabellen ingår samtliga svarande i undersökningen, alltså även de som inte har någon uppfattning. Med regelbunden användning avses för tidningarna läsning fyra dagar i veckan eller mer, för radio och TV tittande/lyssnande tre dagar i veckan eller mer.

Samtidigt som skillnaderna här lyfts fram i ljuset är det också viktigt att minnas den totalt sett relativt höga nivån på bedömningarna av de respektive mediernas rapportering om den egna kommunen; i princip samtliga medier bedöms av de som i alla fall någon gång använder dem huvudsakligen som tillförlitliga. Undantagen är i viss mån Metro och GT.

Användning och bedömning av de lokala medierna

Många faktorer samspelar när det gäller människors förtroende för medierna. För det första har vi användningen av medierna, som ofta – men inte alltid –

leder till en positiv bedömning av mediernas rapportering. För det andra har vi människors egna erfarenheter av det som medierna rapporterar om, dvs. det som vi kan kalla för erfarenhetskunskap. Ju mer erfarenhet vi har om det medierna rapporterar om, desto bättre kan vi bedöma relevansen och riktigheten i deras rapportering. Detsamma gäller erfarenheten av mediet – *vanan*.

Samtidigt är frågan om mediernas tillförlitlighet ifråga om rapportering om den egna kommunen så brett formulerad att det är svårt att säga något om erfarenhetskunskapens betydelse. Allmänt har alla människor en viss erfarenhetskunskap om den egna kommunen, men hur denna ser ut beror naturligtvis på vilka sektorer enskilda individer har erfarenhet av, som exempelvis brukare, anställda eller skattebetalare (jfr Johansson, 1998; Nilsson, 1999).

Att medierna spelar roll för att hålla sig informerad om vad som händer i samhället är emellertid otvetydigt, och generellt sett kan medierna också sägas ha en rapportering som allmänheten bedömer som tillförlitlig. Därtill har medierna ett stort symboliskt värde – även för ickeanvändare – och de lokala nyheterna är något som få skulle vilja vara helt utan.

Referenser

Berger, Peter och Luckman, Thomas (1989) *Kunskapssociologi*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Dahlgren, Peter (1987) *Pressens bild av brottsligheten*. Stockholm: BRÅ Information 1987:1

Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet

Giddens, Anthony (1997) *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur

Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2000) Förtroendet faller. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Det nya samhället*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

Johansson, Bengt (1998) *Nyheter mitt ibland oss*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet

Larsson, Larsåke och Norstedt, Stig-Arne (red) (2000) *Kommande*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar

Lithner, Anders (2000) Dagspressens läsare. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet

Nilsson, Lennart (1999) Välfärd och livstillfredsställelse. I Nilsson, Lennart (red) *Region i omvandling*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

SOU (1999:68) *Brandkatastrofen i Göteborg. Drabbade, medier, myndigheter*. Stockholm: Fakta Info Direkt

Wadbring, Ingela (1999a) Metro på spåren. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Ljusnande framtid*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

Wadbring, Ingela (1999b) Dagstidningsmarknader i Västra Götaland. I Nilsson, Lennart (red) *Region i omvandling*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart och Sjögren, Jan (2000) Samhällsförtroendet bland svenskar och invandrare. I Norstedt, Stig-Arne och Larsson, Larsåke (red) *Kommande*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar

Weibull, Lennart (2000) Förtroendet för dagspressen. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet

Österman, Torsten (1999) *Förtroende*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar

MEDIER

MEDIERNA OCH KRISEN I HÄLSO- OCH SJUKVÅRDSSTYRELSEN

BENGT JOHANSSON

När Västra Götalandsregionen bildades fick den med en tung barlast från de gamla landstingen. Över en miljard i underskott togs med in i den nya organisationen. Det var ingen drömsits för de nya regionpolitikerna att handskas med, vilket också präglade en stor del av den offentliga bilden av Västra Götaland under 1999. Sjukvårdsnyheterna som fick stor uppmärksamhet handlade i stor utsträckning om brist på personal, sjukvårdsköer och dålig ekonomi. Och sin kulmen fick den negativa medieuppmärksamheten kring sjukvården i och med krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen som ledde till dess ordförandes avgång.

Detta kapitel analyserar mediernas nyhetsbevakning av krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen som fick stor uppmärksamhet i oktober/november 1999. Fokus ligger på i vilken omfattning och på vilket sätt olika dagstidningar i regionen speglade krisen. Men av särskilt intresse är att försöka ge svar på i vilken utsträckning den bild som framkom präglades av journalisterna eller om det var de deltagande aktörernas agerande som i störst utsträckning påverkade nyhetsrapporteringen.

Dagspressen i Västra Götaland

Västra Götalandsregionen som geografisk enhet är en region som rymmer 49 kommuner och är ungefär lika lång som bred – 25 mil. Liksom på de flesta andra håll i Sverige präglas mediesituationen i Västra Götaland av en stark lokalpress som har sin bas i lokala läsar- och annonsmarknader. Det är en tidningstät region där det finns många lokala tidningar som är starka i olika kommuner. De tidningar som är mest spridda utanför den egna kommunen är förutom Göteborgspressen Borås Tidning, Bohuslänningen och Skaraborgs Allehanda.

Men den enda tidningen som täcker *hela* regionen är Göteborgs-Posten (GP). Denna har dock inte särskilt stor upplaga spridd utanför Storgöteborg. Över tid har också GP:s spridning utanför Göteborg minskat. På 1950-talet var 43 procent av GP:s upplaga spridd utanför Göteborg, medan motsvarande siffra 1985 endast var 19 procent och denna trend har fortsatt under 1990-talet. En viktig förklaring till att GP:s täckning minskat i regionen beror på att de lokala tidningarna i Västra Götaland utvecklats, inte minst genom ökad utgivningsfrekvens, vilket gjort att behovet av GP minskat. GP har av läsarna setts som en komplementtidning till de lokala tidningarna och valts bort när den lokala tidningen kunnat fylla GP:s funktion (Severinsson 1994, Wadbring 1999).

Kvällstidningen GT har då och då marknadsfört sig som Västsveriges kvällstidning. Tidningen har dock sin huvudsakliga spridning i Göteborgsområdet med ett täckningstal på ca 10 procent (TS-boken 2000).

Undersökningen

Analysen av sjukvårdskrisen bygger på en kvantitativ innehållsanalys av pressklipp som sammanställts av Västra Götalandsregionens informationsavdelning. I denna ingår nyhetsartiklar i dagstidningar som har sin utgivningsort inom regionen[1] och totalt har 249 nyhetsartiklar analyserats.

Tidsperioden är från den 6 oktober till den 12 november. Den första artikeln som fokuserar på kritiken mot hälso- och sjukvårdsstyrelsen publiceras först den 16 oktober, men redan före detta datum var debatten om vårdkrisen intensiv. Därför har ett antal artiklar som kan ses som en upptrappning av krisen tagits med i analysen. Att sätta ett slutdatum för krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen är inte heller problemfritt. Krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen flyter in i debatten mellan den dåvarande sjukvårdsdirektören för Sahlgrenska universitetssjukhuset Stanley Brodén och moderaterna Jan Hallberg och Hasse Palmé. I analysen ingår dock inga artiklar om denna konflikt utan endast de som berör själva hälso- och sjukvårdsstyrelsen har studerats. Mediedebatten om krisen får en sista topp runt den 10:e november då den avgående ordföranden i hälso- och sjukvårdsstyrelsen Ursula Johansson (kd) går ut i media med sin syn på vad som skett.

Krisen – från början till slut

Till att börja med ska dock en utförlig kronlogisk beskrivning av hur krisen speglades i den västgötska dagspressen göras. I figur 1 presenteras grafiskt hur många artiklar som publicerades varje dag under krisen. Som mest publicerades 46 artiklar samma dag. Det var den 29 oktober då krisen var som djupast och låsningen mellan moderater och kristdemokrater var total. Men hur började det?

”Lägg ner sjukvårdsstyrelsen”

GP 19/10

Redan tidigare under hösten hade kritik framförts mot hur hälso- och sjukvårdstyrelsen skötte sina uppgifter. Men det var i mitten på oktober som krisen blev akut. Måndagen den 11 oktober kom sammanställningen av sjukhusens väntetidsmätningar – ”För en kortare väg till vården”, vilket skapade ett antal tidningsrubriker där budskapet var tydligt: vårdköerna i regionen växte och blev allt längre. Redan där förekommer det också kritik mot hur den borgerliga majoriteten sköter vården, men det är först en vecka senare som krisen trappas upp. Inför hälso-

och sjukvårdsstyrelsens möte i Mariestad publiceras artiklar där kritik framförs mot styrelsen. Kritiken kommer i första hand från lokala borgerliga sjukvårdspolitiker, men även från ledande regionpolitiker. Dessa nämns dock inte vid namn utan det refereras endast till ”förhandlingar inom regionens borgerliga majoritet”. Kritiken som framförs handlar om att hälso- och sjukvårdsstyrelsen anses vara initiativfattig och ha ett otillräckligt ledarskap. Man anses inte ha vidtagit kraftfulla åtgärder för att minska underskottet. Dessutom hade man inte lämnat in beställning av sjukvård och ekonomiska ramar för kommande året trots att det skulle varit gjort den första oktober. Styrelsen kritiseras också för att man inte kontaktat sjukhusens ledningar för att diskutera vården och åtgärder för att korta köerna.

Figur 1 Artiklar om sjukvårdskrisen i dagspressen i Västra Götaland (antal)

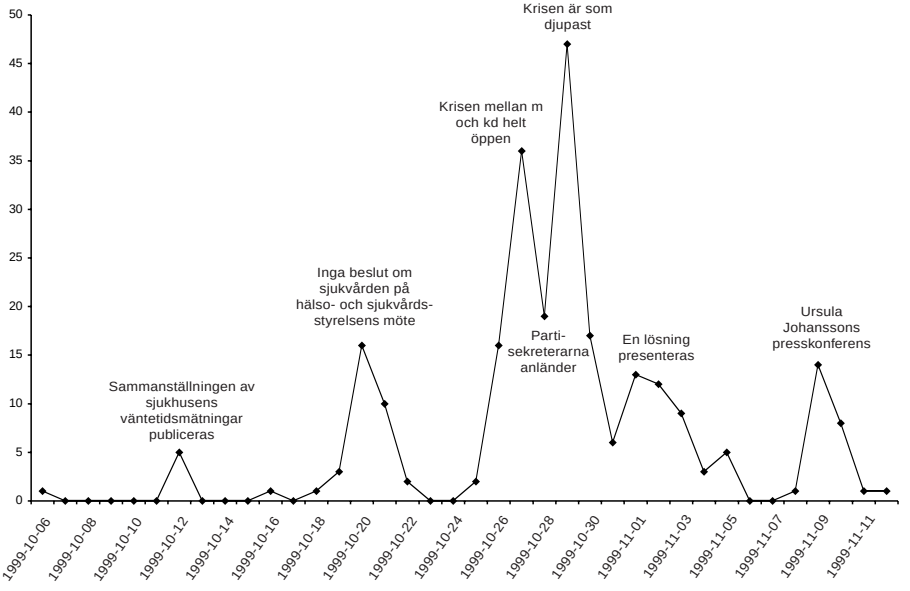

Spelet om sjukhusen tillbaka på ruta ett

Nya Lidköpings-Tidningen 20/10

Den 20 oktober brakar det loss på allvar. På hälso- och sjukvårdsstyrelsens möte skjuts alla frågor om sjukhusens ekonomi och framtid upp, vilket får stort genomslag. Redan här dyker det upp artiklar där den kristdemokratiska ordföranden i hälso- och sjukvårdstyrelsen Ursula Johanssons position diskuteras. Men

ingen *direkt* kritik framförs, vilket kanske till viss del beror på att hon inte är närvarande vid presskonferensen. Hon är sjukskriven efter en båtolycka som varit nära att knäcka hennes rygg.

Däremot får hon visst stöd från oppositionspolitiker som menar att problemen med sjukvården inte har att göra med organisation och ledning, utan att det istället behövs mer pengar till vården. I samband med presskonferensen efter styrelsens tvådagarssammanträde offentliggörs också att den borgerliga majoriteten och oppositionen ska ta upp diskussioner om hur krisen i vården ska lösas. Vad som här blir tydligt är att det finns olika uppfattningar inom den borgerliga majoriteten om hur man ska få ordning på sjukvården.

Dagarna efter presskonferensen upprepas kritiken mot ledningen av regionen. Medan oppositionspolitikern Roland Andersson (s) kritiserar hela den borgerliga ledningens sätt att leda regionen är den interna borgerliga kritiken inriktad på hur hälso- och sjukvårdsstyrelsen hanterar vårdfrågorna. Återigen är det politiker i utförarstyrelserna som framför kritiken. Sewon Ekberg (fp), ordförande för Skas (Skaraborgs Läns sjukhus) utförarstyrelse förekommer i flera större artiklar där kritiken mot hälso- och sjukvårdsstyrelsen är hård. Inga ledande borgerliga politiker är uttryckligen kritiska mot Ursula Johansson. Men journalisterna tolkar borgerliga politikers ovilja att ge henne stöd offentligt som ett tydligt tecken på misstro.

Nu talas det också öppet om att de samverkande partierna planerar att lägga ner den nuvarande hälso- och sjukvårdsstyrelsen och ersätta den med en beredning med nio ledamöter. Förslaget innebär i praktiken en förskjutning av maktstrukturen i regionen. I och med att regionstyrelsen tar det direkta befälet över frågorna kommer sjukvården ledas från Vänersborg och inte från Skövde.

Fullt krig i Sjukvårds-styrelsen

GT 26/10

Den 25 oktober ska den nya lösningen på hur sjukvården ska styras politiskt presenteras. Men det är nu som splittringen mellan de borgerliga partierna blir glasklar. Regionstyrelsens ordförande Cecilia Widegren (m) skickar ut ett pressmeddelande om att man enats om att tillsätta en särskild hälso- och sjukvårdskommission, vilket dementeras bara några timmar senare av det kristdemokratiska regionrådet Monica Selin och kd-riksdagsmannen Holger Gustafsson. Bakgrunden till det skärpta läget antyds vara att kristdemokraterna bara går med på att Ursula Johansson ersätts med en politiker från ett annat parti om man får en annan ordförandepost istället. Det framkommer att kd vill att moderaten Jan

Hallberg ska bli den nya kommissionens ordförande. Samtidigt vill man att en kristdemokrat ska bli ordförande för regionutvecklingsnämnden som Hallberg innehar. Moderaterna och Hallberg ställer sig kallsinniga till förslaget och Holger Gustafsson (kd) bekräftar att kd lämnar majoriteten om frågan inte får sin lösning. Holger Gustafsson och Jan Hallberg hamnar i direkt ordkrig där båda anklagar varann för att inte ta sitt ansvar för regionen.

Då fick Göran Johansson nog

Regionpolitikerna togs i örat: ”Ni spelar med framtiden”

GP 27/10

Bråket mellan moderaterna och kristdemokraterna inför öppen ridå kommenteras kritiskt både av de andra borgerliga partierna och av oppositionen. Även Göteborgs starke man Göran Johansson (s) ger sig in i debatten. På regionfullmäktige den 26 oktober uttalar han sin besvikelse över hur samarbetet i den nya regionen fungerar och menar att regionpolitikerna ”spelar med hela framtiden”. På fullmäktige beslutas att man ska ge sjukhusen ett långsiktigt lån och Cecilia Widegren upprepar att en helhetslösning är på väg, medan oppositionen menar att budgeten måste revideras.

Hjälp från högre ort

Partisekreterarna kallades in för att lösa krisen i regionstyret

Arbetet Nyheterna 28/10

Det står nu klart att moderaterna, centern, folkpartiet och sjukvårdspartiet lagt ner planerna på en tillfällig hälso- och sjukvårdskommission och i förtid istället ska inleda en utvärdering av den politiska organisationen. Samtidigt beslutas att sjukhusen ska få 400 miljoner i tillskott för att täppa till de värsta hålen. Kristdemokraterna accepterar dock inte förslaget och lämnar förhandlingarna. Därmed är man tillbaka på ruta ett igen och låsningen är total. På Holger Gustafssons initiativ begär man därför hjälp från högre ort. Partisekreterarna Gunnar Hökmark (m) och Sven Gunnar Persson (kd) anländer den 27:e för att medla och därmed blir regionkrisen en riksangelägenhet. I artiklar sägs även Alf Svensson och Bo Lundgren ha varit med i diskussioner om hur krisen ska lösas och socialminister Lars Enqvist (s) uttrycker sin oro över utvecklingen i Västra Götaland. Företrädare för de andra borgerliga partierna i regionen uttrycker sitt missnöje över att man kallat in rikspolitiker för att lösa tvisten. Man menar att det ger dålig PR för regionen. Roland Andersson meddelar att oppositionen är beredd att ta över om den borgerliga majoriteten spricker.

Förhandlingar fortsätter och nu är det inte längre en fråga om att tillsätta en kommission utan att hitta en ny ordförande till hälso- och sjukvårdsstyrelsen.

Kd:s krav är dock att Ursula Johansson måste få en likvärdig post. Partisekreterarna reser igen dagen efter och förhandlingarna fortsätter, men verkar inte komma någon vart. Flera borgerliga politiker menar nu också att det inte alls längre handlar om ekonomi utan om personfrågor. Folkpartiets Eva Eriksson säger i ett uttalande: ”Det känns pinsamt, det här”.

Den låsta situationen innebär också att utförarstyrelsen för NU-sjukvården godkänner sin egen budget eftersom de ledande politikerna inte kunnat enas om budgetramar. Även personal går ut i pressen och menar att politikerna inte är verklighetsanpassade.

Krisen är löst

Erfaren moderat får nyckelroll i regionen

ELA 1/11

Den 30:e kommer dock lösningen. Kristdemokraterna lämnar ledningsansvaret för sjukvården i Västra Götaland till moderaterna. Jan Hallberg ska leda ett tillfälligt krisorgan med representanter för den borgerliga majoriteten. Denna ska fungera som en styrgrupp tills dess att regionfullmäktige fattat beslut om en ny organisation. Ursula Johansson lämnar dessutom sitt uppdrag som ordförande i hälso- och sjukvårdsstyrelsen till en moderat. I artiklarna från den 30 oktober är det oklart vem detta ska bli, men det lutar åt Mikael Cederbratt från Strömstad. Kristdemokraterna slapp därmed ansvaret för sjukvården, men fick inget gehör för kravet på ordförandeposten för regionutvecklingsnämnden. Som kompensation tillerkänns dock kristdemokraterna en slags informell status som vice ordförande i regionstyrelsen och hälso- och sjukvårdsstyrelsen.

Det är nu som diskussioner om utförarstyrelsernas politiska representanter också kommer upp till ytan. Svårigheten med att politiker både sitter i beställar- och utförarrollen uppmärksammas och en lösning som nämns av bland andra Jan Hallberg är att avpolitisera utförarstyrelserna eller att låta de enskilda sjukhusen ha tjänstemannastyrelser.

Den 30 oktober är det första gången sedan krisen startade som Ursula Johansson (fortfarande sjukskriven) uttalar sig. Det sker i ett pressmeddelande. Att lämna ordförandeskapet ser hon inte som så dramatiskt och påpekar att hon fortfarande är kd:s företrädare i sjukvårdsfrågor. Oppositionen är mindre imponerad och kritiserar lösningen med en styrgrupp eftersom de menar att de borgerliga partierna borde kunna styra sjukvårdspolitiken när de har tre regionråd i styrelsen. Man varnar också för att rockaderna i regionledningen gör att moderaternas makt ökar, vilket sägs leda till kraftiga nedskärningar och omfattande privatiseringar av vården. Man är inte heller överens om problemdefinitionen. Både Carina Åström (v) och Roland Andersson menar att det fattas pengar till vården som inte kan lösas med organisatoriska förändringar.

Nu dyker det också upp röster som i lösningens kölvatten menar att problemen inte har att göra med personer – vilket sagts både öppet och underförstått under krisen – utan att det handlar om strukturella problem. Västra Götaland ses som en politisk koloss som inte går att styra. Men andra som den avgående regiondirektören Lars Roslund är hård i sin dom över regionpolitikerna. Han hyllar samarbetet och kompetensen i den tidigare Väststyrelsen precis som Göran Johansson gjorde på fullmäktigemötet några dagar tidigare. Roslund är besviken på politikerna och menar att den politiska turbulensen är förödande för regiontanken.

De kommande dagarna ägnas en del uppmärksamhet åt vem som ska ersätta Ursula Johansson. Även om Mikael Cederbratt nämns som troligast finns även andra namn som Roland Rydin från Göteborg och Ulrik Nilsson från Borås med i diskussionerna. Även frågan om utförarstyrelsernas framtid tas upp. Utförarstyrelsen i Skaraborg är kritisk och menar att problemet inte är att det sitter politiker i utförarstyrelserna utan att ledande regionpolitiker inte vågar besluta om de sparförslag som utförarstyrelsen föreslagit. Sewon Ekberg (fp) är också kritisk till styrgruppen och reagerar offentligt på vissa uttalanden som Jan Hallberg gjort om hur sjukvården i Skaraborg ska organiseras.

” Jag fick sparken”

ELA 9/11

Den 9 november framträder för första gången på flera veckor Ursula Johansson offentligt. Det är hennes första arbetsdag efter sex veckors sjukskrivning. På en presskonferens säger hon att hon själv aldrig begärt att bli entledigad från sin ordförandepost och att det pågår en maktkamp med dunkla motiv inom regionledningen. Hon anklagar centern och menar att partiet haft som ambition att manövrera ut henne. Ursula Johansson är också mycket besviken på att detta ”iscensatts när hon inte kunde närvara”. Centerns Per-Olov Blom medger också att han varit en kritisk röst i hälso- och sjukvårdsstyrelsen, men menar att kritiken främst rört arbetsformer. Men indirekt är det tydligt att han haft synpunkter på Ursula Johanssons sätt att sköta ordförandeskapet. Per-Olov Blom, partibrodern Kent Johansson och folkpartisterna Eva Eriksson och Ulrik Hammar kritiserar också i ett pressmeddelande de utfall som Ursula Johansson gjort och menar att det skadar samarbetet mellan de borgerliga partierna. Och i den debatt som följer sägs det först nu mer uttalat att det varit Eva Eriksson och Kent Johansson som varit de mest uttalade kritikerna av Ursula Johansson inom regionledningen.

Detta är de sista artiklarna som direkt berör krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen. Men som redan nämnts fortsatte debatten kring sjukvården direkt mellan Jan Hallberg och dåvarande chefen för Sahlgrenska universitetssjukhuset Stanley Brodén. Brodén menade att Hallberg lade sig i hur sjukhusen skulle skötas, vilket Hallberg förnekade.

Vem skrev mest?

Efter beskrivningen av krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen ska en redovisning av den kvantitativa innehållsanalysen göras för att fördjupa analysen och visa hur krisen speglades i olika tidningar. Den första frågeställningen är vilka tidningar som uppmärksammade krisen mest, vilket kan ge en fingervisning om vilka läsare i Västra Götaland som fick den mest omfattande rapporteringen av den händelse som redan hösten 1999 höll på att spräcka den borgerliga majoriteten.

Två tidningar skrev i särklass mest om krisen. Elfsborgs Läns Allehanda (ELA) publicerade 29 artiklar under den månad som krisen pågick. I GP fanns det under samma period 28 artiklar. Med andra ord fanns det i dessa tidningar nästan en artikel varje dag om sjukvårdskrisen under den tid den pågick. I ELA innebär det mer än en artikel i varje exemplar eftersom den inte kommer ut på lördagar och söndagar. Att ELA skrev så mycket kan troligen bero på att tidningen ges ut i regionens politiska centrum och för GP blir det ganska naturligt att ägna händelsen stort utrymme med sin ambition att vara en regional nyhetstidning.

Nästa grupp är Bohuslänningen, Skövde Nyheter och Nya Lidköpings Tidningen som ligger på mellan 20 och 25 artiklar. I Arbetet Nyheterna, Borås Tidning, Skaraborgs Allehanda, Mariestads-Tidningen[2] och Trollhättans Tidning [3] var man lite mer sparsmakad med rapporteringen och publicerade ca 15 nyhetsartiklar under perioden om krisen.

Falköpings Tidning och Skaraborgs Läns Tidning skrev 11 nyhetsartiklar om händelsen och endast enstaka artiklar fanns i tidningar som Provinstidningen Dalsland och Strömstads Tidning. I kvällstidningen GT förekom tio nyhetsartiklar direkt relaterade till krisen, men GT hade också en artikelserie om bemanningsföretag inom vården under månaden.

Helt klart är dock att boende på olika ställen i regionen hade helt olika möjligheter att via sin tidning följa händelseutvecklingen. GP-läsarna och Vänersborgarna kunde knappast undvika krisrapporteringen. Andra tidningsläsare i Västra Götaland såg i snitt till en artikel varannan eller var tredje dag. Om man däremot endast läser någon av de mindre tidningarna, såsom Provinstidningen Dalsland eller Strömstads Tidning var möjligheten att följa händelseutvecklingen via sin lokala tidning starkt begränsad.

Fokus på problem eller lösning?

Hur beskrevs då krisen i pressen? En central fråga i sammanhanget är vad som sades vara grundproblemet till krisen och hur den kunde lösas. Inte helt överraskande var det mycket vanligare med rapportering kring vad som var problemet än hur krisen skulle lösas. I över 90 procent av alla artiklar förekommer det någon sorts problemdefinition om varför krisen uppstått och vad den får för konsekvenser. Det är inte alls lika vanligt med rapportering som tar upp olika lösningar

på konflikten. I knappt hälften av alla nyhetsartiklar nämns en lösning av något slag. När man analyserar om det finns en *tyngdpunkt* i enskilda artiklar mot konflikt eller lösning är andelen artiklar med problem/konflikt i fokus 70 procent, medan 30 procent av nyhetsartiklarna snarare fokuserar på lösningen av konflikten. Skiljer sig då denna bild mellan olika tidningar och finns det kanske även en partipolitisk koppling i rapporteringen?

Tabell 1 Fokusering på problem eller lösning av krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen. Nyhetsrapportering i dagspress i Västra Götaland 1999 (procent)

	Borgerliga	Oberoende/ opolitiska	Socialdemokratisk
Fokus på problem	69	79	85
Fokus på lösning	31	21	15
Summa procent	100	100	100
Antal artiklar	211	19	14

Tabell 1 visar tydligt att de borgerliga tidningarna i högre grad inriktade rapporteringen på lösningen av konflikten än de som betecknar sig som opolitiska/ oberoende och den socialdemokratiska Arbetet Nyheterna. Analyserar man sedan i detalj visar det sig att mindre tidningar, som bara skrev någon enstaka artikel, fokuserade på problem/ konflikt. Det man skrev om var krisen och inte hur eller att den löstes. Av de tidningar som hade lite mer omfattande rapportering var den socialdemokratiska Arbetet Nyheterna och kvällstidningen GT de med tydligast konfliktfokus. De som mer tenderade att lyfta fram möjliga lösningar och även tryckte på att krisen var över var de moderata tidningarna Borås Tidning och Skaraborgs Allehanda. Men även ELA och Bohuslänningens nyheter om krisen handlade till ca 40 procent om krisens lösning.

Man kan tolka resultaten som att det finns drag av partipolitisk koppling, vilket innebar att den borgerliga pressen mer uppmärksammade förslag till och konfliktens faktiska lösning. Att GT hade ett tydligt konfliktperspektiv kan ses som att kvällstidningsjournalistikens kännemärken att fokusera på konflikt också gjorde avtryck i nyheterna om denna händelse. Eventuellt kan man också se ELA:s och Bohuslänningens mindre benägenhet att lyfta konfliktperspektiv som ett tecken på att när rapporteringen blir omfattande så är det artiklar som inte innehåller konflikt som får mer utrymme (jfr Johansson 1998).

För att fördjupa denna analys har rapporteringen om problem/konflikt delats upp i olika ämnen. Den *första* är om krisen och dess lösning framförallt handlar om ekonomi (brist på pengar, mer pengar är lösningen). Den *andra* handlar om organisation (krisen har inte att göra med personer utan organisation och lösningen är att omorganisera). Politik/ person är det *tredje* ämnet som kan handla

om personkemin hos de inblandade, politiska låsningar eller att kompetensen brister och personer måste bytas ut.

Tabell 2 Perspektiv på problemdefinition och lösning av krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen. Nyhetsrapportering i dagspress i Västra Götaland 1999 (procent)

	Problem/konflikt	Lösning
Ekonomi	7	10
Organisation	14	43
Person/ politik	79	47
Summa procent	100	100
Antal artiklar	233	131

Tabell 2 visar tydligt att kritik mot enskilda politiker var den problemdefinition som helt dominerade. Men även kritik mot regionpolitiker i allmänhet mot deras sätt att hantera krisen var vanlig inom denna kategori. Även om flera menade att grunden egentligen var ett organisationsproblem eller att det fattades pengar var ändå personfrågan som var i fokus. Detta skedde på två sätt. En del av kritiken gällde hälso- och sjukvårdsstyrelsen och Ursula Johansson, även om det som redan påpekats inte fördes fram som direkt kritik. Den andra stora kritiken mot politiker var under de mest dramatiska dagarna då kristdemokrater och moderater inte kunde komma överens om hur krisen skulle lösas.

Ser man på enskilda tidningar och deras partifärg skiftar bilden lite grand. I Arbetet Nyheterna förekommer det endast problemdefinition som gäller kritik mot borgerliga politiker. Ingen artikel tar upp att krisen kan bero på den ekonomiska situationen eller organisationen. Och även här skiljer de moderata tidningarna ut sig genom att inte lika ofta fokusera på politiker när det handlar om varför krisen uppstått. Det är betydligt vanligare att aktörer som för fram ekonomiska eller organisatoriska orsaker till krisen uttalar sig i dessa tidningar.

När det gäller lösningen av konflikten är inte bilden lika entydig. Här väger det i princip jämnt mellan att krisens lösning handlar om att organisera om beslutsstrukturer och lösningen är att flytta på enskilda politiker. Att lösningen handlar om mer pengar till vården framkommer också till viss del.

De tidningar som mest fokuserar på att lösningen är att flytta på vissa personer är de med liberal partifärg. I de moderata förekommer det både artiklar om att lösningen är att nya personer bör ta över samt att det finns ekonomiska lösningar i betydelsen mer pengar till vården. De tidningsgrupper där det oftast förekommer artiklar där personfrågan är i centrum är i de liberala och de som betecknar sig som oberoende/opolitiska. Men i denna grupp är skillnaderna mellan olika tidningar väldigt stora. I ELA ses lösningen av krisen nästan helt som en politisk

fråga medan den i GP i mycket högre utsträckning beskrivs som en organisationsfråga. Bilden av hur krisen skulle lösas och hur den faktiskt löstes skiljde sig med andra ord mycket mellan de olika tidningarna. En slutsats man kan dra är att även om bilden av krisens orsak var relativt lika i de olika tidningarna var bilden av krisens lösning väldigt skiftande.

Vem fick kritik och vem kritiserade?

Som redan påpekats var rapporteringen av krisen ganska självklart präglad av problem och konflikt. Men därmed är det inte självklart att det framförs uttalad kritik. Om man särskiljer de artiklar där någon politiker eller politiskt organ kritiserar finns det uttalad kritik i 163 av de 245 nyhetsartiklar som ingår i analysen. Med andra ord förekom det direkt uttalad kritik i 66 procent av alla nyhetsartiklar under perioden. Vem var det då som fick utstå kritik? I artiklarna har den aktör som fått huvudandelen av kritiken i artikeln analyserats.

Tabell 3 Kritiserade aktörer i nyhetsrapporteringen om krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen 1999. Dagspress i Västra Götaland (procent)

Kritiserad	
Borgerliga partier	31
Kristdemokraterna	23
Hälso- och sjukvårdsstyrelsen	17
Politiker allmänt	14
Regionstyret	5
Moderaterna	3
Centern	3
Utförarstyrelser	3
Socialdemokraterna	1
Summa procent	100
Antal artiklar	165

Tabell 3 visar att det oftast var borgerliga partier i allmänhet som oftast fick utstå kritik, men nästan en fjärdedel av all kritik som nämndes gällde kristdemokraterna. Ursula Johansson är också den enskilda person som får mest uttalad kritik. Men det ska återigen påpekas att denna kritik framförallt kommer som svar på hennes utspel i slutet av hela affären. Hälso- och sjukvårdsstyrelsen som politiskt organ var huvudkritiserad i 17 procent av alla artiklar. De övriga borgerliga partierna fick inte som enskilda partier någon omfattande kritik. Däremot fanns det en tydlig kritik mot politiker generellt. Den kritik som framfördes under krisen drab-

bade därmed inte bara de borgerliga partierna som var huvudaktörer utan även regionpolitiker överhuvudtaget.

Om man detaljstuderar de tidningar som skrev tio artiklar eller fler om krisen var kritiken mot själva hälso- och sjukvårdsstyrelsen vanligast i Bohuslänningen och GP där ca en tredjedel av alla kritiska röster höjdes mot hälso- och sjukvårdsstyrelsen. Noterbart är att i Arbetet Nyheterna fanns det inte någon som framförde kritik mot hälso- och sjukvårdsstyrelsen. Här rörde kritiken uteslutande kristdemokraterna eller de borgerliga partierna mer generellt.

Kritiken mot Ursula Johansson framfördes i åtta av de 22 undersökta dagstidningarna. Endast i en tidning förekom det mer än två artiklar där kritik mot Ursula Johansson personligen framfördes. I Mariestads-Tidningen förekom det tre artiklar där kritiken mot kd:s ordförande i hälso- och sjukvårdsstyrelsen var den som kritiken uttalat gällde.

Vem var det då som stod för denna kritik? Tabell 4 visar vilka aktörer som framförde kritik under de veckor som affären utvecklade sig. De som allra oftast framförde kritik var representanter för de samverkande partierna. Nästan 40 procent av all kritik som uttalades kom ifrån den egna majoriteten. Till största delen kommer denna från borgerliga politiker i olika utförarstyrelser, där Sewon Ekberg (fp) var en av de mest framträdande kritikerna. Men även regionpolitiker centralt från folkpartiet och centern förekommer som kritiker av turbulensen kring hälso- och sjukvårdsstyrelsen. En stod del av den inomborgerliga kritiken sker dock i slutskedet av krisen när Ursula Johansson öppet går ut och anklagar centern för att vilja ha undan henne och genast får svar på tal från bland annat centerns Per-Olov Blom.

Tabell 4 Kritiker i nyhetsrapporteringen om krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen 1999. Dagspress i Västra Götaland (procent)

Kritiker	
De samverkande partierna	39
Politisk opposition	33
Förvaltningar inom regionen	6
Organisationer	3
Experter	1
Journalister	18
Summa procent	100
Antal artiklar	155

Kritiken från oppositionen är inte riktigt lika omfattande som den inomborgerliga kritiken. Detta är i ljuset av andra studier av politisk nyhetsrapportering anmärkningsvärt. Även om det förekommer borgerlig splittring brukar ändå huvuddelen

av den kritik som uttalas komma från den politiska oppositionen (jfr Asp 1988). Att så inte skedde under krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen kan ses som ett uttryck för att man inom oppositionen troligen ansåg att ytterligare bränsle på elden skulle skada hela regionprojektet. Man ville inte riskera att späda på det låga förtroendet för Västra Götaland som politiskt projekt ytterligare och låg därför relativt lågt. Kritiken från oppositionen kom framförallt från Roland Andersson som vid flera tillfällen kritiserade det borgerliga styret och menade att socialdemokraterna var redo att ta över. Men den mest högljudda kritiken från oppositionen stod Göran Johansson för då han i regionfullmäktige gick hårt åt de borgerliga regionpolitikerna.

Men även journalister var en ganska vanlig kritiker av det borgerliga styret. I nästan en femtedel av alla nyhetsartiklar där uttalad kritik förekommer står den skrivande journalisten för huvuddelen av denna kritik. Denna form av journalistkritik är i de flesta fall dock sammanfattande kommentarer till andra aktörers kritik och sällan helt självständiga kommentarer från den skrivande journalisten.

Om man ser till hur ofta det överhuvudtaget förekom journalistkritik i artiklar under affären blir siffran ännu högre. I 41 artiklar, vilket motsvarar drygt 25 procent av alla artiklar som innehåller kritik fanns det uttalad journalistkritik om hur politikerna hanterade styret av regionen. Och det är kristdemokraterna och de borgerliga partierna i grupp som får ta emot kritiken.

Om man särgranskar i vilka tidningar de artiklar där kritik från journalister förekommer handlar det inte om så många artiklar från varje tidning, men eftersom undersökningen är en totalundersökning kan det ändå vara av intresse att se i vilka tidningar journalister oftare än andra uttalade kritik om vad som skedde i regionen under dessa veckor.

Tabell 5 Journalistkritik – "fem i topp". Andel artiklar med journalistkritik av all nyhetsrapportering om krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen 1999 (procent)

Tidning	Andel journalistkritik
Borås Tidning	38 %
Arbetet Nyheterna	29 %
Mariestads-Tidningen	23 %
Elfsborgs Läns Allehanda	21 %
Skaraborgs Allehanda	20 %

Kommentar: Endast tidningar som skrev mer än 10 artiklar om krisen ingår i analysen.

Störst andel uttalad journalistkritik förekom i Borås Tidning (tabell 5). I fem av de totalt 14 artiklar som tog upp regionkrisen fanns det en direkt kritik mot

politikerna. Även i Arbetet Nyheterna är kritiken från journalister i nyhetsartiklarna nästan 30 procent. Sedan följer ett antal tidningar där det förekommer direkt journalistkritik i ungefär en femtedel av artiklarna, vilket i de flesta fall motsvarar 3-4 artiklar.

Noterbart är att det i tidningar som Bohusläningen och Nya Lidköpings Tidningen som skrev relativt mycket om krisen, i princip inte förekommer någon direkt journalistkritik överhuvudtaget. I dessa två tidningar förekommer det också generellt sett något mindre kritik mot politiker under krisen än i de andra tidningarna, men det rör sig dock inte om några stora skillnader.

Drevjournalistik eller politiskt självmål?

Kan man då med utgångspunkt från resultaten säga något om journalisternas respektive politikernas sätt att agera under krisen? Var det journalisterna som framkallade och bestämde utvecklingen av händelserna hösten 1999 eller var det politikerna själva? Under det senaste decenniet har man ofta anklagat journalister för drevjournalistik som präglas av att medierna själva både framkallar och driver på politiska affärer. Vissa menar att det numera är medierna och journalisterna som bestämmer en politikers uppgång och fall (Sabato 1991). Frågan är då om krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen kan ses som ett utslag av drevjournalistik.

För att försöka ge ett svar på den frågan måste man först definiera hur medieinnehållet ska se ut för att kunna karakteriseras som drevjournalistik. Det finns ingen vedertagen definition på vad som utmärker denna form av journalistik, men två kriterier verkar ändå vara centrala. Den *första* är att medierna förvränger bilden av det politiska skeendet. Kritiken mot journalistik under politiska affärer brukar vara att man driver på händelserna, fokuserar på irrelevanta detaljer och dömer i förhand. Den andra är att *enskilda personer hängs ut*. Det spekuleras i deras avgång och deras professionella och privata liv vänds ut och in på spalterna (se exempelvis Sabato 1991, Nord 1998, Severinsson 1998).

Ser man till det första kriteriet på mediedrev är det inte mycket som talar för att journalisterna påverkade det sätt sjukvårdskrisen utvecklades. Det förekom varken under eller efter krisen någon kritik mot medierna. Ingen har offentligt hävdat att journalisterna skulle ha förvrängt eller drivit på händelseutvecklingen. Detta intryck stöds även vid noggranna genomläsningar av materialet. Även om det förekommer journalistkritik är denna inte dominerande. Den kritik som framförs kommer i huvudsak från andra aktörer.

Men inte heller det andra kriteriet uppfylls eftersom ingen enskild politiker utsattes för någon omfattande kritik. Som redan påpekats var Ursula Johansson den politiker som fick störst enskild kritik. Men detta var först i krisens slutskede och kritiken mot henne kom inte från journalister utan uteslutande från andra politiker som svar på hennes utspel på presskonferensen den 9 november. Det finns inte heller några uppgifter om att man försökt pressa henne på kommenta-

rer under hennes sjukskrivning. Så även om det på många sätt var upplagt för ett mediedrev med personliga konflikter och kritik både inom och mellan politiska partier förhöll sig medierna relativt passiva.

Frågan är då varför det inte blev något mediedrev. En förklaring är att hela händelseförloppet utspelades inför öppen ridå, vilket gjorde att drevjournalistikens mekanismer aldrig aktiverades. I de flesta politiska affärer finns det personer som inte vill uttala sig, dolda dagordningar och konflikter som döljs eller tonas ner. Bristen på information är en av drevjournalistikens grundläggande premisser. När bristen på information blir akut och kravet på att producera nyheter är stort kommer journalister ganska naturligt att försöka att gräva fram information som inte är direkt tillgänglig och ställa olika aktörer till svars. Drevet drivs med andra ord framåt till stor del av bristen på information.

Under krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen grälade politiker som skulle samarbeta till och med öppet med varandra på presskonferenser och man skickade pressmeddelanden som var direkt motstridiga. När det politiska spelet på detta sätt är helt öppet fanns det ingen anledning att gräva eller leta efter dold information för journalisterna. Allt är redan offentligt och det är bara att rapportera om det man ser. Slutsatsen blir därmed att man knappast kan skylla på medierna om de boende i Västra Götaland fått en negativ bild av regionens första år till följd av mediernas bevakning av krisen i hälso- och sjukvårdsstyrelsen. Politikerna får själva ta på sig det ansvaret.

Noter

1 Även tre artiklar från Nya Wermlands-Tidningen (NWT) ingår eftersom den har relativt stor spridning i norra Dalsland.

2 Fullständigt namn är Tidningen för Skaraborgs Län/ Mariestads-Tidningen. I artikeln används genomgående Mariestads-Tidningen.

3 Fullständigt namn är Trollhättans Tidning med Lilla Edet-Posten. I artikeln används genomgående Trollhättans Tidning.

Referenser

Asp, Kent (1988): ”Politisk journalistik. Studier i mediernas partiskhet och makt”. i Ulla Carlsson (red.), *Forskning om journalistik. En antologi från NORDICOM-Sverige*. Nordicom-nytt/Sverige 4:7-51.

Johansson, Bengt (1998*): Nyheter mitt ibland oss. Kommunala nyheter, personlig erfarenhet och lokal opinionsbildning.* JMG: Göteborgs universitet.

Nord, Lars (1998): *När demokratin får börja om: lokal politik och opinion efter de politiska affärerna i Gävle och Motala.* Stockholm: Styrelsen. För psykologiskt försvar.

Sabato, Larry J. (1991): *Feeding Frenzy – How Attack Journalism Has Transformed American Politics* New York: Free Press.

Severinsson, Ronny (1994): *Tidningar i konkurrens. Dagstidningarnas agerande på lokala tidningsmarknader i Västergötland 1950-1985*. JMG: Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1998): *Marjasin i medierna*. JMG: Göteborgs universitet.

TS-boken 2000. Stockholm: Tidningsstatistik AB.

Wadbring, Ingela (1999): "Dagspressmarknaden i Västra Götaland", i Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling.* SOM-rapport 23: Göteborgs universitet.

DEN NYA VÄSTSVENSKA REGIONEN

LENNART NILSSON

Under 1990-talet har den offentliga sektorn i Sverige genomgått en strukturomvandling och störst har förändringarna varit i storstadsområdena. Genom Sveriges inträde i Europeiska Unionen tillfördes ytterligare en beslutsnivå med val till Europaparlamentet. I Skåne och Västsverige har länsindelningen ändrats och kompetensen för det folkvalda regionala organet utvidgats genom försöksverksamheten med överförande av de regionala utvecklingsfrågorna från staten (SOU 2000:85). Flernivådemokratin har i Göteborg, Malmö och Stockholm kompletterats med indirekt valda stadsdelsnämnder. Denna utveckling har aktualiserat principerna för kompetensfördelningen mellan de olika beslutsnivåerna. Skilda majoriteter på olika nivåer har i praktiken satt gränserna för självstyrelsen på prov speciellt som det vid 1990-talets slut framträtt tydligare motsättningar mellan blocken och deras agerande i välfärdspolitiken.

Denna omvandling har skett mot bakgrund av stora svängningar i den offentliga sektorns ekonomi och förskjutning mellan de offentliga och privata sfärerna i samhället under 1990-talet.

I de nordiska länderna är kommunernas ställning stark och de har tilldelats den centrala uppgiften i välfärdspolitiken att ansvara för huvuddelen av offentligt finansierad service. Den politiska mellannivån har omvänt haft en svagare ställning jämfört med andra europeiska länder med uppgift att svara för serviceområden som kräver ett större befolkningsunderlag än kommunerna, främst hälso- och sjukvården. I Finland handhas dessa uppgifter av kommunalförbund. I de nordiska EU-länderna har utvecklingsfrågorna med betoning av helhetssyn och samordningsmöjligheter fått en tydligare regional förankring under 1990-talet. Mot denna bakgrund har den regionala nivån hamnat i stöpsleven (Sandberg och Ståhlberg 2000).

I detta kapitel skall regionnivån och särskilt förhållandena i Västsverige uppmärksammas. Först behandlas bildandet av Västra Götalandsregionen och därefter diskuteras den politiska organisationens struktur och funktionssätt under etableringsfasen.

Bildandet av Västra Götalandsregionen

I regionbyggande ingår två element, territoriell integration och institutionsbildning. I Västra Götalandsregionen har båda varit problematiska under uppbyggnadsfasen. Vilka kommuner som skulle ingå i det nya länet var på flera håll oklart.

De västsvenska SOM-undersökningarna har också visat att identiteten knuten till det nya länet är svag. I Västsverige är därför relationerna mellan regionen som helhet och delregioner med större medborgerlig förankring en mer central fråga än på andra håll. Med bildandet av fyra kommunförbund har de nya delregionerna institutionaliserats. Den nya länsindelningen var inte någon parts förstahandslösning men en kompromiss som kunde accepteras av flertalet partier i Västsverige och av en bred majoritet i riksdagen.

Västra Götalandsregionen, som startade sin verksamhet 1999-01-01, övertog ansvaret för hälso- och sjukvård, trafikfrågor, kultur m.m. från landstingen och Göteborgs stad. Dessutom överflyttades enligt en särskild försöksverksamhet ansvaret för de regionala planeringsfrågorna från staten. Huvuduppgifterna omfattade såväl välfärdsfrågor som utvecklingsfrågor och organisationen har präglats av detta dubbla uppdrag. Principförslaget för den nya politikerorganisations utformning (1998-02-02) utmärktes bl.a. av:

- skilda organisationsprinciper för utövandet av välfärdsfunktioner och av utvecklingsfunktioner,
- en beställar – utförarorganisation för hälso- och sjukvården med en decentraliserad utförarorganisation,
- inbyggd koppling mellan regionen och kommunerna samt nätverk och projekt i arbetet med utvecklingsfrågorna samt
- betoning av politikernas roll som företrädare.

Arbetet med konkretisering av organisationsprinciperna innebar ett närmande till mer traditionella organisationsprinciper även om beslutsorganisationen för Västra Götalandsregionen bibehållit karaktäristiska särdrag. De allmänna principerna för den nya regionens organisation togs under bred politisk enighet över blockgränserna men därefter kom under det fortsatta arbetet motsättningar i dagen som också avsåg den nya organisationen. De gällde såväl den politiska beslutsorganisationen som principerna för verksamhetens organisering. Dessutom har fusionen på administrativ nivå präglats av problem med att förena olika organisationskulturer från de ingående landstingen och Göteborgs stad.

I det följande skall den politiska beslutsorganisationen i Västra Götalandsregionen diskuteras dels principiellt dels utifrån det första årets erfarenheter.

Principiella utgångspunkter

De regler och normer som bildar institutioners grundmönster strukturerar beteenden och påverkar aktörers makt, strategier och känsla av identitet. Enligt detta betraktelsesätt innebär förändringar av politiska institutioner att nya handlingsmönster och identiteter skapas, där aktörerna förses med befogenheter och resurser. Institutioner påverkar sättet på vilket individer och grupper aktiveras. Av stor

betydelse för nya institutioners sätt att fungera är det omgivande samhället som föreningsliv, organisationer och medier samt den sociala miljön. Denna omgivning kan inte ändras genom politiska beslut utan bildar förutsättningar för den offentliga organisationen, men omgivningen kan på sikt påveras av och anpassas till nya institutioner. För att effekter av förändringar av demokratiska institutioner skall kunna registreras på medborgarnivå är det emellertid inte fråga om år utan snarast om årtionden (Jönsson m. fl. 1997 och Putnam 1996).

I sin studie av de italienska regionerna framhåller Putnam att kriterierna på en fungerande demokrati kan sammanfattas med begreppet *institutionell effektivitet*. Kriterierna på institutionell effektivitet omfattar såväl krav på processen: att budgeten antas i tid, att ”regeringen” är stabil och att det finns tillförlitlig information om verksamheten, medborgarnas bedömningar som förmågan att lösa samhällsproblem. Putnam betonar särskilt vad regionerna uträttar på olika sakområden som regional utveckling, sjukvård m.m. (Putnam 1996). Demokrati och effektivitet är grundvärden vid en långsiktig utvärdering av regionerna och deras verksamhet.

Långsiktigt avgörande för Västra Götalandsregionens framtid kommer enligt detta betraktelsesätt att vara om regionen förmår företräda Västsverige och skapa goda förhållanden dvs. både utveckling av regionen och dess olika delar och välfärd för medborgarna.

Under institutionsbildningsprocessen är emellertid aktörernas bedömningar och handlande av stor betydelse för den framtida utvecklingen. I boken *Spelet om skatten* (1981) utvecklade statsvetaren Axel Hadenius en modell för en rationalistisk analys av det politiska beslutsfattandet. En central utgångspunkt är att partierna som aktörer inte bara har mål i sakfrågor utan också strategiska mål för sitt agerande. Sakmålen avser t.ex. i skattefrågan önskvärda skattenivåer och formerna för beskattning. De strategiska målen avser att skapa sammanhållning inom det egna partiet, att attrahera väljare, att skapa majoritetskoalitioner och därmed påverka politiken samt att tillförsäkra stöd för beslutens förverkligandet. Dessutom gör aktörerna olika bedömningar av verkligheten t.ex. effekter av skattesänkningar och de kognitiva systemen är i flera avseenden kopplade till de sakpolitiska målen präglade av ideologiska preferenser.

Vidare spelar urvalsregler och beslutsregler roll för det politiska beslutsfattandet. Urvalsreglerna avgränsar den information som aktiveras dvs. vilka alternativ som skall prövas och vilka konsekvenser som skall beaktas. Beslutsreglerna slutligen avser val av kriterier vid beslutsfattande under osäkerhet.

Modellen för rationalistisk förklaring skall i detta sammanhang inte användas som en modell för att föreskriva hur beslutsfattande normativt bör gå till eller som en modell för att deskriptivt skildra hur beslutsfattandet faktiskt gått till i kronologiskt skilda faser. I stället är det modellens förmåga att urskilja faktorer som är av betydelse för att förstå och förklara beslutsfattandet som vi skall ta fasta på. Även den regionala politiken, där sjukvårdsfrågorna dominerat, kan i detta avseende fruktbart analyseras med utgångspunkt från denna typ av modell.

Figur 1 Modell för rationalistisk förklaring

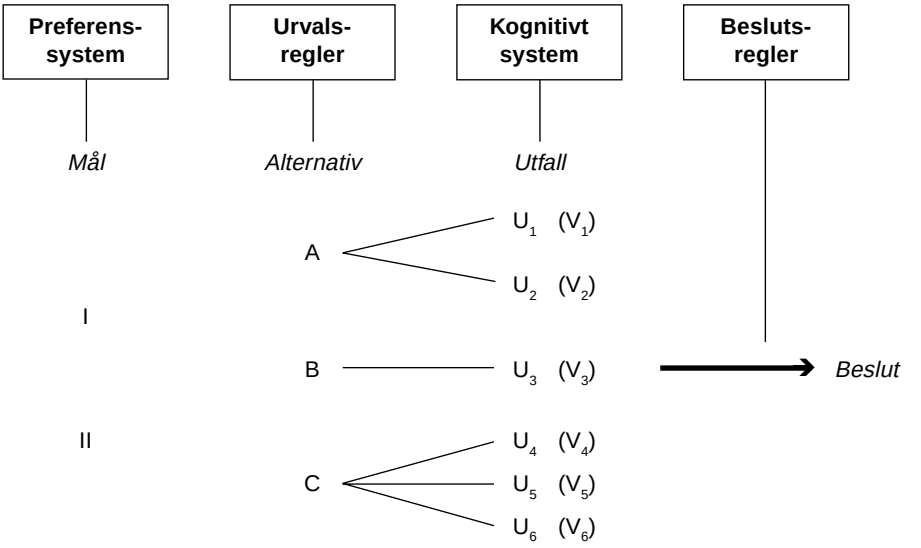

Källa: Hadenius, A (1981) Spelet om skatten.

Spelet om regionen

Här skall ”spelet om regionen” i Västra Götaland kommenteras och det sker mot bakgrund av de västsvenska medborgarundersökningarna 1998 och 1999 och annat material men utan att agerandet på politikernivå specialundersökts. Det är väsentligt att framhålla att *spel* här används i den neutrala betydelsen politik och att strategiska mål avser mål som är viktiga för att uppnå sakmålen, men som inte avser mål eller önskvärda tillstånd i själva sakfrågan.

Regionens uppgifter gör att det är två huvudtyper av sakmål som aktualiserats nämligen mål för regionens utveckling och välfärdspolitiska mål. Såväl politikerna, medierna som medborgarna har prioriterat sjukvården. Medan *Västra Götaland, Regional utvecklingsstrategi* (1999-10-26) togs under bred politisk enighet var debatten om programmet för *Alternativa driftsformer och konkurrensutsättning* (1999-11-03) intensiv och motsättningarna stora. Utifrån olika välfärdsmodeller stod sjukvårdsfrågorna i centrum under det första året. Det återstår emellertid att se i vilken utsträckning programmet innebär avsteg från den hittillsvarande välfärdsmodellen och övergång till en kundvalsmodell, tillämpandet av principen om grundtrygghet eller en mer långtgående privatisering. I den förnyade debatten om välfärdspolitikens inriktning under 1990-talets senare hälft har samtliga dessa alternativa modeller förespråkare bland företrädare för de partier som fram till våren 2000 bildade regionfullmäktiges majoritet.

Bland väljarna finns klara skillnader i synen på offentlig och privat sjukvård, liksom när det gäller den offentliga sektorn och skatterna, som återspeglar ideologi och partisympati. De kommer bl.a. till yttryck när det gäller synen på vilka nedskärningar som skall göras om sådana blir nödvändiga. Däremot är bedömningen av service präglad av brukarrollen.

När det gäller de strategiska målen var under det första året det överordnade målet att skapa underlag för blockpolitiska överenskommelser på den parlamentariska arenan. Redan vid fastställandet av budgeten för 1999 präglades de båda blockens agerande av denna inriktning.

Figur 2 Mål och politiska arenor

Två typer av mål:
* Sakmål
* Strategiska mål

Fem politiska arenor för strategiska mål:
* Den parlamentariska arenan
* Partiarenan
* Väljararenan
* Implementeringsarenan
* Den externa arenan

Den interna partiarenan och problem med att skapa och bibehålla sammanhållning inom respektive parti brukar i koalitioner aktualiseras först på längre sikt och ökar med heterogeniteten inom ett parti eller en koalition. Partiernas framgång när det gäller att maximera antalet röster på väljararenan kommer att sättas på prov i samband med nästa allmänna val. Trots diskussion om nyval medger inte nuvarande lagstiftning en upplösning av fullmäktige och ledamöterna är valda fram till 2002.

Den fjärde typen av strategiska mål, som avser att på implementeringsarenan underlätta genomförandet av besluten genom att de förankras hos ledning och personal, fick stå tillbaka för att för få till stånd en ändrad inriktning av politiken. Det ligger i sakens natur att flerpartiöverenskommelser, där det föreligger en rösts övervikt, kräver slutenhet innan beslut fattats och marginalerna blir små för andra hänsyn när väl beslut tagits. Det får i sin tur konsekvenser för strategiska mål på andra arenor. Regionens revisorer påtalade med stor tydlighet brister i kommunikationen mellan den politiska ledningen och tjänstemannaledningen (RevisionsPM – Västra Götalandsregionen år 1999).

Införandet av systemet med politiska sekreterare för att förstärka den politiska regionledningen accentuerade sannolikt motsättningarna i detta avseende. Det

återstår emellertid att se vad som utgör inkörningssvårigheter och vad som är principiella problem förknippade med den nya politiska ledningsorganisationen. Uppdelningen mellan den politiska ledningen och den administrativa ledningen markeras av den politiska ledningens placering i residenset i Vänersborg, medan den administrativa ledningen har varit lokaliserad till en annan del av regionhuvudstaden.

Utvecklingsfrågorna som innebär omfattande kontakter mellan offentliga och privata aktörer aktualiserar den externa arenan/arenorna, där förhandlingar utgör ett centralt element. Jämfört med Hadenius´ indelning i arenor har för den regional nivån den externa arenan tillförts. Målsättningen är på denna arena att i samverkan med andra parter inom och utanför regionen genomföra den egna politiken i konkurrens med andra regioner. Välfärdsfrågorna präglas av *government-perspektivet,* medan *governanceperspektivet* är centralt för utvecklingsfrågorna (Pierre 1999).

Det förtjänar framhållas att politiken i Västra Götalandsregionen i sig också blev en arena för rikspolitiken. Med en vänstermajoritet (s, v och mp) i riksdagen och borgerliga majoriteter (m, kd, fp och c) med stöd av regionala/lokala partier i Stockolms läns landsting samt i Skåneregionen och Västra Götalandsregionen blev motsättningarna mellan den förda politiken på de två nivåerna tydliga speciellt i hälso- sjukvårdsfrågorna. Medverkan av både partisekreterare och riksdagsmän i kritiska skeden av överläggningarna mellan de samverkande partierna i Västra Götalandsregionen är ett uttryck för denna koppling mellan riks- och regionpolitiken.

Det politiska beslutsfattandet präglas också av aktörernas kognitiva system och det är uppenbart av den sjukvårdspolitiska debatten i Västra Götalandsregionen att partierna inte bara har olika mål utan också skilda uppfattningar om hur verkligheten är beskaffad och kommer att utvecklas. Det gäller inte direkt de politiska målen utan vilka effekter olika program kommer att få för medborgarna i allmänhet, patienterna och personalen på kort och lång sikt. Inte minst gäller det bedömningar av hur ekonomin kommer att påverkas av föreslagna åtgärder. De skilda verklighetssynerna har också präglat bedömningen av den faktiska ekonomiska situationen, där tjänstemannaorganisationens underlag kompletterades och i vissa fall ersattes av de politiska kansliernas beräkningar.

Det finns anledning att tro att regionens ekonomi kommer att bli av mycket stor betydelse för den framtida utvecklingen och för möjligheterna att uppnå både sakmålen och de strategiska målen. Legitimitet vilar inte bara på stöd för den politik som förs utan också på kapacitet att genomföra den och långsiktigt finns det ett samband mellan de två komponenterna i legitimitetsbegreppet (Rose 1984).

Urvalsreglerna, som avgränsar vad som bildar ramen för beslutsunderlaget, har varit av betydelse genom att också alternativen för handlandet påverkades av blocktänkandet, då blocköverskridande lösningar på viktiga områden liksom på riksplanet inte prövades under det första året. Denna bild av utvecklingen förstärktes sannolikt av medierna genom fokuseringen på konfliktfrågor. Det innebär t.ex.

att de viktiga regionala utvecklingsfrågorna, där samstämmigheten var större, hamnat i den konfliktfyllda sjukvårdspolitikens slagskugga. Västra Götalandsregionen uppsplittring i delregioner gör vidare att den geografiska dimensionen ständigt gör sig påmind vilket också förstärks av att medierna uppmärksammar de lokala konsekvenserna av de regionala besluten.

Med bildandet av den nya regionledningen våren 2000 har ramen för urval av beslutsalternativ ändrats vilket tydligast kommit till uttryck i skattefrågan. Den tidigare stora enigheten över blockgränserna i utvecklingsfrågorna gör att konsekvenserna av ”regeringsskiftet” på detta område sannolikt blir väsentligt mindre.

Organisatoriska konsekvenser

Arbetet i den politiska beslutsorganisation i Västra Götalandsregionen påverkades av två speciella förhållanden: dels en svag ekonomi med stora underskott som ett arv från tidigare landsting och Göteborgs stad och en fortsatt i realiteten underbalanserad budget; dels en smal politisk majoritet med ett vågmästarparti mellan de två traditionella blocken. I en situation där ekonomin ständigt gjorde sig påmind och där varje beslut krävde hundraprocentig uppslutning inom majoriteten blev den centrala politiska ledningens roll avgörande. Utrymmet för politiker att enligt en beställar – utförarmodell agera i skilda roller på olika nivåer blev begränsat och möjligheterna att åstadkomma blocköverskridande samarbete på lokal nivå försvårades. Modellen kom i realiteten inte att praktiseras under den inledande perioden.

Det uppstod ett gap mellan den formella och den informella politiska beslutsorganisationen, vilket understryks av inrättandet av en styrgruppen för hälso- och sjukvården hösten 1999. Utförarstyrelsernas sammansättning visar blockpolitikens stora betydelse även för organisationsfrågorna. Det fanns initialt en mycket bred politisk majoritet för utförarstyrelser som ej var politiskt sammansatta. Både moderata samlingspartiet och socialdemokraterna var för en sådan lösning, men då tänkbara koalitionspartners för de båda stora partierna motsatte sig denna typ av styrelser föll förslaget. Istället utsågs politiska styrelser på traditionell sätt genom proportionella val i regionfullmäktige.

Nedan sammanfattas punktvis de organisatoriska konsekvenserna av den förda politiken under det första verksamhetsåret:

- Inriktningen på att skapa blockpolitiska majoritetslösningar med ett smalt parlamentariskt underlag i kombination med en svag ekonomi innebar att:
  a. beslutsfattandet centraliserades,
  b. utrymmet för att utöva olika roller på skilda nivåer inom beställar – utförarorganisationen blev mycket litet,
  c. möjligheterna att på implementeringsarenan skapa förankring genom överläggningar med den administrativa ledningen och personalen var begränsade,

- Den beslutade beställar – utförarorganisationen kom i praktiken inte att tillämpas. Rollerna var oklara och kännedomen om organisationen var bristfällig,
- Den nya politiska beslutsorganisationen ”tog över” uppgifter från den administrativa ledningen,
- Mest påtaglig var denna förskjutning mellan den politiska ledningen och den administrativa ledningen när det gällde de ekonomiska frågorna och budgetarbetet,
- Det uppstod en diskrepans mellan bilden av den ekonomiska situationen och den verkliga ekonomiska situationen,
- Samverkan mellan regionen och kommuner/delregioner i utvecklingsfrågor fann under det första året inte fasta former bl.a. därför att det förelåg oklarhet om vilka som ledamöterna i beredningarna skulle företräda,
- Den svaga identiteten för den nya regionen som helhet och en starkare förankring av delregionerna begränsade utrymmet för beslut som förutsatte samordning och omlokalisering inom regionen,
- Det uppstod ett glapp mellan den formella organisationen och den faktiskt tillämpade organisationen,
- Partierna och samarbetet mellan partierna anpassades inte till den nya politiska ledningsorganisationens krav,
- Mediernas inriktning på konfliktfrågor och bevakning av delar inom regionen förstärkte bilden av splittring och centralisering.

Hösten 1999 utspelades konflikterna inom den styrande fempartimajoriteten inför öppen ridå. Motsättningarna mellan partierna och deras företrädare var tydliga också vid presskonferenser när den gemensamma politiken skulle redovisas, vilket återspeglades i mediernas rapportering (se Johansson 2000, jfr också Asp 2000). Under denna period genomfördes den andra medborgarundersökningen i Västra Götaland. Situationen var inte ägnad att öka förtroendet för regionen och dess företrädare. Vi kan konstatera att på pratiskt taget varje område där jämförelser är möjliga gjorde medborgarna en mer negativ bedömning av regionen 1999 jämfört med året innan; det gäller bedömningen av service, främst sjukvården, bedömningen av regionens ekonomi, förtroendet för regionpolitikerna och vid en sammanfattande bedömning av regionprojektet (Samhälle opinion massmedia, Västra Götaland 1999).

Ett resultat av motsättningarna under hösten 1999 var att Västra Götalandsregionen beslutade att tidigarelägga en översyn av den politiska organisation, vilket under våren 2000 ledde till samtal mellan gruppledarna, där också företrä-

dare för Göteborgs universitet medverkade.[1] De förslag som blev resultatet av överläggningarna avsåg dels förändringar som skulle genomföras under innevarande mandatperiod dels frågor som skulle tas upp till prövning inför nästa mandatperiod. Några beslut har dock ännu inte fattats.

Den ekonomiska situationen aktualiserade redan tidigt under år 2000 förslag om skattehöjningar från alla partier utom moderata samlingspartiet, vilket kom att leda till den borgerliga majoritetens upplösning senare under våren. En ny koalition bestående av c, fp och s presenterade ett gemensamt förslag till budget som antogs av regionfullmäktige och efter utdragna förhandlingar kunde nyval till nämnder och styrelser ske baserade på denna gruppering med stöd av mp.

Konsekvenserna av de politiska förändringarna under år 2000 är det ännu för tidigt att bedöma. Vad som utspelas på den parlamentariska arenan påverkas av och får effekter för agerandet på de andra arenorna. Västsvenskarnas reaktioner kommer att kunna avläsas först i kommande medborgarundersökningar och framförallt i valet år 2002.

Noter

1 Ett flertal forskare från Göteborgs universitet med anknytning till utvärderingsgruppen medverkade i särskilda seminarier som anordnades för partiernas gruppledare.

Referenser

Asp, K (2000) *Mediebilden av Västra Götalandsregionens första år. En tabellsammanställning*. Institutionen för journalistik och masskommunikation.

Hadenius, A (1981) *Spelet om skatten*. Norstedts.

Johansson, B (2000) ”Medierna och krisen i Hälso- och sjukvårdsstyrelsen”. Kapitel i denna volym, *Den nya regionen*.

Jönsson, S, Nilsson, L, Rubenowitz, S och Westerståhl, J (1997), *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet, service*. Stockholm: SNS Förlag.

Kumlin, S och Oskarson, M (2000) ”Opinionsbildning som dragkamp: företaget Sverige möter den svenska välfärdsstaten”. Kapitel i denna volym.

Norén Bretzer, Y (2000) ”Vinden har vänt – kommunalt förtroende på ny kurs”. Kapitel i denna volym, *Den nya regionen*.

Pierre, J (1999) Den regionala politikens återuppståndelse. I Nilsson, L. red. *Region i utveckling*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Putnam, R D (1996), *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien.* Stockholm: SNS Förlag.

Rose, R (1984) *Understanding Big Government*. The Programme Approach. Sage Publications.

Samhälle Opinion Massmedia, Västra Götaland 1999, SOM-institutet 2000-05-09.
Sammanläggningsdelegerade, Västra Götaland (1998) *Västra Götalandsregionen – den politiska organisationen*, 1998-02-02.
Sandberg, S och Ståhlberg, S (2000) *Nordisk regionalförvaltning i förändring*. Åbo Akademi.
SOU 2000:85 *Regionalt folkstyre och statlig länsförvaltning*.
Västra Götalandsregionen (1999) *Förslag till program för alternativa driftsformer och konkurrensutsättning*, 1999-11-03.
Västra Götalandsregionen (1999) *Västra Götaland Regional utvecklingsstrategi (RUS)*, 1999-10-26.
Västra Götalandsregionen (2000) *RevisionsPM – Västra Götalandsregionen år 1999*.

FÖRFATTARNA

Karoline Axelson, har under hösten 2000 skrivit en magisteruppsats vid Institutionen för journalistik och masskommunikation baserad på SOM-data.

Linda Berg, fil mag och doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hon forskar om Västsveriges internationalisering.

Annika Bergström, fil kand, är doktorand samt verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Henry Bäck, professor i offentlig administration med statsvetenskaplig inriktning, särskilt kommunal politik och förvaltning, vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.

Bengt R Carlson, fil mag, är universitetslektor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Sverker Gustavsson, professor i statskunskap vid Uppsala universitet. Hans områden är forskningspolitik, välfärdspolitik och jämförande federalism.

Magnus Hagevi, fil dr i statsvetenskap, är forskare vid Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS), Göteborgs universitet. Han forskar om religion och politik, folkvalda politiker samt parlament (partigrupper och utskott).

Sören Holmberg, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är ledare för valforskningsprogrammet och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende och representativ demokrati.

Bengt Johansson, fil dr, är verksam som lärare och forskare vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på politisk kommunikation.

Staffan Kumlin, fil kand, är doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar kring politisk opinionsbildning och väljarbeteende, särskilt sambanden mellan människors personliga kontakter med välfärdsstaten och politiska attityder.

Rutger Lindahl, Jean Monnet-professor i europeisk statsvetenskap och chef för Centrum för Europaforskning vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på europafrågor, samt på säkerhetspolitisk opinion och debatt.

Anders Lithner, fil mag, och doktorand är verksam inom Dagspresskollegiet och SOM-institutet vid Institutionen för journalistik och masskommumnikation, Göteborgs universitet.

Lennart Nilsson, universitetslektor vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet samt föreståndare för Cefos, Centrum för forskning om offentlig sektor. Han sysslar med forskning kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Åsa Nilsson, fil kand, är verksam vid SOM-institutet vid Göteborgs universitet och undersökningsledare för Väst-SOM-undersökningarna.

Ylva Norén Bretzer, fil kand, är doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på förändringarna i det civila samhället, den frivilla sektorn och förtroendet för lokala politiska institutioner.

Peder Olsson, tidigare medarbetare vid SOM-institutet och knuten till de västsvenska SOM-undersökningarna.

Maria Oskarson, fil dr, är verksam som lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Hennes forskning är främst inriktad på väljarforskning och politikens sociala baser.

Jon Pierre, professor, knuten till Statsvetenskapliga institutionen och Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Han forskar kring kommunalpolitik, förvaltningspolitik och politisk ekonomi.

Jan Strid, studierektor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om tidningar och radio.

Ingela Wadbring, fil kand, och doktorand är verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar kring medieanvändning med inriktning på dagspressutveckling.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediehistoria, medieanvändning och IT-utveckling.

Anders Widfeldt, fil dr, universitetslektor vid University of Aberdeen.

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 Göteborg

E-postadress: info@som.gu.se. Hemsida: www.som.gu.se

Beställningar av publikationer kan göras hos Kerstin Gidsäter på telefon-nummer 031 - 773 12 17 eller faxas in på nummer 031 - 773 45 54. För beställningar via e-post är adressen order@som.gu.se. Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: www.som.gu.se.

Om Du vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Den nya regionen* följer här e-postadresser.

Namn	E-postadress
Linda Berg	linda.berg@pol.gu.se
Annika Bergström	annika.bergstrom@jmg.gu.se
Henry Bäck	henry.back@spa.gu.se
Bengt R Carlson	bengt_r.carlson@pol.gu.se
Sverker Gustafsson	sverker.gustavsson@statsvet.uu.se
Magnus Hagevi	magnus.hagevi@pol.gu.se
Sören Holmberg	soren.holmberg@pol.gu.se
Staffan Kumlin	staffan.kumlin@pol.gu.se
Rutger Lindahl	rutger.lindahl@pol.gu.se
Anders Lithner	anders.lithner@jmg.gu.se
Lennart Nilsson	lennart.nilsson@spa.gu.se
Åsa Nilsson	asa.nilsson@jmg.gu.se
Ylva Norén Bretzer	ylva.noren@pol.gu.se
Maria Oskarson	maria.oskarson@pol.gu.se
Jon Pierre	jon.pierre@spa.gu.se
Jan Strid	jan.strid@jmg.gu.se
Ingela Wadbring	ingela.wadbring@jmg.gu.se
Lennart Weibull	lennart.weibull@jmg.gu.se
Anders Widfeldt	pol084@abdn.ac.uk

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

VÄSTRA GÖTALAND 1999

INFORMATION TILL DIG SOM INGÅR I UNDERSÖKNINGEN

SOM INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

- Hur tar västsvenskarna del av massmedier?
- Vad tycker västsvenskarna om servicen i sin kommun?
- Hur intresserade är vi som bor i västsverige av miljön?
- Vilka åsikter har västsvenskarna om EU?

Detta är exempel på frågor som *Samhälle Opinion Massmedia i Västsverige 1999* försöker besvara. Undersökningen görs av tre forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet

Varför görs Samhälle Opinion Massmedia?

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet har sedan mitten av 50-talet genomfört studier om massmedier och opinionsbildning. Det viktigaste syftet med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar.

Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediefrågor i Sverige.

Några resultat som under senare år har uppmärksammats är att antalet väljare som byter parti har ökat i Sverige och att förtroendet för politiker har minskat.

Under många år har också forskningen om den offentliga sektorn - särskilt kommunerna - bedrivits vid Statsvetenskapliga institutionen och *Förvaltningshögskolan*.

Forskningen vid *Institutionen för journalistik och masskommunikation* har gett kunskap om hur vi tar del av olika medier. Exempelvis har morgontidningsläsningen varit stabil i Sverige, medan Internetanvändningen nu ökar snabbt.

De tre ovannämnda institutionerna har tillsammans bildat SOM-institutet som genomför SOM-undersökningen varje år. Det ger möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras. Den första undersökningen gjordes 1986.

Andelen som röstar på olika partier i riksdags- och kommunfullmäktigeval 1970-1998

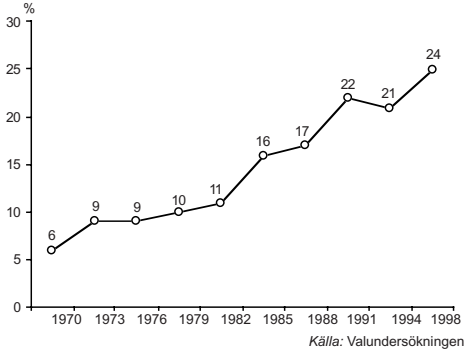

Källa: Valundersökningen

Morgontidningsläsning och nyhetstittande i TV minst 5 dagar per vecka samt regelbunden Internetanvändning

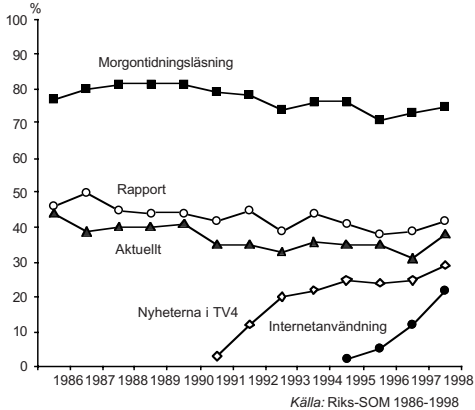

Källa: Riks-SOM 1986-1998

Ett Västsverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 5 900 personer i Västsverige. Det är alltså slumpen som gjort att just Du kommit med i undersökningen. Urvalet har gjorts via befolkningsregistret med uppgift om kön, ålder samt hemkommun. Tillsammans ger de utvalda personerna en god bild av befolkningen i Västsverige. För att få rättvisande resultat i undersökningen är det mycket viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia i Västsverige samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. SOM-institutet samverkar också med olika medieföretag samt deltar i utvärderingen av Västra Götaland. Det innebär att frågorna spänner över ett flertal områden. Formuläret inleds med frågor om massmedier och fortsätter sedan med frågor om politik, samhällsservice, fritid osv. Antalet frågor kan verka stort, men de flesta kan besvaras enkelt med ett kryss i tillämplig ruta.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**. Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt.

Årets undersökning genomförs i samarbete med *Kinnmark DM och Distribution* som står för utskick och insamling av frågeformulär.

Varje år kommer två böcker från SOM-institutet. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Ljusnande framtid (1999)* och *Mångfald – bilder av en storstadsregion* (1998). De kan beställas från SOM-institutet (telefon, faxnummer, post- samt e-postadress finns nedan). Du kan även besöka SOM-institutets hemsida för att få veta mer vår verksamhet. Där kan Du också ta del av ett urval av tidigare undersökningsresultat. Adressen är: www.som.gu.se

Följande forskare deltar i årets undersökning:

Fil dr Martin Bennulf:
Miljöopinion

Professor Sören Holmberg:
Politik

Bitr forskare Staffan Kumlin:
Väljarna och välfärden

Professor Rutger Lindahl:
Omvärldsrelationer

Bitr forskare Anders Lithner:
Medievanor

Universitetslektor Lennart Nilsson:
Offentlig service

Fil dr Maria Oscarsson:
Väljarna och välfärden

Bitr forskare Jonas Persson:
Kommunal demokrati

Professor Jon Pierre:
Regional utveckling

Studierektor Jan Strid:
Lokala massmedier

Bitr forskare Ingela Wadbring:
Medievanor

Professor Lennart Weibull:
Massmedier

De tre institutionerna bakom SOM-institutet

Statsvetenskapliga institutionen

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är en av Sveriges ledande forskningsinstitutioner när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning.

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Institutionen för journalistik och masskommunikation studerar massmedier och populärkultur, bl a frågor om hur svenskarna tar del av press, radio och TV samt vad de anser om svensk journalistik.

Förvaltningshögskolan

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

Vi svarar gärna på frågor

Om Du har frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna till Kinnmark DM och distribution. Telefonnumret är: **020 - 28 28 20** (samtalet är gratis)

Om Du har frågor till SOM-institutet, ring eller skriv till:

SOM-institutet, Göteborgs universitet
Box 710
405 30 Göteborg
Tel. Jonas Persson 773 12 39
Fax 031-773 45 54
E-post: info@som.gu.se
Internet: www.som.gu.se

SOM INSTITUTET

samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

VÄSTRA GÖTALAND 1999

SOM INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

DE FÖRSTA FRÅGORNA GÄLLER VILKA MEDIER DU TAR DEL AV

Fråga 1 **Läser eller tittar Du personligen i någon morgontidning regelbundet – och i så fall hur ofta?**

	6-7 dagar per vecka	4-5 dagar per vecka	2-3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
Arbetet/Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska Dagbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Industri	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐
Annan morgontidning, nämligen:					
..... *(Tidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	
..... *(Tidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	

Fråga 2 **Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon morgontidning?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, på Göteborgs-Posten
- ☐ Ja, på Arbetet/Nyheterna
- ☐ Ja, på Dagens Nyheter
- ☐ Ja, på Svenska Dagbladet
- ☐ Ja, på Dagens Industri
- ☐ Ja, på annan tidning, nämligen.....……
  (Tidningens namn)

Om Du inte har någon prenumeration i hushållet men ändå läser en morgontidning, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

- ☐ Läser hos bekant/granne
- ☐ Lånar av bekant/granne
- ☐ Läser på arbetet/skolan
- ☐ Läser på bibliotek
- ☐ Läser på kollektivtrafiken (buss, tåg etc.)
- ☐ Köper lösnummer
- ☐ Läser på Internet
- ☐ Annat sätt (ange vilket): .....

Fråga 3 **Läser eller tittar Du personligen i någon av följande kvällstidningar regelbundet – och i så fall hur ofta?**

	6-7 dagar per vecka	4-5 dagar per vecka	2-3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
GT	☐	☐	☐	☐	☐
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 4 **Hur ofta brukar Du ta del av följande radiokanaler?**

	6-7 dagar per vecka	4-5 dagar per vecka	2-3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐
P4/Radio Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐
Radio Rix	☐	☐	☐	☐	☐
City 107	☐	☐	☐	☐	☐
NRJ/Radio Energy	☐	☐	☐	☐	☐
MixMegapol	☐	☐	☐	☐	☐
Power Hit Radio	☐	☐	☐	☐	☐
Närradion	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 **Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?**

Tittar på kanalen:

	Har ej tillgång	Dagligen	5-6ggr/ vecka	3-4ggr/ vecka	1-2ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Z-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanaler (Canal+, TV1000)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 6 **Hur ofta brukar Du ta del av följande program i radio och TV?**

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aktuellt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgon-TV i SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgon-TV i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 lokalt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3-Direkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekot i Sveriges radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7 **Har Du själv funderat på att upphöra med den/någon av de morgontidningsprenumerationer Du nu har, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?**

Nej	Ja, någon enstaka gång	Ja, flera gånger	Tveksam/ vet ej	Prenumererar ej på någon tidning
☐	☐	☐	☐	☐

Om ja, av vilken anledning har Du funderat på att upphöra med Din prenumeration? (Fler än ett svar kan markeras.)

- ☐ Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till
- ☐ Prenumerationspriset har höjts
- ☐ Jag får information i radio och TV
- ☐ Tidningsutdelningen sköts dåligt
- ☐ Jag har inte tid att läsa den
- ☐ Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan
- ☐ Tidningen innehåller för mycket annonser
- ☐ Jag kan läsa tidningen på Internet
- ☐ Jag kan låna den av bekant/granne
- ☐ Tidningens politiska linje passar mig inte
- ☐ Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra
- ☐ Tidningen innehåller för lite annonser
- ☐ Jag flyttade från orten
- ☐ Tidningen har blivit så förändrad
- ☐ Dålig bevakning av vad som händer i min kommun
- ☐ Jag kan läsa tidningen på kollektivtrafiken

Fråga 8 **Du som inte har någon morgontidningsprenumeration, har Du själv funderat på att skaffa en prenumeration, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?**

Nej	Ja, någon enstaka gång	Ja, flera gånger	Tveksam/ vet ej	Prenumererar redan på en morgontidning
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 9 **Om Du tänker på hur Du brukar läsa Din morgontidning, hur ser Din morgontidningsläsning ut nu jämfört med för ett år sedan?**

Jag läser mer nu	Jag läser ungefär lika mycket nu som för ett år sedan	Jag läser mindre nu	Jag brukar inte läsa morgontidningar
☐	☐	☐	☐

Om Du minskat Din morgontidningsläsning det senaste året, varifrån hämtar Du information istället? (Vi ber Dig markera endast <u>ett</u> alternativ. Välj det som främst kommit att ersätta Din minskade morgontidningsläsning.)

Jag vänder mig numera (i högre grad) till:

- ☐ Morgon-TV
- ☐ TV, allmänt
- ☐ Radio
- ☐ Kvällstidning
- ☐ Jag har inte ersatt mitt morgontidningsläsande med något annat
- ☐ Internet
- ☐ Familj, vänner, arbetskamrater etc
- ☐ Annat, nämligen……..

Fråga 10 **Anser du att Metro räcker som tidning för att Du ska få tillräcklig information om vad som händer i samhället?**

Ja, helt och hållet	Ja, delvis	Nej, knappast	Nej, inte alls	Har aldrig läst Metro
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 11 **Läser Du regelbundet någon annan lokal gratistidning eller något lokalt annonsblad som innehåller nyheter?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, nämligen.....

(Annonsbladets/gratistidningens namn)

Fråga 12 **Hur bra tycker Du att följande tidningar är, totalt sett? Om Du tycker att det är en mycket bra tidning svarar Du 10, om Du tycker att det är en mycket dålig tidning svarar Du 1.**

	Läser inte	1 (Mycket dålig tidning)	2	3	4	5	6	7	8	9	10 (Mycket bra tidning)
Arbetet/Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 **Om Du tänker på sådant som händer i <u>Din kommun</u>, hur tillförlitlig bedömer Du följande mediers rapportering vara?**

	Mycket tillförlitlig	Ganska tillförlitlig	Inte särskilt tillförlitlig	Mindre tillförlitlig	Inte alls tillförlitlig	Ingen uppfattning
P4/Radio Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den privata lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 lokalt Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetet/Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den lokala morgontidningen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐
GT	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM POLITIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 14 **Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 15 **Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör <u>den kommun där Du bor</u>?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 16 **Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast idag i <u>den kommun där Du bor</u>? Ange högst tre frågor/problem.**

Svar.....
.....
.....

Fråga 17 **Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör <u>Västra Götalandsregionen</u>?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 18 **Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast idag i <u>Västra Götalandsregionen</u>? Ange högst tre frågor/problem.**

Svar.....
.....
.....

Fråga 19 **Hur viktigt anser Du personligen det är att engagera sig i följande typer av frågor?**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Internationella frågor	☐	☐	☐	☐
EU-frågor	☐	☐	☐	☐
Rikspolitiska frågor i Sverige	☐	☐	☐	☐
Regionala frågor i Västra Götaland	☐	☐	☐	☐
Frågor i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
Frågor i den del av kommunen/ stadsdelen där Du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 20 **Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?**

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 **På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 **Vilket politiskt parti tycker Du bäst om idag?**

☐ Vänsterpartiet
☐ Socialdemokraterna
☐ Centerpartiet
☐ Folkpartiet
☐ Moderaterna
☐ Kristdemokraterna
☐ Miljöpartiet
☐ Annat parti (v.g. ange vilket).....

Fråga 23 **Hur tycker Du att kommunstyrelsen i <u>den kommun där Du bor</u> sköter sin uppgift?**

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 **Hur tycker Du att regionstyrelsen i <u>Västra Götaland</u> sköter sin uppgift?**

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 **Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen upp-fattning
Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvårdens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidspersonal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biblioteksspersonal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialarbetare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassans personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafikens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskola och gymnasium	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Universitetslärare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i dagspress	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 **Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐
Överföra kommunal affärsverksamhet, t.ex. energiverk, i privata händer	☐	☐	☐	☐	☐
Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Införa bilavgifter för att bekosta vägar och kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör bli medlem i EMU (den ekonomiska monetära unionen)	☐	☐	☐	☐	☐
Införa röstplikt i val till riksdag och kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på att utveckla näringslivet i Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐
Öka Västra Götalandsregionens samarbete med andra regioner i Europa	☐	☐	☐	☐	☐
Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 **Hur tror Du att följande förslag skulle påverka <u>Din egen personliga situation</u>, respektive <u>svenska folkets situation i allmänhet</u>, om de genomfördes? I vilken utsträckning tror Du att de skulle vara till fördel för Dig personligen respektive för svenska folket i allmänhet?**

	För Dig själv personligen					**För svenska folket i allmänhet**				
	Inte alls till fördel ↓ 1				Till stor fördel ↓ 5	Inte alls till fördel ↓ 1				Till stor fördel ↓ 5
Satsa mer på den kommunala barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Höja bostadsbidragen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ge större resurser till offentlig hälso- och sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Höja socialbidragen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 **Är Du <u>personligen bekant</u> med någon politiker som är verksam i:**

	Ja	Nej
Den kommun där Du bor	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐
Rikspolitiken	☐	☐

Fråga 29 **Var skulle Du personligen vilja placera några politiker i Västra Götalandsregionen på nedanstående skala?**

	Personen okänd för mig	Ogillar starkt ↓ -5	-4	-3	-2	-1	Varken gillar eller ogillar ↓ 0	+1	+2	+3	+4	Gillar starkt ↓ +5
Gunnel Adler	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Roland Andersson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ingela Bergendahl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eva Eriksson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stig Grauers	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kent Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ursula Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rune Lanestrand	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annelie Stark	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cecilia Widegren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Carina Åström	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 **Ange nedan vilka former av service Du eller någon nära anhörig <u>nyttjar</u>.**

	Nyttjar själv	Nyttjar ej själv, men nära anhörig nyttjar	Varken jag själv eller nära anhörig nyttjar
Föräldrakooperativ barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal grundskola	☐	☐	☐
Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐
Friskola	☐	☐	☐
Barnavårdscentral	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐
Privatläkare	☐	☐	☐
Folktandvård	☐	☐	☐
Privattandläkare	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐
Färdtjänst	☐	☐	☐
Handikappomsorg	☐	☐	☐
Bostadsbidrag	☐	☐	☐
Arbetsförmedling	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐
Idrottsanläggningar	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐

Fråga 31 **Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden?**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
1. Föräldrakooperativ barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Friskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Barnavårdscentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Färdtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Handikappomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Bostadsbidrag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Arbetsförmedling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22. Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23. Turism	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24. Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25. Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26. Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
27. Renhållning på allmänna platser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
28. Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐
29. Kommuninformation	☐	☐	☐	☐	☐	☐
30. Regioninformation	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 **Om ökade satsningar på servicen skall göras, vilket av serviceområdena anser Du att det är mest angeläget att satsa på? (v.g. ange en av siffrorna 1-30 i fråga 31 ovan.)**

Svar ☐☐

Fråga 33 **Om nedskärningar av servicen skall genomföras, vilket av serviceområdena tycker Du att det i första hand skall minskas på? (v.g. ange en av siffrorna 1-30 i fråga 31 ovan.)**

Svar ☐☐

Fråga 34 **Hur tycker Du på det hela taget att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 **Allmänt sett, vad är Din uppfattning om sjukvården under de senaste 12 månaderna? Anser Du att vården vid sjukhus och vårdcentraler har förbättrats eller försämrats:**

	Klart förbättrats	Något förbättrats	Varken förbättrats eller försämrats	Något försämrats	Klart försämrats	Ingen uppfattning
Sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vårdcentraler	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 **Om Du tänker tillbaka på Dina egna kontakter med olika statliga och kommunala myndigheter och verksamheter under de senaste tolv månaderna, hur tycker Du att följande påståenden stämmer överens med Din egen erfarenhet?**

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Ej varit i kontakt med
Jag har blivit korrekt behandlad	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har haft svårt att hitta till rätt person	☐	☐	☐	☐	☐
De anställda har varit hjälpsamma och lyssnat på vad jag haft att säga	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivelser och andra meddelanden har varit svårbegripliga	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har haft möjlighet att påverka hur verksamheten bedrivs	☐	☐	☐	☐	☐
De anställda har arbetat snabbt och effektivt	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har fått den service och hjälp som jag anser mig ha rätt till	☐	☐	☐	☐	☐
Den offentliga sektorn skulle i allmänhet kunna utföra sina uppgifter med mindre resurser	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har blivit sämre behandlad än de flesta andra	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 **Om Du istället tänker på hur statliga och kommunala myndigheter och verksamheter fungerar i allmänhet, hur väl stämmer följande påståenden med Din allmänna åsikt?**

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Ingen uppfattning
Människor blir i allmänhet korrekt behandlade	☐	☐	☐	☐	☐
De anställda arbetar i allmänhet snabbt och effektivt	☐	☐	☐	☐	☐
Människor har i allmänhet möjlighet att påverka hur verksamheten bedrivs	☐	☐	☐	☐	☐
De anställda är i allmänhet kunniga och kompetenta	☐	☐	☐	☐	☐
Människor får i allmänhet den service och hjälp de har rätt till	☐	☐	☐	☐	☐
Olika grupper i samhället blir olika behandlade i kontakter med offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 **Om Du tänker på Dina egna kontakter med följande verksamheter under de senaste tolv månaderna, hur pass korrekt behandlad tycker Du att Du blivit?**

	Inte alls korrekt behandlad ↓ 1				Helt korrekt behandlad ↓ 5	Ej varit i kontakt med
Hälso- och sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bostadsbidrag	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 **Om Du tänker på Dina egna kontakter med följande verksamheter under de senaste tolv månaderna, i vilken grad tycker Du att Du fått den service och hjälp som Du anser att Du har rätt till?**

	Har inte fått den service och hjälp jag har rätt till ↓ 1				Har fått den service och hjälp jag har rätt till ↓ 5	Ej varit i kontakt med
Hälso- och sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bostadsbidrag	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 **Vilka möjligheter anser Du att Du har att påverka politiska beslut i EU, i Sverige, i Västra Götalandsregionen och i den kommun där Du bor?**

	Mycket goda möjligheter	Ganska goda möjligheter	Varken goda eller dåliga möjligheter	Ganska dåliga möjligheter	Mycket dåliga möjligheter	Ingen uppfattning
EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 41 **Skulle Du kunna tänka Dig att åta Dig ett politiskt uppdrag för det parti Du sympatiserar med som gäller:**

	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, troligen inte	Nej, absolut inte
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐
Rikspolitiken	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 **Skulle Du kunna tänka Dig att åta Dig ett icke partipolitiskt uppdrag i grupp, råd eller styrelse knutet till nära anhörigs äldreomsorg/vård?**

Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, troligen inte	Nej, absolut inte
☐	☐	☐	☐

Fråga 43 **Vad anser Du om Din kommuns ekonomi? Har kommunen:**

Mycket god ekonomi	Ganska god ekonomi	Varken god eller dålig ekonomi	Ganska dålig ekonomi	Mycket dålig ekonomi	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 44 **Vad anser Du om Västra Götalandsregionens ekonomi? Har regionen:**

Mycket god ekonomi	Ganska god ekonomi	Varken god eller dålig ekonomi	Ganska dålig ekonomi	Mycket dålig ekonomi	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 **I vilken utsträckning anser Du att bildandet av Västra Götalandsregionen kommer att förbättra Västsveriges möjligheter att hävda sig i konkurrensen med andra regioner i:**

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	Varken i stor eller liten utsräckning	I ganska liten utsträckning	I mycket liten utsträckning	Ingen uppfattning
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Norden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Europa	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 **Hur viktigt är det att Västra Götalandsregionen utvecklar sina relationer med regioner i andra delar av Europa?**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
EU-regioner i Nordeuropa	☐	☐	☐	☐	☐
Regioner i Ryssland	☐	☐	☐	☐	☐
Regioner i Norge	☐	☐	☐	☐	☐
EU-regioner i Sydeuropa	☐	☐	☐	☐	☐
Regioner i Östeuropa	☐	☐	☐	☐	☐
Regioner i de baltiska staterna	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 47 **Här följer tre påståenden om bildandet av Västra Götalandsregionen. Markera för varje påstående det svar som ligger närmast Din egen uppfattning.**

	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Ingen uppfattning
Bildandet av Västra Götalandregionen förbättrar demokratin	☐	☐	☐	☐	☐
Bildandet av Västra Götalandregionen stärker områdets ekonomiska utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Bildandet av Västra Götalandsregionen innebär att delar av regionen missgynnas	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 **Västra Götalandsregionen har tagit över ansvaret för bland annat hälso- och sjukvården och de regionala utvecklingsfrågorna. Anser Du att denna förändring inneburit huvudsakligen fördelar eller huvudsakligen nackdelar för invånarna i regionen?**

Mycket stora fördelar	Ganska stora fördelar	Varken fördelar eller nackdelar	Ganska stora nackdelar	Mycket stora nackdelar	Har ingen åsikt i frågan
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 49 **Har Du tagit del av information om Västra Götalandsregionen i någon av följande former? (Fler än ett kryss kan anges.)**

- ☐ TV
- ☐ Radio
- ☐ Artiklar i dagspress
- ☐ Annonser i dagspress
- ☐ Information från Västra Götalandsregionen
- ☐ Regionens hemsida på Internet
- ☐ Genom samtal med anställd i regionen
- ☐ Genom samtal med vänner/bekanta
- ☐ Annat sätt, nämligen.....
  .....
- ☐ Har ej tagit del av någon information

Fråga 50 **I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma? (Markera endast ett kryss.)**

- ☐ Den ort där jag bor
- ☐ Det landskap där jag bor
- ☐ Mitt tidigare län
- ☐ Västra Götaland
- ☐ Sverige som helhet
- ☐ Norden
- ☐ Europa
- ☐ Världen som helhet

Fråga 51 **Har du genom studier/arbete eller på något annat sätt kommit i kontakt med följande universitet och högskolor? (Observera att Du kan markera fler än ett alternativ för varje universitet/högskola.)**

	Arbetar vid	Studerar eller har tidigare studerat vid	Nära anhörig arbetar eller studerar/har studerat vid	Kommer i mitt yrke i kontakt med	Ej varit i kontakt med
Chalmers tekniska högskola	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs universitet	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Borås	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Skövde	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Trollhättan-Vänersborg	☐	☐	☐	☐	☐
Annan högskola/universitet:	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 52 **Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för följande universitet och högskolor?**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Chalmers tekniska högskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs universitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Borås	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Skövde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Trollhättan-Vänersborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 53 **Har Du genom arbete, studier, resor på Din semester eller av annat skäl under <u>de senaste två, tre åren</u> vistats i något av följande länder/områden? (Observera att Du kan markera fler än ett alternativ för varje land/område.)**

	Arbete/Studier	Semester	Besökt tidigare hemland	Ej besökt/vistats i detta land
Danmark	☐	☐	☐	☐
Finland	☐	☐	☐	☐
Island	☐	☐	☐	☐
Norge	☐	☐	☐	☐
Annat Västeuropeiskt land	☐	☐	☐	☐
Baltikum	☐	☐	☐	☐
Annat land i Östeuropa	☐	☐	☐	☐
Nordamerika	☐	☐	☐	☐
Sydamerika	☐	☐	☐	☐
Afrika	☐	☐	☐	☐
Asien	☐	☐	☐	☐
Australien/Oceanien	☐	☐	☐	☐

Fråga 54 **Har Du någon gång funderat på att flytta från Sverige till något annat land?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, – till vilket land: .....
  (landets namn)

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM TRAFIK OCH MILJÖ

Fråga 55 **Hur intresserad är Du i allmänhet av miljöfrågor?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 56 **Hur väl känner Du till kollektivtrafikförbindelserna till och från det område där Du bor?**

Mycket väl	Ganska väl	Inte särskilt väl	Inte alls
☐	☐	☐	☐

Fråga 57 **Kostnaderna för kollektivtrafiken betalas idag till hälften av skattebetalarna genom skatter och till hälften av resenärerna direkt genom biljetter, kort etc. Tycker Du att resenärerna bör betala mer genom biljetter och kort, samma andel som idag eller att mer skall betalas genom skatter?**

Mycket mer genom biljetter och kort	Något mer genom biljetter och kort	Samma andel som idag	Något mer genom skatt	Mycket mer genom skatt
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 **Nedanstående lista innefattar ett antal förslag som förekommit i den svenska miljödebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Sänka hastigheten på vägarna	☐	☐	☐	☐	☐
Lagstifta om sortering av hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga ut kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 59 **Hur ofta gör Du personligen nedanstående saker?**

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid
Väljer att gå eller cykla istället för motordriven transport (bil, buss etc.)	☐	☐	☐	☐	☐
Sorterar hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐
Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 60 **I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker för att bidra till en bättre miljö i Din kommun?**

Inte alls beredd att göra ↓ I mycket hög grad beredd att göra ↓

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sortera sopor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kompostera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minska bilåkandet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Välja miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öka kollektivtrafikåkandet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU KOMMER NÅGRA FRÅGOR OM MEDIER OCH FRITID

Fråga 61 **Har Du använt Internet under de senaste 12 månaderna? (Fler än ett kryss kan anges.)**

- ☐ Ja, i hemmet
- ☐ Ja, på min arbetsplats
- ☐ Ja, i skolan
- ☐ Ja, på bibliotek
- ☐ Ja, på annan plats

☐ Nej, har ej använt Internet → *Gå vidare till fråga 63*

Fråga 62 **Har Du varit inne på någon av följande platser på nätet? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Aftonbladet
- ☐ Expressen
- ☐ Dagens Nyheter
- ☐ Din kommuns hemsida
- ☐ Västra Götalandsregionens hemsida
- ☐ Svenska Dagbladet
- ☐ Göteborgs-Posten
- ☐ Nyheter från SVT
- ☐ Svenska CNN
- ☐ Annan nättidning eller nyhetstjänst på Internet, nämligen…….....

Vilket/vilka är Dina främsta syften med Din privata Internetanvändning? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)

- ☐ Nöje/förströelse/spel
- ☐ Datorteknisk användning/göra hemsidor
- ☐ Delta i diskussions- eller chatgrupp
- ☐ Ta del av nyheter/nyhetstjänst
- ☐ Söka fakta/information
- ☐ E-post
- ☐ Göra inköp eller beställningar
- ☐ Ladda ner/lyssna på musik
- ☐ Göra bankärenden
- ☐ Annat, nämligen…….…….

Fråga 63 **Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.**

	Icke medlem	Medlem, men har inte varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Föräldraförening	☐	☐	☐	☐
Hembygdsförening	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐
Hyresgästförening, bostadsrättsförening, eller villaägareförening	☐	☐	☐	☐
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Invandrarorganisation	☐	☐	☐	☐
Konsumentkooperativ	☐	☐	☐	☐
Kulturförening, musik, dans etc	☐	☐	☐	☐
Kvinnoorganisation	☐	☐	☐	☐
Lokal aktionsgrupp	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
Motororganisation	☐	☐	☐	☐
Pensionärsorganisation	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
Annan förening	☐	☐	☐	☐

Fråga 64 **Du som är <u>medlem</u> i något politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund):**

Har Du under de senaste 12 månaderna funderat på att gå ur? ☐ Ja ☐ Nej

Du som <u>inte är medlem</u> i något politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund):

Har Du tidigare varit medlem i något politiskt parti? ☐ Ja ☐ Nej

Har Du under de senaste 12 månaderna funderat på att gå med i något politiskt parti? ☐ Ja ☐ Nej

Fråga 65 **Tillhör Du någon kyrka eller annat religiöst samfund?**

	Icke medlem	Icke medlem men har varit på gudstjänst/ möte under de senaste tolv månaderna	Medlem men har inte varit på gudstjänst/ möte under de senaste tolv månaderna	Medlem och har varit på gudstjänst/möte under de senaste tolv månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Frikyrka	☐	☐	☐	☐	☐
Annat kristet samfund	☐	☐	☐	☐	☐
Annat religiöst samfund	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 66 **Har Du besökt någon av följande anläggningar/utflyktsmål <u>under de senaste 12 månaderna</u>, och vad tyckte Du om besöken?**

	Hur ofta har Du <u>under de senaste 12 månaderna</u> besökt följande anläggningar/utflyktsmål?			**Om Du har besökt anläggningen/ utflyktsmålet <u>under de senaste 12 månaderna</u>, allmänt sett, hur nöjd var Du med besöket?**		
	Ingen gång	Någon gång	Flera gånger	Nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Missnöjd
Borås djurpark	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bohusläns museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bygdegård i Din kommun	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dalslands kanal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folkets hus i Din kommun	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gamla Ullevi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gunnebo Slott	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs konstmuseum	☐	☐	☐	☐	☐	☐
GöteborgsOperan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Havets hus i Lysekil	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Konserthuset i Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Liseberg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läckö slott	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lödöse museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nordens Ark	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nya Ullevi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nääs	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Scandinavium	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skara sommarland	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska Mässan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vitlycke museum/ hällristningarna i Tanum	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 67 **Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?**

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat/idkat friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på fotboll/ishockey	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på Tips, Lotto eller V75	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrt videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst veckotidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt CD-skiva	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på TV under dagtid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit snabbmat (hamburgare/pizza/kebab)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt/snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat, målat, skrivit poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit eller spelat något musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/motorcykel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Löst korsord	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt persondator	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt Internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (aerobics/workout etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst musik-/film-/modemagasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på café	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Själv hjälpt/fått hjälp av någon granne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar eller på annat sätt stött någon hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 68 **Utövar Du regelbundet någon eller några sporter/idrotter?**

☐ Nej ☐ Ja, nämligen.....
(vilken/vilka sporter/idrotter)

Fråga 69 **Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?**

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Fråga 70 **Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:**

Det går inte att lita på människor i allmänhet										Det går att lita på människor i allmänhet
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

FRÅGA 71 BESVARAS ENBART AV DIG SOM BOR I GÖTEBORGS KOMMUN

Fråga 71 **Var skulle Du personligen vilja placera några kommunala politiker i Göteborg på nedanstående skala?**

	Personen okänd för mig	Ogillar starkt				Varken gillar eller ogillar					Gillar starkt	
		-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Margita Björklund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lars F Eklund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Solveig Lindström	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Johnny Magnusson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eva Olofsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Claes Roxbergh	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM DIN MEDIEANVÄNDNING SOM ENBART BESVARAS AV DIG SOM LÄSER GÖTEBORGS-POSTEN

Fråga 72 **Ungefär hur lång tid brukar Du ägna åt Göteborgs-Posten en vanlig vardag? Ange också hur lång tid Du ägnar åt respektive del i tidningen.**

	Antal minuter:										
	Inte alls	Ca 5 min	Ca 10 min	Ca 15 min	Ca 20 min	Ca 25 min	Ca 30 min	Ca 35 min	Ca 40 min	Ca 45 min	Ca 50 min eller mer
Total lästid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Del 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Del 2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Del 3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

☐ Läser aldrig Göteborgs-Posten → *Gå vidare till fråga 77*

Fråga 73 **Om Du tänker på hur Göteborgs-Posten är idag och jämför med hur den var för ett år sedan, tycker Du då att tidningen blivit bättre eller sämre?**

Mycket bättre	Något bättre	Ingen skillnad	Något sämre	Mycket sämre	Tveksam/ vet ej
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 74 **Hur mycket brukar Du läsa av följande typer av innehåll i Göteborgs-Posten?**

	Allt/nästan allt	Ganska mycket	Inte särskilt mycket	Nästan inget
Del 1				
GP:s förstasida	☐	☐	☐	☐
Ledarsidan	☐	☐	☐	☐
Debattsidan	☐	☐	☐	☐
Insändare/Fria Ord	☐	☐	☐	☐
Riksnyheterna	☐	☐	☐	☐
Vad som händer i Göteborg	☐	☐	☐	☐
Vad som händer i Västsverige	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter från den egna kommunen	☐	☐	☐	☐
Lokala affärsannonser	☐	☐	☐	☐
Familjesidorna	☐	☐	☐	☐
Världens gång, förutom serier	☐	☐	☐	☐
Tecknade serier	☐	☐	☐	☐
Småannonser för:				
Bostäder	☐	☐	☐	☐
Bilar	☐	☐	☐	☐
Övrigt	☐	☐	☐	☐
Del 2				
Utrikesnyheterna	☐	☐	☐	☐
Politik- och arbetsmarknadsnyheterna	☐	☐	☐	☐
Ekonominyheterna	☐	☐	☐	☐
Börssidorna	☐	☐	☐	☐
Platsannonser	☐	☐	☐	☐
Sporten	☐	☐	☐	☐
Tips, Trav, V75 och andra spel	☐	☐	☐	☐
Del 3				
Kulturen	☐	☐	☐	☐
Gränslöst	☐	☐	☐	☐
Temasidan Var Dag	☐	☐	☐	☐
Nöjessidorna	☐	☐	☐	☐
Nöjesannonser	☐	☐	☐	☐
Reseannonser	☐	☐	☐	☐
Radio- och TV-sidorna	☐	☐	☐	☐
Extra lördags-/söndagsläsning				
Växande vetande	☐	☐	☐	☐
Ute	☐	☐	☐	☐
Privata pengar	☐	☐	☐	☐
Attityd (ungdomssidan på lördagar)	☐	☐	☐	☐
Bilagor				
TV-tider på torsdagar	☐	☐	☐	☐
Aveny på fredagar	☐	☐	☐	☐
Två Dagar på lördagar	☐	☐	☐	☐
Arbetsplatsen på torsdagar och söndagar	☐	☐	☐	☐

Fråga 75 **Om Du skulle betygsätta kvaliteten på Göteborgs-Postens olika delar på en skala mellan 1 och 5, där 1 är mycket dåligt och 5 är mycket bra, hur skulle Du då bedöma följande:**

	Mycket bra → 5				Mycket dålig → 1
Del 1 som helhet	☐	☐	☐	☐	☐
Del 2 som helhet	☐	☐	☐	☐	☐
Del 3 som helhet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 76 **Hur väl anser Du att följande omdömen stämmer in på Göteborgs-Posten?**

	Stämmer helt och hållet	Stämmer delvis	Stämmer inte alls	Tveksam/ vet ej
Är mycket läsvärd	☐	☐	☐	☐
Innehåller för mycket lokala nyheter	☐	☐	☐	☐
Innehåller för lite lokala nyheter	☐	☐	☐	☐
Kommer alltid i tid på morgonen	☐	☐	☐	☐
Är seriös i sin nyhetsbevakning	☐	☐	☐	☐
Har ett lågt prenumerationspris	☐	☐	☐	☐
Innehåller ofta sådant som är praktiskt användbart	☐	☐	☐	☐

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV.

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 77 **Hur bor Du för närvarande?**

- ☐ På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
- ☐ I villa eller radhus i småhusområde
- ☐ I lägenhet i flerfamiljhus

Fråga 78 **Hyr eller äger Du eller någon i Ditt hushåll Din nuvarande bostad?**

☐ Hyr bostaden ☐ Äger bostaden (även bostadsrätt/insatslägenhet)

Fråga 79 **Hur länge har Du bott:**

I den kommun där Du nu bor:

- ☐ Har alltid bott här
- ☐ Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder
- ☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här 1 till 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här mindre än ett år

I Västra Götaland:

- ☐ Har alltid bott här
- ☐ Född i Västra Götaland, har alltid bott här bortsett från kortare perioder
- ☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här 1 till 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 80 **I vilken typ av område bor Du?**

- ☐ Storstad, centralt
- ☐ Storstad, ytterområde/förort
- ☐ Stad eller större tätort, centralt
- ☐ Stad eller större tätort, ytterområde
- ☐ Mindre tätort
- ☐ Ren landsbygd

Fråga 81 **I vilken kommun bor Du?**

Svar:.....

Fråga 82 **Var någonstans har Du, respektive Din far och Din mor huvudsakligen vuxit upp?**

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 83 **Allmänt sett, hur bra tycker Du det är att bo i:**

	Mycket dåligt ↓					Varken bra eller dåligt ↓					Mycket bra ↓
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det område inom kommunen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 84 **Skulle Du kunna tänka Dig att flytta från det område där Du bor?**

☐ Nej ☐ Ja

Om ja, till vilket område? (Fler än ett område kan markeras.)

☐ Till annat område i Din del av kommunen
☐ Till annan del av kommunen
☐ Till annan kommun i Västra Götaland
☐ Till kommun i annan del av Sverige
☐ Till annat land

Fråga 85 **Förvärvsarbetar eller studerar Du i:**

☐ Den kommun där Du bor
☐ Annan kommun
☐ Förvärvsarbetar/studerar ej

Fråga 86 **Vilket/vilka av dessa färdsätt använde Du Din senaste arbetsdag/skoldag för att ta Dig till arbetet/skolan? (Flera färdmedel kan markeras.)**

☐ 1. Till fots
☐ 2. Cykel
☐ 3. MC/moped
☐ 4. Bil som förare
☐ 5. Bil som passagerare
☐ 6. Båt/färja
☐ 7. Buss
☐ 8. Spårvagn
☐ 9. Tåg/pendeltåg
☐ 10. Annat nämligen.....
☐ Arbetar/studerar ej

Vilket var Ditt huvudsakliga färdmedel? ☐☐ (Ange med hjälp av siffra från uppställningen ovan)

Fråga 87 **Är Du man eller kvinna?**

☐ Man ☐ Kvinna

Fråga 88 **Vilket år är Du född?**

Årtal: 19 ☐☐

Fråga 89 **Är Du svensk medborgare?**

☐ Ja ☐ Nej

Fråga 90 **Vilket är Ditt civilstånd?**

Ensamstående ☐ Sambo ☐ Gift ☐

Fråga 91 **Hur många vuxna personer ingår i Ditt hushåll och hur många barn/ungdomar (räkna med Dig själv)?**

Antal vuxna: ☐ personer Antal barn/ungdomar under 18 år: ☐ personer

Om det finns barn/ungdomar i Ditt hushåll, i vilka åldrar är de?

0-3 år ☐ 4-6 år ☐ 7-15 år ☐ 16-18 år ☐

Fråga 92 **Vilken av följande hushållstyper skulle Du säga att Du idag tillhör?**

☐ Två vuxna utan barn
☐ Två vuxna med gemensamma barn
☐ Två vuxna utan gemensamma barn men med barn från tidigare förhållanden
☐ Två vuxna med gemensamma barn och med barn från tidigare förhållanden
☐ En vuxen utan barn
☐ En vuxen med barn
☐ Annan hushållstyp, nämligen.....

Fråga 93 **Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?**

☐ Förvärvsarbetande
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder
☐ Genomgår arbetsmarknadsutbildning i AMS regi
☐ Genomgår utbildning med stöd av det så kallade kunskapslyftet
☐ Arbetslös
☐ Ålderspensionär
☐ Förtidspensionär
☐ Hemarbetande
☐ Studerande

Fråga 94 **Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämma bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.**

☐ Folkskola/enhetsskola/grundskola
☐ Folkhögskola
☐ Tvåårigt gymnasium/fackskola
☐ Flickskola/realexamen
☐ Minst treårigt gymnasium
☐ Studerat vid högskola/universitet
☐ Examen från högskola/universitet

Fråga 95 **Hur intresserad är Du för egen del av att satsa på mer utbildning?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 96 **Vilket yrke har/hade Du?**

☐ .....
(Yrke/sysselsättning)

☐ Har **aldrig** förvärvsarbetat → *Gå vidare till fråga 101*

Fråga 97 **Hur mycket arbetar/arbetade Du i genomsnitt per vecka?**

☐ Heltid ☐ Deltid, minst 15 timmar/vecka ☐ Deltid, mindre än 15 timmar/vecka

Fråga 98 **Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?**

☐ Tjänsteman
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion
☐ Tjänsteman med företagsledande funktion

☐ Arbetare
☐ Arbetare med arbetsledande funktion
☐ Egenanställd arbetare

☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

☐ Företagare: ingen anställd
☐ Företagare: 1-9 anställda
☐ Företagare: 10 eller fler anställda

Fråga 99 **Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?**

☐ Statlig ☐ Kommunal ☐ Landstingskommunal/regional ☐ Privat

Fråga 100 **Du som för närvarande är anställd:**

	Ja	Nej
Har Du fast anställning (tillsvidareanställning)	☐	☐
Har Du eget företag vid sidan om Din anställning	☐	☐
Arbetar Du regelbundet med någonting annat vid sidan om Din ordinarie anställning	☐	☐

☐ Är ej anställd

Fråga 101 **Ungefär hur många timmar i veckan ägnar Du åt hushållsarbete (disk, tvätt, städning, matlagning etc)?**

Antal timmar: ☐☐

Fråga 102 **Är Du medlem i någon fackförening?**

☐ Ja, förbund inom Landsorganisationen (LO)
☐ Ja, förbund inom Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)
☐ Ja, förbund inom Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO)
☐ Ja, annan fackförening
☐ Nej

Fråga 103 **Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?**

Din nuvarande familj

- ☐ Arbetarfamilj
- ☐ Jordbrukarfamilj
- ☐ Tjänstemannafamilj
- ☐ Högre tjänstemanna/akademikerfamilj
- ☐ Egen företagare

Den familj Du växte upp i

- ☐ Arbetarfamilj
- ☐ Jordbrukarfamilj
- ☐ Tjänstemannafamilj
- ☐ Högre tjänstemanna/akademikerfamilj
- ☐ Egen företagare

Fråga 104 **Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i Ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel skall också räknas in i den ungefärliga årsinkomsten).**

- ☐ 100 000 eller mindre
- ☐ 101 000 – 200 000
- ☐ 201 000 – 300 000
- ☐ 301 000 – 400 000
- ☐ 401 000 – 500 000
- ☐ 501 000 – 600 000
- ☐ 601 000 – 700 000
- ☐ Mer än 700 000

Fråga 105 **Vilken utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ TV-apparat/er, antal: ☐
- ☐ Telefon/er, antal: ☐
- ☐ Mobiltelefon/er, antal ☐
- ☐ Text-TV
- ☐ Video
- ☐ Kabel-TV
- ☐ Digital-TV/Set Top Box
- ☐ Parabolantenn
- ☐ Persondator
- ☐ DAB-radio
- ☐ DVD-spelare
- ☐ Mikrovågsugn
- ☐ Fax
- ☐ CD-spelare
- ☐ Fritidshus
- ☐ Fritidsbåt
- ☐ Bil, märke:…….....

  årsmodell: 19 ☐☐

- ☐ Ytterligare bil, märke:…….

  årsmodell: 19 ☐☐

Fråga 106 **Finns det någon medieutrustning i hushållet som i stort sett bara Du använder? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Egen TV-apparat
- ☐ Egen telefon
- ☐ Egen persondator
- ☐ Egen mobiltelefon
- ☐ Egen telefonsvarare
- ☐ Egen fax
- ☐ Egen CD-spelare
- ☐ Egen video

Fråga 107 **Om Du har persondator i Ditt hushåll, vad har Du i övrigt? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Internet-anslutning
- ☐ Personlig e-postadress
- ☐ Personlig hemsida

- ☐ Har ej persondator i mitt hushåll

Fråga 108 **Hur har enligt Din mening kvaliteten på offentlig service förändrats under de senaste två, tre åren?**

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Den offentliga service Du själv nyttjat	☐	☐	☐
Den offentliga servicen i Din kommun	☐	☐	☐
Den offentliga servicen i Sverige	☐	☐	☐

Fråga 109 **Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?**

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomin i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror Du ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomin i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Fråga 110 **Röstade Du i valet till Europaparlamentet i juni 1999?**

Ja	Nej	Ej röstberättigad
☐	☐	☐

Om Du röstade i Europaparlamentsvalet, vilket parti röstade Du på?

- ☐ Vänsterpartiet
- ☐ Socialdemokraterna
- ☐ Centerpartiet
- ☐ Folkpartiet
- ☐ Moderaterna
- ☐ Kristdemokraterna
- ☐ Miljöpartiet
- ☐ Annat parti *(v.g. ange vilket)*.....
- ☐ Röstade blankt

Fråga 111 **Den sista frågan handlar om Dina språkkunskaper. Kan Du läsa kortare texter, till exempel tidningsartiklar, på följande språk?**

	Ja, utan större problem	Ja, men med vissa svårigheter	Ja, men med stora svårigheter	Nej
Svenska	☐	☐	☐	☐
Norska	☐	☐	☐	☐
Danska	☐	☐	☐	☐
Finska	☐	☐	☐	☐
Engelska	☐	☐	☐	☐
Tyska	☐	☐	☐	☐
Franska	☐	☐	☐	☐
Spanska	☐	☐	☐	☐

Om det finns något eller några andra språk på vilket Du kan läsa utan större problem, i så fall vilket/vilka språk?.....

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

VÄSTRA GÖTALAND 1999

SOM INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

DE FÖRSTA FRÅGORNA GÄLLER VILKA MEDIER DU TAR DEL AV

Fråga 1 **Läser eller tittar Du personligen i någon morgontidning regelbundet – och i så fall hur ofta?**

	6-7 dagar per vecka	4-5 dagar per vecka	2-3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
Arbetet/Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska Dagbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Annan morgontidning, nämligen:					
..... *(Tidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	
..... *(Tidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	

Fråga 2 **Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon morgontidning?**

☐ Nej
☐ Ja, nämligen på: .....……... *(Tidningens namn)*

.....……... *(Tidningens namn)*

.....……... *(Tidningens namn)*

Om Du inte har någon prenumeration i hushållet men ändå läser en morgontidning, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

☐ Läser hos bekant/granne
☐ Lånar av bekant/granne
☐ Läser på arbetet/skolan
☐ Läser på bibliotek
☐ Läser på kollektivtrafiken (buss, tåg etc.)
☐ Köper lösnummer
☐ Läser på Internet
☐ Annat sätt (ange vilket): .....

Fråga 3 **Läser eller tittar Du personligen i någon av följande kvällstidningar regelbundet – och i så fall hur ofta?**

	6-7 dagar per vecka	4-5 dagar per vecka	2-3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
GT	☐	☐	☐	☐	☐
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 4 **Hur ofta brukar Du ta del av följande radiokanaler?**

	6-7 dagar per vecka	4-5 dagar per vecka	2-3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐
Privatradion (NRJ, City 107 etc)	☐	☐	☐	☐	☐
Närradion	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 **Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?**

Tittar på kanalen:

	Har ej tillgång	Dagligen	5-6ggr/ vecka	3-4ggr/ vecka	1-2ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Z-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanaler (Canal+, TV1000)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 6 **Hur ofta brukar Du ta del av följande program i radio och TV?**

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aktuellt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgon-TV i SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgon-TV i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 lokalt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3-Direkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekot i Sveriges radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7 **Hur troligt är det att Du/Ditt hushåll <u>inom tre år</u> kommer att påbörja en daglig prenumeration på någon av följande morgontidningar?**

	Mycket troligt	Ganska troligt	Inte särskilt troligt	Inte alls troligt	Har redan en prenumeration
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska Dagbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetet/Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8 **Läser Du regelbundet någon lokal gratistidning eller något lokalt annonsblad som innehåller nyheter?**

☐ Nej

☐ Ja, nämligen.....

(Annonsbladets/gratistidningens namn)

Fråga 9 **Om Du tänker på sådant som händer i <u>Din kommun</u>, hur tillförlitlig bedömer Du följande mediers rapportering vara?**

	Mycket tillförlitlig	Ganska tillförlitlig	Inte särskilt tillförlitlig	Mindre tillförlitlig	Inte alls tillförlitlig	Ingen uppfattning
Lokalradion i P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den privata lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalnyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den lokala morgon-tidningen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidningarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM POLITIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 10 **Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 11 **Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör <u>den kommun där Du bor</u>?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 12 **Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast idag i <u>den kommun där Du bor</u>? Ange högst tre frågor/problem.**

Svar.....
.....
.....

Fråga 13 **Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör <u>Västra Götalandsregionen</u>?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 14 **Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast idag i <u>Västra Götalandsregionen</u>? Ange högst tre frågor/problem.**

Svar.....
.....
.....

Fråga 15 **Hur viktigt anser Du personligen det är att engagera sig i följande typer av frågor?**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Internationella frågor	☐	☐	☐	☐
EU-frågor	☐	☐	☐	☐
Rikspolitiska frågor i Sverige	☐	☐	☐	☐
Regionala frågor i Västra Götaland	☐	☐	☐	☐
Frågor i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
Frågor i den del av kommunen/ stadsdelen där Du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 16 **Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?**

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 **På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 **Vilket politiskt parti tycker Du bäst om idag?**

☐ Vänsterpartiet
☐ Socialdemokraterna
☐ Centerpartiet
☐ Folkpartiet
☐ Moderaterna
☐ Kristdemokraterna
☐ Miljöpartiet
☐ Annat parti (v.g. ange vilket).....

Fråga 19 **Hur tycker Du att kommunstyrelsen i <u>den kommun där Du bor</u> sköter sin uppgift?**

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 20 **Hur tycker Du att regionstyrelsen i <u>Västra Götaland</u> sköter sin uppgift?**

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 **Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen upp-fattning
Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvårdens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidspersonal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biblioteksspersonal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialarbetare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassans personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafikens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskola och gymnasium	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Universitetslärare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i dagspress	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 **Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐
Överföra kommunal affärsverksamhet, t.ex. energiverk, i privata händer	☐	☐	☐	☐	☐
Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Införa bilavgifter för att bekosta vägar och kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör bli medlem i EMU (den ekonomiska monetära unionen)	☐	☐	☐	☐	☐
Införa röstplikt i val till riksdag och kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på att utveckla näringslivet i Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐
Öka Västra Götalandsregionens samarbete med andra regioner i Europa	☐	☐	☐	☐	☐
Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 **Hur tror Du att följande förslag skulle påverka <u>Din egen personliga situation</u>, respektive <u>svenska folkets situation i allmänhet</u>, om de genomfördes? I vilken utsträckning tror Du att de skulle vara till fördel för Dig personligen respektive för svenska folket i allmänhet?**

	För Dig själv personligen					**För svenska folket i allmänhet**				
	Inte alls till fördel ↓ 1				Till stor fördel ↓ 5	Inte alls till fördel ↓ 1				Till stor fördel ↓ 5
Satsa mer på den kommunala barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Höja bostadsbidragen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ge större resurser till offentlig hälso- och sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Höja socialbidragen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 **Är Du <u>personligen bekant</u> med någon politiker som är verksam i:**

	Ja	Nej
Den kommun där Du bor	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐
Rikspolitiken	☐	☐

Fråga 25 **Var skulle Du personligen vilja placera några politiker i Västra Götalandsregionen på nedanstående skala?**

	Personen okänd för mig	Ogillar starkt ↓ -5	-4	-3	-2	-1	Varken gillar eller ogillar ↓ 0	+1	+2	+3	+4	Gillar starkt ↓ +5
Gunnel Adler	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Roland Andersson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ingela Bergendahl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eva Eriksson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stig Grauers	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kent Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ursula Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rune Lanestrand	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annelie Stark	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cecilia Widegren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Carina Åström	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 **Ange nedan vilka former av service Du eller någon nära anhörig <u>nyttjar</u>.**

	Nyttjar själv	Nyttjar ej själv, men nära anhörig nyttjar	Varken jag själv eller nära anhörig nyttjar
Föräldrakooperativ barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal grundskola	☐	☐	☐
Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐
Friskola	☐	☐	☐
Barnavårdscentral	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐
Privatläkare	☐	☐	☐
Folktandvård	☐	☐	☐
Privattandläkare	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐
Färdtjänst	☐	☐	☐
Handikappomsorg	☐	☐	☐
Bostadsbidrag	☐	☐	☐
Arbetsförmedling	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐
Idrottsanläggningar	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐

Fråga 27 **Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden?**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
1. Föräldrakooperativ barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Friskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Barnavårdscentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Färdtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Handikappomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Bostadsbidrag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Arbetsförmedling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22. Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23. Turism	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24. Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25. Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26. Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
27. Renhållning på allmänna platser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
28. Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐
29. Kommuninformation	☐	☐	☐	☐	☐	☐
30. Regioninformation	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 **Om ökade satsningar på servicen skall göras, vilket av serviceområdena anser Du att det är mest angeläget att satsa på? (v.g. ange en av siffrorna 1-30 i fråga 27 ovan.)**

Svar ☐☐

Fråga 29 **Om nedskärningar av servicen skall genomföras, vilket av serviceområdena tycker Du att det i första hand skall minskas på? (v.g. ange en av siffrorna 1-30 i fråga 27 ovan.)**

Svar ☐☐

Fråga 30 **Hur tycker Du på det hela taget att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 **Allmänt sett, vad är Din uppfattning om sjukvården under de senaste 12 månaderna? Anser Du att vården vid sjukhus och vårdcentraler har förbättrats eller försämrats:**

	Klart förbättrats	Något förbättrats	Varken förbättrats eller försämrats	Något försämrats	Klart försämrats	Ingen uppfattning
Sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vårdcentraler	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 **Om Du tänker tillbaka på Dina egna kontakter med olika statliga och kommunala myndigheter och verksamheter under de senaste tolv månaderna, hur tycker Du att följande påståenden stämmer överens med Din egen erfarenhet?**

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Ej varit i kontakt med
Jag har blivit korrekt behandlad	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har haft svårt att hitta till rätt person	☐	☐	☐	☐	☐
De anställda har varit hjälpsamma och lyssnat på vad jag haft att säga	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivelser och andra meddelanden har varit svårbegripliga	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har haft möjlighet att påverka hur verksamheten bedrivs	☐	☐	☐	☐	☐
De anställda har arbetat snabbt och effektivt	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har fått den service och hjälp som jag anser mig ha rätt till	☐	☐	☐	☐	☐
Den offentliga sektorn skulle i allmänhet kunna utföra sina uppgifter med mindre resurser	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har blivit sämre behandlad än de flesta andra	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 33 **Om Du istället tänker på hur statliga och kommunala myndigheter och verksamheter fungerar i allmänhet, hur väl stämmer följande påståenden med Din allmänna åsikt?**

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Ingen uppfattning
Människor blir i allmänhet korrekt behandlade	☐	☐	☐	☐	☐
De anställda arbetar i allmänhet snabbt och effektivt	☐	☐	☐	☐	☐
Människor har i allmänhet möjlighet att påverka hur verksamheten bedrivs	☐	☐	☐	☐	☐
De anställda är i allmänhet kunniga och kompetenta	☐	☐	☐	☐	☐
Människor får i allmänhet den service och hjälp de har rätt till	☐	☐	☐	☐	☐
Olika grupper i samhället blir olika behandlade i kontakter med offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 **Om Du tänker på Dina egna kontakter med följande verksamheter under de senaste tolv månaderna, hur pass korrekt behandlad tycker Du att Du blivit?**

	Inte alls korrekt behandlad ↓ 1				Helt korrekt behandlad ↓ 5	Ej varit i kontakt med
Hälso- och sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bostadsbidrag	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 **Om Du tänker på Dina egna kontakter med följande verksamheter under de senaste tolv månaderna, i vilken grad tycker Du att Du fått den service och hjälp som Du anser att Du har rätt till?**

	Har inte fått den service och hjälp jag har rätt till ↓ 1				Har fått den service och hjälp jag har rätt till ↓ 5	Ej varit i kontakt med
Hälso- och sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bostadsbidrag	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 **Vilka möjligheter anser Du att Du har att påverka politiska beslut i EU, i Sverige, i Västra Götalandsregionen och i den kommun där Du bor?**

	Mycket goda möjligheter	Ganska goda möjligheter	Varken goda eller dåliga möjligheter	Ganska dåliga möjligheter	Mycket dåliga möjligheter	Ingen uppfattning
EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 **Skulle Du kunna tänka Dig att åta Dig ett politiskt uppdrag för det parti Du sympatiserar med som gäller:**

	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, troligen inte	Nej, absolut inte
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐
Rikspolitiken	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 **Skulle Du kunna tänka Dig att åta Dig ett icke partipolitiskt uppdrag i grupp, råd eller styrelse knutet till nära anhörigs äldreomsorg/vård?**

Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, troligen inte	Nej, absolut inte
☐	☐	☐	☐

Fråga 39 **Vad anser Du om Din kommuns ekonomi? Har kommunen:**

Mycket god ekonomi	Ganska god ekonomi	Varken god eller dålig ekonomi	Ganska dålig ekonomi	Mycket dålig ekonomi	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 **Vad anser Du om Västra Götalandsregionens ekonomi? Har regionen:**

Mycket god ekonomi	Ganska god ekonomi	Varken god eller dålig ekonomi	Ganska dålig ekonomi	Mycket dålig ekonomi	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 41 **I vilken utsträckning anser Du att bildandet av Västra Götalandsregionen kommer att förbättra Västsveriges möjligheter att hävda sig i konkurrensen med andra regioner i:**

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	Varken i stor eller liten utsträckning	I ganska liten utsträckning	I mycket liten utsträckning	Ingen uppfattning
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Norden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Europa	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 **Hur viktigt anser Du att det är att Västra Götalandsregionen utvecklar sina relationer med regioner i andra delar av Europa?**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
EU-regioner i Nordeuropa	☐	☐	☐	☐	☐
Regioner i Ryssland	☐	☐	☐	☐	☐
Regioner i Norge	☐	☐	☐	☐	☐
EU-regioner i Sydeuropa	☐	☐	☐	☐	☐
Regioner i Östeuropa	☐	☐	☐	☐	☐
Regioner i de baltiska staterna	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 **Här följer tre påståenden om bildandet av Västra Götalandsregionen. Markera för varje påstående det svar som ligger närmast Din egen uppfattning.**

	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Ingen uppfattning
Bildandet av Västra Götalandregionen förbättrar demokratin	☐	☐	☐	☐	☐
Bildandet av Västra Götalandregionen stärker områdets ekonomiska utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Bildandet av Västra Götalandsregionen innebär att delar av regionen missgynnas	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 44 **Västra Götalandsregionen har tagit över ansvaret för bland annat hälso- och sjukvården och de regionala utvecklingsfrågorna. Anser Du att denna förändring inneburit huvudsakligen fördelar eller huvudsakligen nackdelar för invånarna i regionen?**

Mycket stora fördelar	Ganska stora fördelar	Varken fördelar eller nackdelar	Ganska stora nackdelar	Mycket stora nackdelar	Har ingen åsikt i frågan
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 **Har Du tagit del av information om Västra Götalandsregionen i någon av följande former? (Fler än ett kryss kan anges.)**

- ☐ TV
- ☐ Radio
- ☐ Artiklar i dagspress
- ☐ Annonser i dagspress
- ☐ Information från Västra Götalandsregionen
- ☐ Regionens hemsida på Internet
- ☐ Genom samtal med anställd i regionen
- ☐ Genom samtal med vänner/bekanta
- ☐ Annat sätt, nämligen.....
  .....
- ☐ Har ej tagit del av någon information

Fråga 46 **I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma? (Markera endast ett kryss.)**

- ☐ Den ort där jag bor
- ☐ Det landskap där jag bor
- ☐ Mitt tidigare län
- ☐ Västra Götaland
- ☐ Sverige som helhet
- ☐ Norden
- ☐ Europa
- ☐ Världen som helhet

Fråga 47 **Har du genom studier/arbete eller på något annat sätt kommit i kontakt med följande universitet och högskolor? (Observera att Du kan markera fler än ett alternativ för varje universitet/högskola.)**

	Arbetar vid	Studerar eller har tidigare studerat vid	Nära anhörig arbetar eller studerar/har studerat vid	Kommer i mitt yrke i kontakt med	Ej varit i kontakt med
Chalmers tekniska högskola	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs universitet	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Borås	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Skövde	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Trollhättan-Vänersborg	☐	☐	☐	☐	☐
Annan högskola/universitet:	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 **Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för följande universitet och högskolor?**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Chalmers tekniska högskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs universitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Borås	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Skövde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Trollhättan-Vänersborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 49 **Har Du genom arbete, studier, resor på Din semester eller av annat skäl under <u>de senaste två, tre åren</u> vistats i något av följande länder/områden? (Observera att Du kan markera fler än ett alternativ för varje land/område.)**

	Arbete/Studier	Semester	Besökt tidigare hemland	Ej besökt/vistats i detta land
Danmark	☐	☐	☐	☐
Finland	☐	☐	☐	☐
Island	☐	☐	☐	☐
Norge	☐	☐	☐	☐
Annat Västeuropeiskt land	☐	☐	☐	☐
Baltikum	☐	☐	☐	☐
Annat land i Östeuropa	☐	☐	☐	☐
Nordamerika	☐	☐	☐	☐
Sydamerika	☐	☐	☐	☐
Afrika	☐	☐	☐	☐
Asien	☐	☐	☐	☐
Australien/Oceanien	☐	☐	☐	☐

Fråga 50 **Har Du någon gång funderat på att flytta från Sverige till något annat land?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, – till vilket land: .....
  (landets namn)

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM TRAFIK OCH MILJÖ

Fråga 51 **Hur intresserad är Du i allmänhet av miljöfrågor?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 52 **Hur väl känner Du till kollektivtrafikförbindelserna till och från det område där Du bor?**

Mycket väl	Ganska väl	Inte särskilt väl	Inte alls
☐	☐	☐	☐

Fråga 53 **Kostnaderna för kollektivtrafiken betalas idag till hälften av skattebetalarna genom skatter och till hälften av resenärerna direkt genom biljetter, kort etc. Tycker Du att resenärerna bör betala mer genom biljetter och kort, samma andel som idag eller att mer skall betalas genom skatter?**

Mycket mer genom biljetter och kort	Något mer genom biljetter och kort	Samma andel som idag	Något mer genom skatt	Mycket mer genom skatt
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 54 **Nedanstående lista innefattar ett antal förslag som förekommit i den svenska miljödebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Sänka hastigheten på vägarna	☐	☐	☐	☐	☐
Lagstifta om sortering av hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga ut kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 55 **Hur ofta gör Du personligen nedanstående saker?**

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid
Väljer att gå eller cykla istället för motordriven transport (bil, buss etc.)	☐	☐	☐	☐	☐
Sorterar hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐
Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 56 **I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker för att bidra till en bättre miljö i Din kommun?**

Inte alls beredd att göra ↓ — ↓ I mycket hög grad beredd att göra

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sortera sopor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kompostera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minska bilåkandet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Välja miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öka kollektivtrafikåkandet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU KOMMER NÅGRA FRÅGOR OM MEDIER OCH FRITID

Fråga 57 **Har Du använt Internet under de senaste 12 månaderna? (Fler än ett kryss kan anges.)**

- ☐ Ja, i hemmet
- ☐ Ja, på min arbetsplats
- ☐ Ja, i skolan
- ☐ Ja, på bibliotek
- ☐ Ja, på annan plats
- ☐ Nej, har ej använt Internet → *Gå vidare till fråga 59*

Fråga 58 **Har Du varit inne på någon av följande platser på nätet? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Aftonbladet
- ☐ Expressen
- ☐ Dagens Nyheter
- ☐ Din kommuns hemsida
- ☐ Västra Götalandsregionens hemsida
- ☐ Svenska Dagbladet
- ☐ Göteborgs-Posten
- ☐ Nyheter från SVT
- ☐ Svenska CNN
- ☐ Annan nättidning eller nyhetstjänst på Internet, nämligen…….....

Vilket/vilka är Dina främsta syften med Din privata Internetanvändning? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)

- ☐ Nöje/förströelse/spel
- ☐ Datorteknisk användning/göra hemsidor
- ☐ Delta i diskussions- eller chatgrupp
- ☐ Ta del av nyheter/nyhetstjänst
- ☐ Söka fakta/information
- ☐ E-post
- ☐ Göra inköp eller beställningar
- ☐ Ladda ner/lyssna på musik
- ☐ Göra bankärenden
- ☐ Annat, nämligen…….…….

Fråga 59 **Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.**

	Icke medlem	Medlem, men har inte varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Föräldraförening	☐	☐	☐	☐
Hembygdsförening	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐
Hyresgästförening, bostadsrättsförening, eller villaägareförening	☐	☐	☐	☐
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Invandrarorganisation	☐	☐	☐	☐
Konsumentkooperativ	☐	☐	☐	☐
Kulturförening, musik, dans etc	☐	☐	☐	☐
Kvinnoorganisation	☐	☐	☐	☐
Lokal aktionsgrupp	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
Motororganisation	☐	☐	☐	☐
Pensionärsorganisation	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
Annan förening	☐	☐	☐	☐

Fråga 60 **Du som är <u>medlem</u> i något politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund):**

Har Du under de senaste 12 månaderna funderat på att gå ur? ☐ Ja ☐ Nej

Du som <u>inte är medlem</u> i något politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund):

Har Du tidigare varit medlem i något politiskt parti? ☐ Ja ☐ Nej

Har Du under de senaste 12 månaderna funderat på att gå med i något politiskt parti? ☐ Ja ☐ Nej

Fråga 61 **Tillhör Du någon kyrka eller annat religiöst samfund?**

	Icke medlem	Icke medlem men har varit på gudstjänst/ möte under de senaste tolv månaderna	Medlem men har inte varit på gudstjänst/ möte under de senaste tolv månaderna	Medlem och har varit på gudstjänst/möte under de senaste tolv månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Frikyrka	☐	☐	☐	☐	☐
Annat kristet samfund	☐	☐	☐	☐	☐
Annat religiöst samfund	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 62 **Har Du besökt någon av följande anläggningar/utflyktsmål <u>under de senaste 12 månaderna</u>, och vad tyckte Du om besöken?**

	Hur ofta har Du <u>under de senaste 12 månaderna</u> besökt följande anläggningar/utflyktsmål?			**Om Du har besökt anläggningen/ utflyktsmålet <u>under de senaste 12 månaderna</u>, allmänt sett, hur nöjd var Du med besöket?**		
	Ingen gång	Någon gång	Flera gånger	Nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Missnöjd
Borås djurpark	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bohusläns museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bygdegård i Din kommun	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dalslands kanal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folkets hus i Din kommun	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gamla Ullevi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gunnebo Slott	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs konstmuseum	☐	☐	☐	☐	☐	☐
GöteborgsOperan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Havets hus i Lysekil	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Konserthuset i Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Liseberg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läckö slott	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lödöse museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nordens Ark	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nya Ullevi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nääs	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Scandinavium	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skara sommarland	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska Mässan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vitlycke museum/ hällristningarna i Tanum	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 63 **Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?**

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat/idkat friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på fotboll/ishockey	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på Tips, Lotto eller V75	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrt videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst veckotidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt CD-skiva	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på TV under dagtid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit snabbmat (hamburgare/pizza/kebab)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt/snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat, målat, skrivit poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit eller spelat något musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/motorcykel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Löst korsord	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt persondator	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt Internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (aerobics/workout etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst musik-/film-/modemagasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på café	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Själv hjälpt/fått hjälp av någon granne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar eller på annat sätt stött någon hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 64 **Utövar Du regelbundet någon eller några sporter/idrotter?**

☐ Nej ☐ Ja, nämligen.....
(vilken/vilka sporter/idrotter)

Fråga 65 **Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?**

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Fråga 66 **Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:**

Det går inte att lita på människor i allmänhet → Det går att lita på människor i allmänhet

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV.

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 67 **Hur bor Du för närvarande?**

- ☐ På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
- ☐ I villa eller radhus i småhusområde
- ☐ I lägenhet i flerfamiljhus

Fråga 68 **Hyr eller äger Du eller någon i Ditt hushåll Din nuvarande bostad?**

☐ Hyr bostaden ☐ Äger bostaden (även bostadsrätt/insatslägenhet)

Fråga 69 **Hur länge har Du bott:**

I den kommun där Du nu bor:

- ☐ Har alltid bott här
- ☐ Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder
- ☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här 1 till 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här mindre än ett år

I Västra Götaland:

- ☐ Har alltid bott här
- ☐ Född i Västra Götaland, har alltid bott här bortsett från kortare perioder
- ☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här 1 till 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 70 **I vilken typ av område bor Du?**

- ☐ Storstad, centralt
- ☐ Storstad, ytterområde/förort
- ☐ Stad eller större tätort, centralt
- ☐ Stad eller större tätort, ytterområde
- ☐ Mindre tätort
- ☐ Ren landsbygd

Fråga 71 **I vilken kommun bor Du?**

Svar:.....

Fråga 72 **Var någonstans har Du, respektive Din far och Din mor huvudsakligen vuxit upp?**

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 73 **Allmänt sett, hur bra tycker Du det är att bo i:**

	Mycket dåligt					Varken bra eller dåligt					Mycket bra
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det område inom kommunen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 74 **Skulle Du kunna tänka Dig att flytta från det område där Du bor?**

☐ Nej ☐ Ja

Om ja, till vilket område? (Fler än ett område kan markeras.)

☐ Till annat område i Din del av kommunen
☐ Till annan del av kommunen
☐ Till annan kommun i Västra Götaland
☐ Till kommun i annan del av Sverige
☐ Till annat land

Fråga 75 **Förvärvsarbetar eller studerar Du i:**

☐ Den kommun där Du bor
☐ Annan kommun
☐ Förvärvsarbetar/studerar ej

Fråga 76 **Vilket/vilka av dessa färdsätt använde Du Din senaste arbetsdag/skoldag för att ta Dig till arbetet/skolan? (Flera färdmedel kan markeras.)**

☐ 1. Till fots
☐ 2. Cykel
☐ 3. MC/moped
☐ 4. Bil som förare
☐ 5. Bil som passagerare
☐ 6. Båt/färja
☐ 7. Buss
☐ 8. Spårvagn
☐ 9. Tåg/pendeltåg
☐ 10. Annat nämligen.....
☐ Arbetar/studerar ej

Vilket var Ditt huvudsakliga färdmedel? ☐☐ (Ange med hjälp av siffra från uppställningen ovan)

Fråga 77 **Är Du man eller kvinna?**

☐ Man ☐ Kvinna

Fråga 78 **Vilket år är Du född?**

Årtal: 19☐☐

Fråga 79 **Är Du svensk medborgare?**

☐ Ja
☐ Nej

Fråga 80 **Vilket är Ditt civilstånd?**

Ensamstående ☐ Sambo ☐ Gift ☐

Fråga 81 **Hur många vuxna personer ingår i Ditt hushåll och hur många barn/ungdomar (räkna med Dig själv)?**

Antal vuxna: ☐ personer Antal barn/ungdomar under 18 år: ☐ personer

Om det finns barn/ungdomar i Ditt hushåll, i vilka åldrar är de?

0-3 år ☐ 4-6 år ☐ 7-15 år ☐ 16-18 år ☐

Fråga 82 **Vilken av följande hushållstyper skulle Du säga att Du idag tillhör?**

- ☐ Två vuxna utan barn
- ☐ Två vuxna med gemensamma barn
- ☐ Två vuxna utan gemensamma barn men med barn från tidigare förhållanden
- ☐ Två vuxna med gemensamma barn och med barn från tidigare förhållanden
- ☐ En vuxen utan barn
- ☐ En vuxen med barn
- ☐ Annan hushållstyp, nämligen.....

Fråga 83 **Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?**

- ☐ Förvärvsarbetande
- ☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder
- ☐ Genomgår arbetsmarknadsutbildning i AMS regi
- ☐ Genomgår utbildning med stöd av det så kallade kunskapslyftet
- ☐ Arbetslös
- ☐ Ålderspensionär
- ☐ Förtidspensionär
- ☐ Hemarbetande
- ☐ Studerande

Fråga 84 **Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämma bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.**

- ☐ Folkskola/enhetsskola/grundskola
- ☐ Folkhögskola
- ☐ Tvåårigt gymnasium/fackskola
- ☐ Flickskola/realexamen
- ☐ Minst treårigt gymnasium
- ☐ Studerat vid högskola/universitet
- ☐ Examen från högskola/universitet

Fråga 85 **Hur intresserad är Du för egen del av att satsa på <u>mer</u> utbildning?**

Mycket intresserad ☐ Ganska intresserad ☐ Inte särskilt intresserad ☐ Inte alls intresserad ☐

Fråga 86 **Vilket yrke har/hade Du?**

☐ .....
(Yrke/sysselsättning)

☐ Har **aldrig** förvärvsarbetat → *Gå vidare till fråga 91*

Fråga 87 **Hur mycket arbetar/arbetade Du i genomsnitt per vecka?**

☐ Heltid ☐ Deltid, minst 15 timmar/vecka ☐ Deltid, mindre än 15 timmar/vecka

Fråga 88 **Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?**

☐ Tjänsteman
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion
☐ Tjänsteman med företagsledande funktion

☐ Arbetare
☐ Arbetare med arbetsledande funktion
☐ Egenanställd arbetare

☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

☐ Företagare: ingen anställd
☐ Företagare: 1-9 anställda
☐ Företagare: 10 eller fler anställda

Fråga 89 **Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?**

☐ Statlig ☐ Kommunal ☐ Landstingskommunal/regional ☐ Privat

Fråga 90 **Du som för närvarande är anställd:**

	Ja	Nej
Har Du fast anställning (tillsvidareanställning)	☐	☐
Har Du eget företag vid sidan om Din anställning	☐	☐
Arbetar Du regelbundet med någonting annat vid sidan om Din ordinarie anställning	☐	☐

☐ Är ej anställd

Fråga 91 **Ungefär hur många <u>timmar i veckan</u> ägnar Du åt hushållsarbete (disk, tvätt, städning, matlagning etc)?**

Antal timmar: ☐☐

Fråga 92 **Är Du medlem i någon fackförening?**

☐ Ja, förbund inom Landsorganisationen (LO)
☐ Ja, förbund inom Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)
☐ Ja, förbund inom Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO)
☐ Ja, annan fackförening
☐ Nej

Fråga 93 **Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?**

<u>Din nuvarande familj</u>
☐ Arbetarfamilj
☐ Jordbrukarfamilj
☐ Tjänstemannafamilj
☐ Högre tjänstemanna/akademikerfamilj
☐ Egen företagare

<u>Den familj Du växte upp i</u>
☐ Arbetarfamilj
☐ Jordbrukarfamilj
☐ Tjänstemannafamilj
☐ Högre tjänstemanna/akademikerfamilj
☐ Egen företagare

Fråga 94 **Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i Ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel skall också räknas in i den ungefärliga årsinkomsten).**

- ☐ 100 000 eller mindre
- ☐ 101 000 – 200 000
- ☐ 201 000 – 300 000
- ☐ 301 000 – 400 000
- ☐ 401 000 – 500 000
- ☐ 501 000 – 600 000
- ☐ 601 000 – 700 000
- ☐ Mer än 700 000

Fråga 95 **Vilken utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ TV-apparat/er, antal: ☐
- ☐ Telefon/er, antal: ☐
- ☐ Mobiltelefon/er, antal ☐
- ☐ Text-TV
- ☐ Video
- ☐ Kabel-TV
- ☐ Digital-TV/Set Top Box
- ☐ Parabolantenn
- ☐ Persondator
- ☐ DAB-radio
- ☐ DVD-spelare
- ☐ Mikrovågsugn
- ☐ Fax
- ☐ CD-spelare
- ☐ Fritidshus
- ☐ Fritidsbåt
- ☐ Bil, märke:…….....
  årsmodell: 19 ☐☐
- ☐ Ytterligare bil, märke:…….
  årsmodell: 19 ☐☐

Fråga 96 **Finns det någon medieutrustning i hushållet som i stort sett bara Du använder? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Egen TV-apparat
- ☐ Egen telefon
- ☐ Egen persondator
- ☐ Egen mobiltelefon
- ☐ Egen telefonsvarare
- ☐ Egen fax
- ☐ Egen CD-spelare
- ☐ Egen video

Fråga 97 **Om Du har persondator i Ditt hushåll, vad har Du i övrigt? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Internet-anslutning
- ☐ Personlig e-postadress
- ☐ Personlig hemsida

- ☐ Har ej persondator i mitt hushåll

Fråga 98 **Hur har enligt Din mening kvaliteten på offentlig service förändrats under de senaste två, tre åren?**

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Den offentliga service Du själv nyttjat	☐	☐	☐
Den offentliga servicen i Din kommun	☐	☐	☐
Den offentliga servicen i Sverige	☐	☐	☐

Fråga 99 **Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?**

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomin i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror Du ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomin i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Fråga 100 **Röstade Du i valet till Europaparlamentet i juni 1999?**

Ja	Nej	Ej röstberättigad
☐	☐	☐

Om Du röstade i Europaparlamentsvalet, vilket parti röstade Du på?

- ☐ Vänsterpartiet
- ☐ Socialdemokraterna
- ☐ Centerpartiet
- ☐ Folkpartiet
- ☐ Moderaterna
- ☐ Kristdemokraterna
- ☐ Miljöpartiet
- ☐ Annat parti *(v.g. ange vilket)*.....
- ☐ Röstade blankt

Fråga 101 **Den sista frågan handlar om Dina språkkunskaper. Kan Du läsa kortare texter, till exempel tidningsartiklar, på följande språk?**

	Ja, utan större problem	Ja, men med vissa svårigheter	Ja, men med stora svårigheter	Nej
Svenska	☐	☐	☐	☐
Norska	☐	☐	☐	☐
Danska	☐	☐	☐	☐
Finska	☐	☐	☐	☐
Engelska	☐	☐	☐	☐
Tyska	☐	☐	☐	☐
Franska	☐	☐	☐	☐
Spanska	☐	☐	☐	☐

Om det finns något eller några andra språk på vilket Du kan läsa utan större problem, i så fall vilket/vilka språk?.....

SOM-INSTITUTETS RAPPORTER

ISSN 0284-4788

SOM-rapport nr 1
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 2
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 3
Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 4
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiotal*
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 5
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 6
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 7
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och samhälle*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE

SOM-rapport nr 8
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE

SOM-rapport nr 9
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE

SOM-rapport nr 10
Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE

SOM-rapport nr 11
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE

SOM-rapport nr 12
Nilsson, Lennart (red): *Västsverige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE

SOM-rapport nr 13
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE

SOM-rapport nr 14
Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE
ISBN 91-972694-1-7

Swedish Opinion
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (eds.)
Engelsk sammanfattning av SOM-institutets resultat.
Göteborg 1995, 24 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISBN 91-972694-0-9

SOM-rapport nr 15
Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE
ISBN 91-972694-2-5

SOM-rapport nr 16
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittiotalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE
ISBN 91-972694-3-3

SOM-rapport nr 17
Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE
ISBN 91-972694-4-1

SOM-rapport nr 18
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE
ISBN 91-972694-5-X

Trends in Swedish Opinion
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (eds.)
Långtidstrender inom svensk opinionsbildning, engelsk sammanfattning.
Göteborg 1997, 36 sidor. Pris 80 kronor (moms tillkommer)
ISBN 91-972694-6-8

SOM-rapport nr 19
Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE
ISBN 91-972694-7-6

SOM-rapport nr 20
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssamhället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE
ISBN 91-972694-8-4

SOM-rapport nr 21
Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE
ISBN 91-972694-9-2

SOM-rapport nr 22
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE
ISBN 91-973670-1-X

SOM-rapport nr 23
Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8
ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE

SOM-rapport nr 24
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6
ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE

SOM-rapport nr 25
Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, 275 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4
ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE